

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10616

SPEKTOR-BUKH

Mordecai Spector

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ספֿעקטאָר = בּוֹךְ

צוזאַמענגעשטעלט פֿון

ד. קאַסעל

פארלאג „זחיספּר“
ביי געז. „צענטראַל“,
ווארשע, נאוואליפקי 7.

Printed in Poland

1	9	2	9
---	---	---	---

Drukarnia Sikora i Mylner,
Warszawa, Nowolipki 6.

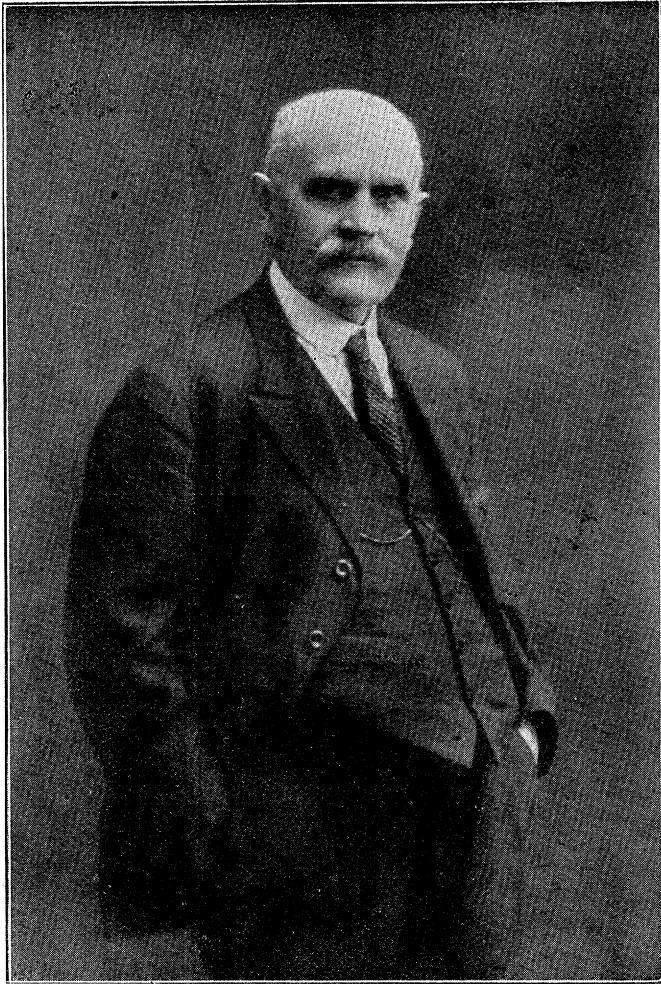
אינהאלט:

זייט

- (1) מרדכי ספעקטאָר (שטריכן צו ספעקטאָרס ביאָגראַפיע) ש. העפּנער XIV-I
- (2) מרדכי ספעקטאָר, ליד, אברהם רייזען . . . 19
- (3) מרדכי ספעקטאָר, ליד, א. פייגעלעס . . . 20
- (4) אויף ספעקטאָרס טויט, ליד מיקאַעלאַ . . . 21
- (5) ספעקטאָרס אויגן, ליד, ש. גרינער . . . 22
- (6) מרדכי ספעקטאָר — דוד פרישמאַן . . . 23
- (7) מרדכי ספעקטאָר — ראובן בריינין . . . 28
- (8) ספעקטאָר דער מענטש — ב. גאַרין . . . 36
- (9) I. ספעקטאָר אין אַמעריקע. II. די ליטעראַרישע פּערזענלעכקייט — אברהם רייזען 42
- (10) אַ געזונטער טאַלענט — פיליפּ קראַגן . . . 57
- (11) מ. ספעקטאָר — דר. מ. פינעס . . . 66
- (12) מ. ספעקטאָר — ש. ניגער . . . 73
- (13) מ. ספעקטאָר — דר. א. קאַראַליניק . . . 83
- (14) I. אַ וואָרט אויף זיין פּרישן קבר. II. דער ערשטער פּוין די לעצטע (כאַראַקטעריסטיק) — דר. א. מקדוני 88
- (15) דער לעצטער — ב. צ. גאַלדבערג . . . 108
- (16) דער היימישער — יעקב פּיכמאַן . . . 118

- 124 . 17) ספעקטאָר דער פּריוואַט-מענש — רחל פייגענבערג .
- 142 (18) מיין ערשטע באַגעגעניש מיט מ. ספעקטאָר — שכנא עפשטיין
- 154 . 19) דער לעצטער פון א דור — ב. קאַרליניוס .
- 160 . 20) אויף ספעקטאָרס וועגן — דוד קאַסעל .
- 169 . 21) די געמיטלעכע פעדער — יואל מאַטטבוים .
- 174 . 22) דער האַרציקסטער שרייבער — דער לעבעדיקער
- 179 . 23) ספעקטאָר אין אמעריקע — שלמה שרעבערק .
- 208 . 24) מיין טעטל — א. דראַזשנער .
- 212 . 25) מיט ספעקטאָרן אין אַדעס — מרדכי קאַפּלאַן .
- 233 . 26) אַן אַונט מיט מ. ספעקטאָרן — מ. יאַפע .
- 240 . 27) מ. ספעקטאָר אין קעשעניעוו — י. וויינשטיין .
- 244 . 28) פּשטות און נאַטירלעכקייט — א. גאַלדבערג .
- 250 . 29) דער לעצטער מאַהיקאַנער — ש. י. סטופניצקי .
- 255 (30) מ. ספעקטאָר, דער מענטש און דער שרייבער — צבי כהן
- 259 (31) מיין באַקאַנטשאַפט מיט ספעקטאָרן — פ. גראַובאַרד .

ג. ספעטאר אין יאָר 1924 אין אמעריקע

מרדכי ספעקטאָר.

(שטריכן צו ספעקטאָרס ביאָגראַפֿיע.)

I

מרדכי ספעקטאָר איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1858 אין אומאן, קיעווער גוב. צו פיר יאָר איז אים געשטאָרבן דער פאָטער, א פרוּמער מאַלדער חסיד. דער קליינער ספעקטאָר האָט זיך דערצויגן אין אַ גרויס מומלדיק הויז אונטער דעה מוטערס השגחה. דידאַזיקע השגחה איז אָבער געווען אַ שוואַכע, און דאָס יינגל האָט געקענט פראַנק און פריי אַרומלויפן איבער דער שטאָט, אַרומשטופן מיט קינדער, פאַרהילבן די גאס מיט זיינע קולות.

די ספעקטאָר-משפחה, א פרום-חסידישע, איז געווען אַ גרויסע און אַ צעצווייגטע. „פון מײן מאמעס צד האָב איך געהאַט פינף פעטערס, שטאַרקע און געזונטע, ווי די דעמבעס אין הויכע, ווי די סאַסנעס. איינער האָט געלעבט הונדערט מיט צוויי יאָר, דריי זענען אַריבער די ניינציק, נאָר מיט איינעם האָט זיך געטראָפן אַן אומגליק: ער איז געקראָכן אויפן בוידעם, אַראָפגעפאלן פון לייטער, קראַנק געוואָרן און געשטאָרבן פאַר דער צייט: צו פינפאונאַכציק יאָר... זיי האָבן זייערע גאַנצע לאַנגע יאָרן נישט געוואוסט פון דאָקטוירים און רעצעפטן, און מען האָט דערציילט, אַז זיי זענען נישט געשטאָרבן, נאָר אַנטשלאָפן געוואָרן.“*

„מינע אלע פינף פעטערס“, דערציילט ווייטער ספעקטאָר, „פלעגן דערן הויך און שטאַלץ, מיט לייבן-שטימען. זיי האָבן געהאַט פאַרביקע פנימער, אַן קנייטשן אויף די שטערנס, לאַנגע, שיינע, האַלב-גרוינע בערר, און איך געדענק זיי אויך, אַ דאַנק זייער „שלום-עליכם-געלום“.

(* „מײן לעבן“, I טײל, ז. 5.

I

האָס זײ פֿלעגן מיר געבן, ווען זײ פֿלעגן קומען צו אינו צו פֿארן פֿון זײערע שמעטלעך: באַהאַפֿאַליע, קרײַזאָזע און אַנדערע“.

אין שטוב האָט זיך געמוזט די גרויסע משפּחה, די פעטערס מיט די מומעס, די שוועסטער מיט די שוואַגערס און אינדרויסן איז געווען אַ פֿרײַע וועלט מיט זון, מיט פֿעלד, מיט וואַלד, מיט בלויען הימל, וואָס דאָס אַלץ האָט זיך אזוי שאַרף אײַנגעקריצט אין דעם קינדערשן הערצל. „אזוי-פֿיל הויכע און גרינע ביימער, דאָס זינגען און פֿיפּטשען פֿון אזויפֿיל פֿי-געלעך האָט מיר פֿאַרדרייט דאָס קעפֿל, און דאָ, אויף דער ערד, אויף די גרינע בלעטעלעך קריכן אזוינע שינע פֿליגעלעך, זשוקעלעך און ווערעמ-לעך, און איך ווייס נישט אויף וואָס פֿריער צו קוקן און אין וועלכער זײט איך זאָל פֿריער זיך לאָזן לײַפֿן“.

אין עס זענען אים זיך טאַקע צעפֿליגן די אויגן און די פֿיסלעך. ער איז זײַן גאַנצע קינדהײט אַרומגעפֿליגן און נישט געקענט אָנעמיין זײַנע חושים מיט לעבן. די מאַמע האָט געשריען אויף אים, די פעטערס האָבן זיך געקרימט, די מומעס האָבן אים געמוסרט, אָבער קיינער האָט נישט געקענט הירקן אויף אים. ער איז אַלץ אַרומגעלאָפֿן. מען האָט אים נישט פֿאַרשטאַנען. מען האָט נישט געוואוסט, אַז אין דעמדאָזיקן יוגל ליגט אַ געוואַלדיקע לעבנסלויסט, אַ ברענענדיקער חשק צו דער זון, צום וואַלד, צו דער ערד און צו מענטשן, צו אַלע מענטשן, פֿרעמדע און אײַגענע, פֿרײַנט און שונאים, אַ חשק, וואָס וועט אים דערנאָך טרײַבן צום שרייבן. און דיראָזיקע קינדהײט האָט אים געקלונגען אין דער נשמה דאָס גאַנצע לעבן ביזן טויט.

„איך האָב זיך נישט צו באַקלאָגן אויף מײַנע קינדעריאָרן, — איך האָב זײ געהאַט, און אַלע פֿלעגן אויף מיר זאָגן, אַז איך בין אין אַ הייבל (העמדל) געבוירן געוואָרן. און איך זאָג, אַז עס איז נישטאָ קיין שמענדיק מיט רחמנות אויף די אומגליקלעכע ייִדישע קינדער, וועלכע האָבן נישט געהאַט קיין ייִדישע קינדעריאָרן, וואָס זענען אזוי שײַן און פֿיל מיט פֿראַכט און גלאַנץ“.

אפֿילו דער פֿאַרצײטיקער ייִדישער חדר האָט נישט צעשמערט זײער רײַן. דער ביזנער מלמד האָט זײ נישט פֿאַרביטערט. איבעריקנס, האָט ער אין אַלץ געזוכט און געפונען די בעסערע ליבטיקערע זײַמן. אפֿילו אין חדר, וואו ער האָט עפֿטער געכאַפּט קלעפּ פֿאַר נישט וועלן לערנען און זיך נישט אַרײַנגלייגן מיט די בײַנער אין דעם רביס פֿלעכט פֿאַרמישטע ווערטער — אפֿילו אין חדר האָט ער זיך אויך געפּולט גוט. „איך האָב פֿון דעם רבין געכאַפּט קלעפּ, דער באַהעלפֿער האָט

* מײַן לעבן, I טײל, ז. 14.

איך נישט געשוויגן און אין מיר אריינגעלייגט זיין חלק, די יינגלעך האָבן
הווק געמאכט און מיך גערופן: „גוי“. איך האָב אָבער נישט געפילט דעם
ווייטיק פון דעם באַהעלפערס קלעפּ, איך האָב נישט געענטפערט מייע
הברים אויף זייער הווק מאַכן, ווי גלייך עס האָט זיך מיר דאָס אַלץ נישט
אַנגעקערט. מײן גאַנצער „איך“ איז געווען ערגעץ אין אַ ווייטער ווייטקייט,
וואָס איר ווייס אַליין נישט וואָס דאָס איז.

ער פאַרנעסט באַלד אין די קלעפּ און גיט צו מיט אַ האַרציקער
ווייבקייט:

„איך האָב לײב געהאַט דעם הדר מיט אַלע מייע הברים, באַזונ-
דערס זומערציט.

„איך האָב לײב געהאַט אינער שמעל מיט אַלע פלעצער און
ווינקלעך, האו מיר, יינגלעך, האָבן זיך געקענט שפּילן.

„באַזונדערס פלעגן איך לײב האָבן די זומערפאַרנאַכטן, ווען מיר,
יינגלעך, פלעגן גיין פון הדר אַהיים גלייך מיט דער שטערעדע און דער
באַהעלפער פלעגט מיט אינו אַזוי שײן זינגען מיט פּסוקים פון חומש“.

אַזוי זענען שנעל, לייכט און פריילעך אַריבערגעפלוין ספּעקטאָרס
קינדעראַרן אין גרינעס אוקראַינישן אומאַן, אין דער גרויסער פּרום-
חסידישער משפּחה און אויף דער פרייער לופט, צווישן הימל, פּעלד און זון.

II

די יוגנט איז שוין געקומען מיט דאגות, מיט רעיונות וועגן אַ תּכּלית.
די גוטע מאַמע איז שוין אויך געווען שטאַרק פאַרעלמערט און אויסגעמאַ-
טערט. אָבער אויך אין ספּעקטאָרס יוגנט האָבן נאָך געצימערט שטראַלן פון
זיין קינדהייט. דאָס אינטערענזאַקסענע יינגל איז נאָך אַלץ געווען אַ קינד,
וואָס ווייס נישט וואָס צו טאָן פון אינערלעכער פרייד, וואָס קען זיך נישט
אַנזעמיקן מיט דער רחבות פון טאָג, פון לייכט, פון שמאַמישע קלאַנגען.
אין דער מאַמעס מוסר איז אַריינגעפאַלן אַ פאַרבימערטער טאָג,
אין דער משפּחה האָט מען געמורמלט, אַז פון דעם יינגל וועט שוין קיין
לייט נישט זיין. זיין גרעסטער המא איז געווען דאָס, וואָס ער האָט נישט
געוואָלט לערנען און האָט קיינעם נישט געפאַלגט.

די מאַמע האָט זיך מיישב געווען מיט דער משפּחה. מען האָט
איינגעפּונען, אַז ווען אַ יינגל וואַקסט אָן אַ טאַטן, מוז ער אַראַפּגיין פון
דרך-הישר, ער מוז קאַליע ווערן. און דעריבער איז דאָס גלייכסטע, מען
זאָל אים אַוועקשיקן אינדערפּרעמד, צו אַן עלטערער אויסגעגעבענער

III

שוועסטער אָדער צו אַן עלטערן ברודער, און דאָרט, אונזער אַ פאַר-
שטאַרקער השגחה, אין אַ קעלמערער פרעמדער סביבה, וועט ער מוזן
ווערן אַ שטיקל מענטש.

מען האָט אים אויסגעריכט צו דער עלטערער שוועסטער קיין
הייסין. אין הייסין איז ער אָנגעקומען פרייטיק, און שוין אין דעם אייגענעם
מאָג האָט ער איבערגעלעבט עפעס אַזוינס, וואָס האָט אים שטאַרק דער-
שלאָגן און פאַרבימערט.

פרייטיק-צוגאַכטס איז ער געגאַנגען מיטן שוואַגער אין קלויז. ער
האָט געטראָגן אַ שוין קאַפּאַטקעלע, נייע שטיוועלעך, אָבער אַן אַלם הי-
טעלע אויפן קאָפּ. עס איז אים געווען אומעטיק, „מיין שוואַגער מיט זיין
גאַנצער גרויסקייט און ברייטקייט אין מיט זיין זיידענער ראדווואַילקע אויף
די אַקסלען האָט געשפּאַנט פאַרויס מיט זיינע לאַנגע פיס, און איך האָב
זיך קוים נאָכגעשלעפט. איך בין ביי זיך אַראָפּגעפאלן, אַראָפּגעלאָזט דעם
קאָפּ און טרויעריק בין איך געוואָרן, וואָס גייענדיק איבער דער פרעמדער
שטאָט, בין איך נישט געווען זיכער אין יעדן, און עס האָט זיך מיר אויס-
געוויזן, אז איך פאל אין אַ זינקענדיקן זאַמל“.

אין קלויז איז דער שוואַגער אַזעק אויבאַן און דאָס יוגל האָט
ער איבערגעלאָזט דאווענן ביי דער טיר, לעבן דעם לאַנגן מיש, צוזאַמען
מיט אַלע קבצנים און אורחים פון שטעטל.

נאָכן דאווענן האָט ר' פיימל קאַרעק, „א ייד פון מיטעלע יאָרן
מיט אַן אויסגעדראַט פאַרטריקנט פנים און מיט איין אַקסל העכער פון
צווייטן“, איינגעטיילט יעדן באַלעבאַס אַן אורח אויף שבת, איינגעטיילט
פון די יידן און ינגלעך, וואָס זענען געזעסן ביים לאַנגן מיש, לעבן דער טיר.
„דערזעלבער ר' פיימל“, דערציילט ספעקטאָר אין זיינע זכרונות,
„איז אויך צוגעגאַנגען צו מיר און געזאָגט, אַנזינדליק אויף אַ באַלעבאַס
מיט אַ גרויער לאַנגער באַרד“:

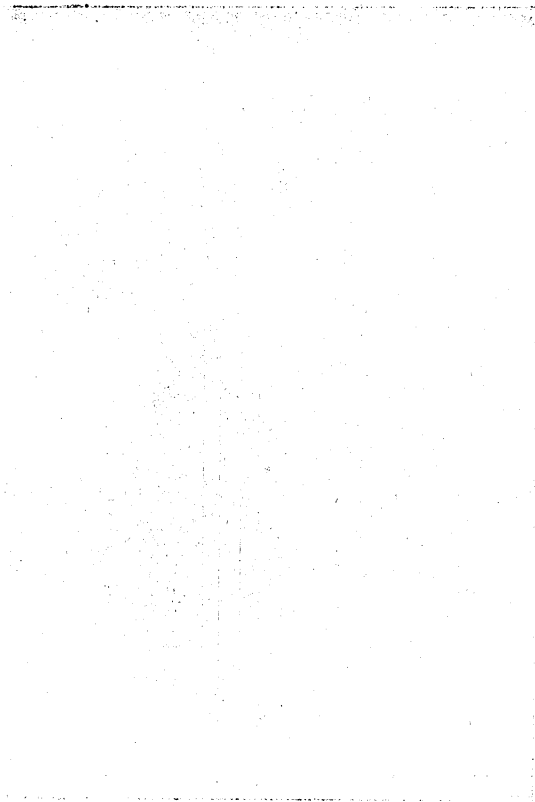
„ינגעלע, גיי מיט ר' בערישין...“

איך ווייס נישט, וואָס מיט מיר איז געשען, דער קאָפּ האָט זיך מיר
געדרייט. אַ פרעמדער, אַ דערשראָקענער, אין אַ נייער שטאָט, אַן עלטער
און אַ פאַרשעמטער, וואָס מיין שוואַגער האָט מיך איבערגעלאָזט ביי דער
טיר און נישט מיטגענומען לעבן זיך ביי דער מורח-וואַנט, האָב איך נישט
געטראַכט פון קיין שום זאַך און בין נאָכגעגאַנגען דעם ייד מיט דער
לאַנגער גרויער באַרד. מיר זענען אָפּגעגאַנגען אַ גאַנצע גאַס, ביז מיר
זענען געקומען אויפן מאַרקפלאַץ. דאָ האָב איך דערהערט מיין שוואַגערס
קול: „ר' בעריש, ר' בעריש, שטייט נאָר, וואָרט נאָר אויס!“... עס איז

*) „מין לעבן“, I טייל, ז. 202.

א. ספערטאך אין יאר 1879

אָנגעלאָפן מיין שוואַגער צוזאַמען מיט פיימל קאַרעק. קוים אָפּכאַפּנדיק דעם אָמעם, האָט מיין שוואַגער מיך אָנגענומען ביים הענטל, זאָגנדיק דערביי צו מיר מיט בעס: „קום!...“

„וואָס הייסט קום?“ האָט ר' בעריש מיך אָנגעכאַפּט. ביי דער צווייטער האַנט. „ער איז מיין אורח אויף שבת.“

דער שוואַגער האָט געשריען: „ער איז מיין אורח!“ און ר' בעריש האָט געשריען: „ער איז מיין אורח!“

מען האָט לאַנג געטענהט און געשריען. דער שוואַגער האָט גע- מוזט פאַרציילן אַ לאַנגע מעשה, אַז דאָס יינגל איז זיין הייבס אַ ברוודערל, און ר' בעריש האָט נאָכגעלאָזט מיט קולות און זידלערייען ביי אַ גרויס געלעכטער פון אַ רעדל מענטשן. שמאַרק פאַרשעממע, האָט דער שוואַגער מיטן יינגל זיך אָפּגעטראָגן אהיים.

„מיר זענען ביידע געגאַנגען שווייגנדיק. קיינער האָט פון אונז מער קיין וואָרט נישט אַרויסגעלאָזט. נאָר פּלוצלונג, ווען מיר האָבן זיך דער- נענט צו דער שטוב, האָט האַרצי-לייב (דער שוואַגער) זיך, שטייל און מיט גוטע ווערטער זיך אָנגערופן צו מיר:

„מאָמעלע, דו ביזט דאָך אַ וואויל יינגעלע, בעט איך דיך, אַז דו זאָלסט אינדערהיים קיינעם נישט דערציילן, וואָס דאָ אין קלויז איז גע- שען... איך וועל דיך שוין מער נישט אָפּלאָזן, און איבערלאַסן שבת וועסטו שוין האָבן אַ ניי הימעלע, וועסטו שוין זיצן מיט מיר ביי דער מורה-וואַנט...“

דאָס איז געווען דער ערשטער ביטערער ברוך-הבא אין אַ פרעמ- דער שטאָט, די ערשטע אַנטמוישונג, די ערשטע וואונד אין דער נשמה. קיין „לייט“ איז ער אָבער דאָ אויך נישט געוואָרן. איבעריקנס, איז ער נישט לאַנג פאַרבליבן אין הייסן. ער האָט אַוועקגעשיקט דער מאַמען אַ בריוו פון עמלעכע גרויסע בויגנס פאַפיר. „דעם בריוו האָב איך געשריבן עמלעכע טעג און האָב באַשריבן אַלץ, וואָס איך האָב איבערגעלעבט אין הייסן פון דעם ערשטן טאָג, וואָס איך בין געקומען און האָב אויך באַ- שריבן, ווי אַזוי האַרצי-לייב איז מיט מיר געגאַנגען דעם ערשטן שבת דאַוונען און אַז איבער מיין וואַכעדיק הימל האָט ער זיך געשעמט מיט מיר צו זיצן אויף זיין שטאָט אין מורה-וואַנט. דערדאָזיקער גרויסער בריוו איז געווען מיין ערשטע „פאַרפאַסונג“, און ווער עס האָט אים געלייענט, האָט אים געלויבט און געגאַפּט, ווי אַזוי קען עס אַ מענטש, און נאָך אַזא יונג קינד, אָנשרייבן אַזא גרויסן בריוו פון עמלעכע בויגנס? וואו האָט ער גע- נומען אַזויפיל קאָפּ און געדאַנקען אָנצושריבן אַזויפיל וועגן זיין שוואַגער האַרצי- לייב, וועלכער איז אין בריוו אַרויסגעקומען, ווי אַ לעבעדיקער. אַפילו דער פעטער משה, וואָס איז שמענדיק געווען קעגן מיר, האָט אויך

שמאָרק געלויבט דעם בריוו אין געזאַגט, אז פון דעם בריוו קען מען מאַכן אַ ספר. דער פעמער משה איז געווען דער ערשטער קריטיקער פון מיין שרייבן*.

דער עלטערער ברודער, וואָס האָט באַקומען דעמדאָויקן ברייה, צוגעשיקט פון דער מוטער, האָט אַרויסגעפאָדערט דאָס יינגל צו זיך אין שמעטל וו-קע, פּונוואָגען די גאַנצע פאַמיליע האָט זיך שפּעטער אַריבערגעפּעקלט אין דער שמאַט וויניצע.

וויניצע איז שוין געווען אַ היפשע שמאַט פאַר דעם קליינעם ספּעק-מאַרן, אַ שמאַט נישט בלויז מיט קלויזן און פּתּי-מדרשים, נאָר אויך מיט וועלטלעכע שוץ און אפיקורסים. דאָ, אין וויניצע, האָט ער זיך געפרוואוּמט ערנסט נעמען צום לערנען. ער האָט זיך אַפּילו געבאַפט פאַר רוסיש און אַריממעטיק. דער ברודער האָט אים אָבער שמאַרק געשמערט דערין. ער האָט עס געהאַלטן פאַר אפיקורסות, וואָס קען אַריינטרייבן אויף אַיי-ביק אין גיהנום. אין וויניצע האָט ער אויך צום ערשטן מאַל אין לעבן דערווען אַ פּאָר באַרימטע יידישע ליטעראַטן: אַבראַם גאַלדפּאַדען און יצחק-וואַל-לינעצקי, און געשלאָסן באַקאַנטשאַפט מיט אַ משפּיל פון יענער צייט, מיט דוד ענגעלשטיין, אַלעזר צווייפּעלס און אַיידעם, וואָס האָט געשריבן אין די גאַזעטן "און וואָס האָט דערוועקט אין יוגנט ספּעקטאַר אַ שמאַרקן חשק צו וועלטלעכע לימודים. ביי ענגעל-שטיינען אין שטוב האָט ער געפונען אַ שלד ביכער: יידישע, העברעישע און רוסישע און האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צו זיי, ווי אַ הונגעריקע חיה. אין ער האָט שוין דעמאָלט באַשלאָסן, אז "דער גרעסטער כּבוד אין דער וועלט איז זוכה צו זיין, צו ווערן אַ שרייבער פון אַ בוך". פאַר זיך, אינדערשטיל, האָט ער שוין אָנגעהויבן ביסלעכעווייז צו שרייבן.

III

וויניצע איז אָבער פאַר אים אויך קיין נעסט נישט געווען. דער פרומער ברודער האָט נישט געקענט צווען, ווי דאָס יינגל גייט אַראָפּ פון גוטן וועג. ער האָט געוויינט און געקלאָגט איבער אים און האָט בייזן פאַרבימערט דאָס לעבן. ער האָט געהאַלטן, אז דער קליינער ברודער איז אַריינגעטאָן אין מעשים רעים, פאַר וועלכע, ער, דער עלטערער ברודער, וועט נישט קענען ווייזן די אויגן פאַר זיין רביץ. דער יונגער

* "מיין לעבן", I טייט, ז. 212.

VI

ס' עקמאך האָט סוף בל סוף געמוזט פארלאָזן חיינצע, די שטאַט, מיט
וונלבער ער האָט זיך גוט איינגעלעבט. וואוהין פאָרט מען אָבער? קיין
אָדער וועג איז נישט געווען, ווי נאָך דער וועג אַהיים, צו דער
אַלמער מאַמען.

אינדערהיים האָט זיך אָנגעהויבן דאָס אַלמע שווערע לעבן. מען
האָט געזען, אַז ער איז נישט פרום, אַז ער קוקט אַרײַן אין אַ טויף-
פּסול און טראַגט זיך אַרום מיט משונהדיקע רעיונות. קיינער אין דער
משפּחה האָט אים נישט פאַרשטאַנען אין די אַלמע מאַמע האָט אַנגעהויבן
מיט מוסר-ווערטער. אין ספּעקטאַרן האָט זיך איינגעגעסן אַ געדאַנק: מען
דאַרף נעמען און אַזעקפאַרן פון דערהיים, פון דער משפּחה, אָן אַ זײ-
געזונט. מען דאַרף אַנטלויפן פון דערהיים. ער איז אָבער נישט אַנטלויפן
צוליב אַ צופאַל. צו יענער צײַט האָט ער זיך אויף אַן אויסגערישן
אופן פאַקענט מיט אַ מיליטערישן אינושעניער, זײער אָן אַרײַנגעלער
מענטש, האָט אים געווען אַ בעלן צו לערנען מיט ייִדישע קינדער און
„מאַכן זײ פאַר מענטשן“, ווי ער האָט זיך אויסגעדרוקט. ספּעקטאַר האָט
שוין מער נישט געמראַכט פון דעם, אַז מען דאַרף אַנטלויפן פון דער-
היים. צוזאַמען מיט נאָך פיר ייִנגלעך האָט ער אָנגעהויבן לערנען ביים
אינושעניער און פאַר אים האָט זיך געעפנט אַ קוואַל פון ידיעות. אַ נייע
וועלט האָט זיך אַנטפלעקט פאַר אים. דער אינושעניער האָט צוגעפאַסט
אַ קורס פון אַכט חדשים, האָט זײער פינקטלעך געפירט די לימודים,
און נאָך די אַכט חדשים האָט ספּעקטאַר באַקומען, אַזוי צו זאָגן, אַ
פּרײַז פון אַ מעסטאַט. „מיר האָבן נישט געלאָבט אין אַנווער
גליק“, שרייבט ספּעקטאַר אין זײנע זכרונות, „אַז פון איצט אָן וועלן מיר
נישט זײַן אַבײ-ווער, נאָר מענטשן מיט „בילדונג“. און טאַקע ווידערמאַל:
דער אַמעסטאַט, האָט אים געווען דער העכסטער אידעאַל בײַ יעדן
משפּיל“.

צו יענער צײַט האָט ספּעקטאַר שוין געפרוהאָט שרייבן נישט בלויז
פאַר זיך, נאָר אויך „פאַר דער וועלט“. דער הוש צו שרייבן האָט אים
נישט געלאָזט רוען. „שרײַבן אין די צײַטונגען“, דערציילט ספּעקטאַר,
„פּלעגן אײך די ערשמע צײַטן נישט קיין „ליטעראַטור“ און נישט קיין
מאמרים, נאָר קאַרעספּאַנדענציעס וועגן געשעענישן אין אַנווער שטאַט,
טראַכטנדיק דערבײַ, אַז ווען מען וועט אָנהײבן דרוקן קאַרעספּאַנדענציעס,
וועל אײך שוין דערנאָך אָנהײבן שיקן מאמרים און אויך סיפורים“. ער
איז אָבער דירכגעגאַנגען די אַלע שלעק און פּורעניות פון אַן אָנפאַנגער:
די רעדאַקציעס האָבן אים אויסגעלאָכט, געענטפערט מיט נאַרישע וויצן
אין ברויזקאַסטן, פאַרבימערט אים דאָס לעבן. ער האָט זיך אָבער נישט
אונטערגעגעבן. ער האָט זיך געראַנגלײַט, געשריבן און ווייטער געשיקט

אין די רעדאקציעס. דאָס איז נישט געווען קיין קאפּריו פּון אַ קליינ-
שטעמלדיקן ייִנגל, נאָר אַ שמים פון בלוט, אַ אידעאַל, אַ רעגננג, וואָס
האָט פאַרבאַפּט זיין גאַנצן מהות. „מיינע חברים און אַלע ייִנגלעך פּון
מיין גראַד האָבן נאָר פּאַנטאָוירט צו ווערן דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן,
אינזשעניערן, אָדער באַנקירן, גרויסע סוחרים און פּאַרדיאַדמשיקעס, נאָר
ביי מיר זענען אַט די אַלע באַשעפּטיקונגען געווען גאָרנישט מיט גאָרנישט
קעגן אַ שרייבער, אַ מחבר, און ווער שמועסט, מיט דער צייט צו ווערן
אַ רעדאַקטאָר פּון אַ צייטונג אָדער אַ זשורנאַל“*.

אַ וואָס האָט זיך דער ייִנגער מאָטעלע געראַנגלט פאַר דעם קניפּ-
טיקן מררבי ספּעקטאָר. אינדערהיים איז די לאַגע געוואָרן אַלץ שווערער.
ביי זייטן האָבן אַזוינע בחורימלעך אָדער גוט געלערנט אין אַ ישיבה —
מיט דער האַפּענונג צו ווערן ביי יידן אַ רב, אָדער שוין צוגעהאַנדלט
אין מאַרק און פּאַרדינט געלט, און דאָ האָט אַ בחור'ל געפּוסטאַפּאַסעוועט,
געליינט ביכלעך און זיך אַרומגעפּאַרעט מיט דער פען. די משפּחה האָט
אים נישט גערופּט, אָבער מען האָט אים געהאַלטן אין איין מוסרן און
זיך אויסטענהן מיט אים. דערצו האָט די מאַמע צו די עלטערע יאָרן חתונה
געהאַט. אין שטוב האָט זיך באַוווּן אַ פרעמדער ייד, אַ נייער באַלעבאַס,
און דאָס ביסל וואַרעמקייט, וואָס דער ייִנגער ספּעקטאָר האָט נאָך גע-
פּונען אינדערהיים, האָט זיך אויך צו ביסלעך אויסגעלאָשן. דער קאַפּ
האָט אים געשווינדלט פּון פּאַרשידענע רעיונות און פּלענער. דאָ האָט ער
געמאַכט פּון לערנען, פּון ערנסט לערנען און אַרייַנטרעטן אין אַניווער-
זיטעט און דאָ גאָר פּון פּשוטער מלאכה, ווערן אַן אַרבעטער און פּאַר-
דינען אויף דער חיונה. פּון די אַלע רעיונות האָט זיך אָבער גאָרנישט
אויסגעלאָזט. אין אַ שיינעם זומערדיקן פּרימאַרגן האָט ער גענומען זיין
מאָנער פעקל, זיך צעוועגט מיט דער מאַטען און זיך ווידעראַמאַל אַוועק-
געלאָזט צו זיין ברודער אין וויניצע.

IV

אַ מערקווירדיקע זאַך: וויניצע איז געווען די שטאָט, וואָס האָט
אים צום ערשטן מאל געגעבן אַ שטאַרקן שטויס צום שרייבן און צום
ערשטן מאל אים געוויזן ייִדישע ליטעראַטור. אין דערדאָזיקער שטאָט האָט
ער זיך געפּילט, ווי אין אַ משאַד פּון ליטעראַטור. ער איז אַרומגעגאַנגען
און געחלומט פּון אַנגעשריבענע ביכער, פּון ראַמאַנען און דערציילונגען.

* „מיין לעבן“ II טייל, ה. 76.

VIII

דאָסמאָל האָט ער זיך באַקאַנט מיטן שריפטשמעלער אליעזר צבי הפּהן צווייפּעל, וואָס איז געווען באַרימט צו יענער צייט. אין דערדאָזיקער באַקאַנטשאַפּט האָט ער געווען עפּעס אַ באַשערמקייט, אַ פּאַר-בינדונג מיט דער קינפּטיקער שריפטשמעלעריי. דער יונגער ספּעקטאַר האָט זיך שוין בגניבה געהאַלטן פאַר אַ שרייבער און פאַר אַ מיטגליד פון דער שרייבער-משפּחה. אויך צווייפּעל האָט זיך זייער וואַרעם באַצויגן צו אים. „ער האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף מינע אַקסלען און מיך אַנידערגעזעצט נאָענט לעבן זיך, הי אַ פּאָטער זעצט אַנידער לעבן זיך אַ קינד. ער האָט געזאָגט: „מײן מאַכטער האָט מיר שוין דערציילט וועגן אײך, אַז איר האָט אַ נייגונג צו שרייבן בילדער פון יידישן לעבן... איר איז אײער שרייבן געפּעלן. ווען איר וועט זיין דאָס צווייטע מאָל, ברענגט עפּעס פון אײער שרייבן, וועלן מיר עס אײבערלייענען.“ אײך האָב געפּילט, ווי מינע אײערן און בײדע באַקן פּלאַקערן, דאָס האַרץ האָט מיר שטאַרק געקלאַפּט, און אײך האָב אין אַנהייב קיין וואַרט נישט געקענט אויסרעדן פון גליק...”

ער איז צעמישט געוואָרן פון גליק און חלומות, און אין דערדאָ-זיקער זיסער צעמישונג איז אים געפּלויגן פאַר די אויגן דאָס וואַכערדיקע נישטערע לעבן, אויף וועלכן ער האָט זיך לנגרי נישט אומגעקומט. עס איז געפּלויגן אַ יאָר נאָך אַ יאָר. ער האָט געטוישט די ערשטער, געפּאַרן פון אײן שמעטל אין אַ צווייטן, די מאַמע איז אים געשמאַרבן, דער פּרויזוו האָט זיך אונטערגערוקט, ער איז אַריינגעפאַלן אין אַדעסן און געהונגערט דאָרט — און ער איז אַלץ אַרומגעגאַנגען מיט אַ הייסן חלום אין האַרצן: דעם חלום פון שרייבן. פון אַלע זיינע פּלענער, וואָס האָבן אים געוואַלט אײנאַרדענען און צופאַסן צום לעבן, האָט זיך נאָר-נישט אויסגעלאָזט. אין אַלץ האָט אים געשמערט דער חלום. ער האָט אים געשמערט אין לערנען און געשמערט אין גרייטן זיך אין אײנזויער-זיטעט (די נאַנצע צייט האָט ער זיך אַלץ געגרייט אין אײנזויערזיטעט) און גע-שמערט אין זיינע אײנערנעמונגען, און אַז דאָס מוז האָט ספּעקטאַרן פאַרטראָגן אײנס מאַלערישן שמעטל מעזשיבוזש, האָט ער אַלץ נישט געוואוסט צו וואָס זיך צו כאַפּן. דער געזונטער פּוילבילטיקער נאַנצער יונגער ספּעקטאַר, וואָס איז געווען אויסגעגאַסן, ווי פון אַ פּורעם, האָט זיך אין זיין קליינעם מעזשיבוזשער צימערל אַוועקגעלייגט אויף דער קאַנאַפּקע מיטן פנים אַרויף, מיט די הענט פאַרלייגט אונטערן קאַפּ אין שעהנלאַנג געקוקט אויפן סופּיט. עס איז געווען די העכסטע אַנשמרענגונג פון זיינע נערוון. דאָ, אין מעזשיבוזש, האָט געמוזט באַשלאָסן ווערן זיין גורל. ער האָט שוין פאַרשאַטן די רעדאַקציע פון „ווידישען פּאָלקסבלאַט“ מיט ברויזעלעך, מיט קאָרעספּאַנדענציעס. איצט האָט ער אַרויסגעשיקט אין „פּאָלקסבלאַט“

די ערשטע קאפיטלעך פון זיין „ראַמאַן אָן אַ נאַמען“. עס האָט אים געוואָרפן אין היץ און אין קעלט. ער האָט געהאַרט אויפן ענטפער, האָט האָט אים אויסגעזען, ווי אַן ענטפער אויף זיין לעבן. נאָך קיינמאָל האָט אַן אָנפאַנגער אַזוי נישט געברענט, ווי ספּעקטאַר. און אַט איז דער ענטפער געקומען, אַ ליבער, אַ גוטער, וואָס דערוואַרעמט מיט האַפּענונגען, וואָס רעדט פון אַ שרייבערשער צוקונפּט.

פון מעשיבוזש האָט זיך אָנגעהייבן דער לאַנגער ספּעקטאַר-וועג. נאָכן „ראַמאַן אָן אַ נאַמען“, וואָס האָט שטאַרק אויסגענומען ביי די לעזערקרייזן, האָט ער געדרוקט אין דעם אייגענעם „פּאָלקסבלאַט“ דעם „יודישען מוזיק“, וואָס האָט געהאַט אַ געוואַלדיקן דערפאַלג. דער „יודישער מוזיק“ האָט אים באַלד אַרויסגערוקט צווישן די גדולים פון יודישן וואָרט. ספּעקטאַר האָט, לאַנגי מענדעלען, לינעצקין און אַנ-דערע פון יענער צייט געהאַט די מעלה, וואָס ער איז געווען פּשוטער, נאָענטער, געמיטלעכער און היימישער פון זיי. ער איז אויך געווען בויג-זאַמער פון זיי. ער האָט געקענט שרייבן וועגן אַרץ און לאַזן אין איין שטראַם סיי בעלעטריסטיק און סיי פּובליציסטיק. ער האָט געהאַט אַ ליטעראַריינדיקע פּערער. צעדערבוים, דער רעדאַקטאָר פון „יודישן פּאָלקסבלאַט“, האָט געקענט אָפּשאַצן דידיאָזיקע מעלות און האָט ספּעק-טאָרן אַרויסגערופּן קיין פעטערבורג. פאַר יענע שטילע יאָרן איז עס געווען אַ געוואַלדיקער שפּרונג: אומאַן — מעזשיבוזש — פעטערבורג. ער איז נאָר געקומען אַ ביסעלע צו שפּעט: ספּעקטאַר איז שוין אַלט געווען אַ יאָר פּינפּאָנצוואַנציג.

אין „פּאָלקסבלאַט“ האָט ער אַ סך געשריבן. ער האָט געשריבן אַרטיקלען, פּעליטאַנען, יום-טובדיקע דערציילונגען, ריזע-בילדער, רע-צענזיעס. אין דער אייגענער צייט האָט ער אויך אָנגעשריבן אַזוינע ווערק, ווי „עניים ואביונים“, „ר' טרייטל“, „אַ שמועל גוטער יוד“, „אַ וועלט מיט וועלטלעך“ — ווערק, וואָס האָבן אים טיף איינגעוואַרצלט אין דער יודישער ליטעראַטור. ער איז איצט געווען ענלעך צו אַ גוטן געוונטן שווימער, פאַר וועלכן עס האָבן זיך מיטאַמאָל פּאַנאַדערגערוקט די ברעגן פון אַן אומגענדלעכן גלאַטן זוניקן ים.

אין דעמאָזיקן פעטערבורגער גלאַנץ-פּעריאָד האָט ער חתונה געהאַט מיט דער יונגער שריפטשטעלערין איזאַבעלאַ, אַ טאַכטער פון דעם באַקאַנטן העברעיִש-יודישן שריפטשטעלער א. ש. פּרידבערג. ער האָט אָנגעהייבן אַ ניי לעבן, און עס האָבן זיך אים ברייט צעוואַקסן די האַפּענונגען, די פּלענער. זיך נאָענטער באַקענט מיטן אַפּאַראַט פון אַ צייטונג, האָט ער אַליין געוואַלט ווערן אַן אַרויסגעבער און אַן אָנפירער פון אַ צייטונג. ער האָט זיך אָפּגעוואָגט פון „פּאָלקסבלאַט“ און זיך

שטארק בצמיט ארויסצוקריגן א דערלויבעניש אויף א צייטונג. דערויף האָט ער צעפטרט זיין גאנצן קאפיטאַל, א סומע פון 2500 רובל, און האָט זיך צו א צייטונג דאָך נישט דערשלאָגן. דאָס איז געווען א שטארקער קלאַפּ פאַר אים, וואָס האָט אים אָבער נישט צעבראָכן. די פאַרלעגערישע פלענער האָבן אים דאָס גאנצע לעבן נישט פאַרלאָזט. אין יאָר 1887 איז ער מיט דער פרוי און צוויי קליינע קינדער אַריבערגעפאָרן פון פעטערבורג קיין האַרשע אין דאָ אָנגעהייבן אַרויסצוגעבן זיין באַרימט יאָרבוך „דער הויז-פריינד“, וואָס איז געווען אַזוי גוט צוגעפאַסט פאַר די ברייטע מאַסן פון פּאָליק. די צייט איז אָבער נישט געווען צוגעפאַסט פאַר פאַרלעגערישע אונטערנעמונגען. עס איז געווען אַ מוימע צייט מיט בלישמטשעדיקע נעמען: מענדעלע, שרומ-עליכס און אָנהייב פּר.ק. אָבער צווישן די בלישמטשעדיקע נעמען און דעם לעזער איז געלעגן אַ לידיקער וויטער שמה. עס זענען נישט געווען קיין צייטונגען, קיין זשורנאַלן, וואָס זאָלן פירן דעם שרייבער צום לעזער און דעם לעזער צום שרייבער. אין דאָס, וואָס איז געבויט געוואָרן אויף דעמדאָזיקן וויסמן שמה, איז באַלד איינגעפאַלן. דער שוואַכער באַדן האָט נישט אויסגעהאַלטן דעם ביזן. די אויסגעצייכנטע יאָרביכער „הויז-פריינד“ זענען געבליבן שטיין ווי מצבות ביי דעם פינפטן יאָר.

סעקרטאַר האָט אָבער נישט געקענט רוען. ער האָט פסדר געוועקט די מויטע יידישע גאָס מיט נייע ליטעראַרישע אונטערנעמונגען אַליין אָדער מיט שותפים. אין יאָר 1894 האָט ער צוזאַמען מיט פּרצן אָנגעהייבן אַרויס-צוגעבן די מערקווירדיקע „יום-טוב-בלעטליך“. ער האָט זיך אָבער באַלד אָפגעטיילט פון פּרצן, וואָס איז געווען צו שאַרף, צו ניי און צו יום-טובדיק פאַר אים און האָט אַרויסגעגעבן פשוטע, וואַכעדיקע בלעטליך. גלייב-צייטיק האָט ער אַרויסגעגעבן דעם „וואַרשאַווער יודישען קאַלענדאַר“ (תּרנ"ד און תּרנ"ו). מיטאַרבעטמנדיק אַ לענגערע צייט אין „יוד“, וואו ער האָט געדרוקט זיינע „קאַליקעס“, דער שטרייך פון קבצנים, „ברילן“ און אַנד., און געפירט די שטענדיקע אָפטיילונג, שמעדת און שמעדת-ליד. האָט ער אין די יאָרן 1902—3 צוזאַמען מיט דר. ה.ד. הורוויץ אַרעדאַקטירט דאָס וואַכנבלאַט „די יודישע פּאָלקס-צייטונג“ און די ביליאַגע „פרויען-וועלט“. נאָכדעם האָט ער רעדאַקטירט דאָס זאַמלבוך „הילף“ (1903), די הילפער „צייט“ (1906), דאָס האַרשעווער וואַכנבלאַט „פרייטאָג“ (1907). אין דער אייגענער צייט האָט ער מיטגעאַרבעט אין „פריינד“, „וועג“, „טאָג“. אין יאָר 1907 האָט ער צוזאַמען מיט ש. האַכבערג גע-גרינדעט די צייטונג „אונזער לעבן“. אין יאָר 1909 האָט ער אָנגעהייבן אַרויסצוגעבן דאָס טאַגבלאַט „די נייע וועלט“, וואָס האָט זיך שפעטער

פאריניקט מיטן „מאמענט“*. אין „מאמענט“ האָט ער זיך ערשט פעסטער אַנידערגעזעצט, הגם דער קאָפּ האָט אים נאָך אַלץ געטראָגן מיט פאַרשידענע ליטעראַרישע פּלענער און אַנטערנעמונגען.

אין יאָר 1914, ווען עס האָט אויסגעבראָכן די וועלט-מלחמה, האָט ער צוזאַמען מיט זיין צווייטער פּרוי (א שוועסטער פון ד. פינסקיס פּרוי) זיך אַריבערגעצויגן קיין אַדעס, האָט ער האָט זיך תּהילת גוט איינגע-אַרדנט. שפעטער אָבער, ווען אַדעס איז אַריינגעפאַלן אין פייער פון ניינצן מלוכה-איבערקערענישן, האָט ספּעקטאָר איבערגעלעבט זייער אַ שווערע צייט. ער איז קראַנק געוואָרן, אַדורכגעמאַכט צוויי געפערלעכע אָפּעראַציעס**, אָבער זיין געזונטער אָרגאַניזם און די געוואַלדיקע פּלענסטראַטע האָבן אים אַרויסגעשלאַפּט פון דערדאָזיקער מיט-סכּנה.

נאָך דיראָזיקע שווערע איבערלעבענישן האָט ער שוין נישט געוואַלט מער פאַרבלייבן אין אַדעס. ער האָט געהאַלט פון אויסלאַנד, דער עיקר פון אַמעריקע. אין דעם שווערן יאָר 1920 האָט ער ממש איינגעשטעלט דאָס לעבן, און צוזאַמען מיט דער פּרוי געשוואַרצט די באַזשעוויסישע גרענעץ. מיט גרויס שוועריקייטן האָט ער זיך אַריינגע-קריגן קיין רומעניע. די יידישע מאַסן פון בעסאַראַביע האָבן אים אויפ-גענומען מיט התלהבות. מיט דערזעלבער התלהבות האָט מען אים אויפ-גענומען אומעטום, וואו ער האָט זיך נאָר אָפּגעשטעלט אויפן וועג קיין אַמעריקע. זיין נסיעה האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ ספּעקטאַר-יום-טובּ. די אויפריכטיקע באַגייסטערונג פון די ברייטע לעזערמאַסן האָט דעם אַלען שרייבער דערוואַרעמט און אויפגעמוטערט. ער האָט זיך דערפילט היי-געבוירן.

אין ניו-יאָרק האָט ער זיך באַלד אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט. ער האָט געשריבן מיט דערזעלבער לוסט און ענערגיע, ווי אַמאָל, אין די יונגע יאָרן, אין פעטערבורג. ער האָט געשריבן גרויסע ראַמאַנען, זכּרונות, אַרטיקלען און איז ווידעראַמאָל געווען אָנגעפאַקט מיט גרויסע פּלענער. ער האָט אַפילו געטראַכט אַרויסצוגעבן אַ גרויסע טעגלעכע צייטונג אין ניו-יאָרק. דער טאָג אין זיינע פּרויזאַטע בריוו איז געווען זייער אַ מונטערער. „אין מיין גאַנץ לעבן“, האָט ער געשריבן צו מ. קאַפּלאַן, „אַפילו אין די בעסערע צייטן אין וואַרשע, האָט זיך מיר קיינמאָל אַזוי גוט, שוין און רואיק נישט געלעבט, ווי איצטער, הלאווי ווייטער נישט ערגער, אין וואָס מאָרגן וועט זיין, וויסן קיינער. דערווייל איז זייער גוט.

* זע ה. רייזענס, לעקטיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור, II באַנד.

** זע מ. קאַפּלאַנס זכּרונות אין „ספּעקטאַר-בוך“.

ה. ספעקטאָר אין יאָר 1893

דערצו האָב איך אַ גוטן פּאָסטן און פּאַרדין נישט שלעכט. נאַטירלעך, מוז מען אין אַמעריקע אַרבעטן.

די עלטער האָט לגמרי נישט אָפּגעשוואַכט זיין טאַלענט. פאַר-קערט, ספּעקטאָר האָט אין די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן קרעפטיקער און האַניקער געשריבן, ווי ווען עס איז פריער. אין זיינע גרויסע ראָמאַנען „סודות“, „די קללה פון שיינקייט“, „דער גרויסער יחסן“ און באַזונדערס אין זיינע דריי בענדער זכרונות „מײן לעבן“ זענען פאַראַן זייערע, וואָס דערמאָנען אין אַן ערשט-קלאַסישן קינסטלער. דוקא אין דעם אַמעריקאַנער פּעריאָד, אויף דער עלטער, אין אַ נייער פרעמדער סביבה, האָט ער געגעבן ברייטערע ביילדער, קרעפטיקערע שילדערינגען און שאַרפּער געצייכנטע פיגורן. ער האָט זיך אויך אויפּגעהויבן אין סטיל, אין לשון.

אָבער אינמיטן דער אַרבעט, פלענער, רעיונות, טעמעס, הלומות, אונטערנעמונגען האָט זיך אונטערגערוקט דער מוים. ער האָט אים פאַרכאַפט, ווי אַ יונגמאַן אין אַ מיטן וועג, אין אַ מיטן באַזונגונג. עס איז איבערגעריסן געוואָרן אַ גרויס שטיק ענערגיע, אַ שמאַרקע קראַפט, אַ געוואַלדיקע לעבנסלאַסט.

געשמאַרבן איז ספּעקטאָר דעם 15-טן מערץ 1925.

* * *

וועגן מ. ספּעקטאָרן האָט מען זייער ווייניק געשריבן, כמעט געצייילטע שורות. ער איז נאָך ביז היינט צו טאָג נישט אָפּגעשאַצט געוואָרן. די בלאַסע אויגן פון דער יידישער קריטיק האָבן אים, דעם מחבר פון „עניים ואביונים“, „ר' טרייטל“, „יידישע סטודענטן“, „קאַליקעס“, „יום-טובדיקע דערצייילונגען“, כמעט נישט באַמערקט.

ווי עס טרעפט אָבער מיט די נישט אָפּגעשאַצטע, האָט מען ספּעקטאָרן דוקא אַ סך געלייענט. אויב די קריטיק האָט אים נישט באַמערקט, האָט אים דאָס פּאָלק באַמערקט. מען האָט ספּעק-טאָרן אַ סך געלייענט, מען לייענט אים היינט אַ סך און מען וועט אים לייענען.

ספעקטאָר האָט געהאַט אַ דורשטיק אויג. וואָס האָט אַריינגעקוקט
אין אַלע חיינקעלעך פּונם ייִדישן לעבן. זיין אויג איז אפשר געווען
שטאַרקער פאַר זיין פּעדער. ער האָט געקענט מער זען, ווי שילדערן.
אַבער אין זיין צוגאַנג צו אַ טעמע, אין זיין אייגנאַרטיקן, מילטאַל
באַשווערמאָן לשון, אין זיין אומגעפּיילטקייט אין אומבאַוועגלעכקייט ליגט,
קענטיק, עפּעס אַזוינס, וואָס וועט אים תמיד פאַרבלינדן מיטן ייִדישן
לעזער, בפרט מיטן פּאַלקסמענטש.

וואָס איז אייגנטלעך אַט דאָס עפּעס?

עס איז שווער צו ענטפּערן דערזיין. עס איז דאָס, וואָס לאָזט
זיך נישט אַנטפּלעקן, צעגלידערן, דערקלערן.
דאָס איז די נשמה פון זיינע ווערק.

ש. העפּנער.

מרדכי ספעקטאָר

זיין וואָרט האָט אונז געגלעט,

זיין וואָרט האָט אונז געהיילט;

פון זיך נישט פיל גערעדט,

פון אַנדערע — דערציילט.

דאָס לעבן אונז באַהעלט

און אונזער צער געשטילט.

אָן אַנדענק פון אַ וועלט

אין וואונדער איינגעהילט.

די שיינקייט פון אַ דור

האָט אָפגעשטראַלט פון אים,

וואָס עכט און ריין און קלאַר —

גערעדט האָט דורך זיין שטים.

דאָס נייע ליב געהאָט,

פאַרנומען און פאַרטיפט;

און שיין ביז לעצטן בלאַט

פון לעבן און פון שריפט.

ג. ספעקטאָר

ער האָט אַ סך ביכער געשריבן,
געזוכט אַלץ אין לעבן, געקליבן
פאַרשויןען און טיפן, געשטאַלטן
און טיף זיי אין האַרצן באַהאַלטן.

און נאָכדעם אין בוך זיי געגעבן
מיט אַטעם, באַוועגונג און לעבן.
און סירוישט מיט די טרייטלס און פיניעס,
מיט שרהלעך, רחלעך, מיניעס.

זיי קומען אונז אָפט פאַר די אויגן
מיט ספעקטאָרשן שמייכל באַצויגן,
און רעדן פון יאָרן און קלאַנגען,
וואָס זענען פאַרלאָרן געגאַנגען.

אויף ספעקטאָרס טויט

דיינע שטריכן האָט דער טויט פאַרשפיצט, ווי שפיזן,
פרעמדע שטריכן אונטער שוואַרצן דעק.
לעצטער פון די ערשטע, פון די אַלטע ריזן,
ביזט שוין אויך נישטאַ, דו ביזט שוין אויך אַוועק...

יונגע גוטע אויגן אונטער ברעמען גרויע,
קינדישע נשמה אין אַ פעסטן גוף,
פול מיט לעבן, ווי די ערד מיט אוצרות רויע,
ביזט געווען פון פרייד דער אַנזאָג און דער רוף.

ווער האָט דען, ווי דו, פאַרשטאַנען עולם-הוזה ?
שעפן פרייד פון מענטשן, פון אַ שטורעמבליץ,
פון אַ קלאַרן הימל, פון אַ גוטער „זראַזע“,
פון אַ ווייכן בענקל, פון אַ שיינעם וויץ.

קליינע, גרויסע פריידן — האָסט געקענט זיי כאַפן
אינם שמאַלן טייכל, אינם ברייטן ים —
שיינענדיקע פערל אומעטום דערטאַפן,
פילן אינם לעבן אַלעמאַל אַ טעם.

און דערפאַר איז אַלץ, וואָס דו האָסט אונז געגעבן —
מיט דיין פרייד באַשטראַלט אין מיט דיין גייסט גענערט —
פול מיט קראַפט און זאַפט, מיט אייביק-יונגן לעבן
און מיט אַלע פרישע כוחות פון דער ערד.

ספעקטאָרס אויגן

כיהאָב געלייענט ספעקטאָרס ביכער,
דורכגעבלעטערט, דורכגעפלוויגן,
דאָך אין מיין זכרון זענען
נאָר פאַרבליבן ספעקטאָרס אויגן.

ס'האָט דער מענטש פאַרמאָגט אַן אוצר—
גרויסע שיינע טיפע אויגן,
און ער האָט מיט זיי פאַרעקשנט
זיך אין לעבן איינגעזוויגן.

און געזען מיט זיי האָט ספעקטאָר
מער, ווי ער האָט אונז געגעבן,
אויסגעקוקט מיט זיי אַלץ דורשטיק,
דורכגענישטערט סיגאַנצע לעבן.

מרדכי ספעקטאָר.

דוד פרישמאָן.

איך געדענק: אין קאָראָ איז עס געווען. אינם אַלט-
אַרעבישן באַזאָר, ביי עפעס אַ קראַמטישל, איז געשטאַנען אַן
אומבאַהאַלפענער אַראַבער מיט בליצנדיקע ציין און מיט אַ
פאַר האַלב-פאַרשלאַפענע אויגן, און די דאָזיקע האַלב-פאַרשאַ-
פענע אויגן האָבן אַן אַן אויפהער געלאָקערט אויף איטלעכן
פאַרבייגייענדיקן אייראָפעער.
פאַרבייגיין פאַר זיין קרעמל און זיך נישט אָפּשטעלן,
איז געווען נישט מעגלעך. און צו פאַרקויפן האָט דער דאָזיקער
אַראַבער געהאַט טויזנטערדיי קעגנשטאַנדן: העלפאַנדביין און
בראַנזן, קאַרטינעס און שניצערדיי, דאַמאַסצענע קלינגען
און געצירטע קינזשאַלן, זעלטענע גלאַזוואַרג און מערקווירדיקע
טעפּ, אַלטפּרענקישע חפצים און מאַדערנע אויסאַרבעטונגען,
אַלטע אויסגעגראָבענע זאַכן און אַזעלכע, וואָס מען מוז זיי ערשט
באַגראָבן, זעלטנהייטן און אָפּגעשמוקטע שפּילעכעך, אַזעלכע,
וואָס קאָסטן הונדערטער און אַזעלכע, וואָס קאָסטן גראַשנס.
דאָס אינטערעסאַנטסטע איז געווען, וואָס דער דאָזיקער
אַראַבער האָט קיינמאַל נישט געוואוסט אַליין דעם ווערט פון
דעם קעגנשטאַנד, וועלכן ער האָט געוואַלט פאַרקויפן, און האָט
מיט זיינע האַלב-פאַרשלאַפענע אויגן אַלעמאַל ערשט געמוזט
קוקן דעם קונה אין מויל אַריין. דער קונה האָט געמוזט דער
ערשטער זאָגן דעם פרייז און וואָס ער וויל געבן...

און אָט אָן יענעם אַראַבער האָב איך געמוזט געדענקען, ווען איך האָב דאָ נישט לאַנג גענומען ווידעראַמאָל מ. ספעקטאָר זאָכן אין די הענט אַרײַן.

איך האָב אָן אים געמוזט געדענקען אויך אָט דאָ פאַר עטלעכע טעג, ווען איך האָב געלייענט זײַן לעצט ביכר: „טאַג און נאַכט“.

עס איז אפשר אַ ביסל כאַראַקטעריסטיש פאַר ספעקטאָרס וועגן, אַז ער אַלײַן איז קײַנמאָל נישט קײַן מבין אויף דעם, וואָס ער האָט אָנגעשריבן.

זײַנט עטלעכע און צוואַנציק יאָר קען איך אים און וײַס שוין דאָס פון דער דערפאַרונג. דערלאַנגט ער מיר אַמאָל אַ זאַג: „מאָרגן וועט זײַן געדרוקט פון מיר אַ פײַנע זאַך, איך בעט אײך, לײַענט עס“, — קאָן איך מיך שוין וועטן הונדערט קעגן אײַנס, אַז דידאַזיקע זאַך וועט נישט זײַן מער צו נעמען אין דער האַנט אַרײַן; דאַקעגן, מאַכט ער אַוועק עפעס אַ זאַך פלאַהר-יד און דורך אַ צופאַל האָב איך זי גראַד געלייענט, דאָן, על-פּי-רוב, קאָן איך מיך איבערצײַגן, אַז דאָס איז אײַנס פון זײַנע שענסטע קלײַניקײַטן. אַלײַן וײַסט ער קײַנמאָל נישט, וואָס ער פאַרמאָגט אין זײַן קרעמל.

פּונדוואַנען דאָס קומט? אפשר קומט עס דערפון, וײַל דאָס, וואָס ספעקטאָר באַזיצט, איז דער רײַנסטער נאַטור-פּראָדוקט. ער איז אפשר דער אײַנציקער נאַטור-טאַלענט, וועלכער אונזער מאַדערנע ייִדישע לײַטעראַטור האָט אויפּצווייזן. איך קען בײַ אונז קײַן צווייטן נישט, וועלכער האָט זיך גע-לאָזט אַזוי וײַניק פאַרפירן פון אַ קולטור, ווי ער. איך קען בײַ אונז קײַן צווייטן נישט, וועלכער איז געקומען אין דער לײַטעראַטור אַרײַן מיט אַזוי וײַניק הילפּסמיטלען פון דרויסן, ווי ער. אַלץ, וואָס ער האָט, איז זײַן אײַגן.

ווען דער פּראַנצויזישער דיכטער האָט קאַקעטיש געזאָגט פון זיך: „מײַן גלאַז איז קלײַן, אָבער איך טרינק פון מײַן

גלאַז, קאָן ספעקטאָר דאָסזעלביקע זאָגן פון זיך אין אַ געוויסן זין כמעט מיט מער רעכט.

ער איז געקומען אין דער דיטערעאטור אַרײַן אָן שום באַגאַזש: אָן פאַרביידער, אָן טראַדיציעס, אָן בוך, כמעט אַזוי, ווי די מאַמע האָט אים געהאַט. מיטגעבראַכט האָט ער איינציק און אַליין די לוסט צום שרייבן, די נייגונג צו פאַרמען-גע-שטאַלטן, און אַ פאַר געזונטע אויגן, אַ געזונטן נאַטור-פאַר-שטאַנד, אַ נאַטור-אינטעליגענץ און אַ געזונט נאַטירלעך פילן. ווער ווייסט, אפשר ברויך מען אויך גאַרנישט מער. מיר אַליין האָט ספעקטאָר אָפּט געדינט, אַלס באַווײַז, אַז ס'איז מעגלעך אַ טאַלענט פון זיך. נאַטירלעך, גרויסעס און געוואַל-טיקס וועט אַזאַ טאַלענט נישט שאַפן. אָבער דאָס, וואָס ער שאַפט, האָט אַלעמאָל אַ האַנט און אַ פוס; זײַן וועלט וועט אַלעמאָל אַזאַ טאַלענט געבן גלאַנץ און געזונט.

מען האָט אַמאָל ספעקטאָרן בײַ אונז דעם בײנאַמען געגעבן: „דער יידישער מוזשיק“, ווייל אַזוי האָט געהייסן איינער פון זײנע ערשטע ראָמאַנען, — איך גלויב אָבער, אַז דאָס איז אַ גרויסער שבח. עס שמעקט מיט אַזויפיל געזונטקײט און נאַטירלעכקײט.

אָפּט, בײם לײענען ספעקטאָרן, בין איך געשטאַנען ווי פאַר אַ וואונדער: איך האָב פּראָסט נישט געקענט באַגרייפן, ווי האָט גראַד דערדאָזיקער נאַטורמענטש מיט אַזוי ווייניק מיטלען געקאָנט דאָס אָדער יענץ באַשאַפן. די מיטלען זענען אַזעלכע ווינציקע, אַזעלכע איינפאַכע און פאַרט: די מענטשן לעבן און באַוועגן זיך, די שטימונג איז אָן עכטע, דער הומאָר איז אַ נאַטירלעכער, און פּלוצלונג איז גאַר פאַראַן אויך אָן אמתער עכטער ליריזם. איך האָב, דמשה, קײנמאָל נישט גע-קענט באַגרייפן, ווי האָט גראַד געקאָנט דער שריפטשטעלער אונז געבן אַזאַ קאַבינעט-שטיקל, ווי דעם שטרייך פון די אַרעמעלײט אָדער צוואנציק אַנדערע אַזעלכע זאַכן. נישט אַנ-

דערש, די קראפט פונם נאטורטאלענט ליגט א סך טיפער, ווי מיר גלויבן!

נאטירלעך, דער ספעקטאָר פון היינט איז שוין נישט מער דער, וואָס אַמאָל. אַ דרייסיקיאַריקע טעטיקייט ביים שרייב-טיש האָט אַליין שוין אים געגעבן אַ ליטעראַרישע קולטור און אַ שליף. ער האָט אַ ליטעראַרישע באַוואוסטזיניקייט באַקומען—און אפשר נישט צו זיין גוטן. ער האָט זיך בינתים אויסגע-לערנט אויך דאָס „מאָכן“. ער ווייסט, דמשל, אַז ביים שרייבן אַ דערציילונג, האָט ער אַ נעוויסע פליכט אונז צו געבן אַמאָל אויך עפעס אַ נאטורשילדערונג, אַ זונאוּפגאַנג, אַדער אַ פעלד-בילד — און דאָס שטערט אַמאָל זייער דעם נאטירלעכן גאַנג פון זיין איינפאַכער מעשה. אָפט אָבער באַגעגנען מיר ביי אים אויך היינט נאָך אַזאַ נאטורשילדערונג פונם צווייטן ספעקטאָרן, פונם פאַרצייטיקן, וועלכער איז אַזוי אומבאַוואוסט און אַזוי נאטירלעך, אַז מיר דערפילן ביי אים תוך-פּדירגע דעם נאטור-טאַלענט אָן אַפּוּכט. באַזונדערס שטערנד איז ער דעמאָלט, ווען ער מיינט, אַז ער איז נישט יוצא, ווען ער וועט אונז נישט אָנגעבן אויך אַ ביסל בקיאות מיט ידיעות און נעמען מיט ווערטער און שטיקלעך מיט לייטן גלייך. אַ מענטש, וועל-כער קאָן אָנשרייבן אַ זאַך, ווי „אַליין“, באַדאַרף נישט ערשט אַזעלכע מיטלען.

„אַליין“ איז אפשר די שטאַרקסטע זאַך, וועלכע איך קען פון ספעקטאָרן. און נישט נאָר פאַר ספעקטאָרן איז דידאַזיקע זאַך שטאַרק. איך האָב ביז היינט אומציידיקע שילדערונגען שוין געדייענט פונם געפענגעניש-לעבן און שעם מיך גאַרנישט מודה צו זיין, אַז קיין איינציקע האָט נישט געמאַכט אויף מיר אַזאַ טיפן איינדרוק, ווי דידאַזיקע. איך האָב ביים ענדיקן לייענען באַדויערט, וואָס דער פאַרפאַסער האָט נישט פאַרטגע-וועזט זיין אַרבעט און האָט זי אָפּגעבראַכן אינדערמיט. דידאַזיקע זאַך אַליין האָט געקאָנט ווערן אַ הערלעך בוך.

נישט פון קיין פּיך קלענערן ווערט איז „אַ רעגן“ – אַ פּראָסטע מעשה, ווי אַ גאַנצע שטאָט, אַלט און יונג, און ווייבער און קינדער, און יידן און גוים וואַרטן אויף רעגן – און דער רעגן קומט נישט. עס איז איינע פון יענע ספעקטאָרס מעשיות, ביי וועלכע איך שטיי, ווי פאַר אַ רעטעניש. מען פאַרשטייט פשוט נישט, ווי קומען די דאָזיקע נאַטורטאַדענטן צו אַזעלכע טעמעס און צו אַזע באַאַרבעטונג.

שוואַכער אַ סך איז „די שטוב“. זי האָט אַלע מעלות און אַלע חסרונות פון ספעקטאָרן. די מעשה פון אַ נחלה, אַ אַ שטוב, וואָס אַ ייד אין קליינעם שטעטל האָט, און זי ווערט דער אינהאַלט פון אַ גאַנץ לעבן. עס איז קלאָר, אַז דער פאַר-פאַסער האָט זיין זאַך געזען און האָט זי געפילט; ער האָט אָבער נישט אַזויפיל קראַפט געהאַט, ער זאָל אונז דאָס גע-זעענע און דאָס געפילטע איבערגעבן. עס איז אַרויסגעקומען אַ ביסל צו זייער פּראָטאַקאָלאַריש.

פון אַן ענלעכן ווערט איז אויך די מעשה „דער פעטער“. אַרום און אַרום איז „טאָג און נאַכט“ איינס פון די בעסטע יידישע ביכדעך, וועלכע זענען מיר געקומען די לעצטע צייט אין די הענט אַריין. אַרום און אַרום איז עס איינס פון די בעסטע זאַכן, וועלכע מ. ספעקטאָר האָט אונז געגעבן.

מרדכי ספעקטאָר.

ראובן פריינין.

פריינינג, אין יאָר 1905, האָב איך זיך צום ערשטן מאל באַקענט מיט דעם פאַרשטאַרבענעם מרדכי ספעקטאָר. איך האָב דאָן געלעבט אין בערלין. ווען איך בין גע- קומען קיין וואַרשע אויף אַ קורצער צייט מחמת געוויסע לי- טעראַרישע אנגעלעגנהייטן, איז ספעקטאָר געווען פון די ערשטע, וואָס האָבן מיך באַזוכט אין האַטעל. דאָס איז געווען מיין ערשטער באַזוך אין רוסלאַנד נאָך פופצן יאָר אָפוועזנקייט. די העברעיִש-ליטעראַרישע וועלט פון וואַרשע איז מיר געווען גוט באַקאנט פון פריער. די יידיש-ליטעראַרישע וועלט פון וואַרשע איז מיר אָבער צו יענער צייט געווען נאָך גאַנץ פּרעמד און ניי. און צום ערשטן מאל איז מיר דאָן אויסגע- קומען זי צו שטודירן.

איך האָב זיך דאָן באַקענט מיט די יונגע, ווי שלום אַש און נאָמבערג, און אויך די עלטערע פון דער אויפשפּראַצן- דיקער יידישער ליטעראַטור. לעבנדיק אַ לענגערע צייט אין מערב-אײראָפּע, האָב איך גאַרנישט געמערקט, אַז עס וואַקסט אויף באמת אַ יידישע ליטעראַטור, וועלכע פאַרדינט ערנסט גענומען צו ווערן.

עס איז געווען פאַר אַן איבערראַשונג, ווען איך האָב אויסגעפונען יונגע יידישע דיכטער און נאָוועליסטן, וואָס

מ. ספעקטאָר

טראָגן זיך אַרום מיט גרויסע ליטעראַרישע חלומות, באַגייסטערטע
פּאַנטאָזירער און פּאַרליבטע אינם יידישן וואָרט.
אין דער צייט, ווען איך האָב פּאַרלאָזט רוסלאַנד, אין
יאָר 1890, איז נאָך דער מין נישט געווען.

אין איינעם אַ פּאַרמיטאָג איז צו מיר געקומען ספעקטאָר
אין האַטעל און האָט מיך מיט געוואַלט אַרויסגעריסן פון אַ
אַ קאַכנדיקער, ברויזנדיקער יונגער חברה העברעישע און
יידישע דיכטער און שריפטשטעלער – איך מוז פּאַרן צו אים
צו מיטאַג. די גאַסטפּריינטלעכקייט פון ספעקטאָרן און זיין
פּרוי האָבן אַלץ איבערגעשטיגן.

ספעקטאָר האָט געשטראַלט מיט געזונטקייט, פּריינטלעכקייט
און גוטמוטיקייט. ביים עסן איז ער געקומען אין אַ באַגיי-
טערטער שטימונג. ער האָט אָפּגעזאָגט דעם גרויסן הלל אויף
יעדן געריכט, וואָס מ'האָט דערלאַנגט צום טיש.
ער איז געווען אַ גרויסער בקי און אַ מבין אין אַזעלכע
ענינים.

נאָכן עסן האָט ספעקטאָר סערווירט ליטעראַטור. צו יענער
צייט האָב איך נאָך זייער ווייניק געלייענט פון זיינע גרעסערע
זאַכן, נאָר דאָס, וואָס איז געווען געדרוקט אין דער יידישער
וואַכנשריפט „דער יוד“, וואו מיר זענען ביידע געווען מיט-
אַרבעטער. זיין סקיצע „ברילן“, וואָס איז געווען געדרוקט אין
„יוד“ האָט אויף מיר געמאַכט אַן איינדרוק, אַז נאָר אַן
אַמתער טאַלענט האָט עס געקאַנט שאַפן.

אין אַ לאַנגער אונטערהאַלטונג האָט מיר ספּעקטאָר דער-
ציילט דעם אינהאַלט פון זיינע גרויסע ראַמאַנען, וואָס זענען
שוין געווען געדרוקט מיט יאָרן צוריק, און דעם אינהאַלט פון
ראַמאַנען און נאָוועלן, וועלכע ער וויל ערשט שרייבן. זיינע
פּאַנטאַסטישע דערציילונגען האָט ער איבערגעריסן מיט פּאַ-
סירונגען און איבערלעבונגען פון דער ווירקלעכער וועלט, פון
זיין אייגענעם לעבן.

ספּעקטאָר איז געווען מער מייסטער מיט דער פּעדער,
ווי מיט דער צונג. דאָך האָבן מין זיינע מינדלעכע שילדע-
רונגען זייער פּאַראַינטערעסירט. אָט דער אזוי גערופּענער
„רעאַליסט“ איז אייגנטלעך געווען פּויל מיט פּאַנטאַזיעס און
ראַמאַנטיק; זיינע געזונטע און פּרישע חושים האָבן אים אָבער
געהאַלטן נאָענט צום ווירקלעכן לעבן. אַלץ און אַלעמען האָט
ער ליב געהאַט, און פון אַלץ איז ער באַגייסטערט געוואָרן.

ביי דעם ערשטן באַווך ביי ספּעקטאָרן איז מיר געווען
אַ פּאַרגעניגן אים צו הערן. איך האָב פּריער געלעבט צענד-
ליקער יאָרן אין אַ קרייז פון ראַפּינירטע, איבערגעשפיצטע,
איבערגעקליגטע און קולטורזאָטע שריפטשטעלער און קינסט-
לער, וואָס האַלטן זיך שטענדיק אין איין גריבלעך, אין איין
פּסיכאָלאָגיאַזירן. די מייסטע פון זיי זענען מענטשן מיט גע-
רייצטע, איבערגעשפּאַנטע גערוון, מיט קרענקלעכע עמפּינדונ-
גען, מיט אַ הייסן הונגער נאָך אנערקענונג און פּאַפּולאַריטעט,
מיט משונהדיקע קאַפּריזן און אַמביציעס.
קומענדיק פון אַזעלכע קרייזן, האָב איך געקוואַלן צו זען

פאַר מיר אַ יידישן טאַלענטירטן דערציילער אין שילדערער, וואָס איז פאַרבליבן לעבנסלאַנג פרימיטיוו, מיט אַ גאַנצער, גע-זונטער נשמה, אָן אינערלעכע ריסן און שפּאַלטונגען, אַ יידישן ראַמאַניסט, אַ פּאָלקסמענטש, וואָס האָט פון אַלץ הנאה, טראָגט צו קיינעם נישט קיין שנאה און קיין קנאה, וועלכער איז אַן אויפריכטיקער שמח בחלקו.

איך האָב געזען פאַר זיך אַ טאַלענטירטן שרייבער, אָן שפּיציקייטן און עקיקייטן. אַלץ זעט ער מיט זיינע אייגענע אויגן און אַלץ שעפט ער פון לעבנסקוואַל אַליין, און שעפט מיט חשק און אומדערמידלעך. ער האָט ליב גאָטס וועלט אַזוי ווי ער האָט זי באַשאַפן, און האָט ליב זי צו באַשרייבן לויט זיין נאַטירלעכן טאַלענט, נישט דראַפענדיק זיך אויף גלייכע זוענט, נישט וועלנדיק שפּרינגען העכער פון זיין קאַפּ.

אַט דער „ערדמענטש“ האָט זיך פאַר מיר צעגאַסן אויך אין קינדערשע פּאַנטאַזיעס. מיט אייגענע פרימיטיווע כוחות האָט ער געשטרעבט צו העכערס, צו פיינערס אין זיין שאַפן.

אין חודש מערץ 1907 האָט מיך דער „הומיר“ אין וואַרשע (דער פאַרזיצער פונם „הומיר“ אין וואַרשע איז דאָן געווען דר. י. גרינבוים, דער איצטיקער סיי-דעפּוטאַט און ציוניסטישער פירער) איינגעלאָדן צו האַלטן פיר פּאַרלעזונגען איבער דיטעראַטור, צוויי אין העברעיש און צוויי אין יידיש. אַנקומענדיק פון בערלין קיין וואַרשע, האָב איך געטראָפן ספעקטאָרן אַלס רעדאַקטאָר פון דער טעגלעכער צייטונג

„אונזער לעבן“, וואָס האָט אָנגעהייבן צו דערשיינען מיט צוויי חדשים פריער, איידער איך בין געקומען.

פאַר דעם, ווי די צייטונג האָט נאָך אָנגעהייבן צו דער-שיינען, איז דער אַרויסגעבער, שאול האַכבערג, געקומען קיין בערלין צו שליסן מיט מיר און מיט שלום-עליכמען (וואָס האָט צו יענער צייט זיך אויפגעהאַלטן אין בערלין) קאָנטראַקטן אַלס שטענדיקע מיטאַרבעטער אין „אונזער לעבן“.

די טעגלעכע העברעישע צייטונג אין וואַרשע „הצופה“ האָט זיך שוין אינגאַנצן אָפגעשטעלט נאָך אַ פינפֿיאַריקער עקזיסטענץ, און אויך די „הצפירה“ פון סאַקאָלאָו האָט אויף אַ געוויסער צייט אויפגעהערט צו דערשיינען.

עס איז דאָן קיין אַנדער מעגלעכקייט נישט געווען צו רעדן טעגלעך צום גרעסערן יידישן עולם אין רוסלאַנד, ווי פון די שפּאַלטן פון די יידישע טעגלעכע צייטונגען (דריי האָבן זיי דאָן עקזיסטירט אין גאַנץ רוסלאַנד און פּוילן: אין פעטער-בורג – „דער פריינד“ און אין וואַרשע – „דער היינט“ און „אונזער לעבן“).

נאָך זיצנדיק אין בערלין, בין איך געוואָרן דער הויפט-מיטאַרבעטער פונם „אונזער לעבן“. קומענדיק קיין וואַרשע צוליב די פאַרזונגען, בין איך דאָרט פאַרבליבן אַ פאַר חדשים, און צוליב מיין אַרבעט פאַרן „אונזער לעבן“ בין איך געקומען אין נאָענטע באַציונגען מיט ספּעקטאָרן, וועלכער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דער צייטונג, און דאָ האָב איך געהאַט אַ סך געלעגנהייטן אים מער צו דערקענען אַלס מענטש און אַלס שרייבער.

אין דער צייט, וואָס איך האָב פאַרבראַכט אין וואַרשע, איז פאַרגעקומען אַ שטאַרקע שפּאַרטונג צווישן ספּעקטאָרן און האַכבערגן. זיי ביידע האָבן געגרינדעט דעם „אונזער לעבן“, ביידע האָבן געבראַכט שווערע קרבנות פאַר דער צייטונג. און ווען עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די צייטונג ווערט איצט שטאַרק געלייענט און האָט נאָך בעסערע אויסזיכטן אין דער

צוקונפט, האָט האַכבערג, אַ ייד אַ סוחר, געזוכט צו ווערן דער אַלייניקער און איינציקער באַלעבאָס פֿונם „אונזער לעבן“ און פֿטור ווערן פֿון ספּעקטאָרן, זיין לאַנגיאַריקן פֿריינט, דעם מיטגרינדער פֿון דער צייטונג.

די סכסוכים און צוזאַמענשטויסונגען צווישן אָט די צוויי גרינדער פֿון דער צייטונג האָבן זיך פֿאַרשטאַרקט פֿון טאָג צו טאָג, און די צייטונג האָט דערפֿון געליטן.

ווען אָט די מאַכנינאַציעס פֿון האַכבערגס זייט האָבן דער-גרייכט צו דעם העכסטן פֿונקט, האָבן ביידע צדדים מיך אויס-געקליבן אַלס בורר אין דעם פּלאַנטער.

איך האָב די בוררשאַפט תּחילת נישט געוואָלט אָננעמען, אָבער ביידע צדדים האָבן זיך געוואָלט פֿאַרלאָזן נאָר אויף מיר, נישט וועלנדיק אַריינמישן אין די אינערלעכע אנגעלעג-הייטן זייטיקע מענטשן.

ביידע צדדים האָבן זיך אונטערגעשריבן, אַז זיי וועלן אָננעמען אַן טענות און מענות מיין אַנטשיידונג.

פינף אָונטן האָב איך געמוזט אויסהערן די טענות פֿון ביידע צדדים, און דאָן ערשט האָב איך געזען די ערלעכקייט פֿון ספּעקטאָרן, זיין אויפֿריכטיקע ליבע און איבערגעגעבנקייט צו דער ייִדישער ליטעראַטור. פֿאַר מיר זענען אַרויסגעשוואומען די נאַקעטע און אינטימע אינטערעסן פֿון ספּעקטאָרס לעבן, און עס איז מיר קלאָר געוואָרן, אַז אָט דער „רעאַליסט“ און „ערדמענטש“ איז, אין גרונט גענומען, אַן אידעאָליסט און אַ פּאַנטאַסט. אין פּראַקטישן לעבן האָט ער נישט געטויגט. די אינטערעסן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור זענען ביי אים גע-שטאַנען העכער, ווי אַלע פּראַקטישע נוצלעכקייטן.

צוויי יאָר איז מרדכי ספּעקטאָר פֿאַרבליבן דער רע-דאַקטאָר פֿונם „אונזער לעבן“.

איך געפין אין מײן העברעיִשן טאָגבוך פּאָלגנדיקע פּאַר-
צײכענונג :

„וואַרשע, 6-טן מאַי 1908.

„נעכטן אינאָוונט האָב איך פאַרבראַכט אַ פּאַר שעה מיטן
ײדישן שריפטשטעלער מרדכי ספעקטאָר אין קאַפּעהויז „אַק-
וואַריום“. מיר זענען דאָרט געזעסן פון האַלבער נאַכט ביז צוויי.
„צווישן אַנדערן האָט מיר ספעקטאָר געזאָגט, ווי דרך-
אגב, פאַרבייגייענדיק, ווי נישט וויכטיקס, אַז אים איז געוואָרן
פופציק יאָר. ער האָט דאָס פאַרשוויגן אַפילו פון זײנע נאָענטע
פריינט. און מיר ביידע האָבן געפּייערט דעם יובילײ מיט דעם,
וואָס יעדער פון אונז האָט געטרונקען אַ גלאָז שוואַרצע קאַווע.
„ספעקטאָר האָט זיך יענעם מאָל געפונען אין אַ זײער
ערנסטער און טרויעריקער שטימונג. ער האָט אָפט אָפּגעהאַקט
זײן שמועס און זיך פאַרטראַכט, שוויגנדיקערהייט. זיך אויפ-
כאַפּנדיק פון זײן פאַרטראַכטקייט, האָט ער אויסגערופּן :
„הגם איך בין שוין הײנט אַלט געוואָרן פופציק יאָר,
וועל איך פונדעסטוועגן איצט אָנהײבן צו שאַפּן גאַנץ נײע זאַכן.
אין קאָפּ באַמבלען זיך בײ מיר אומצײליקע טעמעס, נפשות,
סיטואַציעס, און אַלע בעטן זײ זיך בײ מיר : דערצײל וועגן
אונז, שילדער אונז, גיב אונז לעבן און נשמה! די וועלט איז
איצט אַ גאַנץ אַנדערע און די מענטשן גאַנץ אַנדערע און אויך
די לעבנסבאַדינגונגען גאַנץ אַנדערע. יאָ, אויך די היינטיקע
לעזער פון ײדיש זענען גאַנץ אַנדערע, ווי אין דער צײט,
ווען איך האָב אָנגעהײבן צו שרייבן, און די נײע וועלט בעט
זיך רחמים : באַשרײב מיך!“
„ווען דער זײגער האָט געשלאָגן צוויי, האָבן מיר פאַר-
לאָזן די לוסטיקע געזעלשאַפט אין „אַקוואַריום“ און ער האָט

מיך צופוס באגלייט צו מיין האַטעל. עס איז געווען אַ וואונ-
דערשיינע נאַכט. מיר האָבן אַרומגעשפּאַצירט אין די הויפט-
גאַסן פון וואַרשע מער ווי אַ שעה. זיין נשמה האָט זיך פאַר-
מיר אַנטפלעקט מיט אירע באַהאַלטענע חלומות – די חלומות
פון אַ שאַפּער. איך האָב זיך געמוזט איבערצייגן, אַז ספּעקטאַר
באַזיצט, חוץ זיין אויסערלעכער רואיקייט, הייטערקייט און
צעפּרידנקייט, אויך אַן אומרואיקע נשמה.

קאַן דען אַנדערש זיין אַ שעפּערישע נאַטור
אין יאָר 1908 איז ספּעקטאַר געקומען קיין בערלין. צום
ערשטן מאַל האָט ער געמאַכט אַ נסיעה קיין אויסלאַנד. ער
ער איז געקומען קיין בערלין צו טרעפּן זיך מיט זיין שוואַגער
דוד פינסקי, וואָס האָט דאָן געמאַכט אַן אייראָפּעישע נסיעה.
ספּעקטאַר האָט מיך באַזוכט אין מיין וואוינונג, און ער
איז געווען פּול באַגייסטערונג פון אַלץ, וואָס ער האָט געזען
אין בערלין. ער האָט אָבער נישט געקאָנט מוחל זיין די
דייטשן, וואָס זיי רעדן אַ פאַרפּלוצטן דייטש און נישט אַ
מענטשלעכע יידיש...

ספעקטאָר דער מענטש.

ב. ג א ר י ן.

געקומען איז מען צו מרדכי ספעקטאָר דעם שרייבער, דעם רעדאקטאָר, דעם אַרויסגעבער און געפונען אין אים האָט מען דעם מענטשן. עס איז נישט אומזיסט, וואָס יעדער, וואָס האָט וועגן אים איצט געשריבן, האָט שטאַרק באַטאָנט, וואָס פאַר אַ טייערן מענטשן מיר האָבן אין אים פאַרלוירן.

ער איז נישט געווען סענטימענטאַל, ווי אַ שטייגער דינעזאָן. ער האָט פאַרמאָגט אַזאַ פּשטות, אַזאַ גוט-חברשאַפט, אַז ער האָט גלייך געוואונען אייער האַרץ. ער איז געווען דורך און דורך אַ האַרציקער מענטש. און אַזוי איז ער געווען און געבליבן זיין גאַנץ לעבן.

מען זאָגט געוויינלעך, אַז יעדער שוסטער איז מקנא דעם שניידער, דאָס הייסט, אַז קיינער איז מיט זיין פּראָפּעסיע נישט צעפרידן און יעדן שיינט, אַז דעם צווייטנס איז אַ בעסערע. דאָס איז אָבער נישט געווען דער פאַל מיט מרדכי ספעקטאָר. ער האָט באמת ליב געהאַט שרייבעריי און האָט ממש אָנגעקוואַלן, וואָס ער איז באַשאַפן געוואָרן צו זיין אַ שרייבער ביי יידן, הגם ער האָט געהאַט אויסצושטיין קאַלט און וואַרעם, און ער האָט זיך אָפּט אָנגעשטויסן אַויף דער

גראַבער אומדאַנקבאַרקייט, וואָס יעדער שרייבער האָט צו דערוואַרטן.

און אזוי האָט ער אויך ליב געהאַט שרייבער, און די דאָזיקע ליבשאַפט האָט זיך אַמבעסטן אַרויסגעוויזן אין זיין פאַרהאַלטן זיך מיט אָנפאַנגער.

מרדכי ספעקטאָר איז געווען מיין ערשטער רעדאַקטאָר. איך האָב אים צוגעשיקט אין סוף פון די אַכציקסטע יאָרן די ערשטע פּאָר זאַכן, וואָס איך האָב אָנגעשריבן. ער האָט זיך דעמאָלט געקליבן אַרויסצוגעבן אַ נייעם באַנד פון זיין „הויז-פריינד“.

איך בין געווען נאָך אַן אָנפאַנגער. באַלד נאָכדעם בין איך געווען אין וואַרשע און איך האָב זיך אָנגענומען מיט מוט צו מאַכן אים אַ וויזיט.

ער האָט דעמאָלט געוואוינט מיט זיין געוועזענעם שווער פרידבערג (הר-שלום) אין אַ שיינער גערוימער דירה. ער האָט מיך לאַנג נישט געלאָזט וואַרטן און איז אַרויסגעקומען מיטן האַרציקסטן שלום-עליכם. עס האָט אויסגעזען, אַז איך האָב אים פשוט געטאָן אַ טובה, וואָס איך האָב אים אַ וויזיט געמאַכט.

ער איז געוואָרן גלייך צוטרוילעך, אזוי ווי מיר וואָלטן זיך שוין געקאָנט יאָרנלאַנג און איידער אַ פינף מינוט זענען אַריבער, זענען מיר שוין געווען אַטע חברים.

ער האָט מיר באַלד דערציילט, אַז ער וועט אינגיכן צוריקבאָרן אין פעטערבורג איבערצונעמען דעם „פּאָלקס-בלאַט“ און האָט מיר שוין פּאָרגעשלאָגן אַ שטעלע אין דער צייטונג, וואָס ער וועט איבערנעמען.

איך האָב זיך גלייך דערשראָקן פאַר דער גרויסער פאַר-אַנטוואָרטלעכקייט און איך האָב אים דערקלערט, אַז איך בין נישט קיין געניטער אין אַ רעדאַקציע. אָבער ער האָט מיר דערוויזן מיט אַלע ראיות, אַז איך בין דער פּאַסיקער מענטש, וואָס ער דאַרף האָבן און האָט דורכאויס געפּאָדערט, איך זאָל

אים איבערלאָזן אַ שטענדיקן אַדרעס, און אַזוי גיך ווי ער ווערט רעדאָקטאָר פון „פּאָלקס-בלאָט“, שרייבט ער מיר אַ בריוו, אַז איך זאָל קומען קיין פעטערבורג.

אין אַ קורצער צייט אַרום איז געווען אַ דערקלערונג אין „פּאָלקס-בלאָט“, אַז מרדכי ספּעקטאָר וועט איבערנעמען די ציי-טונג, אָבער דערפון איז גאַרנישט געוואָרן. פּאַרשטייט זיך, אַז עס איז אויך גאַרנישט געוואָרן פון מיין ריזע קיין פעטערבורג. ווען איך האָב אים באַגעגנט דאָס צווייטע מאָל, איז שוין געשען אַ גרויסע ענדערונג אין זיין לעבן. ער האָט אי-בערגלעבט עטלעכע ביטערע יאָרן, אַ שטיצע טראַגעדיע.

אויף זיין יונגן מונטערן פנים, וואָס האָט פריער אויס-געדריקט גלויבן אין זיך און אין דער וועלט, האָט זיך איצט באַוווּזן אַן אויסדרוק פון אַנטטוישונג, געמישט מיט אומזעט. אין די פּאַר יאָר האָט ער זיך געזעטערט אויף פינע עטלעכע יאָר. אָבער ער האָט זיך נאָר געדאַרפט צערעדן – און ער איז ווידער געוואָרן דער מונטערער, צוטרוילעכער, האַרציקער ספּעקטאָר.

אין דער צייט, ווען איך האָב אים צום צווייטן מאָל באַגעגנט, איז שוין מער קיין יידישע צייטונג נישט געווען. ספּעקטאָר האָט נאָך אַליץ געדאַרפט אַרויסגעבן דעם „הויז-פריינד“. שלום-עליכם האָט נאָך די ערשטע צוויי בענדער „פּאָלקס-ביב-ליאָטעק“ אַרויסגעוווּזן אַ מידיקייט און עס איז שוין געווען פאַר אַלעמען קלאָר, אַז קיין דריטער וועט שוין מער נישט דערשיינען.

י. ק. פּרץ האָט געהאַלטן אין צוזאַמענשטעלן דעם צווייטן באַנד פון זיין „יידישער ביבליאָטעק“. אַ חוץ זיי זענען אין וואַרשע, אָדעס און ווילנע געווען צענדליקער שרייבער, וואָס האָבן געמאַכט אַלערליי הכנות אַרויסצוגעבן זאַמלביכער אָדער עפעס אַזוינס, וואָס זאָל האָבן אַ פּעריאָדישן כאַראַקטער. ספּעקטאָר האָט זייער ווייניק אמונה געהאַט אין די-דאָ-זיקע שרייבער.

„כאַפט אָן אויף די נאַלעווקיס וועמען איר ווילט פון דיִאָזיקע טומלער, וועט ער אייך ווייזן, אז ער האָט אַלץ, וואָס איז נייטיק פאַר אַן אויסגאַבע, און אז ער האָט שוין אַלץ אַרענזשירט, ווי עס באַדאַרף צו זיין. דאָס הייסט, ער האָט די נייטיקע אַרטיקלען, האָט שוין גערעדט מיט אַ דרוקער און האָט שוין אפילו אויסגעחשבונט, וויפל עקזעמפּליאַרן עס וועלן זיך פאַרקויפן און וואָס די הכנסה וועט זיין. נאָר אז איר פרעגט אים, צי האָט ער די נייטיקע סומע געלט, וועט ער אייך אַנקוקן פאַרוואונדערט. געלט איז די לעצטע זאַך אין דער וועלט, וועגן וואָס ער טראַכט“.

ספעקטאָר איז געווען דער פּראַקטישסטער פון אַלע שרייבער.

ער האָט נישט נאָר געוואוסט, ווי אַזוי דאָס בוך ווערט געשאפן, נאָר אויך וואָס עס ווערט פון אים, ווען עס קומט אַרויס פון דעם דרוקער. און דעריבער האָט ער מער, ווי אַלע אַנדערע, געהאַט דערפאַלג מיט זיינע אויסגאַבן.

ער, ווי אַלע אַנדערע רעדאַקטאָרן, האָט גרינג געקאָנט מאַכן אַ טעות וועגן אַן אָנפאַנגער און נישט ריכטיק אים אָפּשאצן. און ער האָט מיט דערזעלביקער אָפּנהאַרציקייט דערציילט וועגן זיינע טעותים, ווי וועגן זיין גוטן חוש צו אַנטדעקן אַ טאַלאַנט.

אַזוי האָט ער מיר דערציילט וועגן אַ דערציילונג אָדער סקיצע, וואָס שלום-עליכם האָט אים צוגעשיקט, ווען ער איז געווען רעדאַקטאָר פון „פּאָלקס-בלאַט“.

דאָס איז, וואָרשיינלעך, געווען פון די סאַמע ערשטע זאַכן, וואָס שלום-עליכם האָט אָנגעשריבן. ווען ספעקטאָר האָט דעם מאַנוסקריפּט אָנגעהייבן צו לייענען, איז דער איינדרוק געווען נישט קיין גוטער און ער האָט נישט געהאַט קיין גע- דולט איבערצולייענען עס ביזן סוף. האָט ער דעם מאַנוסקריפּט אַוועקגעשאַרט צו דער קופּקע פאַרבאַקירטע כתבים, וועלכע האָבן צוזאַמען געדאַרפט גיין אין קאַרב. אין דער צייט איז

אין דער רעדאקציע אָנגעקומען דער יונגער צעדערבוים, און נישט האָבנדיק וואָס צו טאָן, האָט ער אַריינגעקוקט אין די פאַרבראַקירטע כתבים. שלום-עליכמס דערצייילונג האָט אים פאַראינטערעסירט און ער האָט זי איבערגעלייענט ביזן סוף. „פאַרוואָס האָט איר די דאָזיקע דערצייילונג פאַרבראַקירט?“ האָט דער יונגער צעדערבוים געפרעגט. „דער שרייבער ווייזט אַרויס טאַלענט.“

ספעקטאָר האָט איצט דעם מאַנוסקריפט איבערגעלייענט ביזן סוף און האָט תיכף זיין מיינונג געביטן. און פון דעמאָלט אָן האָט זיך אָנגעהייבן די חברשאַפט צווישן שלום-עליכמען און ספעקטאָרן, אַ חברשאַפט, וואָס האָט אָנגעהאַלטן זייער גאַנץ לעבן. ער האָט געהאַט דעם חוש נישט נאָר פון אַ רעדאקטאָר, נאָר אויף פון אַן אַרויסגעבער.

ביי מיין צווייטן ווידערטרעפן זיך מיט אים איז ער געווען אין דער בחינה פון אַ יורד. ער האָט געוואוינט אין שכנות און פאַרנומען אַ קליינע אַרעמע קאַמער. נאָר אַלס האָבן געוואוסט, אַז פון דער קאַמער וועט אַריינגעבראַכט ווערן לעבן אין די אַלטע און נייע אויסגאַבן.

אַלע זענען געווען זיכער, אַז ער וועט מיט פאַרלייגטע הענט נישט בלייבן זיצן, און ער וועט גיך ווערן טעטיק אַלס אַרויסגעבער.

אין דער קליינער קאַמער, וואו איך בין געווען אַן אָפטער באַזוכער, פלעג איך טרעפן אַלערליי מענטשן: יונגע שרייבער, עלטערע גרויסע מוכרי-ספרימניקעס, וואָס האָבן זיך פון צייט צו צייט אויך פאַרגונען אַרויסצוגעבן ביכער, און סתם געשעפט-דייט, אָדער דער גוטער יאָר ווייסט זיי, ווער זיי זענען געווען. ער איז געווען אַ מעורב עם הבריות. פאַר אים איז געווען נייטיק צו קומען אין באַרירונג מיט אַלערליי מענטשן. נאָר אין דערזעלבער צייט איז געווען צו זען אַז עס ווערן

שוין געמאכט די נייטיקע הכנות פאר אַ מער שטענדיקן און מער זיכערן פארלאנג.

ספעקטאָר האָט קיינמאָל נישט געפראָוועט קיין גדלות נישט מיט זיין האַלטונג, נישט מיט זיין קליידונג און אפילו מיט זיינע האָר.

זינע האָר זענען תמיד געווען זייער קורץ געשוירן, גאַרנישט ווי עס איז דער מנהג געווען צווישן שרייבער מיט אַ דור צוריק.

ער איז געווען אַ שרייבער דורך און דורך, אָבער ער האָט עס אין גאָס נישט אַרויסגעטראָגן, זיין האַלטונג איז געווען די סאַמע איינפאַכע, ווי עס האַלט זיך געוויינלעך אַ ייד פון אַ גאַנץ יאָר.

איך האָב אים געזען אין דער צייט פון זיין העכסטער גדולה, ווען זיין נאָמען האָט געהאַלטן אין שטייגן און וואַקסן און ער האָט געהאַט גרויס דערפאַלג; און איך האָב אים אויך געזען באַלד נאָכדעם, ווי ער האָט איבערגעלעבט גרויסע אַנטטוישונגען, און אין ביידע צייטן איז ער געווען דער גוטער, האַר ציקער, אויפריכטיקער ספעקטאָר.

דער גרויסער דערפאַלג האָט אים דעם קאַפּ נישט פאַר- דרייט און גרויסע צרות האָבן אים נישט ביטער געמאַכט. מיט מרדכי ספעקטאָרן איז פון אינז אַוועק איינער פון די שענסטע טיפן פון דער יידישער ליטעראַטור.

ספעקטאָר אין אמעריקע.

א. רייזען.

I

... עס זענען דאָ נעמען, וואָס זענען פאַרבונדן מיט די
שענסטע טעג פון דער קינדהייט און יוגנט, נעמען, וואָס רופן
אַרויס די ליכטיקסטע ערינערונגען.

מען דערמאָנט זיך, אַז אַמאָל, אַמאָל האָט מען זיך גע-
קוויקט מיט אַ ראָמאַן, וואָס האָט געהייסן „דער יידישער
מוזשיק“. עס איז געווען אַ ראָמאַן אין גאַנצע פיר טייקן,
אַבער מען האָט אים איינגעשרונגען אין איין וואָך... עס
שטייען אויף תחית-המתים די העלדן פון ראָמאַן: רחלע (אי,
איז זי שיין געווען!), סאַלאַמאָן, אַט דער שיינער סאַלאַמאָן,
וואָס האָט אַזוי ווייניק „געהאַנדלט“ אין ראָמאַן, אַבער מען
האַט אים אַזוי שטאַרק ליב געקראָגן.

היינט-זשע דער ראָמאַן „עניים ואביונים“, וואָס אַ סך
פאַרבייטן עס מיט „הנאהבים והנעימים“! אַט די ליכטיקע גע-
שטאַלט פון דער געפאַלענער לאהן, וואָס האָט אין יענע יאָרן
געוועקט די טיפסטע געפיינן צו געפאַלענע בכד; היינט דער
שפעטערדיקער ראָמאַן, וואָס מיר האָבן שוין געלעזן אין די
„הויז-פריינדס“: „יידישע סטודענטן און יידישע טעכטער“, אַ
ראָמאַן, וואָס קיין איין יידישער קריטיקער האָט אים נישט
דערמאָנט און וועלכער האָט געמאַכט אַזאָ שטורעם ביי די

לעזער (אפשר טאקע דערפאר, ווייל די קריטיקער האָבן אים נישט דערמאָנט)...

אַפּרוענדיק זיך אַ ביסל נאָך די אָפיציעלע באַזוכן אין די יידישע טעגלעכע צייטונגען, האָט מרדכי ספעקטאָר באַזוכט די רעדאַקציע פון דעם „גרויסן קונדס“.

דאָ אין „גרויסן קונדס“, האָט ספעקטאָר זיך דערפילט רעדעוודיקער, ווי שטענדיק. די בחורים זענען אים, קענטיק, געפעלן געוואָרן.

וואָרים וויסן דאָרף מען, אַז מרדכי ספעקטאָר איז נישט נאָר דער ערשטער יידישער גרויסער ראַמאַניסט, נאָר אויך פון די ערשטע יידישע קינסטלער, וואָס האָבן אַ פיינעם חוש פאַר הומאָר.

ווער געדענקט נישט זיינע הומאַריסטישע מעשהלעך „דער פעטער“, „דער שטרייק פון די קבצנים“? היינט יענעם טיפֿ-גראַפאַמאַן „פיניע טינטלער“, וועלכן ער האָט אַזוי קינסט-לעריש פאַרגעשטעלט אין זיין עפּאָפּע „ר' טרייטל“ און וועל-כער לעבט נאָך אין פאַרשידענע גילגולים אַפילו דאָ אין אַמעריקע?

טרעפנדיק אים אין רעדאַקציע פון „גרויסן קונדס“, האָב איד דערקענט דעם אַלטן שטענדיק-יונגן קינסטלער... קיין איין קנייטשל אויפן ראַזעוון פנים. היינט די שוואַרצע פייערדיקע אויגן און דער ליבער שמייכל, די גוטמוטיקייט און די ליבע צו אַלע, וואָס רינגלען אים אַרום, די באַגייסטערונג, די התפעלות! ווי אַן אמתער אָנפאַנגער!..

אמת, ער האָט זיך טאָקע אויסגעדריקט, אַז ער הייבט איצט אָן אויף דאָסניי. ער האָט דאָ גרויסע פלענער, און ווי עס קוקט אויס, וועט ער זיי גיכער אויספירן, ווי די היגע „יונגע“ זייערע... ער איז נאָך פול מיט קראַפט און פול מיט גלויבן אין זיך און אין אַנדערע.

דער עיקר מעדה — וואָס ער גלויבט אויך אין אַנדערע, ווייל די מעדה צו גלויבן אין זיך האָבן מיר דאָ אַלע...

איך האָב אים נישט געוואָרט צופיל פייניקן מיט פראַגן. ווייל אייניקע פראַפעסיאָנעלע אינטערוויואירער האָבן אים שוין נישט געשוינט.

דערפאַר האָב איך זיך געהאַלטן ווי ווייט מעגלעך קורץ. אויף דער ערשטער שאַפלאַן-פראַגע, וואָס מען מוז זי אָבער אַ גרויסן גאַסט שטענדיק פּרעגן, צי איר ווילט, צי איר ווילט נישט-אַדווי, אויף דער ערשטער פראַגע:
„ווי געפעלט אייך ניו-יאָרק?“-האַט ער געענטפערט מיט

אַ משל:

„איך האָב אַמאָל געהאַט אַ מומע, אַ גרויסע בעל-משפּחהטע. אין פאַרשידענע שטעט האָט זי געהאַט ברידער און שוועסטער, שוועסטערקינדער, פעטערס, מומעס. אַ נאַטור איז זי געווען אַ הייסע, אַלעמען געוואָלט זען, מיט אַלעמען געוואָרט רעדן. נאָר גיי פאַר אין יעדער שטאָט! האָט זי שטענדיק גאָט גע-בעטן, אַז ער זאָל פון אַלע שטעט מאַכן איין שטאָט, פּדי זי זאָל זיך קענען זען מיט איר משפּחה... דאָס אָבער, וואָס מיין מומע האָט אַמאָל נישט געקענט פּוּעלן ביים רבּונו של עולם, האָב איך, ווייזט אויס, יאָ געפּוּעלט... דאָ, אין ניו-יאָרק, זע איך אַלעמען, מיין גאַנצע משפּחה, דאָס גאַנצע ליטעראַרישע גע-זינדל... פון אַלע שטעט איז געוואָרן איין שטאָט!..“

איז דער משל אונז שטאַרק געפּעלן געוואָרן, און דער-וויילע, ווי צעטראַגענע מענטשן, האָבן מיר אַלע באַטראַכט זיין שטעקל, וואָס ער האָט נישט אַרויסגעגאָזט פון דער האַנט, און וואָס איז יאָ אַ שטעקל, ווי אַלע, און דאַכט זיך נישט ווי אַלע... עפּעס האָט זיך געפּילט אין דעם שטעקל געשיכטע.

און דער ייבער ספעקטאָר האָט אונז דערקלערט:

„אַ מתנה פון שלום-עליכמען, מיט אַן אויפשריפט אין גאַלד... דאָס האָט ער מיר געשיקט אַ יאָר פאַר זיין טויט פון ניו-יאָרק קיין אַדעס...“

איז נאָך מרדכי ספעקטאָר אונז טייערער געוואָרן. מיר האָבן זיך דערמאָנט, אַז דער אומשטערבלעכער שלום-עליכם איז

געווען ספעקטאָרס נאַענטסטער פריינט, וועמען ער האָט אפילו
אַ ווערק געווידמעט...

עס האָט אַ שוועב געטאָן מיט אייביקייט, און די אַלע,
וואָס האָבן אַרומגערינגלט דעם גרויסן גאַסט, זענען שטאַרק
ערנסט געוואָרן...

נאָך אַ קורצער פויזע האָט איינער דעם גאַסט געפרעגט:
„ווי געפעלן אייך אונזערע „יונגע“, די נייע... די... די...“
ספעקטאָרס אויגן האָבן אויפגעלויכטן.

„איך בין זיבן יאָר געווען אָפגעריסן פון דער וועלט,
גאַרנישט געלייענט. בלויז איין קליין ביכעלע, אַן אַנטאַקאָגניע
פון די היגע יונגע פאַעטן האָב איך געזען...“
„נו... נו?“ האָבן די אַלע „שונאים“ פון די יונגע אָנגע-
שפיצט די אויגן.

ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז דער גוטמוטיקער ספעקטאָר
איז אויך אַ דיפלאָמאַט: ער געדענקט נישט יעדערנס לידער
באַזונדער. נאָר איין סעריע לידער „אין סיביר“ האָט אויף
אים געמאַכט, געדענקט ער, אַ שטאַרקן איינדרוק...
קיין נאָמען פון דיכטער האָט ער נישט אָנגערופן, האָבן
מיר עס געטאָן פאַר אים:
„לייוויקס!..“

„יאָ! יאָ! וואונדערלעכע לידער!“
„גו, און דעם „גולם“? ניין, פון „גולם“ האָט ער נאָך
נישט געהערט... נאָר ער פאַרזיכערט, אַז ער וועט דאָ אַלץ
לייענען—ער האָט ליב די יונגע, די נייע!..“

האָבן מיר שוין געוואָלט וויסן, וויאָזוי האַלט ער פון
דאָרטיקע „יונגע“, וואָס טוען זיי און וויאָזוי און וואָס שאַפן זיי.
האָט ער אויסגעקליבן, צוליב קיצור, איין גרופע: די
קיטווער...

„אויף די קיטווער לייגט מען זייער גרויסע האַפּענונגען.“
„און וואָס איז עפעס מכוח די וואַרשעווער יונגע?“

ספעקטאָר אין אמעריקע

אַבער פון וואַרשע איז ער געווען אויך אַפּגעריסן. דער
איינציקער יונגער, וואָס ער ווייס פון דאָרטן, איז דוד פּריש-
מאַן... איז פּרישמאַן געווען מיט אים אין אַדעס און איז
איצט אין בערלין.

פּוד מיט לויב איז ער וועגן ביאַליקן, מיט וועלכן ער
האַט די לעצטע צייט געלעבט און געליטן אין אַדעס.

„אונטער פּערצענערליי רעגירונגען בין איך מיט אים
געווען און ער איז שטענדיק געווען ביי מיר דער מלך...“
„ווי האָט זיך דאָרטן אייך געלעבט?“

„משעפעט נישט...“ האָט ספעקטאָר אַ טרויעריקן שמייכל
געטאָן...

האַבן מיר שוין אַ ביסעלע פאַרשטאַנען, אַבער אַט האָט אין
אים דערוואַכט דער קינסטלער:

„איר ווילט אַ בילדעלע?..“

און ער האָט דערציילט:

„איינמאָל גיי איך אין אַדעס מיט צוויי עמער וואַ-
סער, וואָס איך האָב געטראָגן פון אַ דריטער גאַס אַהיים,
פּאָגענן איך דעם געוועזענעם פּרעזידענט פון דער יידישער
קהילה ד"ר לוריא-ער טראַגט אויפן פלייצע אַ זעקל מיט אַ
ביסל האַלץ און עטלעכע קאַרטאָפּל... שטעלן מיר זיך אָפּ. איך
לאָז אַראָפּ די צוויי עמער וואַסער אויף דער ערד, ער זיין
זעקל מיט האַלץ און עטלעכע קאַרטאָפּל, און מיר צעשמועסן
זיך „מעגיני דיומא...“ אַפּגעשמועסט אַזוי אַ ביסל, צעזעגענען
מיר זיך. איך, מרדכי ספעקטאָר, נעם צוריק מיינע צוויי עמער
וואַסער אין די הענט, ער, דער פּרעזידענט פון דער אַדעסער
קהילה, ד"ר לוריא, זיין זעקל מיט האַלץ און קאַרטאָפּל, און
יעדער גייט זיך אַוועק זיין וועג...“

און נאָך אַ קליינער פּויע שטעלט ער אויף מיר אַן
זיינע קלוגע שוואַרצע אויגן און פּרעגט:
„איר פאַרשטייט?..“

אָבער עס ווילט זיך וויסן נאָך און נאָך, נאָר מרדכי
 ספעקטאָר, דווקא אזוי אַ רעדעוודיקער מענטש, וויל פון יענע
 לענדער פיל נישט רעדן. נישט, חלילה, פאַר קאַרגשאַפט, ווי
 מאַנכע שרייבער, וואָס ווילן יעדע איבערלעבונג האַלטן אין
 זיך, פּדי נאָכדעם עס פאַרעפנטלעכן פאַר גאָר דער וועלט, -
 מרדכי ספעקטאָר איז פּרויז אַן איידעלער גוטער מענטש, און
 האָט קיין האַרץ נישט אייך צו פייניקן מיט שוידערלעכקייטן...

די ליטערארישע פערזענלעכקייט פון מרדכי ספעקטאָר

II

מרדכי ספעקטאָר האָט אַריינגעטראָגן אין דער יידישער
ליטעראַטור אַ ניי וואָרט, אַ נייעם טאָן.

ער איז געקומען מיט טראַדיציעס פון דער רוסישער לי-
טעראַטור, וואָס פאַר דער יידישער איז דאָס געווען אַ באַניינג
און אַ דערפרישונג.

ער האָט דער ערשטער אַריינגעפירט אין דער יידישער
ליטעראַטור לעבעדיקע מענטשן, טיפן, געשטאַלטן.

דער ערשטער, וואָס האָט נישט געשיידערט, ווי זיינע
פאַרגייגנער, מענדעלע, לינעצקי און אַנדערע, ברויז דאָס לעבן
פון דעם פּלל, נאָר דעם יחיד אַליין, און אויב אויך דעם
פּלל - איז אַלץ דורך יחיד.

זיין ערשטער ראָמאַן מיטן טיטל: „אַ ראָמאַן אָן אַ
נאָמען“ האָט פאַרמאָגט אַ גאַלעריע וואונדערלעכע טיפן, אַרי-
גינעלע, אינטערעסאַנטע, און דער ראָמאַן אַליין איז געווען
פול מיט האַנדלונג.

דער צווייטער גרויסער ראָמאַן, „דער יודישער מוזשיק“, וואָס האָט שוין געהאַט אַ טענדענץ, איז אויך געווען העכסט קינסטלעריש לויט די באַגריפן פון יענער צייט. דער יידישער „פאַמיעשטיק“ דער הויפטהעלד פון ראָמאַן, האָט געאַטעמט מיט לעבן, די סביבה אין דאָרף, די באַציונג פון די פויעריים צו די יידן – אַלץ עכט און לעבנסטריי. אַפילו די ליבע דאָרט צווישן רחלען מיט סאַלאַמאַנען איז נישט געווען בלויו, פּדי מקיים צו זיין די מצווה פון אַ ראָמאַן.

איר האָט געפילט, ווי צוויי יונגע הערצער ציען זיך איינע צו די אַנדערע.

אין דעם ראָמאַן „אַ וועלט מיט קליינע וועלטלעך“ איז שוין ספּעקטאָר אַ רייפער מאַלער און קינסטלער. ער פירט אַרויס זיינע העלדן אין דער גרויסער וועלט. אַ טייל פון דער האַנדלונג קומט פאַר אין פעטערבורג, באַקענט אונז מיט אַזוינע טיפן, פון וועלכע די יידישע ליטעראַטור האָט דעמאָלט – און אַ צייט שפּעטער – קיין אַנונג נישט געהאַט.

און אַפילו אין יענע קאַפיטלען פון ראָמאַן, וואו די האַנדלונג איז מיט פאַר אין פּראָווינץ, זענען די העלדן ניי אויפגע- פול מיט אַלמענטשלעכן אינטערעס.

איבערהויפט געלינגט אים דאָרט אַ טיפ פון אַ יידישער איבעריקנס, צו שילדערן פרויען-טיפן איז ספּעקטאָר געווען איינער פון די גרעסטע מייסטער אין דער יידישער ליטעראַטור. זיין גרויסע דערציילונג „טרייטל“ איז שוין ריינע שטעטלשע מיליע. אין „טרייטל“ ווערט געשילדערט דאָס לעבן פון אַ שטעטל ערגעץ אין וואָלין.

דער העלד פון דער דערציילונג, טרייטל, אַ טיפ, געשילדערט מיט הומאָר, אַ מין טוביה דער מילכיקער, נאָר אַן פּסוקים, אַ מער מגושמדיקער, שינדט די הויט פון זיינע אַרעמע פאַרשווינען, וועלכע ער פירט אין אַ צווייטער שטאַט, און דורך אים גייט דורך דאָס גאַנצע לעבן פון אַ וואָליניער

שטעט מיט זיינע פריידן און ליידן, ליכט און שאַטן, מיט זיינע אלטע און יונגע...

אין זיין גרעסערער נאָוועלע „ידיש, אָדער דריי פאַר- שוינען“ איז דער הויפט העלד אַן אַסימילאַטאָר אין רוסלאַנד, וואָס האָט זיך נאָך די ערשטע פּאָגראַמען געכאַפט אין זיין טעות און קימט צוריק צו זיין פּאָלק.

אַבער אויך אָט די פּלומרשט טענדענציעזע נאָוועלע פאַר- מאַגט גלאַנצפּולע זייטן מיט בילדער פּון לעבן, פּול מיט הומאָר.

די סצענע, ווען דער שניידער, אַ זייטיקער פּאַרשוין אין דער דערציילונג, וואָס ווערט געוואָר, אַז דער קריסט, דער „פּרייך“, פאַר וועמען ער האָט גענייט קליידער און צו וועמען ער האָט אַלעמאָד מורא געהאַט אַריינצוקומען אין זיין הויז, איז גאָר אַ ייד-אָט די סצענע איז געשילדערט מיט אַזאַ פּאַטאָס, אַז ביים ליינער באַווייזן זיך טרערן אין די אויגן, טרערן פּון אַנטציקונג.

איבעריקנס, אַזוינע פּאַטעטישע שטעקן פּאַרמאַגן אַ סך פּון ספּעקטאָרס ראָמאַנען און דערציילונגען.

אַן עכטער קינסטלער איז ער געווען אויך אין זיינע קליינע דערציילונגען, וועלכע ער האָט געשריבן אין אַ באַ- דייטנדיקער צאָל.

באַרימט פּון זיי איז „דער שטרייך פּון קבצנים“. אָבער אויך אַנדערע, קלענערע דערציילונגען, ווי „דער פעטער“, אַ פעסעלע וויין“, „שטייט אויף צו סליחות“ און אייניקע דער- ציילונגען פּון קינדערלעבן זענען עכטע מייסטערווערק, דורכ- געדונגען מיט מענטשנליכע און רייך אין פּאַרבן.

איך האָב דאָ נישט בדעה צו געבן אַ פּולע אָפּשאַצונג איבער דעם רייכן שאַפּן פּון אַזאַ גרויסן שרייבער, ווי מרדכי ספּעקטאָר איז געווען.

דאָס וועלן אַוודאַי איצט טאָן די-יעניקע, וואָס האָבן עס געדאַרפט שוין לאַנג טאָן און ווער ווייסט, פּאַרוואָס זיי האָבן

עס נישט געטאָן. פאַרבייגייענדיק איז כּוּד צו באַמערקן, אַז די אָפּיציעלע יידישע קריטיקער האָבן ספּעקטאַרן פּמעט פאַרשוויגן. קיינער פּון זיי האָט אים נישט געווידמעט קיין אָפּהאַנדלונג און אפילו נישט קיין קורצן אַרטיקל. דער איינציקער, וואָס האָט געשריבן וועגן אים, איז געווען דוד פּרישמאַן. און דווקא דוד פּרישמאַן, דער שטרענגער און פאַרניינער, האָט ספּעקטאַרן געגעבן אַ באַגייסטערטע אָפּשאַצונג. אויך פּינעס האָט אין זיין געשיכטע פּון דער יידישער ליטעראַטור געווידמעט ספּעקטאַרן אַ גרויסן קאַפיטל פּול מיט לויבגעזאַנגען.

בלויז מיט אַט די צוויי אַרטיקלען און אפּשר וואו נישט וואו און ווען נישט ווען נאָך אַ פּאַר קורצע נאָטיצן, שעפט זיך אויס די גאַנצע „ליטעראַטור“ וועגן אַזאַ שריפטשטעלער, ווי מרדכי ספּעקטאַר.

אַבער סיי ווי סיי, ביי די ברייטע יידישע לעזערקרייזן איז ספּעקטאַר געווען באַליבט און געאַכט.

ער איז געווען (און וועט בדייבן) איינער פּון די גע- ציילטע שריפטשטעלער-קלאַסיקער, וואָס די יידישע ליטעראַטור פאַרמאָגט. דאָס פּאַלק האָט זיין יעדן נייעם ראָמאַן, יעדע נייע דערציילונג אויפגענומען מיט דעם טיפּסטן ערנסט און מיט דעם גרעסטן אינטערעס, ביז דער לעצטער צייט פּון זיין רייכן שאַפּן.

ספּעקטאַר אַליין האָט גוטמוטיק געשמייכלט איבער דער אָפּיציעלער קריטיק.

ער איז געווען אַליין זיין קריטיקער, אינערלעך געפילט זיין ווערט פאַר דער יידישער ליטעראַטור און פאַרן יידישן פּאַלק. און מיט ערווירדיקער באַשיידנקייט איז ער אַרומגע- גאַנגען צווישן אונז, ינגערע, און צווישן די גאָר יונגע און האַרציק אָנגעקוואַלן, וואָס די יידישע ליטעראַטור האָט זיך אַזוי רייך צעוואַקסן.

ער האָט געטראָגן אינדערשטיל דאָס באַוואוסטזיין, אַז ער האָט פיל מיטגעווירקט צו דערדאָזיקער עשירות, סיי

מיט זיין אייגענעם שאַפן און סיי מיט זיין צוגעבן מוט די אָנפאַנגער.

די, וואָס האָבן נאָר באַזעסן דעם אמתן פונק, האָט ער אַלעמאָל אויפגענומען מיט ליבע און געגעבן פּלאַץ פאַר זייערע ווערק אין זיינע צענדליקער אויסגאַבן, וואָס זיי אַליין זענען אַ גרויסער קאַפיטל אין דער געשיכטע פון דער נייער יידי-שער ליטעראַטור.

דער „הויז-פריינד“, אַ יערלעכער זאַמלבוך, וואָס ספּעק-טאָר האָט אַרויסגעגעבן און וועלכער איז דערשינען אין פינף גרויסע בענדער, אין פאַרלוף פון 1888 ביז 1895, איז געווען בכלל דער ערשטער זאַמלבוך אין דער יידישער ליטעראַטור און די ערשטע רייז-ליטעראַרישע דערשיינונג, נישט רעכענענדיק דעם פעטערבורגער „דאָס יודישע פּאָלקסבאַט“, וואָס איז דערשינען וועכנטלעך אין אַכט זייטלעך.

זיינע אַרויסגעבער, סיי צעדערבוים, סיי קאַנטאָר און שפּעטער ישראל לצווי, אַ פאַרביסענער שונא פון יידיש, מיט קאַפּריזן פון אַ קליינשטעטלדיקן נגיד - האָבן מער גע-זוכט צו פאַרשפּרייטן השּכּלה, ווי שיינע ליטעראַטור.

אויסער דעם „יודישן פּאָלקסבאַט“, וואו ספּעקטאָר אַליין האָט אָנגעהייבן זיין ליטעראַרישע טעטיקייט נאָך אין יאָר 1884, איז נישט געווען קיין שום ליטעראַרישע אויסגאַבע, וואו אַ יונגער טאַלענט זאָל האָבן פּלאַץ וואו צו דרוקן זיך, סיידן אַרויסגעבן אַליין אַ בוך. מיט דעם „הויז-פריינד“, וואָס ספּעקטאָר האָט אַרויסגעגעבן, פאַנגט זיך אָן די גלענץ-עפּאָכע פון דער יידישער ליטעראַטור.

מ. ספּעקטאָרן האָט געזונגען צו פאַרזאַמלען אַלע דעמאָל-טיקע קאַריפּיען פון דער יידישער ליטעראַטור אין זיין „הויז-פריינד“, צוזאַמען מיט די דעמאָלטיקע יונגע. אַזוי האָט מען אין ערשטן „הויז-פריינד“ געפונען דעם שוין דעמאָלט באַרימטן מענדעלען מיט דעם דעמאָלט נאָך יונגן און אויף יידיש - אַן אָנפאַנגער - שמעון פּרוג.

שלום-עליכם, כאָטש נאָך דעמאָלט זייער יונג, אָבער שוין באַקאַנט דורכן „פּאָלקסבלאַט“, האָט אין דעם ערשטן „הויז-פריינד“ געדרוקט זיין נאָך ביז איצט וואונדערלעכע קאָמעדיע אין איין אַקט „דער גט“.

אויך דער דעמאָלטיקער יונגער פרישמאַן האָט דאָרט נישט געפעלט מיט אַנדערע נייע און יונגע.

אין די ווייטערדיקע יאָרגאַנגען פון דעם „הויז-פריינד“ האָבן זיך שוין געפונען אַ פּאַר קליינע לידער פון מיר, וואָס איך, אַלס יינגל, האָב צוגעשיקט „אויף מזל“ פון מיין שטעטל קוידאַנאָוו.

אויך דוד פינסקי האָט זיין ערשטע דערציילונג געדרוקט אין „הויז-פריינד“.

אין זעלבן יאָר „הויז-פריינד“ האָט דערזעלביקער דוד פינסקי, אונטער אַ פּסעוודאָנים, פאַרעפנטלעכט אַ פּלאַם-פייער-דיקן אַרטיקל וועגן דעם דעמאָלטיקן העברעיסט זעב יעבץ, וואָס האָט דעמאָלט נאָך געשפילט אַ גרויסע ראָלע אין דעם יידישן לעבן. דער אַרטיקל איז געווען אַן אויפרוף צום קאָמף קעגן דאָס אַלטע, פאַר נייע אידעען. דערדאָזיקער אַר-טיקל איז באמת געווען אַ שטרעף אין דער פינסטערניש. אַזאַ שצוף וואָרט האָט מען נישט געקענט הערן אפילו שפעטער אין פּרעס „יום-טוב-בלעטער“.

נאָך פינף יאָרביכער „הויז-פריינד“, וואָס האָבן באַריי-כערט די יידישע ליטעראַטור – (מיט אַ יאָר שפעטער נאָכן ערשטן „הויז-פריינד“ האָט אויך שלום-עליכם אַרויסגעגעבן „די יודישע פּאָלקס-ביבליאָטעק“, וואָס האָט אויך פיל בייגעטראָגן צו דער נייער יידישער ליטעראַטור און וואָס איר מאַטעריאַל איז נאָך געווען רייכער.

אויך פּרץ-שוין מיט עטלעכע יאָר שפעטער – האָט אַרויס-געגעבן „די יודישע ביבליאָטעק“. (אָבער דידאָזיקע זאַמליכער זענען באַזונדערע קאַפיטלען אין דער געשיכטע פון דער יידי-שער ליטעראַטור).

מרדכי ספּעקטאָר גיט אַרויס פון צייט צו צייט קליינע זאַמלעכעטן, ביזוואַנען עס דערשיינט דאָס ליטעראַרישע וואָכנ-

בלאט „דער יוד“ (1899). ער ווערט דאָרט אַ שטענדיקער מיט-אַרבעטער, אָבער פאַר אים איז דאָס ווייניק. ער איז אויך געהילף-רעדאַקטאָר, און אַ דאָנק זיין איינפלוס, הייבט אָן צו דערשיינען אין זעלבן יאָר אַלס ביילאַגע צום „יוד“ אַ חודש-שריפט „יודישע פאַמיליע“, פון וועלכן ער איז דער רעדאַקטאָר. איך בין שוין דעמאָלט אין וואַרשע. ספּעקטאָר איז צו מיר גוט און פריינטלעך. איך לייען פאַר אים יעדע בעסערע דערציילונג, וואָס איך שרייב אָן, צווישן זיי אויך מיין דער-ציילונג „דער גמילות-חסד“, וואָס איך האָב אים געבראַכט פאַר דער „יודישער פאַמיליע“. איך לייען אים פאַר און די אויגן לייכטן אים אויף...

„אהער, אַהער!“ בעט ער זיך און ציט די הענט צום מאַנוסקריפט.

איך בין גליקלעך, וואָס ספּעקטאָרן געפעלט אַזוי די דערציילונג. זיין מבינות איז אויסער יעדן ספק. אָבער ענדלעך קוקט ער אַריין אין סוף פון מאַנוסקריפט און בעט זיך ביי מיר:

„צו וואָס אַט די עטלעכע שורות צום סוף? איבעריק, אויף נאמנות, איבעריק“, און טייטלט מיט די פינגער אויף די לעצטע שורות.

און ער קוקט מיך אָן מיט געבעט, איך זאָג זיי אַרויס-וואַרפֿן.

איך גיב אים נאָך מיט דער איבערציילונג, אַז ער איז גערעכט. און נאָך ווי גערעכט! אָן די לעצטע עטלעכע שורות איז די דערציילונג גרעסער געוואָרן, אויסגעוואַקסן. שפעטער קומט צו שלום אש, נאָמבערג.

פאַר נאָמבערגן האָט ספּעקטאָר אַ ביסל מורא. ער איז נישט זיכער מיט אים. קען און שרייבט העברעיש, אָבער ער האָט פון אים אַ וועלט. צו אַשן באַצייט ער זיך, ווי צו אַן אַנפאַנגער, אַ תלמיד, קוועלט אָן פון אים און בעט זיך אַליץ: „ברענגט עפעס, ברענגט עפעס, ברענגט נאָך“...

און אוונזערע שענסטע זאַכן פון יענער צייט האָבן מיר
שאַקע געטראָגן צו ספּעקטאָרן.

אַז ער ווערט נאָכדעם דער רעדאַקטאָר פון דער וואָכנ-
שריפט „פּאָלקסצייטונג“, ווערן מיר אַלע דריי, איבערהויפט איך
און אַש, זיינע מיטאַרבעטער. אפילו דאָס ערשטע אַרטיקל,
וואָס אַש האָט געשריבן – וועגן מאַלער אברהם ניימאַן – איז
געווען געדרוקט אונטער ספּעקטאָרס רעדאַקציע.

די „פּאָלקסצייטונג“ (1901–1903) איז דערשינען אין איין
צייט מיטן „יוד“. די בעסערע זאַכן האָבן מיר, צי צופעליק,
צי בפּוּנה, געדרוקט אין דער „פּאָלקסצייטונג“, כאַטש דער
„יוד“ איז געווען מאַטעריעל אַ רייכערע צייטונג.
מיר האָבן געוואָלט הערן די ריכטיקע מיינונג פון אַ
רעדאַקטאָר אַ קינטלער, און בכלל האָט ער אונז פריינטלעכער
אויפגענומען, ווי די פרעמדע.

און מ. ספּעקטאָר האָט זיך געקענט באַגייסטערן.
מיין ליד „מאי קא משמע לן“ האָב איך גלייך נאָכן אָנ-
שרייבן געטראָגן צו ספּעקטאָרן.

אַז ער האָט עס דורכגעלייענט, איז ער אָנגעצונדן געוואָרן.
„האַ, וויפל, אַכטאונצוואַנציק שורות... שוין! שוין... אָט
גיי איך צו ראַמבערגן“...

„פּאַניע, ראַמבערג, איר מענט אים געבן גלייך געלט“...
עס האָט אָנגעטראָפן, לויט דעם דעמאָליקן האַנאַראַר,
נישט קיין סך. ראַמבערג, דער אַרויסגעבער, האָט אָבער קיין
מזומן געלט גראַד נישט געהאַט, האָט ער אונז (אַש איז אויך
דערביי געווען) געגעבן אַ קופּאָן אַזאַ. האָבן מיר, ביים חלופּן
אים, פאַרלוירן אָן אים...
און אַ שעה שפּעטער זענען מיר געקומען אין רעסטאָראַן.

קעגנאיבער דער רעדאַקציע פון „פּאָלקסצייטונג“, וואו מיר האָבן
געטראָפן ספּעקטאָרן זיצנדיק שטאַרק אויפגעלייגט.

מיר האָבן אים דערציילט, אַז מיר האָבן פאַרלוירן אָן
קופּאָן. עס האָט אים באַנג געטאַן. ער האָט געשמייכלט איבער

אונזער יינגלשקייט, און געהייסן דעם קעזנער אונז מכבד
זיין צו קעדישקעזעך ליקער פארן עסן.
ער האָט אונז ליב געהאַט.
אין דער אַדמיניסטראַציע, וואו ער האָט זיך אָנגענומען
אונזערע קריוודעס, פלעגט ער זיך מוזן פאַרענטפערן.
„איך קען זיך נישט העלפן, איך האָב זיי ליב...“
און מיט אַלערליי מיטלען געזוכט צו ווירקן אויף די
אַרויסגעבער, זיי זאָלן אונז נישט קריוודען, ווי ווייט די מאַ-
טעריעזע לאַגע פון יענער צייט האָט דערלויבט.
אַ ליבער אײנפאַכער גרויסער מענטש גע-
ווען. זיין אַוועקגיין פון אונז טוט אויפריכטיק וויי. דער
לעצטער פון די ערשטע גרויסע קינסטלער און גרויסע פער-
זענדעכקייטן פון דער יידישער ליטעראַטור.

א געזונטער טאלענט (*).

פיליפ קראנץ.

צווישן יידישע שרייבער איז זעלטן צו געפינען אזא שטארק געבויטן און פיזיש געזונטן מענטשן, ווי מ. ספעקטאָר. דאָס קומט נישט נאָר פון דער נאַטור, וועלכע האָט אים פאַר-זאָרגט מיט אַ קרעפטיקן גוף, נאָר אויך פון דעם, וואָס אין זיינע יונגע יאָרן האָט מען אים ווייניק געמאַטערט מיט דער חדרשער תורה, אָן לופט. ער האָט מער געלעבט אויף דער פרייער נאַטור, ווי אין די פאַרשטיקטע שטיבלעך פון די מלמדים, און די באַנק פון אַ ישיבה האָט ער קיינמאָל נישט געקוועטשט. זיינע קאַלעגן רופן אים אַפילו אין אַ שפּאַס אויפן נאָמען פון זיין באַרימטן ראָמאַן „דער יידישער מוזשיק“, אָבער טאלענט האָט ער געוויס. דאָס גיבן אַלע צו, דאָס לייקנט אויך נישט פרישמאַן. טאלענט האָט אים די נאַטור פריי געגעבן, אַזוי ווי זי האָט אים באַשאַנקען מיט פיזישער קראַפט.

ביי ספעקטאָרן איז אַן איינגעבאָרענער בעדעטריסטישער טאלענט, וואָס איז נישט פאַרגרעסערט געוואָרן דורך בילדונג, אָבער אויסגעשליפט געוואָרן דורך דערפאַרונג. ער האָט גראַדע

(* דערדאָזיקער אַרטיקל איז אָנגעשריבן געוואָרן אין יאָר 1907 און איז צום ערשטן מאל געוורקט געוואָרן נאָך ספעקטאָרס טויט.

דאָס, וואָס עס פעלט פרישמאַנען – דער אַריגינעלער פונק, דער „רוח-הקודש“ פון דער מוזע. ווען ספעקטאָר וואַלט געהאַט פרישמאַנס בילדונג, וואַלט ער זיכער געווען דער גרעסטער יידישער בעלעטריסט.

דאָס, וואָס ער האָט געשאַפן, האָט ער יעדנפאַלס געשאַפן זעלבשטענדיק, פון קיינעם נישט גענאַשט. אַ נאַטירלעכע נייגונג צום שרייבן האָט ער אַרויסגעוויזן נאָך אַלס יינגל. ווי ער האָט מיר דערציילט, האָט ער אָנגעפאַנגען צו שרייבן, ווען ער איז אַלט געווען צוועלף יאָר.

ער פלעגט שידערן סצענעס, מאַכן באַשרייבונגען פאַר זיך און האָט זיך געשעמט צו ווייזן אַפילו אַ וואָרט דערפון. דעמאָלט, האָט ער מיר געזאָגט, האָט ער אויך פאַרטראַכט צו שרייבן דעם ראָמאַן, וואָס האָט אים גלייך פאַרשאַפט אַ נאָמען אין דער יידישער ליטעראַטור – דעם „יידישן מוזשיק“.

ער איז אויסשליסלעך אַ יידישער שרייבער, און זיינע מוסטערס זענען אויך יידישע.

„פון קינדווייז אָן,“ האָט ער מיר געזאָגט, „האַב איך ליב געהאַט אוינזער מאַמע-לשון, און פלעג שלינגען יעדעס ביכל, וואָס פלעגט מיר אַריינפאַלן אין האַנט. באַזונדערס פלעג איך קוועלן פון אַבראַמאָוויטשן און לינעצקין. זיי זענען געווען מיינע מוסטערס, מיינע אידעאַן אין ליטעראַטור.“

זיין ליבע צו אוינזער מאַמע-לשון האָט זיך אויסגעדריקט אין דעם, וואָס ער האָט נאָך אַלס בחור אָנגעפאַנגען צו זאַמלען יידישע פּאָלקסווערטלעך, וועלכע זענען דערשינען אין בוכפאַרם אין 1890 מיט דער הילף פון דעם באַוואוסטן וואַרשעווער מיליאָנער איגנאַץ בערנשטיין.

מרדכי ספעקטאָר איז געבוירן געוואָרן אין אומאָן, קיעווער גובערניע, אין יאָר 1858. זיינע עלטערן און איר-עלטערן זענען געווען טאלנער חסידים. זיין פאָטער איז געווען אַ קרעמער און זייער אַ הייסער חסיד, וואָס פלעגט זיך נישט רירן פון אָרט אָן דעם רבינס ברכה. מער ווייסט ספעקטאָר נישט פון זיין פאָטער, ווייל ער איז געבליבן אַ יתום, ווען ער איז אַלט געווען צוויי יאָר.

ער איז געבליבן אונטער דער השגחה פון זיין מוטער— און דער גאַנצער משפחה, וועלכע איז אויך באַשטאַנען פון טרייע חסידים פון דעם טאלנער צדיק.

מען האָט ספעקטאָרן געשיקט אין חדר, נאָר זיינע מלמדים, וועלכע האָבן געקענט מער זינגען זמירות ביים רבין און כאַפן פון די טעלער ביי די חסידישע סעודות, איידער לערנען תורה, האָבן גאַנץ ווייניק געלערנט מיט זייערע תלמידים.

ספעקטאָר האָט מיר געזאָגט, אַז זיינע חסידישע מלמדים זענען געווען גראַבע יונגען, און האָט אויך צוגעגעבן, אַז ער האָט קיינמאָל קיין חשק נישט געהאַט צו דער חדרשער תורה און צו קוועטשן די באַנק. ער פלעגט ליב האָבן זיך אַרומצודרייען איבער די פעלדער, צו זיין וואָס נענטער צו דער נאַטור.

ווען ער איז אַלט געוואָרן דרייצן יאָר, האָט מען אים אַוועקגעפירט צום טאלנער צדיק, וועלכער האָט אים מיט זיינע אייגענע הענט אָנגעטאָן די תפלין.

דאָס האָט אָבער גאַרנישט געוויקט אויף ספעקטאָרן, וועלכער האָט שוין דאָן געזוכט צו לערנען רוסיש און אַריינ-צוטראַען אין אַ רוסישער שולע. ווען ער איז אַלט געוואָרן זיבעצן יאָר, האָט ער באַשלאָסן צו מאַכן פליטה קיין זשיטאָמיר,

אריינצוטערעטן אין דעם דארטיקן לערער-אינסטיטוט. ער איז אָבער דארטן נישט לאַנג פאַרבליבן.

דער אינספּעקטאָר גורלאַנד האָט אים דערקלערט, אַז עס איז מער נישטאָ קיין אָרט אין אינסטיטוט.

ווי ספּעקטאָר האָט מיר דערציילט, איז דער אַלטער צווייפּעק, וועלכער איז אויך געווען לערער אין דער ראַ-בינערשולע אין זשיטאָמיר, געווען דער ערשטער, וועלכער האָט אָנערקענט זיין טאַלענט. ווען צעדערבוים האָט אין יאָר 1881 געקראָגן אַ דערלויבעניש אַרויסצוגעבן אין פעטערבורג, דאָס פּאָלקסבלאַט, האָט ספּעקטאָר גלייך אָנגעפּאַנגען צו שיקן אַהין דערציילונגען און קאַרעספּאַנדענצן. צוערשט פּלעגט מען זיינע שריפטן אַריינזאָרפן, אָן צערעמאַניעס, אין רעדאַקציע-קאַרב, ווייל ער האָט געשריבן מיט גרייזן.

צעדערבוים, ווידער, פּלעגט דערציילן, אַז ספּעקטאָר פּלעגט אים פאַרוואַרפן מיט בריוו, אין וועלכע ער פּלעגט זיך בעטן, מען זאָל אים העלפן אַרויספּאַרן פון אומאַן און געבן אים אַ שטעלע אין רעדאַקציע, כאָטש אפילו צו קערן דעם לאַקאַל. אויב דאָס איז אמת, זע איך נישט אין דעם קיין שום באַליידיקונג פאַר ספּעקטאָרן. פאַרקערט, דאָס באַווייזט נאָר, אַז ער איז גרייט געווען צו טאָן די שווערסטע אַרבעט, אַפי נאָר זיך אַרויסצורייסן פון זיין שטעטל און זיך דערשלאָגן צו זיין הלום - ווערן אַ שרייבער.

אָבער ספּעקטאָר דערציילט די מעשה אַנדערש. ער פאַר-זיכערט, אַז אין דער רעדאַקציע האָט מען זיך ביסלעכווייז אַרומגעזען, אַז ער האָט טאַלענט, און מען האָט אָנגעהייבן דרוקן זיינע ווערק.

זיין ערשט געדרוקט ווערק איז געווען „אַ ראַמאַן אָן אַ נאָמען“. נאָכדעם האָט מען אויך אין „פּאָלקסבלאַט“ אָפּגע-דרוקט אַ פאַר פעליעטאַנען זיינע, אָבער ערשט, ווען מען האָט אָנגעהייבן דרוקן זיין „יידישן מוזשיק“, האָט ער באַקומען פון צעדערבוים מען אָן איינגלעדונג צו קומען קיין פעטערבורג.

דאָס איז געווען אין יאָר 1883, און פון דעמאָלט אָן ביז ס'האָט זיך אָפגעשטעלט דאָס „פאָדקסבלאָט“ אין יאָר 1887, איז ספּעקטאָר געווען די הויפטקראַפּט פון דערדאָזיקער פּעריאָדי-שער צייטשריפּט.

דאָרט זענען דערשינען זיינע בעסטע ווערק: „דער יידישער מוזשיק“, „אַ שטומער גוטער ייד“, „עניים ואביונים“, „אַ וועלט מיט וועלטעלעך“ און „ר' טרייטל“. איבערהויפט אָבער האָט ער געקראָגן אַ נאָמען פאַר זיין „יידישן מוזשיק“. אין פעטערבורג האָט ער אויך חתונה געהאַט. זיין פרוי, וועלכע האָט זיך שפּעטער מיט אים געגט, איז געווען זייער אַן ענערגישע און געבילדעטע דאַמע, די טאַכטער פון דעם העברעישן שרייבער און צענוואָר פּרידבערג.

זי האָט אַזיין געשריבן אונטער דעם נאָמען „איזאָבעלאַ“. איך האָב אפילו געהערט מיינונגען, אַז זי פלעגט אויסבעסערן ספּעקטאָרס מאַנוסקריפּטן. אויב דאָס איז אמת, האָט עס נאָר געקענט פאַרקומען אין דער התחלה פון ספּעקטאָרס ליטעראַ-רישער טעטיקייט.

ווען ספּעקטאָר האָט אָנגעהייבן אַרויסצוגעבן די יאָרביכער אונטערן נאָמען „הויז-פּריינד“, האָט זי אים פיל מיטגעהאָלפן מיט איר פּעדער. זי האָט אָנגעשריבן די דערציילונגען: „אַ חתן אויף אויסצואַלן“, „דער יתום“, „נישט אויסגעהאַלטן“. זי האָט אויך מיטגעאַרבעט אין פּרזס „יודישע ביבליאָטעק“.

דעם „הויז-פּריינד“ האָט ספּעקטאָר אָנגעהייבן ארויסצוגעבן נאָך דעם, ווי ער איז געבליבן אין פעטערבורג אָן באַשעפּטיקונג. נאָך דעם אונטערגאַנג פון „פאָדקסבלאָט“ האָט ער זיך באַ-זעצט אין וואַרשע, וואו זיין מאַטעריעלע לאַגע איז די ערשטע צייט געווען אַ גאַנץ שווערע. ער פלעגט אַרומפאַרן זוכן אָפּגעענטן און האָט עס געמאַכט זייער געשיקט.

דאָן איז עס געווען אַ נייע אַרויסצוגעבן אַ יאָרבוך, און אַזוי ווי ספּעקטאָר האָט מבטיח געווען, אַז די בעסטע און

באקאנטסטע שרייבער וועלן מיטארבעטן, האָט ער אַליין גע-
 קראָגן איבער 8000 אַבאָגענטן, און דאָס אַליין איז שוין אַן אויפטו.
 מיר גלויבט זיך אָבער נישט, אַז ביי דער היינטיקער
 צייט זאָל מען קענען קריגן אַזויפיל אַבאָגענטן פאַר אַ פיל
 בעסערן יאָרבוך, ווי דער „הויז-פריינד“ איז געווען. ווען מען
 זאָל אפילו צוזאָגן דאָס טעזערל פונם הימל, וועט עס אויך
 נישט העלפן. דער עולם איז סקעפטישער, קריטישער און פאַר-
 זיכטיקער געוואָרן. ער וויל פריער זען די סחורה, וואָס מען
 זאָגט אים צו, און ער פאָדערט מער, אַ סך מער, ווי אין די 80-ער
 יאָרן, וועלכע קענען גערעכנט ווערן פאַר די „גאָלדענע צייטן“
 פון דער אַרעמער יידישער ליטעראַטור.

פינף יאָרביכער פון „הויז-פריינד“ זענען דערשינען און
 זיי פאַרנעמען זיכער אַן אָרט אין דער געשיכטע פון דער
 יידישער ליטעראַטור. געצויגן האָבן זיי זיך אַ ביסל לענגער
 ווי פינף יאָר, און ווי דער שטייגער איז ביי אונז אהינו בני
 ישראל, איז מיט יעדן יאָר די צאָל אַבאָגענטן און קעזער אַליין
 געפאלן, ביז די גאַנצע אונטערנעמונג איז אונטערגעגאַנגען.
 אינטערעסאַנט איז אויך, אַז די מיטאַרבעטער פון „הויז-
 פריינד“ האָבן אַ גראַשן האָנאָראַר נישט געקראָגן. דינענזאָן
 און פרישמאַן האָבן אומזיסט געגעבן זייערע ווערק צו העלפן
 אַ קאָלעגע.

נאָכדעם איז ספעקטאָר געוואָרן אַ שטענדיקער מיטאַר-
 בעטער אין די אויסגאַבן פון „אחיאסף“.

ספעקטאָר האָט מיר געזאָגט:

„פון יאָר 1883 איז אין רוסלאַנד נישט געווען אַזאַ ציי-
 טונג, אין וועלכער איך בין נישט געווען איינער פון די
 וויכטיקסטע מיטאַרבעטער אָדער רעדאַקטאָר.“

צום סוף פון די 80-ער יאָרן, ווען די מאָדערנע יידישע
 ליטעראַטור האָט גענומען אויפֿלעבן צוזאַמען מיט דער אויפ-
 בקיונג פון דעם יידישן נאַציאָנאַלן געפיל — איך מײן עס
 דאָ אין דעם ברייטסטן זין פון וואָרט, — איז ספעקטאָר געווען

א קראפט, אן וועלכער א גוטע יידישע צייטונג האט זיך באמת נישט געקענט באגיין. ער איז געווען וויכטיק סיי אלס בעלעטריסט, סיי אלס פעליעטאָניסט און סיי אלס זשורנאליסט. צו יענער צייט האָבן איבערהויפט געפעלט יידישע פּובליציסטן. אונזערע בעסטע און פעאיקסטע שרייבער אין רוס-לאַנד זענען דאָך, מעג מען זאָגן, אויסשליסלעך געווען בעלע-טריסטן, פּאָעטן און פעליעטאָניסטן.

ערשט אין די לעצטע יאָרן האָבן זיך אויך באַוווּזן פּובליציסטן שרייבער אין דער יידישער גאַס, על פּי רוב אָבער פּון די רעוואָלוציאָנערע און פּראָלעטאַרישע קרייזן.

ספּעקטאָר איז, ווייניקסטנס, באַקאַנט געווען מיט דער טעכנישער זייט פּון צייטונגען. אלס זשורנאליסטישע שולע האָט אים געדינט, ווי איך האָב עס שוין פריער באַמערקט, צעדער-בוימס „פּאָלקסבלאַט“.

א סך פּובליציסטן האָט מען דאָן אויך נישט געדאַרפט. דאָס איז דאָך געווען די צייט פּון „גזרת הפרעסע“, ווען מען פלעגט מוזן שיקן מאַנוסקריפטן איבער דער רוסישער גרענעץ, ווען מען פלעגט רעדאַקטירן אין וואַרשע צייטונגען, וואָס פלעגן געדרוקט ווערן אין קראַקע.

אונטער אַזעלכע אומשטענדן, ווען פּון דעם שרייבן אַן אַרטיקל ביז זיינע וואַנדערונגען קיין אויסלאַנד אַלס מאַנו-סקריפט און נאָכדעם צוריק קיין רוסלאַנד אין אַ געדרוקטער אויסגאַבע, האָט, נאָטירלעך, געמוזט אַריבערגיין אַ לענגערע צייט, דעריבער האָבן די אַרטיקלען נישט באַדאַרפט זיין ענג פאַרבינדן מיט די טאַג-טעגלעכע פּאַסירונגען, מיט טאַג-פּראָגן. מען האָט געמוזט זיך אָפּגעבן מיט אַלגעמיינע פּראָגן, און דאָס אויך ווייניק, ווייל די שאַרפע אויגן פּון דער רוסישער צענזור האָבן אויך אַריינגעקוקט צווישן די שורות.

דער פּלאַץ איז אַזויאַרום געווען נאָר פאַר בעלעטריסטן און פּאָעטן, און אויך פאַר פעליעטאָנען, וועלכע האָבן, געוויינ-לעך, געשפּילט די ראָלע פּון פּובליציסטישע אַרטיקלען. אלס

מוסטער פון אזא מין צייטונג איז געווען דער „יוד“, וואָס דער פארלאַג „אחיאסף“ האָט אַרויסגעגעבן אין קראָקע פאַר רוסלאַנד.

דאָס איז איינגעלעך געווען אַ ליטעראַריש בלאַט, אָבער אונטער די דעמאָלטיקע רוסישע אומשטענדן האָט עס אויך געהאַט אַ גרויסע פּאָליטישע באַדייטונג. יעדנפאַלס האָט דער „יוד“ געהאַט אַ שטאַרקע השפּעה אויף דעם אויפגעקלערטן טייל פון דער יוגנט און האָט אויך אַנטוויקלט נישט נאָר די יידישע באַפעלקערונג אין רוסלאַנד, דעם לעזער, נאָר אויך אייניקע יידישע יונגע שרייבער.

ספעקטאָר האָט אַ שטיק צייט מיטגעארבעט אין „יוד“. נאָכדעם, ווי דער „אחיאסף“ האָט אָנגעהייבן אַרויסצוגעבן די „יודישע פּאַמיליע“, איז ספעקטאָר געוואָרן רעדאַקטאָר פון דעמדאָזיקן חודש-זשורנאַל, וועלכער האָט קיים אָפגעלעבט אַ יאָר.

אין די 90-ער יאָרן האָט דער פּאַרלאַג „תּושיה“ אָנגע-הייבן אַרויסצוגעבן די „יודישע פּאַלקסצייטונג“. אַלס רעדאַק-טאָר איז ווידער איינגעלעצט געוואָרן ספעקטאָר. דערדאָזיקער וואַכנזשורנאַל, וועלכער איז אויך געדרוקט געוואָרן אין קראָקע, האָט געלעבט ביי אַנדערע האַלבן יאָר. נאָכדעם איז ספעקטאָר אויך געווען דער רעדאַקטאָר פון דער ערשטער „פרויען-צייטונג“, וועלכע האָט זיך, נעבעך, געראַנגלט מיטן טויט אַ האַלב יאָר.

אזוי איז ספעקטאָר געווען פאַרבינדן מיט אַלע יידישע צייטונגען פון יענער צייט און מיט דעם אויפגעלעבטן יידישן זשורנאַליזם אין רוסלאַנד.

נאָר אַט האָט זיך אָנגעהייבן אַ נייער פּעריאָד פאַרן יידישן שרייבער. עס זענען אויפגעקומען יידישע צייטונגען אין רוסלאַנד גופא. די ספּעציעלע „גורת הפרעסע“ אויף אונזער מאַמע-לשון האָט אויפגעהערט. מען האָט דערלויבט אַרויסצוגעבן אַ יידיש בלאַט אַפילו אין פּעטערבורג. דאָס איז געשען אין

יאָר 1902. אין דער יידישער נאָס האָט זיך באַוווּזן „דער פריינד“.

ספעקטאָר האָט אַ געוויסע צייט מיטגעאַרבעט אין „פריינד“, אַזוי ווי אַלע זיינע עלטערע קאַלעגן, פאַר וועלכע עס האָט זיך, קען מען זאָגן, געעפנט אַ נייע וועלט און אויך אַ בע-סערע מעגלעכקייט צו לעבן טאַקע נאָר פון דער פעדער, אָן שום צוקנעלונגען... אין „פריינד“ האָט ער אויך געשריבן דערציילונגען.

שפעטער, אין יאָר 1905, האָט ער רעדאַקטירט אין ווילנע אַ טעגלעכע צייטונג, וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „די צייט“ און וואָס האָט זיך געצויגן בלויז אַ האלב יאָר. ווי ער האָט מיר איבערגעגעבן, זענען אייניקע פון זיינע דערציילונגען איבערגעזעצט געוואָרן אין אַנדערע שפראַכן, באַזונדערס אין פּויליש. זיין סקיצע „אן אָרעם מאָלצייט“ איז איבערגעזעצט געוואָרן אין פיל שפראַכן.

מ. ספעקטאָר (*).

דר. מ. פינעס.

...אין ספעקטאָרס ראָמאַנען, באַזונדערס אין די ערשטע, וואָס ער האָט געשאַפן, איז זייער באַמערקבאַר די ווירקונג פונם פאָלקסראָמאַן, פון יענעם, וואָס מיר האָבן באַטראַכט אין פאָריקן קאַפיטל. ווידער גערעדט, האָט דאָך נאָר אַט דער איינציקער מין געקאָנט דינען אַלס מוסטער פאַר אַ יונגן ראָמאַניסט, וואָס האָט קיין פרעמדע ליטעראַטורן נישט געקאָנט. אבראַמאַ-וויטשעס ראָמאַנען, וואָס האָבן אויסגעטרעטן אַזאַ ליכטיקן וועג אין דער יידישער ליטעראַטור, זענען נישט געווען, ווי מיר האָבן געזען, קיין ראָמאַנען אין אמתן זין פון וואָרט: ריכטיק געזאָגט, שטעלן זיי מיט זיך פאַר זאַמלונגען פון עפיוזאָדן און באַשריי-בונגען, וואָס זענען צווישן זיך פאַרבונדן נאָר אַ דאַנק דער איינהייט פון זייער מחברס טאַלענט; פון דער אַנדערער זייט האָט דער רעדאַקטאָר פונם „איד. פאָלקסבלאַט“ דיבער אָנגע-נומען ראָמאַנען פון דעם מין „פאָלקסראָמאַנען“, ווייל אַ דאַנק זיי, האָט ער געקאָנט, פאַרמערנדיק די אינטריגעס און אַריינ-פירנדיק שטענדיק נייע געשעענישן, פאַרגרעסערן אויף וויפּל ער וויל די גרויס פון זיינע ראָמאַנען און אָנפילן לייכט די שורות פון זיין בלאַט.

(* אױסצוג פון דר. פינעס׳ס ווערק: „די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור“.

און דערפאר זענן מיר, אז ספעקטאָר, וואָס איז אַ רעאַליסט דורך און דורך, באַנוצט זיך אין זיינע ראָמאַנען מיט אַזעלכע מעלאָדראַמאַטישע עפעקטן, וואָס דערמאַנען אין שמ"ס ראָמאַנען. אין "ידישן מוזשיק" וואַרפט זיך איין העלד פאַר צרות אין וואסער אַרײַן און איינע אַ העלדין, אַ יידישע טאַכטער פון אַ בורזשואַזער פאַמיליע, וויל זיך נוקם זיין אָן אַ יונגנמאַן, וואָס ענטפערט איר נישט אויף איר ליבע און פאַרסמט זיין געליבטע מיט דער הילף פון אַ יינגל, וואָס איז נאָך כמעט אַ קינד און האָט זיך פריציטיק פאַרליבט אין איר. אויך אין "עניים ואביונים" ווערט דער איינפאַכסטער לעזער איבערראַשט דורך דעם געקינסטלען כאַראַקטער פון די פּערוואַנען. די פּאַר-שטעלונג וועגן ליבע, ווי זי ווייזט זיך אַרויס אין ספעקטאָרס ראָמאַנען, איז פונקט אַזוי נאַריש און איבערגעטריבן, ווי אין שמ"ס ראָמאַנען און די נאַטורשילדערונגען זענען אויך אַזוי פאַלש און אויסגעטראַכט.

די צווייטע אַנאַלאָגיע, וואָס עקזיסטירט צווישן ספעק-טאָרס ערשטע ראָמאַנען און די פּאַלקסראָמאַנען פון דער השפּלה-עפּאָכע - דערביי מוז מען מער נעמען אין באַטראַכט דיקס ראָמאַנען, איידער שמ"ס - איז זייער מוסר-טענדענץ. "דער יידישער מוזשיק" איז אַ ראָמאַן מיט אַן אידעע און אפילו מיט אַ דאָפעלער אידעע. ער וויל פאַר אַדעמען באַווײַזן, אז יידן וועלן גליקלעך זיין נאָר דאָן, ווען זיי וועלן זיך צוריק-קערן צו ערדאַרבעט און, אויסערדעם, אַז דאָסדאָזיקע צוריק-קערן וועט נאָר דאָן האָבן דערפאַלג, ווען דאָס וועט פאַרקומען אין ארץ-ישׂראל. דער ראָמאַן פאַנגט זיך אָן מיט אַ מעשה וועגן אַ יידישן סוחר, וואָס וועלנדיק זיין אומאַפהענגיק און לעבן מיגיע כפּיו, פאַרלאָזט ער די שטאָט און הייבט אָן פירן דאָס גליקלעכע לעבן פון אַ פויער. אין דעם לעצטן טייל פון ראָמאַן זענן מיר, ווי פאַר זיין הויז באַווײַזן זיך באַנדעס פאַגראַמטשטיקעס, פאַר וועלכע אַ יידישער מוזשיק איז דאָך אַ ייד.

די איבעריקע ספעקטאָרס ראָמאַנען זענען אפילו נישט קיין טענדענציעזע ראָמאַנען אין אייגנטלעכן זין פונם וואָרט, דאָך מאַכט דאָרט דער מחבר זייער אָפטע אָפּווייכונגען פון דעם עצם טעמע. און די אָפּווייכונגען זענען נישט געווייכעט דער השפלה-פּראָפּאגאַנדע, ווי אין דיקס צייטן, נאָר ספעקטאָר באַמיט זיך אין זיי צו דרשנען איבערהויפּט וועגן פאַרבעסערן די זיטן און אָננעמען שיינע מאַניערן. למשל, אין אַ שטעלע אין „עניים ואביונים“ פאַלט ער אָן אויף די חסידים, פאַרוואָס זיי באַגייען זיך נישט, ווי געהעריק, מיט פּרויען; זיינע סימפּאַ-טישע העלדן רעזאָנירן אָן אַן אויפהער, שטראַפּן, מוסרן, ביז עס ווערט שרעקלעך לאַנגווייליק, נאָר אין דעם זענען שוודיק דעם מחברס אָפּווייכונגען אַליין אויך.

דאָך, נישט קוקנדיק אויף אַלע פעלערן, וואָס מיר האָבן אָנגעצייכנט, מוז מען אָנערקענען, אַז שוין גלייך פון אָנפאַנג האָט זיך ספעקטאָר אַרויסגעוויזן פיל העכער ווי די פּאָדקס-ראָמאַניסטן פון דער השפלה-עפּאָכע. וויפּיל געקניצלעס עס זאָל נישט זיין אין געוויסע ראָמאַנען זיינע, דאָך אַנטהאַלטן זיי אויך אמתע, רעאַליסטישע טיילן. ער האָט אין זיי געשילדערט דאָס יידישע לעבן, וואָס איז געגליכן צו אַ טייל מיט גרויסע וועלן און רוישנדיקן וואַסער, וועלכעס טראַגט אַוועק גוטס און שלעכטס, די ציטערדיקע פּוהות פון גליק און די בייטערקייטן פון טויט. די מעלאָדראַמאַטישע עלעמענטן, וועגן וועלכע מיר האָבן גערעדט, זענען, אין אמתן גערעדט, אַריינגעפאַקן אין ספעקטאָרס ראָמאַנען איבער צופעליקע מאַטיוון. אין דעם גרעסטן און בעסטן טייל פון זיינע ראָמאַנען, דאָרטן, וואו ער ווייזט אַרויס זיין אמתן טאַלענט, דערשיינט ספעקטאָר אַלס אַ באַאָבאַכטער, וואָס איז אפשר נישט טיף, ער איז אָבער יעדן-פאַלס זייער פינקטלעך און זייער אומפאַרטייאיש אין לעבן. ער באַמערקט דאָס גוטע און דאָס שלעכטע, דאָס שיינע און דאָס העסלעכע, דערביי אָבער לאַזט ער זיך נישט פאַרפירן דורך איינס און ער גייט נישט איבער דאָס צווייטע. ניין, ער האָט

קיין אַנדער וועגווייזער נישט, ווי דעם אמת און דאָס שטרעבן צו שילדערן גענוי און דייטלעך אַלץ, וואָס ער האָט געזען.

באַזונדערס צייכנט ער זיך אויס מיט זיינע לעבנסשיף-דערונגען פון קליינע מענטשעלעך און קליינע שטעטלעך, אַר-בעטער, בעלי-מלאכות, „מענטשן“, הענדלער א. אַז. וו. פון זייערע פריידן און ליידן. אין „ר' טרייטל“ זעען מיר, ווי גאָר אַ קליין נישט באַדייטנדיק געשעעניש קערט איבער דאָס לעבן פון אַ קליין שטעטל מיטן קאַפּ אַראָפּ. די מקווה איז אָפּגעברענט געוואָרן און ס'איז נישטאָ קיין מיטלען צו בויען אַן אַנדערע. די איינוואוינער פונם שטעטל, הויפטזעכלעך דער ווייבערישער טייל, מוזן זיך, נעבעך, שלעפּן אין דער שכנישער שטאָט, וואו ס'איז יאָ פאַראַן אַ מקווה. ר' טרייטל, דער איינציקער פּורמאַן אין שטעטל, באַנוצט זיך מיט דער ביטערער לאַגע פון זיינע קינדן און מאַכט גלענצנדיקע געשעפטן.

אין איינעם פון זיינע לעצטע ראָמאַנען, און דער איז אויך דער בעסטער, „די קאַליקעס“, האָט ספּצקטאָר גענומען פאַר זיין העלדין אַ יונג יידיש פריידן, וואָס באַזוכט אין פע-טערבורג אַקושיערסקע קירסן, דאָך איז די הויפטטעמע אין ראָמאַן דאָס לעבן אין די קליינע יידישע שטעטלעך. „די קאַליקעס“ – דאָס איז די מעננע יידישע יונגעלייט, וואָס האָבן קיין באַשעפטיקונג נישט, קיין געזעלשאַפטלעכע לאַגע, טויגן צו קיין זאָך נישט, שלים-מזלס. דאָס זענען אויך יונגע מיידלעך, וואָס ווערן דערשטיקט אין דער שווערער לופט פונם קליינעם שטעטל, וואו זיי מוזן פאַרברענגען די בעסטע יאָרן פון זייער לעבן, ווארטנדיק אויף אַ יונגמאַן, וואָס טויג צו קיין זאָך נישט און האָט מיט איר חתונה צוליב איר נדן. אידע, די העלדין פון ראָמאַן, וויל זיך אַרויסרייסן פון דער-דאָזיקער נידעריקער לאַגע און שפּעטער, אַז זי וועט, אַ דאַנק איר אַרבעט, ווערן אומאָפּהענגיק אַליין, וועט זי זיך צוריק-קערן אין איר שטעטל און פאַרשפּרייטן דורך וואָרט און ביי-

שפיל די אידעען פון ארבעט, וועלכע מאכט פריי און גיט אַ העכערן צייט אין לעבן.

אידע בילדעט אַ נייעם טיפּ אינם יידישן לעבן; זי געהערט צו די-יעניקע פונם נייעם דור, וואָס אַוועקגייענדיק פון שטעטל, חלומען זיי נישט, למשל, ווי זייערע טאַטעס אָדער עלטערע ברידער, די משפּילים, צו בלייבן אינדרויסן, צוזאַ- מענצונגיסן זיך מיט אַנדערע; ניין, זיי ווילן, פאַרקערט, זיך צוריקקערן און פירן אַ לעבן צוגלייך מיט די מיליאָנען ברידער זייערע און שוועסטער און זען דאָס גליק פונם פּאַלק אין דער אַנטוויקלונג פון זייערע אינערלעכע כוחות. אויף דער פּראָגע פון אַן אַלטן משפּיל, מיט וואָס איז דער נייער דור בעסער פאַרן פּריערדיקן, ענטפּערט אידע דרייט:

„מיט דעם בעסער, וואָס מיר וועלן נישט אַוועק ווייט פון אונזער פּאַלק, ווי איר האָט געטאַן. מיר וועלן אונזער לעבן מקריב זיין פאַר אונזערע אומגליקלעכע ברידער און שוועסטער, מיר וועלן זיך נישט שעמען צו לעבן מיט זיי צו- זאַמען; איר האָט אַלץ געטאַן נאָר צוליב זיך, אַנטלאָפּן אין דער גרויסער וועלט, זיך דערווייטערט פון אייערע ברידער, געטאַן אַלץ, אַז מען זאָל אין אייך נישט דערקענען אַ סימן פון אַ ייד. מיט אַלעם יידישן האָט איר זיך געשעמט און אַלץ נאָכגעטאַן, נאָכגעקרימט פרעמדע. אין אייער לעבן, אין אייער אויפפירונג, אין אייער דערציען קינדער, אַלץ, אַלץ האָט איר געטאַן, נאָר נישט יידיש... מיר וועלן זיין בעסער דורכדעם, וואָס מיר וועלן זיך נישט שעמען מיט אונזער פּאַלק, מיר וועלן נישט נאָכקרימען פרעמדע, מיר וועלן אָפּן לעבן אונזער אייגן לעבן... מיר וועלן אונזערע קינדער דערציען אַזוי, אַז זיי זאָלן קענען זייער פּאַלק, זייער געשיכטע, זיי זאָלן ליב האָבן דאָס פּאַלק, פון וועלכן זיי קומען אַרויס, זיי זאָלן זייערע פעאיקייטן פאַרנוצן פאַר אייגענע, פאַר אונזערע שוואַכערע...“

די קינסטלערישע מעלות ספעקטאַרס זענען מיטלמעסיק.

זיין סטיל איז איינטאָניק, בקאָס, שוואַך, עס לעבט נישט. זעלטן ווען ער געפינט אין די פּערזאָנען און זאָכן, וואָס ער באַשרייבט, זייערע אייגנארטיקע, כאַראַקטעריסטישע שטריכן. ער קלייבט ביסלעכווייז, לאַנגזאַם, שטריך פאַר שטריך, צוואַ-מענמישנדיק די, וואָס זענען טיפּיש און נויטווענדיק, מיט יענע, וואָס זענען נאָר צופּעליק און וואָס פאַרפּלאַנטערן מער נישט דאָס בילד. פון פיגורן געדינגען אים אַמבעסטן אַלטע יידענעס און קינדער. די איינפאַכע פּסיכאָלאָגיע פון אַן אַלטער יידענע, וואָס ווייסט נישט, ווי זיך צו ראַטעווען און שיצן פאַר די נייע אידעען, וועלכע זי פאַרשטייט נישט, אָבער וועלכע צו-שטערן אַליין, וואָס ס'איז איר טייער, איר פאַמיליע-לעבן און איר אמונה; די נאַיווע און אַפט אַזוי איידעלע איבערלע-פונגען פון דער אומוויסנדיקער קינדער-נשמה, — דאָס האָט ספּעק-טאָר מערערע מאָל געצייכנט גלענצנדיק, ווי אַ קינסטלער. אַזעלכע טיפּן טרעפן זיך כמעט אין אַלע זיינע ראַמאַנען. די בעסטע אָבער פון זיי געפינען מיר אין אַ ריי נאָוועלן, וואָס זענען אפשר דער אויסגעצייכנטסטער טייל פון ספּעק-טאָרס ווערק.

פאַרבייגייענדיק מוזן מיר באַמערקן, אַז די נאָוועלע מיט איר צוזאַמענגעדריקטער פאַרם, אַ דאַנק וועלכער די דער-ציילונג ווערט אין איר קאָנצענטרירט, איז איבערהויפּט זייער צוגעפאַסט פאַר ספּעקטאָרס טאַלענט, ווייל זי גאַראַנטירט אַמבעסטן, אַז ער וועט נישט מאַכן יענע לאַנגע און אומנוצלעכע אָפּוויי-כונגען, וואָס ביידן דעם גרעסטן פּעלער פון זיין סטיל.

מיר גיבן דאָ איבער אין אייניקע ווערטער דעם סיוזשעט פון זייער אַ נאָוועלע מיטן נאָמען „די בריילען“. שרה-פעסי האָט פאַרדוירן די בריילן פונקט ערב יום-פיפור ביי דער נאַכט. געזוכט, געאַקערט—נישטאָ. היינט וואָס פאַנגט מען אָן צו טאָן? מען קען דאָך נישט דאווענען, און דאווענען מוז זי. מען דאַרף דאָך אויסבעטן ביים רבּונו של עולם אַ גוט און געזונט יאָר פאַר זיך און פאַר דער פאַמיליע. זי

ווייס, אז נאָר זי וועט עס טאָן און נישט קיין אַנדערער: די איבעריקע, איר מאַן אמילו, גייען שוין לאַנג נישט אין שול. שוין ימים-נוראים האָט זי פאַרוואַרפן די ווירטשאַפט און האָט נאָר געדאַוונט און תחינות געזאָגט. איז נאָ דיר, דווקא אין דער רעכטער מינוט בלייבט זי מיט צוואַמענגעלייגטע הענט ביי אַזאַ געפאַר! דאָס האַרץ קלאַפט איר, זי פילט, אַז זי קען מער נישט איבערטראַגן דאָס שרעקגעפיל, וואָס האָט אַרומגע-כאַפט איר גאַנצן מהות. ערשט מיטאַמאָד הייבן זיך אָן פון איר מויל צו שיטן ווערטער פון תפילות, ווי פון זיך אַליין. די ווערטער זענען נישט פון דאַוונען, זיי געהערן איר, נאָר איר אַליין. שרה-פעסי איז געוואָרן רואיקער, שטיצער: זי איז זיכער, אַז דאָסמאָד האָט גאָט דערהערט איר תפילה. אין אַ צווייטער נאָוועלע דערציילט דער מחבר אַ מעשה פון אַ קינד, וואָס איז געבליבן אַ יתום נאָכן פאָטער און וואָס וויל בעטן אליהו הנביא, ווען ער וועט קומען פסח צום סדר ביי זיי אַהיים, ער זאָל זען וואָס גיכער צו ברענגען משיחן, פדי זיין פאָטער זאָל זיך צוריקקערן-אויפשטיין תחית-המתים און זיין מוטער זאָל נישט זיין מער טרויעריק. דער שוואַכער טאָן, וואָס איז צוגלייך אַ ביסל מעלאַנ-כאָליש, גיט נאָך צו ספעקטאַרס דערציילונגען פון קליינע טראַג-געדיעס ביי קליינע מענטשעלעך-מער רייך און שיינקייט.

מרדכי ספעקטאָר (*).

ש. ניגער.

... די איינציקע קונסט, וואָס ספעקטאָר דער שרייבער האָט פאַרמאָגט, איז געווען די קונסט צו רעדן. ער האָט נישט געשריבן (שרייבן הייסט קלייבן-אַפּקלייבן, אויסקלייבן). ער האָט גערעדט מיט דער הילף פון זיין פען. גערעדט און אַרומגע-רעדט אַלץ ברייט, געמיטלעך, נישט געאיילט זיך. די לעזער זענען אַזוי געזעסן מיט אים ביי איין טיש, ביי אַ גלעזל וויין, און-מען האָט געשמועסט. ... „איך ווייס נישט, ווי איר, ליבע לעזער, ובפרט נאָך איר, ליבע לעזערניגען, אפשר טרינקט איר גאַרנישט, נאָר איך... איך האָב זייער ליב מיט בערקען צו מאַכן עט-לעכע ביסלעך: אַ ביסעל פון אונזערטוועגן, אַ ביסעל פון אייערטוועגן, אַ ביסעל פון גאָטס וועגן און אַ ביסעל פון פּל-ישראל-וועגן“ (**).

אַזא מין קלאַפן איבערן פלייצע דעם לעזער און אַזא מין היימיש פאַרברענגען מיט אים, טרעפן מיר אויך ביי אַנ-דערע אַלטמאָדישע שרייבער אין דער יידישער ליטעראַטור,

(*) אויסצוג פון ניגערס אַ גרעסערן אַרטיקל, וואָס טראָגט דאָס אונטער-קעפל: „אַ ליטעראַטור-היסטאָרישע סטודיע.“
(**) „ר' טרייטל“.

ווי אויך אין אַנדערע ליטעראַטורן, אָבער דאָרט, ביי יענע, איז עס נאָר אַ מנהג אָדער אַ מאַניער פון אַ געוויסער עפּאָכע. ביי ספּעקטאָרן איז עס צונויפגעוואַקסן מיטן אינעווייניקסטן כאַראַקטער פון זיין שרייבן. ספּעקטאָר מוז, ווי יעדער ריידער, איינריידער אָדער איבערריידער, האָבן פאַר זיך דעם, צו וועמען ער רעדט, וועמען ער רעדט איין און רעדט איבער. ער מוז שטיין נאָענט צו זיינע לעזער.

און ס'איז אים לייכט צו טאָן. ער פילט זיך נישט הע-כער פון זיי, ער איז ביין פון זייער ביין, פלייש פון זייער פלייש. צווייטנס, האָט ער נישט אין זינען זיך אַליין, זיין אינע-ווייניקסטע וועלט, וואָס וויל אַנטפלעקט ווערן, זיינע באַ-האַלטענע פאַנטאזיעס, וואָס זוכן אַ תיקון, אַ פאַרם, נאָר ער וויל ברענגען נוצן דעם לעזער און אַמוזירן אים. ער איה, ווי כ'האָב שוין פריער געזאָגט, אַ געבוירענער פובליציסט, און זיין ציל איז נישט די שאַפונג פון נייע לעבנס אָדער לעבנסטיפּ, נאָר די אויסבעסערונג פון דעם אַרומיקן טאָג-טעגלעכן לעבנס-שטייגער.

אַזא ציל האָט אויך געהאַט מענדעלע, און אפילו שלום-עליכם אין זיינע ערשטע ווערק. אָבער זיי זענען פאַקטיש געאַנגען ווייטער פון זייער אויפקלערונג-ציל, וואָרים זיי זענען געווען קונסטמענטשן. ספּעקטאָר איז געווען אַ לעבנסמענטש. און לעבן האָט געהייסן ביי אים דאָס ממשותדיקע לעבן פון דעם נאָענטן אַרום... „ביי ענדיגען דאָס ערצעהלונג („העלדן פון דער צייט“, אָדער „דריי פאַרשוניען“) ערלויב איך זיך צו באַמערקען, אַז אין דער ערצעהלונג האָב איך נאָר איבערגע-געבען די פאַקטען אַרום אונז, וואָס האָבען זיך אין יענער צייט געוואָרפען אין די אויגען. וואָס עס קומט אָבער פאַר מיט אונ-זערע ערדאַרבעטער דאָרט – אין פאַלעסטינע – איז דערווייט נישט מעגליך. מען זאָל איצטער ערנסט קאָנען שרייבען אין איין ערצעהלונג. עס איז נאָך אַלץ אַזוי רויה, אַזוי נישט פאַר-טיג, נישט איינגעקאָכט, אַז עס איז נישט מעגליך איינצובייסען

אין איין ערצעהלונג אָדער אין איין ראָמאַן. באַזינגען די טאַלען, די בערג, פייגען בוימער מיט מילגרוימען פון ארץ ישראל, צו אויסמאַלען דאָרט אַ יונג מיידעל מיט אַ יונגען מאַן, וואָס פירען אַ ליעבע אונטער אַ לאַרבער בויס, איז נאָך נישט גענוג^(*).

נישט גענוג איז עס געווען פאַר אים. נישט נאָר ווייל אים איז פרעמד געווען מליצה און אויך „קונסט צוֹלִיב קונסט“, נאָר ווייל ער איז בכלל געווען פאַראינטערעסירט נאָר אין לעבנספאַקטן, נאָר אין לעבנספראַגן, און נאָר אין אַזוינע פאַקטן און פראַגן, וואָס „וואַרפן זיך יעדן אין די אויגן“ און זענען אַקטועל.

אין איינער פון זיינע רעצענזיעס אין „הויז-פריינד“ האָט ער קלאָר פאַרמולירט זיין שטעלונג צו ליטעראַטור:

„די ליטעראַטור (האָט ער געשריבן) איז דאָן נוצליך און דעריבער אויך נויטווענדיק, ווען זי האָט אַ געזונטע טענדענץ, ווען רעכטע, גוטע מענטשנפריינד און ריכטיקע אידעען הערשען אין איהר. ווען זי האָט שלעכטע אידעען, איז זי שרעקליך און דאָן איז נויטווענדיג זי נישט צו האַבען. ווען זי האָט קיינע אידעען, איז זי אוננוצליך און דעריבער אויך נישט נויטווענדיג“^(**). נישט נאָר ספעקטאָר אַליין, אויך אַנ-דערע השפּלה-שרייבער (און נישט נאָר השפּלה-שרייבער) וואָלטן זיך אונטערגעשריבן אונטער דערדאָזיקער ליטעראַטישער פראַג-ראַם. אָבער ספעקטאָר, דאַרף מען געדענקען, האָט פאַרשטאַנען אונטער דעם וואָרט אידעען נאָר קאָנקרעטע, כּוואַלט זאָגן, נאָר פּובליציסטישע אידעען.

אין זיין קאָנקרעטישקייט און פּובליציסטישקייט איז ער געגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ווען ער דערמאָנט אין זיין ראָמאַן „עניים ואביונים“ תּלמוד-תּורהס, מאַכט ער אונטן אַ באַמערקונג: „איך געפּין פאַר נויטיג צו באַמערקען דעם לעזער, אַז איך

^(*) „העלדען פון דער צייט“ (דריי פאַרשיידענע), ערצעהלונג פון די 70-ער און 80-ער יאָרען, וואַרשע, 1909 (געשריבן אין יאָר 1886).

^(**) „דער הויז-פריינד“ 3, 1894, ז. 251.

רעד דאָ נישט פון די עטלעכע געצעהלטע תלמוד תורה'ס, וואָס געפינען זיך אין אייניגע גאַנץ גרויסע שטעדט, ווי למשל אין אָדעס א. א. וו. הלואי וואָלטען זיך אַזוינע תלמוד תורה'ס פאַר-מעהרען ביי יודען א. א. וו. (*).

שפעטער האָט ער זיך אויסגעלערנט אָפצוטיילן דערציי-לונגען פון אַרטיקלען, אָבער אויך זיינע שפעטערדיקע דער-ציילונגען זענען, אין תוך גענומען, בעלעטריסטישע זשורנאַ-דיסטיק (רייזע-באַשרייבונגען, באַגעגענישן, לעבנסבילדלעך, אַנעקדאָטן, אויבנאויפיקע פאַראַדיעס, סענסאַציאָנעלע פאַסי-רונגען, פעליעטאַנען א. ד. גל.

ווי אַן עכטער זשורנאַליסט, איז ער, פאַרשטייט זיך, געווען אַקטועל. האָבן אויסגעבראַכן פאַגראַמען, האָט ער גע-שריבן וועגן פאַגראַמען; האָט זיך אָנגעהייבן אַ חיבת-ציון-באַוועגונג, האָט ער געשריבן זיין „ידישן מוזשיק“ (**), זיינע „דריי פאַרשוין“ א. ד. גל. זיין לעצטער-נישט געענדיקטער — ראָמאַן אין „טאָגעבלאַט“ האָט זיך אָפגעגעבן מיט גזרת-אוקראַינע פון די לעצטע יאָרן. עס איז נישט געווען כמעט קיין איין יידישע געזעלשאַפטלעכע דערשיינונג אין די 70-ער און 80-ער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט, אויף וועלכער ער זאָל זיך נישט האָבן אָפגערוּפן מיט אַ ראָמאַן אָדער דערציינונג.

(* עניים ואביונים" אָדער „גליקליכע און אימגליקליכע“, צווייטע פאַרבעסערטע און פאַרגרעסערטע אויפלאַגע, ווילנע 1903, געשריבן אין 1895.

(** דער דערפאַלג פון „יודישען מוזשיק“ אין 1884 האָט אים באַוואויגן אַנצושרייבן אין יאָר 1892—, דער היינטיגער יודישער מוזשיק“. אויך זאָל ער האָבן געשריבן (לויט דעם „ספר הזכרון“), די יודישע מוזשיקע“.

וואָס די ברחנים און די פאָלקסזינגער האָבן געטאָן אין פּערזן, האָט ער געטאָן אין פּראָזע. זיי האָבן באַנוצט דעם פּערז מיטן גראַם פאַר זשורנאַליסטישע צילן. ער האָט צוליב די אייגענע צילן געברויכט דעם ראַמאַן און די דערציילונג, אָבער ער האָט געלעבט אין אַ צייט, ווען עס איז שוין אויס-געוואַקסן אַ פּרעסע אויף יידיש (ער האָט אַדיין געהאַלפּן זי אַנטוויקלען), האָט ער זיך נישט באַנוגנט מיט דער בעדע-טריסטישער פאַרם פון זשורנאַליסטיק. ער האָט אויך דירעקט אַנטייד גענומען-און זייער אַקטיוו אַנטייד גענומען אין דער יידישער פּובליציסטיק, און אויך דאָרט האָט ער גע-זוכט צו זיין לעבעדיק און אַקטועל.

דער הויפטאויפטו זיינער (פון אַ ליטעראַרישן שטאַנד-פּונקט) באַשטייט אין דעם, וואָס ער האָט אַנטוויקלט די אַק-טועל-פּובליציסטישע בעלעטריסטיק, דעם געזעלשאַפטדעכן ראַ-מאַן און פאַרמערט די צאָל פון „בעסערע“ יידישע לעזער. ער האָט פּלאַצער און ברייטער געמאַכט דעם שטראַם פון דער אויפקלערונגס-ליטעראַטור: ס'איז אים געלונגען אַריינצוציען אין אים אַ ברייטן עולם.

וואָס עס האָט נישט געקענט אויפּטאָן מענדעלע מיט זיין טיפקייט, ליבעצקי מיט זיין שאַרפּקייט און דינעזאָן מיט זיין צאַרטקייט, האָט ער דערגרייכט מיט זיין פּשוטקייט. און ער האָט ווידעראַמאַל (ווי דיק אין די פּופּזיקער און זעכציקער יאָרן) פאַרייניקט, דאָס איינגענעמע מיט דאָס נוצליכע.

דאָס איז געווען דאָן זייער אַ גרויסע זאָך. דער יידי-
 שער מאַסנלעזער איז אין די 70-ער יאָרן פאַרכאַפט געוואָרן
 פון שמ"רן. עס זענען געוואָרן צוויי-שטרענג אָפגעטיילטע און
 קעגנערישע טענדענצן: „דאָס נוצליכע“ (מיט מענדעלען בראש)
 איז געוואָרן פאַר זיך אַ וועלט און דאָס „איינגענעמע“ (מיט
 דעם „העכסט-אינטערעסאַנטן“ שמ"רן אין דער שפיץ) איז גע-
 וואָרן ווידער אַ וועלט פאַר זיך. עס איז ווי איך האָב אין אַן
 אַנדער אָרט געשריבן) אויפגעקומען די געפאַר, אַז אַלע יידישע
 לעזער וועלן אַוועק צו די פּוּסטע שמ"רס און נישט וועלן מער
 גיין אין חדר אַריין לערנען און „אויפגעקלערט ווערן“. עס
 איז פאַר דער יידישער ליטעראַטור געשטאַנען די אייגענע
 פראַגע, וואָס שטייט איצט פאַרן יידישן טעאַטער: ווי געוויינט
 מען אָפּ דעם עולם פון דעם „שונד“, וועדכער אַמזירט אים
 אַזוי שטאַרק און נעמט ביי אים אויס בעסער, ווי ליטעראַטור?
 וואו נעמט מען אַזעלכע ווערק, אַז די מאַסע זאָל נישט גע-
 בעצן, ליינענדיק זיי, און צוגלייכער צייט זאָל זי עפעס לערנען
 פון זיי, קריגן אַן איידעלערן געשמאַק א. א. וו.?

אין דער שמ"ר-ליטעראַטור האָט געשטעקט אַזאַ קליפה,
 זי האָט אַזוי פאַרכישופט דעם עולם, אַז אַפילו אַזאַ נישט-
 שווערער שרייבער, ווי דינעזאָן, האָט מורא געהאַט, אַז ער
 וועט נישט קענען מיט אים קאַנקורירן*. און אַפילו דער לע-
 בעדיקער און פריילעכער שלום-עליכם האָט זיך געשראַקן פאַר
 אים און האָט, מיט ספּעקטאַרס הייף, פאַרפאַסט זיין ביזן
 פאַמפּלעט „שמ"רס משפט“. שלום-עליכם האָט געפילט און פאַר-
 שטאַנען, אַז מ'קען נישט אַוועקמאַכן אונטערן האַנט די שונד-
 ראַמאַנען. ס'איז דאָ אין זיי עפעס אַ וואונדערלעכער כוח,
 עפעס אַ פּישוף. זיי דערציילן פון ליבע, פון אייפערזוכט,
 פון אומגעריכטע גליקן. זיי וועקן די נייגעריקייט פון דעם
 נאַוון לעזער מיט זייערע מאַדנע מעשיות און פאַרפלאַנטערטע

* זע זיין פּעלעטאָן (אונטער דעם נאָמען „נ"י) אין „פּאָלקסבאַט“ 1885.

געשעענישן. זיי צינדן אָן זיין פּאַנטעזיע, זיי טראָגן אים אַריבער אין אַ נייער וועלט, אין אַ וועלט פון אומבאַקאַנטע פירונגען, אין אַ וועלט, וואו גראַפן פאַרליבן זיך אין דינסט-מיידלעך, מלמדים ווערן לאַרדן א. אַז. וו. עס איז קלאַר גע-ווען, אַז צוציען דעם עולם צו זיך וועט אַ יידישער שרייבער קענען נאָר מיט אַזויגע ווערק, וואָס זענען „איינגענעמע“, נישט נאָר „נוצליך“ אַמוזירנדיק, נישט נאָר אויפקלערעניש. דאָס איז ספעקטאָרן קלאַר געווען פּונקט אַזוי ווי שלום-עליכמען, און אַזוי ווי ספעקטאָר האָט נישט געהאַט די צוציונגסקראַפט פון שלום-עליכמס הומאָר, האָט ער נאָכמער געמוזט אָנקומען צו שמו"רס „העכסט-אינטערעסאַנטקייט“, און ער האָט געשריבן ראַמאַנען און דערציילונגען, וועלכע האָבן פאַרשאַפט דעם לעזער פאַרגעניגן, נישט נאָר נוצן אַליין.

ער האָט אינאיינעם מיט שלום-עליכמען געהאַלפן שאַפן אַ פּובליקום פאַר דער יידישער ליטעראַטור. ער האָט עס געטאָן נישט נאָר מיט זיינע אייגענע ווערק, נאָר אויך מיט די פאַר-שידענע פּעריאָדישע אויסגאַבן, וואָס ער האָט רעדאַקטירט. ער איז געווען אַ ליטעראַרישער טוער, נישט נאָר אַ שרייבער. ער האָט געהערט צו יענער גרופּע עלטערע יידישע ליטעראַטן, וועלכע האָבן זיך געפילט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור, נישט נאָר פאַר זיך אַליין. ער האָט געוואָלט שאַפן אַ מעגלעכקייט צו אַנטוויקלען זי אויך פאַר אַנדערע שרייבער, נישט נאָר פאַר זיך אַליין. און ווען צעדערבוימס (שפּעטער לעוויס) „יודישעס פּאָלקסבלאַט“, די איינציקע יידישע פּעריאָדישע אויסגאַבע, וואָס איז דאָן געווען, האָט אים אויפגעהערט צו באַפרידיקן, האָט ער געשאַפן אַ נייעם זאַמלפּונקט פאַר די יידישע ליטעראַרישע כּוחות פון יענער צייט—דעם „הויז-פריינד“ (אינגאַנצן זענען אַרויס פינף בענדער, דער ערשטער באַנד איז אַרויס אין יאָר 1888). דאָס איז געווען זייער אַ גרויסער אויפטו. אַלע צווייגן פון דער יידישער ליטעראַטור, וועלכע האָבן דאָן זיך ערשט אָנגעהייבן

צו אנטוויקלען (די קורצע דערציילונג, דאָס נישט-בדחנישע ליד, דער פעליעטאָן, פאָפולערע וויסנשאַפט, לייטעראַרישע קריי-טיק, פאָלקלאָר) האָבן דאָרט געהאַט פאַר זיך פרייע לופט. אַלע בעסערע יידישע שרייבער - סיי די עלטערע (צווייפּעל, גאָטלאָבער, מיכל גאַרדאָן, מענדעלע, דינעזאָן) סיי די נייע (שלום-עליכ, פרוג, פרישמאַן, פּרץ, פינסקי, שפּעטער (יהואש, אברהם רייזען) האָבן דאָרט געפונען פאַר זיך אַ היים.

נאָר אַ באַזונדער פאַרדינסט האָט מ. ספּעקטאָר פאַר דעם יידישן פאָלקלאָר. נאָך א. מ. דיק איז ער געווען דער אייני-ציקער עלטערער יידישער שרייבער (ביז פּרצן), וואָס האָט זיך אָפגעגעבן מיט דער יידישער פאָלקסשאַפונג. נאָך גאַר אין די יונגע יאָרן האָט ער אָנגעהייבן זאַמלען יידישע שפּריכווערטער און אין יאָר 1886 האָט ער אין „פאָלקסבלאַט“ נומער 4 אָפגעדרוקט זייער אַ כאַראַקטעריסטישן אַרטיקל וועגן „יידישע פאָלקסווערטלעך“. ער האָט אויך פאַרעפנטלעכט אַ סך ווערט-לעך - פרייער אין „פאָלקסבלאַט“ און שפּעטער אין „הויז-פריינד“ (אינאיינעם מיט די שפּריכווערטער, וואָס איגנאַץ בערנשטיין האָט געזאַמלט).

און נישט נאָר פאַר די פאָלקסווערטלעך, אויך פאַר די פאָלקס-מעשיות, דערהויפּט פאַר די חסידישע, האָט ספּעקטאָר געהאַט מער פאַרשטאַנד, ווי אַנדערע שרייבער פון דער השפּלה-צייט, אַ חוץ דיקן. אַ צייט פאַר פּרצן האָט ער זיך אינטע-רעסירט מיטן לעבן פון בעל-שם-טוב, און ער האָט אפילו אָנגעהייבן (נאָר נישט געענדיקט) אַ היסטאָרישן ראַמאַן מיטן נאָמען „דער בעל-שם-טוב“ (געדרוקט אין 4-טן באַנד „הויז-פריינד“ 1895). אין דער פאַררעדע זאָגט ער, אַז דער בעש"ט „איז געווען אַ לייטקער שטערן מיט פיל ליבע און וואַרעמקייט צו אַלע מענטשן און צו אַלע גאָטס-באַשעפּענישן בכלל און צו יידן - זיינע אומגליקלעכע ברידער - בפרט“.

אַזוי ווי אדער צבי הכהן צווייפּעל, וועלכער האָט גע-ווירקט אויף ספּעקטאָרן, אַז ער זאָג שרייבן יידיש, האָט אויך

ער ליב געהאט נישט נאָר חסידות און די יידישע פּאָלקס-
 שאַפונג, נאָר אויך די יידישע פּאָלקסשפּראַך. ער האָט, אַזוי ווי
 אַזע אַנדערע משפּילים, געהאַלטן, אמת, אַז „זשאַרגאָן“ איז
 נייטיק נאָר דערפאַר, ווייל ער איז „די איינציגע שפּראַכע,
 וועלכע קען נוצען ברענגען פאַר דאָס רוב פון אונזערע ברידער
 און שוועסטער“ (זע זיין פּאַררעדע צום „הויז-פריינד“). „דער
 פּראָסטער יידישער זשאַרגאָן“ איז פאַר אים, ווי פאַר אַנדערע
 משפּילים, געווען אַ שפּראַך, „וואָס באַשטעהט פון פּיצליך און
 שטיקליך פון אַלערליי פאַרשלעפטע שפּראַכען“*. אָבער דאָס האָט
 אים נישט געשטערט הייס ליב צו האָבן יידיש און אויסצולאָזן
 די, וואָס שעמען זיך מיט מצמע-לשון. מיר האָבן עס געווען
 שוין אין איינעם פון זיינע ערשטע ליטעראַרישע פעליעטאַנען
 אין „יוד. פּאָלקסבלאַט“. ער האָט דאָרט אויף אַ איראַנישן שמיכל
 געבעטן מחילה ביי די העברעיִשע און יידישע שרייבער –
 „דערפאַר וואָס איך האָב זיי אָנגעטאַן דעם בזיון פון זיי צו
 רעדן אויף פּראָסט יידיש. נאָר, נישקשה, האָט ער צוגעגעבן,
 זיי דאַרפן זיך גאַרנישט שעמען: זיי האָבן זיך נישט געשעמט
 צו זויגן די מילך פון זייער מוטערס ברוסט, דורך זייער מוטערס
 מילך אינאיינעם מיט זייער מוטערס לשון האָבן זיך ביי זיי
 אָנגעהייבן ציינדלעך אויסצושניידן און זיי האָבן אָנגעהייבן צו
 רעדן, ווי מענטשן... און ווידער מיט אַ לשון, וואָס אונזערע 4
 מידיאַן יידן רעדן און שרייבן זייערע הויזלעכע און געשעפטס-
 בריוו זייט 400 יאָר און וואָס זייערע אייגענע מוטערס רעדן
 נאָך ביז היינט – דאַרף מען זיך גאַרנישט שעמען, און נאָך
 ווייניקער – מיר רוסישע יידן...“**.

אַליין האָט ער יידיש אָפט גערופן זשאַרגאָן, ווי דער
 שטייגער איז געווען דאָן, אָבער ווען דער רעדאַקטאָר פון
 „וואָסכאָד“, לאַנדוי, צו וועמען ער האָט געבראַכט אַמאָד רע-

(* זע זיין אַרטיקל העגן פּאָלקסווערטלעך אין „יוד. פּאָלקסבלאַט“,
 1886, נומער 4.

** צווישן גאַזעטען און ביכער, „יוד. פּאָלקסבלאַט“ 1883, נומער 39.

צענוירן זיינע און שלום-עליכמס ערשטע ביכלעך, האָט אים מיט פּאַראַכטונג אַ פּרעג געטאָן: — די ביכלעך זענען געשריבן אויף זשאַרגאָן? און איר מיט אייער חבר אַרבעט אין צעדער-בוימס זשאַרגאַנישער גאַזעטע?—האָט ער אים געענטפּערט: — די ביכלעך זענען געשריבן אויף יידיש, און מיר שרייבן אין אַ יידיש בלאַט... *).

ספּעקטאָר איז נישט געקומען צו יידיש פון אַן אַנדער שפּראַך, אַפילו נישט פון העברעיִש, ווי אַנדערע יידישע שרייבער. ער איז אַרויסגעוואַקסן פון דער יידישער שפּראַך און פון דעם יידישן פּאָלקסשאַפּן. ער איז געווען אַ פּאָלקסמענטש אין דעם איינפאַכסטן זינען פון דעמדאָזיקן וואָרט. דערפון נעמט זיך די איינפאַכקייט און נישט געקינצלטקייט פון זיין שרייבן.

און דערפאַר וועט ער שטענדיק אינטערעסירן די, וועלכע וועלן זיך נעמען שטודירן אונזער פּאָלקסלעבן, פּאָלקסשאַפּן און פּאָלקסשפּראַך.

נישט נאָר אין זיינע ספּעציעלע פּאָלקלאָריסטישע אַרבעטן, אין זיינע אַלע ווערק וועלן זיי געפינען אַן אַ שיעור עטנאָ-גראַפישן מאַטעריאַל.

און דער היסטאָריקער פון דער יידישער ליטעראַטור וועט זען אין אים אַ בויער פון דעם יידישן זשורנאַליזם און אַ שאַפּער פון דער זשורנאַליסטישער בעלעטריסטיק אויף יידיש.

* מ. ספּעקטאָר: „אַ קאָפיטל זכּרונות“, אין דעם זאַמלבוך „צום אָנ-דענק פון שלום-עליכמס“, רעדאַקטירט פון י. צינבערג און ש. ניגור, פּעטראָגראַד. 1917.

מרדכי ספעקטאָר.

דר. א. קאַראַלניק.

I

איך האָב געבלעטערט אין די שריפטן פון מ. ספעקטאָר.
פון ליטעראַרישן נייגיר, ריכטיקער, כדי זיך צו אינפאַרמירן,
כל זמן ספעקטאָר האָט געלעבט-האָב איך נישט געפילט
דעם נייגיר. עס איז מיר גאָר קיינמאָל נישט איינגעפאלן אַוועק-
צוועצן זיך לייצענען ספעקטאָרן. ער איז אַליין געווען פאַר
מיר גענוג. ער איז אַליין געווען-ליטעראַטור.
וואַרים וואָס זוכן מיר אייגנטלעך אין אַ ליטעראַטור?
נישט איר אינהאַלט - נאָר די פאַרם. נישט די „מעשה“ - נאָר
דעם דרש. מיר זוכן אין איר-די קונסט. און דאָס מיינט אין
דעם נוצלעכן אַנאַליז-די פינקטלעכקייט צום מענטשן אַליין.
און ווען מיר וואַלטן געהאַט די מעגלעכקייט צו זען
דעם קינסטלערישן מענטשן, ווי ער איז - צו פאַרשטיין זיינע
וועגן, אַריינדרינגען אין זיין מהות, דעהגרייכן אים ביז צו
זיינע וואַרצלען-וואַלטן מיר ערשט דעמאָלט פאַרשטאַנען, וואָס
זיין ליטעראַטור האָט באַטייט.
עס איז אָבער שווער. נישט נאָר דעם צווייטן. דער
קינסטלער אַליין קען זיך אָפט אַליין נישט. ער אַליין מוז זיך
אויך געפינען-זיך פאַר זיך אַנטפלעקן - אין דער ליטעראַטור.
און אָפט געפינט ער זיך קיינמאָל נישט.

און אָפּטער איז יעדער קינסטלערישער מענטש אַ סוד
און אַ באַאומראיקונג.
אָבער איך האָב קיינמאָל נישט געהאַט דאָסדאָזיקע אומ-
רואיקע, אומזיכערע געפיל-ביי מרדכי ספעקטאָר.
זיצנדיק מיט אים אינאיינעם ביים טיש, רעדנדיק מיט
אים איבער זיינע לאַנגע און זאַפטיקע דערציילונגען-האַב איך
קיינמאָל נישט געהאַט דעם פאַרלאַנג אַריינצוקוקן טיפער אין
דערדאָזיקער מענטשלעכער נשמה, צו דערגרונטעווען זי ביז
צום יסוד - צו זען, וואָס טוט זיך דאָרט אונטער די גע-
דיכטע, גרויסע ברעמען, אונטער דעם מאַסיוון ביינ-ריזיקן
שטערן.
עס איז מיר געווען אַלצדינג קלאָר, ווי אים אַליין. העל-
קינדערש און נאָיוו, לויטער און פשוט.

איך האָב געבלעטערט אין זיינע שריפטן, אַלטמאָדישע
ביכלעך, אויף אַלטן, גרוי-געלן פאַפיר, טייטש-חומש-אותיות און
טייטש-חומש-שטימונג.
אַנגעהייבן לייצען אַ דערציילונג-און נישט פאַרענדיקט.
אַן אַנדערע-און נישט דערלייענט. נישט ווייל די דערציילונג
האַט מיך נישט פאַרכאַפט, נישט ווייל דער גורל פון דעם
סוחר רויטמאַן פון דער שטאָט נ...., דער העלד פון ספעקטאָרס
„דער יודישער מוזשיק“-אַדער „די יידישע סטודענטן און סטוי-
דענטקעס“ אַדער די אַנדערע פיגורן אין ספעקטאָרס דערצייל-
זונגען האָבן מיך נישט אינטערעסירט. פאַרקערט, זיי האָבן
מיך זייער שטאַרק פאַראינטערעסירט, פאַרכאַפט, באַקומען שליטה
איבער מיר.

איך האָב פאַרגעסן אויף אַ וויילע, אַז דאָס איז אַ מעשה, אַן אויסגעטראַכטקייט – און עס האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז איך שטיי אַליין אינמיטן פון יענעם לעבן, בין אויף דעם מאַרק פון דער שטאָט נ...., די שטאָט, וואָס איז מיר אַזוי באַ-קאַנט, די שטאָט פון מיין היים, פון מיין קינדערהייט. און יעדעס וואָרט, יעדער זאַץ – אַ נייע ערינערונג. אפשר דערפאַר, וואָס ספעקטאָר איז געווען פון מיין שטאָט, געאַטעמט די אייגענע לופט, געזען דעם אייגענעם מאַרק מיט די שוואַרצע קלייטן, דעם ווייסן ראַטהויז, וואָס זעט אויס, ווי אַ פאַרצייטיקע פעסטונג, די ווייסע הייזער, וואָס לייכטן אַזוי מיסטיש אין די זילבערדיקע אוקראַינישע לבנה-געכט, דעם אַלטן בית-עולם, וואָס טורעמט איבער דער שטאָט – אַלצדינג. אַלצדינג.

עס איז געווען אַזוי פאַר מיר. מיין זיידע האָט מיר נאָך דערצייילט פון „מאָטל אהרן-תנחומס“, וואָס איז אַוועק פון אומאַן אין דער גרויסער וועלט קיין וואַרשע, קיין פע-טערבורג, און שרייבט דאָרט אין די בלעטער. „שרייבט אויף יידיש“ – האָט ער געזאָגט און האָט אַ צי געטאַן מיט די פליי-צעס. און „מאָטל אהרן-תנחומס“ איז אין מיניע אויגן געווען אַ מין לעגענדאַרישע פיגור, אַ מין בריק, וואָס פאַרבינדט די אומאַנער אַלטע שטאָט, דעם ראַטהויז, די סאָפיעווקע, מיט אַ ווייטער, ברייטער, פאַנטאַסטישער וועלט.

און אפשר דערפאַר טאַקע האָב איך קיינמאָל נישט גע-לייענט מרדכי ספעקטאָר – דעם שריפטשטעלער. ער איז געווען פאַר מיר אַ שאַטן-פיגור.

און ווען איך האָב אים געטראַפן, האָט זיך מיר אומאַן אומ-געקערט. אַפילו נישט אומאַן – ווי איך האָב מיך שוין אַליין צוגעוויינט צו זאָגן – נאָר „אומאַן“ – ווי מיר האָבן געזאָגט אינדערהיים. און מיר פלעגן רעדן שעהנווייז. מיר ביידע, די ווייטע איינזאַמע, וואָס האָבן אַזויפיל זעונגען אויף אונזער לעבן, אַזויפיל דורכגעלעבט – בלויז פון אונזער שטאָט, בלויז

פון די שטיינער פון דערהיים, און עס האָט זיך מיר תמיד אויס-
געוויזן, אַז איך בין ווידער אַ קינד - און ווידער איז אומאָן
מיין איינציקע וועלט, און אַן עלטערער, אַ גרויסער דערציילט
מיר און טייטשט מיר אויס און פירט מיך אַריין אין דער
שאַטנוועלט פון דער שוין פאַרגאַנגענער וועלט.

און ווען איך האָב געלייענט ספעקטאַרן, האָב איך אים געזען,
ווי אַ שטילן טייך, וואָס האָט זיך געשאַטנט און געשטראַלט פון זיך
אַליין. אַ לעבן, וואָס שפיגלט זיך אָפּ אַזוי נאַווי אין אַ וועלטשפיגל,
און דו ווייסט נישט, פּונדאָנען קומט דער קנייטש, דער שאַטן -
פון דעם שפיגל אָדער פון דעם, וואָס שפיגלט זיך אָפּ.

עס האָט באַרואיקט, עס האָט איינגעשדעפערט, ווי די
מעשיות, וואָס דער זיידע פלעגט דערציילן. אַן איינגעטיקער
ריטם, גלייך, אַן הפסקות, אַן קאַנטראַסטן, אַן דערהייבונגען
און נידערונגען, דער שיין פון אַמאָל, דער שיין פון עפישער
פשטות. דער דערציילער האָט געהאַט צייט, דער צוהערער
אויך. קיינער האָט זיך נישט געאיילט. דאָס לעבן אויך נישט.
אַן מהומות, אַן פּסיכאָלאָגישע רעטענישן און אַן אויסטייטשונגען.
ברייט און גלייך - און איז געקומען אינמיטן אַ מכשול - האָט
עס געפירט צו טראַגזום. אַ לעבן, וואו עס איז געווען אַן
אַנהייב און אַ סוף און אַ מיטן. אַ לעבן, וואָס האָט געהאַט אַ
סדר און איז געווען אַ המשך. און אַ לעבן, וואָס האָט זיך
אַזוי שטאַרק ליב געהאַט.

אפשר איז דאָס בלויז אַ השערה, אַ ליטעראַרישע אידעע.
אַבער מיר דאַכט זיך, - ווי זייער ווייניק איך האָב געלייענט
פון מ. ספעקטאַר, - אַז ער איז געווען דער איינציקער יידישער
שריפטשטעלער, וואָס האָט הייס, נאַווי, פּולבליטיק ליב געהאַט
די וועלט. אַט די וועלט פון שוואַרצער ערד און כמאַרנעם,
גרויען אָדער בלויען הימל. אַט די וועלט, וואו עס גייט אַרויס
אַ רויך פון די קוימנס פאַרנאַכט, וואו עס ווערן געמעקט קי
און געקוילעט עופות, וואו קליינע קינדער שרייען, ווען מען
זויגט זיי, און יונגע מיידלעך טאַנצן אויף חתונות. די וועלט

פון פלייש און בלוט, די וועלט פון ממשות. אַנדערע האָבן זי געוואָלט „פאַרטיפן“, אויסטייטשן, פאַר אַנדערע איז זי געווען אַ משל און אַ טעמע, פאַר ספעקטאָרן איז זי געווען אַ ווירק-לעכקייט. נישט אויסצושעפן – אָבער אויך נישט אוממעגלעך. דער יידישער קאַנדיד-וואָס האָט בלוז איין פּיגאַזאַפּיע: פּלאַנצן זיין גאָרטן און לעבן.

און דערווייל דער לעצטער קאַנדיד, דער לעצטער גע-זונטער, פּרישער, ערד-צוגעוואַקסענער שרייבער.

און איך גלויב, אַז אַמאָל – ווען דאָס יידישע לעבן וועט זיין אינגאַנצן איינגעוואַרצלט און איבערגעפלאַנצט – וועט מען אַרויסנעמען פון די ארכיוון דעם אַלטן ספעקטאָרישן שפיגל, דעם מאַגישן שפיגל מיט דער פאַרפּישופּטער וועלט – און מען וועט זיך ווידער אין אים איינקוקן – און זי וועט ווידער לעבעדיק ווערן. און מענטשן וועזן ווידער אַמאָל זיך פאַרחלומען איבער די אַלטע פאַרגעלטע בעטלעך פון ספעקטאָרן, ווי איך אַצינד. חלומען פון וואַרעמע זומערנעכט און ווייסע טייכן און דער זיסער טרויערקייט פון דעם אוקראַיניש-יידישן לעבן אין זיין אידידישער רג, וואָס וועט זיך קיינמאָל נישט מער אומקערן.

א וואָרט אויף זיין פרישן קבר.

דר. א. מוקדוני.

דער לעצטער פון דער גרויסער גרופע יידישע שריפט-
שטעלער, פון דער גרופע גיגאַנטן, פון דער גרופע - מענ-
דעלע, פּרין, שלום-עליכם - און ספעקטאָר איז אַוועק פון אונז.
עס איז געווען דער גרעסטער און שענסטער אָנהייב פון
פון אַ ליטעראַטור.

דער אָנהייב אַזוי גרויס, אַזוי וואונדערלעך שיין -
גרויס און שיין, ווי מעשה בראשית - פון כאַאַס אַ
ליטעראַרישע וועלט באַשאַפן געוואָרן, אַ גאַנצע, אַ פאַרביקע
און אַ פעסטע ליטעראַרישע וועלט איז באַשאַפן געוואָרן.
אַזוי ווי מען דערציילט וועגן דעם גרויסן צדיק: ווי
נאָר ער איז אויף דער וועלט געקומען, האָט ער קדאָר און
דייטלעך אויף דעם מילך פון זיין מוטערס ברוסט אַ ברכה
געמאַכט.

די ליטעראַטור אונזערע, ווי זי האָט נאָר די וועלט דער-
זען, האָט זי אויף איר אַזוי שאַרף און אַזוי פּוּנהדזיק אַ ברכה
געמאַכט.

עס איז געווען אַ וואונדער, אַ נס.
מרדכי ספעקטאָר איז געווען אַ טייל פון דעמדאָזיקן
וואונדער.

ער האָט נישט פאַרמאָגט די טיפע פּקחות פון זיידן
מענדעלעווען, ער האָט נישט געהאַט דאָס פייער, די שטראַליקייט

און בלענדנדיקע בליציקייט פון פרצן, ער האָט נישט פאַרמאָגט דעם לײכטיקן און געניצן הומאַר פון שלום-עליכמען און ער איז געווען פונדעסטוועגן איינער פון דערדאָזיקער פּרעכטיקער גרופּע. ער האָט זיך אַריינגעפאַסט אין איר, ער איז צוזאַמען-געוואָקסן מיט איר.

צווישן די גדולים, צווישן די גרויסע גייסטיקע אַרײַ-סטאַקראַטן האָט דאָס פּאָלק געהאַט איינעם פון זיינע, איינעם פון זיינע געזונטע און קערנדיקע מענטשן.

מרדכי ספּעקטאַר איז געווען דער גרויסער פּאָלקסמענטש. אַ פּשטן איז ער געווען.

זײַן מוח האָט זיך נישט געבראַכן און נישט געקנוילט אַקראָפּאַטיש אויף די טראַפּעציעס פון פּלפּור. דאָרט, אין זײַן מוח, איז געווען לויטערע מיושבדיקייט, שטילע, פּשוטע קלאַגיקייט, געזונטער פאַרשטאַנד און רואיקע לאַגיק.

פרעמד זענען אים געווען גייסטיקע קונצן, מוחשער סאַלטאַ-מאַרטאַלע, שפּיציקייט, שטורמישקייט און ראַפּיגירטער קינסטלערישער קאַפּריז.

ער איז אַזוי פּעסט, אַזוי זיכער געגאַנגען אויף גאַטס ערד, ער איז אַזוי רואיק, אַזוי גלייך געגאַנגען צווישן מענטשן; ער האָט נישט געוואוסט פון פאַרדרייטע וועגן און צעקרימטע שטעגן; ער האָט נישט געזען קיין הינטערטירן אין לעבן; ער האָט קיין הוילן אונטער דער ערד נישט געפילט און אויף קיין מיסטישע סודות זיך נישט אָנגעשטויסן.

ער איז אַרויסגעגאַנגען אויף גאַטס וועלט און האָט זיך גענחטט...

עס איז גוט צו זײַן אַ מענטש, עס איז גוט צו לעבן מיט מענטשן און עס איז אַזוי וואויל צו זײַן איינער פון די פּייל מיליאָנען, וואָס ווידמען זיך אין דעם שוים פון דער מאַמע ערד.

ער איז געווען דער שענסטער עולם-הוהניק צווישן אונז.

ווייז ער האָט דאָס לעבן לייב געהאַט, אַזוי פשוט און אַזוי
ערלעך לייב געהאַט.

איך ווייס נישט, צי אַ צדיק קען אַזוי שיין און אַזוי
הייליק לייב האָבן יענע וועלט.

ער איז געווען אַזוי פאַרליבט אין דער וועלט, ער איז
איר געווען אַזוי געטריי, אַז ער האָט אין איר געזען אַלע
וועלטן.

ער האָט זיך נישט געבונטצוועט, ער האָט זיך נישט
געמרה-שחורהט און האָט אין דער וועלט, ווי אַ דורכגעטריבע-
נער מבין, קיין חסרונות נישט געזוכט.

און אַמאָל פלעג איך זיך וואונדערן און פרעגן: וויאָזוי
קימט צו אונז, צו אונז, נערוועזע, צו אונז, פאַרביטערטע, צו
אונז, אייביקע בעלי-טענות און בעלי-תביעות, אַזאַ פשוטער, אַזאַ
געזונטער, אַזאַ אַנמיחושדיקער און אַזאַ אַפטימיסטישער
מענטש ?

אַ נס איז ער געווען אין אונזער ליטעראַטור און אין
אונזער לעבן!

ער איז געווען דער לייבסטער, דער האַרציקסטער אַפ-
טימיסט.

וועגן די שווערסטע און די ביטערסטע מאַמענטן פון זיין
לעבן פלעגט ער רעדן מיט אַ גוטן שמייכל ווי וועגן האַרציקע
אַנצקדאַטן, ווי וועגן ליבע קאַפּריון פון דער וועלט און
מענטשן.

ז וואָרט אויף זיין פרישן קבר

איך האָב אים נאָענט געקענט אין וואַרשע, איז ער
דאָרט געווען פאַרליבט אין וואַרשע. ער איז געווען אין אָדעס,
האַט ער ליב געהאַט אָדעס, און די לעצטע יאָרן, אין אַמע-
ריקע, איז ער געווען איבער די אויערן פאַרליבט אין
אַמעריקע.

ער איז געווען אַ גרינער, האָט זיך אַ ביסל געשראַקן
פאַר אַמעריקע. ער האָט זיך געשראַקן פאַר איר און זי ליב
געהאַט, טאַקע דערפאַר נאָכמער ליב געהאַט.

און ווער האָט נאָך אַזוי ליב געהאַט די שרייבערישע
פּראָפּעסיע, ווי מרדכי ספּעקטאָר!

אַ גליקלעכער שמייכל פּלעגט שפּילן שטענדיק אויף זיין
געזיכט.

איך בין דער גליקלעכסטער, איך בין אַ שרייבער, איך
זע אויף גאָטס וועלט טויזנט מאָל מער, ווי אַנדערע געוויינ-
לעכע מענטשן. איך זע אַזויפיל, אַזויפיל, און קען עס אַלץ
אַנשרייבן.

איך האָב אַזויפיל אויגן-אַלץ זע איך...

ער איז אין לעבן געווען אַזוי ווייניק שרייבער און האָט
מער פאַר אַלע שרייבער ליב געהאַט די שרייבעריי.

ער איז געווען דער גליקלעכסטער שרייבער, ווייל ער
האַט די שרייבעריי ליב געהאַט...

ווער איז גליקלעכער פון דעם פאַרליבטן?

ער האָט ליב געהאַט די מענטשן, וועגן וועלכע ער האָט
געשריבן. ער האָט קיינעם נישט באַליידיקט, קיינעם נישט וויי-
געטאָן, קיינעם נישט דערנידעריקט און קיינעם נישט אויסגע-
לאַכט אין זיינע ראַמאַנען און פעליעטאַגען.

זיין הומאָר איז געווען גוט האַרציק, פאַטערלעך, ברודער-
לעך און אינטיים.

ער קלאַפּט איבערן פלייצע זיינע העדן און זיינע פאַר-
שווינען גוטמוטיק: דו ביזט אַ ביסל קאַמיש, איך בין אַ ביסל
קאַמיש, לאָמיר שפּאַסן, לאָמיר זיך לויסטיק מאַכן.

און אַמאָד האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ער איז גאָר קיין ייד נישט.

פון די שטיקע, נחתדיקע און צעפרידענע אוקראַינער פעל-דער האָט פאַרבלאַנדזשעט צו אונז אַ געזונטער, אַ פעסטער און אַ ברייטבייניקער אוקראַינער בעל-גוף, האָט זיך אויסגעמישט מיט אונז, לעבט מיט אונז, רעדט אַזוי ווייך און אַזוי פאַרביק אונזער שפּראַך, און דער ברייטער שמייכל איז נישט פאַרפינ-סטערט געוואָרן, די האַרציקע גוטמוטיקייט איז נישט צערגונט געוואָרן און דער אַפעטיט צום לעבן איז ביי אים נישט קאַליע געוואָרן...

עפעס גאַרנישט קיין ייד, עפעס אַ פּרעמדע מזל-ברכה איז געקומען צו אונז.

און אַלע האָבן ליב געהאַט דעם פשוטן מענטשן מיטן גרויסן געבענטשטן טאַלענט.

אַלע האָבן אים ליב געהאַט, ווייל ער האָט אַלעמען ליב געהאַט.

ער איז געווען איינער פון די סאַמע פּאַפּולערסטע שריי-בער, און ער האָט געהאַט דאָס גרויסע גליק צו זיין פּאַפּולער ביז זיינע לעצטע יאָרן. ער איז נישט אַלט געוואָרן, ער איז געווען יונג און פריש ביז זיינע לעצטע טעג.

וויאָזוי איז ער געשטאַרבן-דער, וואָס האָט אַזוי גע-זונט און אַזוי געטריי ליב געהאַט דאָס לעבן?
וויאָזוי האָט ער זיך געשיידט מיט דעם אַזוי הייס גע-ליבטן לעבן?

דאָס איז געווען די איינציקע גרויסע דראַמע זיינע. ער
הָאָט נישט געקלערט פון טויט, ער איז געווען אַזוי ווייט פון
אים, ער איז געווען אַזוי פרעמד און אַזוי אומבאַקאַנט, און
אָט איז ער געקומען און הָאָט אים די אויגן פאַרמאַכט.

אַ זייטיקער, אַ פרעמדער, קיינמאָל מיט אים און מיט
זיינע שלוחים, די חלאתן, קיין מגע-ומשא נישט געהאַט.

דאָס לעבן הָאָט אים געשמייכלט כסדר.

ער איז געווען דער צעפרידנסטער ייד. וואָס ער הָאָט
פאַרדינט אין לעבן, הָאָט ער באַצאָלט ביזן לעצטן גראָשן.
קיינער הָאָט אים נישט באַגולט נישט אין פּבוד און נישט אין
אנערקענונג. די וועלט איז געווען ערלעך צו אים, אַזוי ווי
ער איז געווען ערלעך צו איר.

און דאָס פּאַסירט דאָך אַזוי זעלטן אין לעבן. מיר זענען
כסדר דער וועלט עפעס שולדיק, אָדער די וועלט איז אונז כסדר
עפעס שולדיק. עפעס קענען מיר קיינמאָל נישט מושווה ווערן
צווישן זיך, עפעס קענען מיר זיך קיינמאָל נישט אויסגלייכן.
מרדכי ספּעקטאָר איז געווען שוה-בשוה מיט דער וועלט,
ווייל ער הָאָט אָפּן און ערלעך מיט איר געהאַנדלט, ביי איר
קיין איבעריקע פּרוטה נישט פאַרכאַפט און זי ביי אים אויך
נישט.

דעם גרויסן צדיק איז די וועלט שטענדיק אַ בעל-חוב,
דער גרויסער רשע איז דער וועלט שטענדיק אַ בעל-חוב. מרדכי
ספּעקטאָר איז נישט געווען קיין צדיק און נישט קיין רשע, ער
איז געווען אַ גאַנצער מענטש, אַ געזונטער מענטש, אַ מענטש
מיט אַלע חושים.

דעריבער איז ער געווען דער קלינסטער צווישן קלוגע
און דער ערלעכסטער צווישן ערלעכע, ווייל ער הָאָט קיינמאָל
נישט געוואָלט עמעצן איבערקליגן און איבערערלעכן.
אַ זעלטענער מענטשן-עקזעמפּליאַר צווישן אונז, שהייבער
אין יידן.

איינער פון די פאפולערסטע שרייבער, האָט ער זיך קיינמאָל
נישט גער'בלט, ער האָט זיך נישט אַרומגעשטעלט מיט גדלות-
דיקע מחיצות, אַז קיינער זאָל צו זיין מאַיעסטעט דעם שרייבער
נאָענט נישט קעגען צוקומען.

אין וואַרשע, אויף די נאַלעווקיס, פלעג איך אים אָפט
זען אַרומשפּאַצירנדיק מיט באַבייכלטע סוחרים, אַמאָל מיט באַ-
לעבאַטים און אַמאָל מיט אַרבעטער. ער האָט געקענט מיט
אַלעמען רעדן, ווייל ער האָט פאַרמאָגט די גרויסע פּאָדקס-
טימלעכע פּשטות, וואָס רעדט דייטלעך און פאַרשטענדלעך צו
אַלעמען.

ער האָט פאַר זיך קיין באַזונדערע קעמערלעך אין לעבן
נישט געבויט, קיין קרייזלעך נישט געשאַפן. ער איז אומעטום
געווען אינדערהיים, אומעטום ביי זיך.

אין לעבן מיט אַלע חושים, נישט אויסערן לעבן און
נישט איבערן לעבן.

ווייל אַלץ איז אים געווען ליב, פון אַלץ אין לעבן האָט
ער געהאַט נחת.

און דאָ האָט דער טויט פשוט באַגאַנגען אַ מאָרד -- ביי
אַזאָ לעבעדיקן מענטשן צונעמען דאָס לעבן...

ער האָט נישט געקאָכט, נישט געברענט, נישט געהאַוועט
און נישט געשמייטעט און מיט זיין שטילער רואיקער ענערגיע
אויפגעטאָן פאַר דער יידישער ליטעראַטור מער, ווי אַנדערע
פון אינגו, וואָס קערן וועלטן, וואָס פילדערן און שרייען.

א וואָרט אויף זיין פרושן קנר

ער איז דער ערשטער יידישער שרייבער, וואָס גיט אַרויס דעם ערשטן ערנסטן לייטעראַרישן זשורנאַל דעם „הויז-פריינד“. ער איז דער איינציקער יידישער שרייבער, וואָס האָט געהאַט אַן אייגענע טעגלעכע צייטונג.

מענדעלע, פּרץ, שלום-עליכם און אַנדערע האָבן עס נישט געקענט האָבן, ווייל זיי זענען געווען צופיל שרייבער. ספּעקטאָר איז אָבער געווען אויך אַן ענערגישער און פּראַקטישער מענטש. און האַרמאַניש איז עס אין אים געווען צונויפגעגאַסן: דער פּראַקטישער מענטש האָט נישט געחזקט פון שרייבער און דער שרייבער האָט נישט געהאַט קיין ביטול פאַרן פּראַקטישן מענטשן. עס איז געווען אייביקער שלום אין אים. ביים שרייבטיש אַ שרייבער און אין גאַס אַ פּראַקטישער מענטש.

ער האָט געוואוסט, אַז פון שרייבטיש דאַרף דאָס ביכר אַרויס אין גאַס צום דרוקער, צו בוכהענדלער; פון שרייבטיש לאָזט זיך דאָס שיינע ביכל אין מאַרק אַרײַן, עס קלינגען אַרום מטבעות און זייטיקע מענטשן קומען און טענטלען זיך מיט אים, ווי מיט אַ סחורה.

האַט ער זיין בוך באַגלייט אויפן מאַרק און האָט אַכטונג געגעבן, אַז אים זאָג קיין אומרעכט נישט געטאָן ווערן. ער איז פעסט געגאַנגען אויף דער ערד און האָט פונדעסטוועגן געפילט דעם הימל איבער זיין קאָפּ.

האַבן יידן, וואָס ווייסן דעם טעם פון געלט, געוואוסט, אַז מיט מרדכי ספּעקטאָר קען מען האָבן געלט-געשעפטן, מען קען אויף זיינעם אַ וואָרט בויען, און דער עיקר – אויף זיינעם אַ וועקסל באַקומען געלט.

און שרייבער האָבן געוואוסט, אַז ספּעקאָר איז אַ גוטער, אַ האַרציקער חבר און אַ גרויסער שריפטשטעלער. איז ער אין צוויי וועלטן געווען געשעצט און געאכפערט. פינפּאונפערציק יאָר האָט ער די פעדער פון האַנט נישט אַרויסגעלאָזט.

מיט די גרעסטע און די בעסטע שריפטשטעלער אונזערע
האָט ער געמאַכט דעם גרויסן אָנהייב פון אַ ליטעראַטור. לויטן
אָנהייב, לויט דער גרויסער התחלה האָבן מיר שוין באַדאַרפט
האַלטן אזוי ווייט...

ער האָט דעם ערשטן יידישן מאַדערנעם לעזער מיט זיינע
אויגן געזען. עס האָט שוין באַדאַרפט זיין איצט אַ גרויסע
מחנה אייניקלעך-לעזער און אַ גרויסע מחנה אייניקלעך-שרייבער.
נאָך אַ האַלבן יאָרהונדערט שריפטשטעלערישער אַרבעט
און שאַפן האָט דער ליבער פעטער פון אונזער ליטעראַטור
באַדאַרפט האָבן אַ שענערע און אַ רואיקערע עלטער.
דער פינסטערער גורל אונזערער האָט אים נישט גע-
שאַנעוועט.

אויף די עלטערע יאָרן האָט ער געמוזט נעמען דעם
וואַנדערשטעקן אין האַנט און לאָזן זיך וואַנדערן.

און קיין וואַנדערער איז ער לחלוטין נישט געווען. עס
האָט אים געצויגן איינצוואַרצלען זיך טיף און ברייט צו
זיין אַ תושב און נחתן זיך אין היימישקייט.

אויך אין דעם פרט איז ער קיין ייד נישט געווען.

אויף די עלטערע יאָרן האָבן אים נויט און עלנט געטריבן
קיין אַמעריקע, געקומען אַהער און האָט ליב באַקומען די
זיכערקייט, דעם יוגנטלעכן ברען פונם אַמעריקאַנישן לעבן, און
אים האָט זיך געדאַכט, אז ער איז אזוי יונג, אזוי קרעפטיק,
אז ער הייבט אָן אַ ניי לעבן.

און דאָ האָט זיך דער טויט אונטערגעגעבט און האָט
אונטערגעזעגט אַ דעמב.

אַ דעמב איז געפאלן, אַ געזונטער דעמב איז אונטער
געוואָקט געוואָרן.

א וואָרט אויף זיין פּרישן קבר

ווען ער וואָלט אין וואַרשע געשטאַרבן, וואָלטן צענדליקער
טויזנטער יידישע לעזער, יידישע לעזער פון צוויי דורות,
נאָך אים קדיש געזאָגט.

צענדליקער טויזנטער האָבן אים דאַרט, אין אייראָפּע, גע-
לייענט און ליב געהאַט, פשוט איינפאַך ליב געהאַט, אַזוי פשוט
און אַזוי איינפאַך, ווי ער האָט דעם יידישן לעזער ליב געהאַט.
דעם לעצטן פון אַ גרויסן דור שריפטשטעלער האָבן מיר
באַגלייט צו דער אייביקער רו.
דעמבעס זענען אַלע געווען, און נאָך זיי קומט אַ דור
פון שטרויעלעך און בלימעלעך...

דער ערשטער פון די לעצטע.

כאראקטעריסטיק.

II

אין אלע ליטעראטורן איז אזוי — גראד די באשיידענע שטיצע טאלענטן זענען די טיכטיקסטע בויער פון דער ליטע-ראטור, וואָס טראָגן די ציגל און דעם ליים, וואָס גראָבן טיף דעם פונדאמענט פאר דער געביידע.

אזא איינער איז געווען מרדכי ספעקטאָר פאר דער יידישער ליטעראטור.

פון שמ"רן צו מענדעלען, פון שמ"רן צו פרצן, פון שמ"רן צו שלום-עליכמען וואָרט געווען אַ צו געפערלעכער שפרונג, אַ צו האַסטיקער איבערגאַנג, אַ צו פלוצונגער איבערברוך פאר דעם דעמאָליקן נאָיוון לעזער אונזערן. איז געקומען איינער, וואָס האָט געשאַפן דעם בריק פון שמ"רן צו מענדע-לען, צו פרצן, צו שלום-עליכמען, — איינער, וואָס האָט אונטער-געשטעלט זײַן פלייצע און געזאָגט צום שרעקנדיקן יידישן לעזער: איבער מיר וועסטו איבערגיין צו עכטער, אמתער ליטעראטור.

מרדכי ספעקטאָרס ערשטע ראָמאַנען זענען דער שטופן-ווייזער איבערגאַנג פון דעם מעשה-ביכל צו ליטעראטור.

מענדעלע איז אַ נס, פרץ איז אַ וואונדער, שלום-עליכם
איז אַן איבערראַשונג, מרדכי ספעקטאָר איז די נאַטירלעכע,
לאַגישע, פאַרשטענדלעכע דערשיינונג אין דער דעמאָלטיקער
עפּאָכע פון אונזער ליטעראַטור.

פון שמ"ס ראַמאַנען צו ספעקטאָרס „ידישן מוזיק“
איז דער איבערגאַנג צו אַ נאַטירלעכער, אַזאַ פאַרשטענדלעכער,
אַ איר זעט ממש, איר טאַפט ממש אַן דעם אַנטוויקלונגס-
פּראָצעס. פון ליטעראַרישן אקף-בית צום ליטעראַרישן „שעפ-
טשען“, פון שעפטשען צו עברי און פון עברי ווייטער און
ווייטער...

מרדכי ספעקטאָר האָט דעם לעזער צוגענומען פון שמ"רן
און האָט אים פאַר דער האַנט געפירט צו מענדעלען, צו פּרצן,
צו דעם וואָלאַזשין פון דער יידישער ליטעראַטור.

און באַשאַפן און געבענטשט איז ער געווען פאַר דער-
דאָזיקער גרויסער מיסיע; ער איז נישט געווען צו שאַרף, ער
איז נישט געווען צו אַדדערדיק, ער איז נישט געווען צו ראַ-
פינירט, ער האָט נישט געהאַט קיין צו גרויסע קינסטלערישע
השגות און קיין צו דרייסטע קינסטלערישע קאַפּריזן. ער איז
געווען דער פרודור, וואָס פירט צום ליטעראַרישן היכל.
אַן ספעקטאָרן וואָלט געבליבן אַ בלוז אין דער אַנט-
וויקלונג פון דער יידישער ליטעראַטור. עס וואָלט געפעלט אַ
רינגעלע אין דער קייט.

אינגאַנצן אַן נסים גייט עס ביי אונז אָבער נישט, — און
ספעקטאָר איז אויך געווען אַ נס.

א פשוטער מענטש, ווייניק געלערנט, ווייניק געקעמפט, ווייניק געווייטיקט, ווייניק געשטורעמט און ווייניק זיך גע-טומלט אין אונזער ברויזנדיקן לעבן.

קומט ער און זעצט זיך צוועק אין איין מסבה מיט אַזעלכע גאָט-געבענטשטע גרויסע טאַלענטן און שטורמער, ווי מענדעלע, פרץ, שלום-עליכם, און ווערט איינער פון די זיידן פון אונזער ליטעראַטור.

איך האָב אים יאָרנדאָנג גאַענט געקענט און צוזאַמען מיט אים אַ געוויסע צייט געאַרבעט אין אַ צייטונג, און ער איז פסטר געווען פאַר מיר אַ רעטעניש, -דאַכט זיך, אַ באַלע-באַטישער מענטש מיט קאַזיאָנע און שאַבלאַנע באַגריפן פון לעבן, און מיטאַמאָל אַזאַ קלאַרע, אַזאַ טיפע פאַרשטענדעניש פאַר ליטעראַטור. דאַכט זיך, אַ מענטש מיט אַ מאַגערן געשמאַק פאַר קונסט-און מיטאַמאָל אַזאַ ראַפּינירטקייט און מייסטער-שאַפט אין דער נאָוועלע!

מיט פּערציק יאָר צוריק, כמעט ביי די ערשטע אומזי-כערע טריט פון דער יידישער ליטעראַטור, איז ער דער ערשטער רעדאַקטאָר פון די ערשטע ערנסטע זאַמליכער ביי יידן.

די ערשטע זאַמליכער זענען פון אַזאַ גרויסן און ערנסטן פאַרנעם, אַז איר שטייט פאַרוואַנדערט פאַר זיינע גרויסע השגות. אַ גרויס דורכגעדאַכט פראַגראַם זעט איר פאַר זיך, ברייט, פאַרצווייגט איז דאָס פראַגראַם, עפעס אַ פראַגראַם מיט נביאישער וואַרזאָנעריי פאַר דער צוקונפטיקער אַנטוויקלונג פון דער ליטעראַרישער און קולטורעלער אַרבעט אונזערער.

דאָרט האָט איר די ערשטע אַרבעט אויפן געביט פון יידישן פּאָלקלאָר, דאָרט האָט איר דעם ערשטן היסטאָרישן ראַמאַן פון אים אַליין, „דער בעל-שם-טוב“, אין וועלכן איר זעט אַ נייע שטעלונג צום חסידיזם; דאָרט זעט איר די ערשטע יידישע נאָוועלע, דאָרט לייענט איר דעם ערשטן אַריגינעלן

דער לעצטער פון די ערשטע

וויסנשאפטלעכן אַרטיקל אויף יידיש, דאָרט באַווייזט זיך צום
ערשטן מאָל די יידישע ליטעראַרישע קריטיק.
איר בלעטערט די אַלטע זאַמליכער, די „הויז-פריינדס“,
און איר זעט בחוש די עמבריאָ, פון וועלכער עס האָט זיך
אַנטוויקלט אונזער ליטעראַטור און אונזער מאַדערנע קולטור.
ווי קומט עס צו מרדכי ספּעקטאַרן?
ערגעץ באַהאַלטן און פאַרהוילן איז געלעגן גרויסקייט
אין דעמדאָזיקן פשוטן מענטשן.

ער איז נישט געווען קיין יידישער אינטעליגענט, ער
איז נישט צעבראַכן געוואָרן פון וויסטע אַנטווישונגען, ער איז
נישט צעברעקלט געוואָרן פון אַ האַלב טויז פאַרשידענע
קולטורן.

אין דעם ברען פון דער השכלה-עפאָכע איז ער געקומען
אויף דער וועלט און האָט די גרויסע, הייליקע מלחמה נישט
דורכגעמאַכט, מיט משפּילים געלעבט און איז קיין משפּיל נישט
געווען.

אַ געזונטער, אַ קערנדיקער פאַלקסמענטש איז ער געווען.
יידישקייט איז ביי אים נישט געווען קיין קראַנקער פיג-
גער, וועלכן מען פיגט פסדר און מען דאַקטאָרט אים פסדר,
יידיש לעבן איז געווען זיין לעבן, נישט קיין אַרעמער מלבוש,
וועלכן מען טוט אָן צוליב מאַרטירערשאַפט.
דאָס איז די גרויסע פשטות פון דעם פאַלקסמענטש, —
אַזוי לויכטנדיק אַפּטימיסטיש, אַזוי פעסט און זיכער, אַזוי
פשוט קלוג.

מרדכי ספעקטאָר איז געווען דער גרויסער פּשטן אין אונזער ליטעראַטור.

זיין סטיל איז טאַקע אַרעמלעך, ער איז נישט בליציק, נישט פאַרביק, אָבער דערפאַר אַזוי קלאַר, אַזוי זיכער און אַזוי אָפּן. דאָס וואָרט איז ביי אים נישט קיין שלייער צו פאַרדעקן און פאַרנעפלען דעם געדאַנק. פאַרקערט, מיטן וואָרט וויל ער אינגאַנצן אַנטבלויזן דעם געדאַנק.

איז ער טאַקע אַמאָל צו אָפּן ביי אים און אַמאָל צו נאַקעט... און אַזוי זענען זיינע טעמעס; אָפּן, אָפּן אָן אַ פאַר-שטעלטער פּוונה, אָן אַ פאַרהוילענעם חנדל און אָן אַ פאַר-דרייטן קאַפּריז.

דאָס לעבן פון די דראַפּנע מענטשעלעך אין אונזער לעבן האָט ער פּסדר באַשריבן.

ער איז נישט געווען קיין טאַלסטאָי, וואָס האָט באַדאַרפּט אַנטאָן אַ סערמינקע און גראַבע שטיוול און אַראַפּלאָזן זיך אין דעם עולם התחתון זוכן גרויסקייט ביי די דראַפּנע מענטשעלעך.

גיין, מרדכי ספעקטאָר איז געווען מיט זיי היימיש. ער איז אַליין געווען איינער פון פּאַלק, נישט בלשון מליצה, נאָר טאַקע אין דעם פּשוטן זין פון וואָרט, נישט קיין „אחד העם“ אַלס פּסעוודאָנים, אונטער וועלכן עס באַהאַלט זיך אַ גייסטי-קער אַריסטאָקראַט, אַ מופּלג און אַ מענטש מיט אַ ברייטער און טיפּער ביידונג.

אמת, אין אונזער ליטעראַטור זענען פאַראַן זייער פּיל שרייבער פאַקסמענטשן, מער ווי אין יעדער אַנדערער ליטע-ראַטור, אָבער דאָס זענען מיינסטנס וואונדערקינדער, וואָס איבערראַשן די וועלט, ווען זיי זענען זייער יונג, וואָס בליצן אויף און ווערן פאַרשוואונדן, אָדער ווערן דערנאָך גרויע ליטע-ראַרישע בעלי-מלאכות.

מרדכי ספעקטאָר איז קיינמאָל קיין וואונדערקינד נישט געווען. ער האָט זיך באַוויזן אין דער ליטעראַטור מיט אַ

דער לעצטער פון די ערשטע

שטילער, אָבער פעסטער באַשיידנקייט און האָט שטיל און באַ-
שיידן געאַרבעט גאַנצע פינפֿאונפֿערציק יאָר.

* * *

ער איז געווען אַ גרויסער ליטעראַרישער האַרעפּאַשניק;
שרייבער איז געווען זיין באַשעפטיקונג, ער האָט פון קיין
אַנדערער באַשעפטיקונג נישט געוואוסט און נישט געוואָלט
וויסן.

ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט ליטעראַטור גע-
מאַכט פאַר אַ באַשעפטיקונג און נישט פאַר קיין זייטיקער,
נעבנאָכעכער באַשעפטיקונג.

פּרץ האָט ביז דעם לעצטן טאָג זיינעם געהאַט אַן אַנ-
דער פּרנסה, עפּעס אַ וואַכעדיקע, אַ גרויע, וואָס האָט לחלוטין
נישט געהאַט קיין שייכות צו ליטעראַטור.

ליטעראַטור איז געווען זיין שבת. עס איז פאַר אים
נישט געווען קיין מלאכה, עס איז געווען פאַר אים אַן עובדה.
צופיל קאַפּריז איז ער געווען, צופיל שטימונגסמענטש אין דער
ליטעראַטור און צופיל דיכטער איז ער געווען.

מענדעלע, דער פּקה, האָט דער ליטעראַטור נישט געטרויט,
ער האָט זיך נישט געוואָלט פאַרלאָזן אויף איר, אַז די שלים-
מזליצע וועט זיין זיין שפייזערין.

שלום-עדיכם האָט געוואָלט זיין אַ מצענאַט פון דער
אַרעמער ליטעראַטור, נאָר די נויט האָט אים געטריבן, אַז ער
זאָל זיך לאָזן שפייזן פון דער אַרעמינקער און שוואַכער.

ספּעקטאָר איז דער ערשטער שרייבער ביי יידן, וועלכער
האָט נישט געוואָלט און נישט געקענט טיילן זיין לעבן אויף

וואָך און שבת. ער איז נישט געווען דער מענטש, וואָס קען טאָן בכלל צוויי מלאכות. איז שריפטשטעלעריי געוואָרן אי זיין וואָך אי זיין שבת. האָט ער פון קיין אַנדער באַשעפטיקונג נישט געוואוסט אין זיין לעבן אויסער שרייבעריי.

ער איז אַוועק פון דער וועלט און האָט נאָך זיך קיין חובות און קיין תרעומות נישט געלאָזן און די ליטעראַטור, די יידישע ליטעראַטור, צו וועלכער יעדער יידישער בחורל, וואָס האָט אָנגעשריבן עטלעכע לידלעך, אָדער סקיצן, האָט גרויסע טענות און תביעות, איז אים אויך נישט געבליבן שולדיק. זי האָט אים קיינמאָל נישט געקריודעט נישט אין כבוד, נישט אין אַנערקענונג און נישט, חלילה, מאַטעריעל – ווי צוויי פאַרליבטע האָבן זיי געלעבט און זיך צעשיידט.

דער שרייבער מרדכי ספעקטאָר איז געווען אַ שיינער מענטש און מיט דעם דערקלערט זיך זיין גרויסע פּאָפּולאַרי-טעט צווישן די ברייטע יידישע מאַסן.

יידן האָבן פּסדר געליבט און געשעצט דערעיקרשט דעם מענטשן, די פּערזענלעכקייט און נישט די אויסערדעכע פּלינקייט און בריהשקייט אין דער מלאכה פון שרייבן.

אַ ספר איז געווען הייליק, נישט מחמת ער איז שייך אָנגעשריבן, נאָר ווייל אַ צדיק, אַ ריינער און הייליקער מענטש, האָט אים אָנגעשריבן.

אַפילו אַ ספר-תורה-שרייבער, וואָס איז בלויז אַן איבער-שרייבער, אַן אַפּאָפּירער, האָט באַדאַרפט זיין אַ צדיק, איינער, וואָס שרייבט יעדן אות בדחילו ורחימו און כּוונה.

און אין ספעקטאָרן האָט דער יידישער לעזער דערפילט דעם ריינעם, דעם ליבן פּאָלקסמענטשן, וואָס האָט אזוי פשוט און ריין ליב געהאַט די וועלט און אירע באַשעפענישן. די לויטערע, אָפטמאָד נאַיווע ליבע, שטראַמט אַרויס פון יעדער שורה, וואָס ער האָט אָנגעשריבן.

זיין הומאָר אָפילו איז געווען אַ גלעטנדיקער, אַ פאַ-טערלעכער און אַ האַרציקער. ער האָט מענטשן נישט אויסגע-לאַכט מיט בייזקייט, חלילה. ער האָט גוט-ברודעריש געשפּאַסט, זיך געוויצלט, קלאַפּנדיק איבער דער פּלייצע.

און ווען ער האָט ערנסטע ראַמאַנען געשריבן, ווען ער האָט דאָס שווערע ביטערע לעבן געשיידערט, איז דאָרט אויך נישט געווען קיין בייסנדיקער האַס, קיין ביטערער מוסר און קיין ברענענדיקער גרימצאָרן.

אַ שטייע, ליבע מעלאַנכאָליע האָט אַלץ פאַרשלייערט, מעלאַנכאָליע, געמישט מיט האַרציקער סענטימענטאַליטעט, מע-לאַנכאָליע, דורכגענומען מיט ליכטיקער האַפענונג און גלויבן אין מענטשן.

עס איז נישט קיין פאַרזיסטע און נישט קיין פאַר-תחינהטע מעלאַנכאָליע, עס איז דער שטילער צער פון אַ גע-זונטן און לעבעדיקן מענטשן.

אַ געזונטער, קערנדיקער פּאָלקסמענטש האָט גענומען די פּעדער אין האַנט, האָט זי געהאַלטן ריין און ערלעך גאַנצע פינפּאונפּערציק יאָר!

און אַט זעט איר דעם כוח פון דעם פּאָלקסמענטש, פון דעם אייביקן האַרעפּאַשניק: ער איז געקומען אין דער ליטע-ראַטור נישט פּלירטעווען, נישט חנדלען זיך, נישט שפּידן זיך און נישט בן-יחידיש קאַפּריזעווען.

ער איז געקומען אַרבעטן שווער און ערנסט, מיט פאַר-געניגן און מיט גרויסער איבערגעגעבנקייט.

גיט ער אַרויס, דער פשוטער מענטש, די ערשטע זאַמל-ביכער, ער, דער שטילסטער, שאַפט און רעדאַקטירט גוטע און

ערנסטע וואַכנבלעטער, ער, דער באַשיידענער אין דער משפּחה
פון גרויסע קעפּ, פון גרויסע שטורמער, אַרגאַניזירט טעגלעכע
צייטונגען, רעדאַקטירט זיי און שרייבט אין זיי.
קיין יידישער שרייבער האָט נישט אַרויסגעוויזן אַזויפיל
פּראַקטישן אַרגאַניזאַטאָרישן זין, ווי מרדכי ספּעקטאָר.
ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט די שעמעוודיקע
יידישע לײַטעראַטור אַרויסגעפירט אין דער גרויסער וועלט.
ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט פאַר איר די
ערשטע וועקסלען אונטערגעשריבן און איר מיט דער סוחרישער
וועלט פאַרבונדן.
ער האָט דעם ערשטן האַנאַראַר דעם יידישן שרייבער
אויסגעצאָלט.

און ער האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אַז דאָס איז געווען
דער גליקלעכסטער מאַמענט אין זיין לעבן.
שרייבעריי ווערט אויס ליבהאַבעריי, זי ווערט אויס
שטיפּעריי פון באַלעבעסלעך אויף קעסט. זי ווערט אויס קינדער-
שפּיל, זי ווערט אַ סחורה, אַן אַרטיקל, וואָס איז עובר לסוּהר!
אַ סימן, אַז יידן דאַרפן עס האָבן, יידן וואַרפן נישט קיין געלט
גלאַט אין דער וועלט אַריין...

עס איז אַרומגעגאַנגען צווישן אונז איינער מיט ברייטע
פלייצעס און מיט פעסטע זיכערע טריט, און עס איז אונז
אַלעמען געווען גוט. קעפּ גרויסע האָבן מיר געהאַט גענוג,
אַבער ברייטע פלייצעס, געוונטע פלייצעס האָבן מיר געהאַט
ווייניק.

דער לעצטער פון די ערשטע

איז אונזער ליטעראַטור באַשערט געווען צו האָבן ביי
אירע ערשטע טריט אַזעלכע ברייטע פלייצעס, ווי מרדכי
ספעקטאָרס, און זיכער האָבן מיר זיך עפעס געפילט, גוט איז
אונז געווען צו האָבן אַזא גליקלעכן, אַזא צעפרידענעם האַרע-
פאַשניק אין דער משפּחה.
דער געזונטסטער פון אַ גרויסן דור איז אַייעק.

ד ע ר ל ע צ ט ע ר .

ב. צ. גאָלדבערג.

I

ער איז געווען דער לעצטער.
דער לעצטער דעמב אין וואָלד, וואו דער טויט האָט
אַזוי גרויזאַם און שנעל אויסגעלייגט די ביימער איינס נאָכן
אַנדערן.

דער לעצטער פון אַן עפּאַכע, וואָס איז אַוועק. די שענ-
סטע עפּאַכע אין דער יידישער ליטעראַטור - אַן עפּאַכע פון
שאַפן און גלויבן, גלויבן אין זיך, אין די אייגענע ווערק און
אין פּאָדק, פאַר וועמען זיי האָבן געשריבן.

ספעקטאַר האָט נישט געחלומט צו זיין אַ רבי. קיינער
האָט זיך נישט אָנגעגעבן פאַר זיינעם אַ תּלמיד. אָבער אינ-
דירעקט האָט ספעקטאַר געהאַט זיין אייגנפלוס אויף דעם גאַנג
פון דער יידישער ליטעראַטור.

אפילו אין די לעצטע יאָרן, אפילו אין אַמעריקע. מיט
זיין עקזיסטענץ אַליין האָט ער אויף אונז געוירקט - מיט
זיין זיין צווישן אונז. מיט זיין פּסדרדיקן דערמאָנען אונז
אין יענער גאָדענער צייט, וואָס איז אונז פאַרויסגעגאַנגען.

דער לעצטער

ווען מיר האָבן געקוקט אויף זיין לייכטיקן פנים, אין די שאַרפע, ברענענדיקע אויגן, האָבן מיר געזען נישט נאָר דעם האַרציקן, ליבן ספעקטאָרן, נאָר זיין גאַנצן דור : פּרצן און שלום-עליכמען און מענדעלען און פּרוגן און דינעזאָנען.

אין צייטן פון אומעט און צווייפל עפנט דער כינעזער זיין שאַפע און קוקט אויף די וואַזעס אַש פון זיינע עלטערן. מיר האָבן דאָ ווייניק צייט, רו און מוט צו גיין אין יענע שווערע מינוטן צו די גרויסע, וואָס האָבן אונזער גייסטיקע וועלט געבויט.

ספעקטאָר, שוין מיט דעם אַליין, וואָס ער האָט געלעבט צווישן אונז, איז געווען אונזער גרויסער דערמאָנער - ער האָט אונז דערמאָנט אין אונזער גאָלדענער פאַרגאַנגענהייט. ער פלעגט אונז געבן מוט אויף דער צוקונפט.

קוקנדיק אויף אים, האָבן מיר געפילט די קייט, וואָס אונז בינדט צום עבר.

איצט איז ער אַוועק. די קייט האָט זיך איבערגעריסן. דאָס לעצטע בלעט און אָפּגעשריבן.

ספעקטאָרס לעצטער אַטעם האָט, ווי געזאָגט :
תּם וּנְשָׁלָם. מאַכט צו דעם ספּר.
נתפּרדה החבילה.

ספעקטאָר איז געווען דער לעבעדיקסטער פון אונזערע שרייבער. דער יינגסטער פון די יונגע.
ער איז געווען, ווי אַ יונג קינד, וואָס זעטיקט זיך קיין-

מאָל נישט אָן מיט אויסערדעכע איינדרוקן. ער האָט אַלץ גע-
וואָלט וויסן, אַלץ זען, אומעטום זיין.
אַמאָל האָט ער מיך געבעטן:
„אַז איר גייט ערגעץ, נעמט מיך מיט. אַט אַוואו איר
זאָגט נישט גיין, אַט אַוואו נאָר איר ווילט, און ווען נאָר איר
ווילט. נעמט מיך מיט. איך גיי מיט אייך. גייען מיר?“
ביי אים איז געווען גערעדט און געטאָן.
ער האָט זיך געדערנט ענגליש, געשטודירט די אַמערי-
קאַנער געשיכטע און געפלאַנט נאָכאַמאָל צו פאָרן צוריק קיין
וואַרשע.
דאָ האָט ער זיך געפילט אַ ביסל ווי געבונדן. ער האָט
געוואָלט זיין אַקטיוו, „קערן אַ וועלט“.
ביז אויפן טויטנבעט האָט ער נאָך אַלץ געהאַפט צו
האַבן דאָ אַן אייגענע צייטונג.
עטלעכע טעג פאָרן טויט, ווען ער האָט זיך געפילט בעסער,
האָט ער נאָך גערעדט פון דעם, און באַשטימט אַן אָפטייטונג
אין דער צייטונג פאַר זיין שוואַגער, דוד פּינסקי.
און דאָס איז געווען נישט גלאַט פאַנטאַזירט – וואָלט
ער געקענט מער ענגליש, אָדער אים וואָלט געווען גרינגער
אויף די פיס, בין איך בטוח, אַז ספּעקטאָר וואָלט נאָך ביי
אונז געהאַט אויפגעבויט אַ נייע צייטונג.
ער איז געווען דער אמתער צייטונגס-מענטש. איך קען
נישט פאַרגעסן אַן אינצידענט. איינמאָל, אין אַ רויען פּרימאַרגן
קומט מיר אויס צו פאָרן גאַנץ פּרי אויף איסט בראָדוויי.
איך קום אַראָפּ פון קאַנעל סטריט-סטיישאַן, ערשט איך
באַגעגן ספּעקטאָרן.
מיר האָט עס איבערראַשט און ספּעקטאָר האָט זיך געפילט,
ווי איך וואָלט אים געכאַפט ביי אַ גנבה.
„ווי קומט איר אַהער אַזוי פּרי?“
שווערט ער זיך, אַז דאָס איז דאָס ערשטע מאָל. און
טענעט, טאַמער פאַרט ער יאָ אַמאָל פּרי, מוז איך אים דאָס

כאפן. ער האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן: ס'איז דעמאָלט געשטאַרבן מאַרטאָוו, ער האָט אים געקענט גאַנץ גוט, אים און זיין פאַמיליע, האָט ער תיכף אָנגעשריבן אַן אַרטיקל און דאָס געבראַכט אין זיין רעדאַקציע אין „טאגעבלאַט“, כדי עס זאָל באַלד אַרײן.

דער אַלטער ספּעקטאָר האָט געהאַט דעם ערשטן אַרטיקל אין דער היגער יידישער פרעסע וועגן מאַרטאָוו.

ער האָט געהאַט דעם חוש פאַר צײט און פאַר נײס. ער האָט מורא געהאַט, ער זאָל נישט אָפּשטיין פון דער צײט. אַ פאַר טעג פאַר זיין טויט האָבן אים באַזוכט יהואש און רײזען. טרײסטן זיי אים, אַז ער וועט נאָך געזונט ווערן און שרײבן אַ ראַמאַן וועגן זײנע איבערלעבענישן אין שפּײטאַל. האָט ער זיי געענטפּערט:

„מען דאַרף זוכן נײע טעמעס, נײע טעמעס...“

ליגט אַ מענטש אין שפּײטאַל, זיבנאווגעכציק יאָר אַלט, מיטן מלאך המות צוקאַפּנס און ער טראַכט נאָך פון נײע טעמעס.

קײנער האָט נאָך אַזוי נישט געוואָלט לעבן פאַרן טויט— און קײנער איז בײ אַזאַ עלטער און אַזאַ געזונטצושטאַנד אַזוי לעבעדיק נישט געווען.

און קײנער האָט נאָך אַזוי נישט מורא געהאַט פאַרן טויט. מענדעלע איז געווען אַלט און זאַט מיט יאָרן. מענדעלע האָט אויך נישט געוואָלט שטאַרבן, אָבער דאָס האָט זיך גע-

נומען פון דעם, וואָס ער האָט געהאַלטן דאָס טויט זיין פאַר
אָ בזיונדיקן צושטאַנד.

ער האָט נישט אַזוי געוואָלט לעבן, ווי נישט צו זיין געשטאַרבן.
שלום-עליכמען האָט דער טויט אַוועקגענומען פון שרייב-
טיש, אַרויסגעריסן ביי אים די פען פון האַנט.

שלום-עליכם האָט געהאַלטן ערשט אינמיטן לעבן.
ספעקטאָר האָט ווי געזען, ווי דער טויט דערנענטערט
זיך און קומט אָן. נישט צוליב קראַנקהייט. ער איז פאַרהעלט-
נישמעסיק קראַנק געווען גאָר אַ קורצע צייט. נאָר ער האָט
געזען, ווי אַלע גייען אַוועק און ער בלייבט אַליין.

האָט ער געפילט ווי זיין ריי קומט.
ווען אַ שרייבער פון זיין דור פלעגט שטאַרבן, פלעגט
ספעקטאָר נעמען זוכן, ווער איז געבליבן – וועמענס ריי
קומט.

זענען די מענטשן פון זיין דור אויסגעשטאַרבן. עס איז
מער קיינער נישט געבליבן. איז געקומען זיין ריי.
ווי נאָר ער איז קראַנק געוואָרן, האָט ער זיך געזאָגט:
„אַהאָ, אָט איז עס, ספעקטאָר. מען רופט...“
און ער האָט דאָך געוואָלט לעבן און אָפלייקענען דעם
טויט און מיט געוואלט געמאַכט פלענער פאַר יאָרן און יאָרן –
אַבער זיין ריי איז געקומען.

זיין ריי איז געקומען און ער איז אַוועק.
און, אַוועקגייענדיק, לאָזט ער אונז איבער אַ ירושה, וואָס
דאַרף נישט בלייבן נישט אָפגעשאַצט, ווי געהערט איז.
ספעקטאָר איז געווען פון אונזערע געלייגניצע שרייבער.

דער ברייטער יידישער עולם האָט געלייגט ספעקטאָרן, און געלייגט פאַר פאַרגעניגן, נישט כדי מקיים צו זיין די מצווה פון ליטעראַטור.

און אין ספעקטאָרס אַ ראַמאַן האָט שוין אַ מענטש געפונען אַן אָרט, וואו דורכצווייגען זיך אויך.

וואָרים ספעקטאָר האָט אין זיינע ראַמאַנען געהאַט אַ מעשה, אַ ספור און לעבעדיקע מענטשן, און דאָס אַלץ פשוט און פאַלקסטימלעך אַרויסגעבראַכט.

צווישן די ראַמאַנען, וואָס יידן נעמען דאָ אין אויגערע שטאַטיביליאַטעקן, פאַרנעמען ספעקטאָרס ראַמאַנען אַן אָרט אויבנאָן.

און דאָסזעלבע קאָן מען זאָגן וועגן זיינע דערציילונגען און אפילו וועגן די פעליעטאַנען.

מיר זענען געוואָרן אזוי מאַדערן, אז מיר האָבן מורא צו זאָגן אַ גוט וואָרט פאַר די שאַפונגען, וואָס זענען נישט אין דער פאַרם פון לעצטן שניט. מיר זענען „פאַרוועניסטיש“ מאַדערן.

שרייבט מען ביי אונז וועגן אַ ליאַדע ביכר פון אַ ליאַדע בחורל, וואָס מען זאָגט וועגן דעם, אז ס'איז גאַרנישט ווערט - און מען פאַרזעט און פאַרגעסט אין אַזא שריפט-שטעלערישער קראַפט, ווי מ. ספעקטאָר.

ספעקטאָר איז ביי אונז ליטעראַריש זעלטן ווען אָפגעשאַצט געוואָרן און אין די זעלטענע פאַלן דאָס רוב אונטערגעשאַצט געוואָרן.

ס'וועט אַמאָל אַריבער דער יאָריד - וועלן קומען מענטשן נייע, זייטיקע, אָבער דערפאַר רואיקע, פרייע און פאַרשנדיקע, און זיי וועלן אויף דאָסניי איבערקלייבן אַלץ, וואָס איז אונז אָנגעלייגט געוואָרן. און דעמאָלט וועט ספעקטאָר אויך געפינען זיין אָרט.

דאָמיר נישט פאַרקוקן די גרויסע ליטעראַרישע ירושה - ספעקטאָר

II

...און קוקנדיק צוריק צו ספעקטאָרן, זעט מען אונזער
היינטיקע ירידה.

ספעקטאָרן האָבן אַלע אינטערעסירט. ער האָט געוואָלט
לייענען, פאַרשטיין דעם יינגסטן פּאָעט. ער איז אַמאָל אין אַ
ווינט און רעגן, מיט פּעקלעך אין די הענט, געגאַנגען עטלעכע
קוואַרטאַל איינקויפּן אַ נייעם זשורנאַל פּון די גאַר יונגע שרייבער.
ער האָט ליב געהאַט דאָס יידישע וואָרט. ער האָט
געגלויבט אין יידישן וואָרט. האָט ער געגאַרט צו זען, וואָס
ווערט געטאָן מיט דעם יידישן וואָרט.

דאָס רוב פון אונז גלויבן קוים, קוים אין זיך אַליין,
און דאָס מוזן זיי זיך יעדן טאָג אָפּזאָגן דעם אני-מאמין אין
זיך אַליין, וואָרים אַנישט גראַבט דאָ אויך די כפירה אַליין —
און וואָס דער אַנדער לעבעדיקער טוט, גייט זיי נישט אָן.
און ווער עס איז אין קנייפע נישטאָ — עקזיסטירט נישט.
דאָ ליגט דער חורבן, אַ סך מער ווי אין העברעיש,
צי אין ענגליש, וואָס מען וויל אונז איינרעדן פאַר שונאים.

און וואָס מער אין זע פון די היינטיקע שרייבער, אַלץ
גרעסער און וואונדערלעכער וואַקסן מיר אויס די שרייבער פון
פאַרגאַנגענעם דור.

עס זענען היינט פאראן א סך שרייבער, וואָס קענען מער געאָגראַפֿיע און חכמת החשבון און די לעצטע פראַנצויזישע פּאָעטן, ווי דאָס האָט געקאָנט מרדכי ספּעקטאָר. אָבער מער קולטור, מער אייראָפּעישקייט, מער טיפּיקייט, ערנסט, און ווינציקער בטלנות און קליינשטעטלדיקייט געפינען מיר דווקא אין ספּעקטאָרן.

רעדנדיק מיט ספּעקטאָרן וועגן דעם קליינעם יידישן וועלט, האָט זיך דאָסדאָזיקע וועלטלעך אויסגעשפּרייט טיפּער, ברייטער, העכער. דאָ, אין די יידישע פיר איינן, איז געוואָרן אַ גרויסע אינטערעסאַנטע וועלט.

איך זיין אַמאָל מיט שרייבער, וואָס רעדן וועגן דער גרויסער וועלט: מאָדערניזם און וועלטליטעראַטור. אָבער די גרויסע וועלט פּאַלט איין, קאָרטשעט זיך איין, די סטעליע קומט אַראָפּ, די ווענט רוקן זיך צונויף — עס ווערט אַ קליין שטיקעלע קאַבצאַנסק.

נאָכן קאָפּווייטיק פון דער קנייפע, וואָס פאַר אַ דערפרי-שונג איז אַריינצולייגענען אין די שריפטן פון דעם פאַרגאַנג-גענעם דור.

נאָר נישט דעם כבוד פון ספּעקטאָרן אליין בין איך דאָ אויסן. נאָך אַלעמען דאַרף עס דאָך ספּעקטאָר נישט. אין דעם גרויסן בנין פון דער יידישער ליטעראַטור ליגן הויך און ברייט די שטיינער און ציגל, וואָס ספּעקטאָר האָט בייגעטראָגן. ווער עס קומט ערנסט צו אונזער ליטעראַטור, דער קען ספּעקטאָרן נישט פאַרזען.

און די נישט ערנסטע דארף מען דאָך ערנסט נישט
נעמען.

אַבער עס איז דאָך אונזער אייגן גרויסער פאַרלוסט: די
שכחה, דאָס פאַרגעסן, דאָס פאַרגרעפט ווערן פון דעם נעכטן,
דאָס מיינען, אז אַט אַנטדעקן מיר יעדע מינוט פון טאָג אַ
נייע אַמעריקע.

די יידן זענען אויסגעלייזט געוואָרן פון מצרים, ווייל זיי
האַבן נישט פאַרגעסן, ווייל זיי האָבן נישט געביטן די שפּראַך,
ווייל זיי האָבן געהאַט אַן אַנבוהר מיט דער פאַרגאַנגענהייט.
מיר זינקען אין מצרים אַראָפּ. ווייל אין יעדן דור רעדן
מיר מיט אַ נייעם לשון, איין דור ווייסט נישט פון צווייטן,
און עס איז נישטאָ די קייט פון פאַרטזעצונג. נישטאָ די קאַנ-
טינואַטיעט, וואָס נאָר דורך איר פּראָגרעסירט די וועלט.

• • •

און פון ספּעקטאַרן האָט די יידישע שרייבער-פּראָפּעסיע
ספּעציעל געקענט דערנען אויפן געביט פון יידישן זשורנאַליזם.
וואָרים אויסער בעלעטריסט, דערציילער און ראַמאַניסט, איז
דאָך ספּעקטאַר אויך געווען דער עכטער זשורנאַליסט. מיר דאַכט:
דער ערשטער מאָדערנער יידישער זשורנאַליסט.

און פונקט ווי אין דער בעלעטריסטיק האָט ער אין ער-
נעץ נישט גענומען, נאָר אליין געשאפן די פאַרם צוזאַמען מיטן
אינהאַלט, אזוי אין דער זשורנאַליסטיק האָט ער געגעבן די
יידישע פאַרם, נישט קאָפּירט פון דייטש, צי רוסיש.

די יידישע פאַרם איז אַנדערש פון די אַנדערע, גוי'ישע
פאַרמען, און אפשר זענען די גוי'ישע זשורנאַליסטישער-אַבער

דער ל. צטער

די יידישע פאָרם איז יידיש, און ווען מיט טאַלענט געפירט,
ווי ספעקטאָר האָט עס געטאָן, איז עס אַ סך לעבעדיקער און
אינטערעסאַנטער, ווי די אימיטאַציע פון די נישט-יידישע פאָרמען.
אויב מיר וועגן אַמאָד האָבן אַ יידישע שול פאַר זשור-
נאַליזם, וועט דאָרטן ספעקטאָר פלייסיק געשטודירט ווערן.
נישט קענען ספעקטאָרן איז אונזער פאַרקוסט און -
עם הארצות.

דער היימישער.

י. פיכמאן.

איך בין נאך א קינד געווען, ווען דער נאָמען כפֿֿֿ-טאָר האָט אַ קלונג געטאָן אין מיין האַרץ אזוי נאָענט, וואַרעם, היימיש, ווי ער איז פאַרבליבן אויך אויף שטענדיק – אפילו דעמאָלט, ווען ער האָט שוין לאַנג נישט עקזיסטירט פאַר מיר אַלט שאַפנדיקער גייסט; ווען ער איז שוין אומגעגאַנגען צווישן אונז, ווי אַ שטיק געשיכטע, און געלעבט שוין אינגאנצן אויפן חשבון פונם עבר. אים האָבן מיר שטענדיק געשאַנעוועט, זיך אָפטמאָל געמאַכט נישט הערנדיק, אַראָפּגעשלונגען גוטמוטיק זיינעם אַ קוריאָז – אין ערגסטן פאַל, נאָר געמאַכט אַ וויץ פון דעם, פאַר וואָס אַן אַנדערער וואָלט געקריגן געבראַכן רוק און לענד.

ער איז געווען, ווי דינעזאָן, דער, מיט וועמען עס איז געווען פאַרבונדן אונזער קינדהייט, די קינדהייט פון אונזער ליטעראַטור – אַן אייגענער, איינער פון דער גרויסער משפּחה. מיר זענען אזוי געוויינט געוואָרן צו אים, ער האָט מיט זיין איינפאַך-קלינגענדיקן נאָמען באַגלייט אַזויפיל דורות אין אונזער ליטעראַטור און האָט אונטערגעשטופּט איר שווערן וואָגן אזוי געשמיידיק און אזוי געטריי, אַז ער איז שוין נאָכדעם אַליין דורך אים געטראָגן געוואָרן...

קיינעם דארף מען נישט מסביר זיין, אז ספעקטאָר האָט נישט געכאַפּט קיין מלאכים פון הימל, אז זיין טאַלענט, זיינע פֿליס זענען נישט געווען קיין אויסטערלישע. פאַרקערט, עס איז פּדאי זיך צו פאַרטראַכטן אַ ביסל איבער דעם, ווי קומט עס, וואָס אַזאַ באַשיידענער דערצייער איז דאָך געוואָרן איינגע- באַקן אין האַרץ, און זיין שטיקער נאָמען האָט געקלונגען שטענדיק פאַר אונז אַזוי פריינטלעך, ווי גלייך ער וואָלט אונז דערמאָנט אונזערע שיינע קינדערטעג. נישט אַנדערש, אַז ער האָט אין די בעסערע מאָמענטן פון זיין שאַפּונג זיין ניגון - דאָס, וואָס ס'מאַכט יעדן דיכטער, אפילו דעם קלענסטן, אַזוי נאָענט, אַזוי נישט פאַרגעסלעך.

ער האָט געהאַט איין גרויסע מעלה: ער האָט געהאַט דעם אמתן ברען צום לעבן, - צום פשוטן, טאָג-טעגלעכן אייביק-מענטשלעכן, וואָס וועבט זיך אָן אויפהער פון דור צו דור. געוויס איז ער אין זיין יוגנט געווען אויך אַ משפּיל און אַ רעוואָלוציאַנער און געטרוימט פון אַ ניי געזונט לעבן פון יידישע פּויערים און זאָרגלאָזע דאָרפסלייט. דאָס עכטע אין אים איז אָבער געווען דאָס ריין-עפּישע. אָן חכמות, אָן ליטעראַרישע אויבער-הסברות, אָפטמאָל נישט אינגאַנצן באַוואוסטזיניק, האָט ער אונטערגעהערט דעם ריטם פון לעבן און געשלינגען פאַרבן און בילדער מיט אַזאַ דורשט, וואָס כאַראַק-טעריזירט דעם רינעם קינסטלער. דאָס, וואָס ער האָט זיך נישט אָפּגעגעבן קיין דיין-וחשבן און זיין אינטעלעקטועלער אַפּאַראַט האָט אַזוי שוואַך געאַרבעט, האָט געמאַכט זיין שאַפּונג נאַטירלעך, פּאָלקס-

טימלעך, אוממיטלבער. ער האָט אויפגעפאָסט די וועלט נאָר ווי אַ פּאַנאָראַמע, און האָט נישט אויפגעהערט איינצוזאָפּן אין זיך איר פרייד, איר לייד, איר פאַרביקן הומאָר. די וועלט איז ביי אים פריער פון אַלץ געווען אַ זאַך, וואָס איז בלויז געגעבן געוואָרן פאַר שמחה און הנאה. אַזוי האָט ער, וואָס איז געווען אַזוי פּאָלקסטימלעך, אַזוי ווייט פון עסטעטיזם, געפּאָלגט זיין אינסטינקט - דעם עפיקורעניזם פונם קינסטלער. קיין קאָלטער צושיער איז ער אָבער אויך נישט געווען. אַ פּאָלקסשרייבער, פון וואָסער מדרגה ער זאָל נישט זיין, איז שטענדיק אַן אָנטײַלנעמער. ספּעקטאָר האָט אויך דער-צייט, ווי אַ היימישער, ווי אַן אייגענער, ווי איינער, וועלכן די זאַכן גייען נאָענט אָן.

זיין ליבע צום לעבן, אַ קינדעריש-עגאָיסטישע, ווי ביים דורכשניטלעכן קינסטלער, האָט אין אים נישט פאַרדאָרבן דאָס נאַטירלעכע מיטגעפיל פונם פּאָלקסמענטש. ער דערציילט וועגן זיינע העלדן - די איבערגעוואַקסענע מיידלעך, וואָס וואַרטן אויף אַ ביסל גליק; די אָפּגעקומענע גבירים, וואָס לעבן מיט די זכרונות פון אַמאָליקן גלאַנץ; די אַרעמע בחורים, וואָס קוקן אַרויס אויף אַ קאַפּ יום-טובדיקע וואַרעמקייט - מיט אַזוי-פיל פערזענלעכער פאַראינטערעסירטקייט, מיט אַזויפיל נאָענט-קייט, וואָס גיבן אויס אין אים דעם פּאָלקספריינט, דעם מענטשן-פאַרטיידיקער, דעם שליח פון די אַרעמע און די גויטבאָדערפטיקע.

ער איז אָבער נישט געווען קיין מאָראַליסט, קיין רחמנות-וועקער. ער דערציילט, ווייל אַלצדינג, וואָס פאַר-

כאפט, דארף דערציילט ווערן, פדי מיר זאָלן עס האָבן שטענ-
 דיק פאַר די אויגן. דער דערציילער איז דער היסטאָריקער
 פונם טאָג-טעגלעכן. דאָס לעבן פליסט, דאָס לעבן ווערט אַלע
 טאָג נתחדש, יעדער טאָג האָט זיין פאַרב, וואָס וועט זיך
 שוין מער נישט איבערחזרן. דערפאַר זענען מיר אַזוי דאַנק-
 באַר דעם עפיקער, וואָס דערהאַלט אונז דאָס פאַרגייענדיקע
 פון פאַרניכטונג, און מאַכט אונז ברייטער, פאַרביקער דעם
 קליינעם קרייז פון אונזער צייטווייליקער עקזיסטענץ. וואָס
 אוממיטל באַרער דער דערציילער פאַרצייכנט די געשעענישן,
 אַלץ רייכער מאַכט ער אונז, אַלץ מער איז ער אונז משתף
 צו זיי. פאַרקערט, וואָס מער ער איז זיי אונז מסביר, אַלץ
 ווייניקער זעען מיר זייער מהות, ווייל אויף וויפל די זאַכן
 חזרן זיך קיינמאָל נישט איבער, אויף אַזויפיל איז זייער
 הסברה אַן אייביק-גלייכע, אַן אייביק-לאַנגווייליקע.

דערפאַר האָט ספעקטאָר פאַרדינט נישט פאַרעסן צו
 ווערן, ווייל דאָס בעסערע, וואָס ס'וועט בלייבן פון אים,
 פאַרמאָגט די גליקלעכע אייגנשאַפט פון קינסטלערישער תמימות,
 און איז אַ פראָדוקט נישט פון ביליקער מוח-גריבלעריי, נאָר
 פון האַרציקער שאַפונגסלוסטיקייט. ער האָט אונז געמאַלט דאָס
 באַענטע, לאַמיר זאָגן אָפן, דאָס, וואָס ליגט פון אויבן. ער
 האָט אָבער אָפגעשטעלט זיין אויבן אויף דעם, וואָס נערט מיט
 לעבן די טוינטער און צענטויונטער, און געקענט זען און
 מאַכן זען צומאָל גאַנצע שטיקער לעבן מיט אַן אומפאַסנדיקן
 בליק, און דערציילן מיט די איינפאַכסטע מיטלען אַזוי, אַז
 דאָס דערציילטע זאָל באַקומען זיין עכטן, זיין קינסטלערישן זין.
 דידאָזיקע אוממיטל באַראַקייט, די פריילעכע דורשטיקייט
 צו דעם, וואָס דער טאָג ברענגט אונז, האָט אים באַליבט גע-
 מאַכט אין אונזערע אויגן. אונז, די אָפגעריסענע, וואָס
 קיין איבער די זאַכן, האָט געפרייט דאָס, וואָס דערדאָזיקער
 ווייס-גרויער ייד מיט די יונטלעך וואַרעמע אויגן איז נאָך
 אַרומגעגאַנגען, ווי אַ געזונטע וואַלד-חיה מיט אַ געוואַלדיקן

אָפעטיט און געכאַפט מיט אַ גליקלעכן ברען, וואָס ס'האַט זיך נאָר געלאָזט. אונז האָט געפרייט זיין עפישע ליבע צו אַלטמאָדישע יידישע היימישע משכילים, וועגן וועלכע ער פלעגט רעדן מיט אַזאַ דביקות, וואָס האָט אונז געדינט אַלס אומדער-שעפלעכער שטאַף פאַר וויצן; ווייל אויך אין דערדאָזיקער אומשוואַדיקער ליידנשאַפט זיינער איז ער געווען פראַסטי-אָפנהאַרציק, ווי אַ דיכטער...

איך געדענק נאָך די שבת-צו-נאַכטסן, ווען מיר פלעגן זיך אין אַדעס צונויפקומען אין דער מלחמה-צייט ביי שלום-עליכמס טאַכטער, וואָס פלעגט צוליב אים, דעם אַלטן פריינט פון איר פאָטער, אָנגרייטן אַדע גוטע זאַכן, וועגן וועלכע ער פלעגט אפילו רעדן נישט קענען גלייכגילטיק... דאָס איז געווען אַ בילד פאַר די קלאַסישע פלאַמאַנדישע מאַלער. זען ספעקטאָרן אַ ראָזאַוון, אַ פריילעך-גליקלעכן, אָנגעבויגן מיט גלאַנצנדיקע אויגן איבערן טיש, אויף וועלכן ס'זענען געווען אָנגעגרייט פאַר אים זיינע געליבטע מאַכלים - דאָס איז געווען אַ זשאַנר-בילד, וואָס לאָזט זיך נישט פאַרגעסן. און איר מעגט לאַכן - מיט אים, מיט ספעקטאָרן אינאיינעם, האָט עפעס אַלצדינג געשמעקט בעסער. קליינע זאַכן זענען געוואָרן וויכטיק. ער האָט ווי צוריקגערופן צו דער פאַרגעסענער היים, צו דער איבערגעריסענער סעודה.

אַרעמער ספעקטאַר! ער האָט אין זיך געטראָגן ליבע
און בענקשאפט צום לעבן מער אפשר ווי צען פון אונז. אין
זיינע אָדערן האָט געקלאַפט הייס בלוט, און מיר האָבן זיך
געפרייט, וואָס ער איז דאָ, וואָס דאָס בלוט ווערט אים נישט
קעלטער און וואָס ער קלויבט זיך נאָך לאַנג צו לעבן און
הנאה צו האָבן פון דער זינדיקער ערד. ער איז אונז געבליבן
דער לעצטער פון דער גרויסער משפּחה, פון די, אין ווע-
מענס שאַטן מיר זענען געוואַקסן.

ער איז געווען אַ חלק פון אונזער אַמאָל, פון אונזער
עבר, ווען ס'האָט נאָך פריילעך גערוישט דער גאַרטן פון
אונזערע האַפענונגען.

ער איז געווען דער לעצטער פון די היימישע, וואָס
זענען קיינמאָל נישט געשטאַנען אינדרויסן, און ווי די
פייגל, וואָס פליען נישט צו הויך, שטענדיק געוואַכט, גע-
פלאַטערט און געוואַרפן זייער ליבלעכן שאַטן אויף אונזער
נאַקעטער ערד.

ספעקטאָר דער פּריוואַט-מענטש.

רחל פייגענבערג.

א

ספעקטאָר האָט אַלעמאַל זייער געבענקט נאָך אַ פּריוואַט-געמיטדעכער סביבה פון היימישע מענטשן. מיט זיינע קאָלעגן, די יידישע שריפטשטעלער פון זיין צייט און זיין דור, איז ער תמיד געווען זייער באַפריינדעט און היימיש. דער פשוט-פאָלקסטימדעכער ספעקטאָר האָט זיך אויך גוט געפילט צווישן די יונגע יידישע שרייבער, וועלכע זענען ווייט אַוועק פאַרויס אויף נייע וועגן אין דער ליטעראַטור. אין שאַפן און אין דענ-קען איז שוין צווישן אים און דעם יונגן יידישן שריפט-שטעלער קיין געמיינזאַמעס נישט געווען, אָבער ספעקטאָר אַליין האָט אויסגעזען, ווי גאָר אַ יונגעראַמאָן. תמיד גלאַט גע-באַלט, האָט מען אים קיינמאַל קיין גרויען נישט געזען, און אַ באַשיינטער מיט זיין אייביקן יוגנט-גלאַנץ אין די אויגן, האָט ער נאָך אין די שפעטע מיטליאָרן פאַרמאַגט אַזויפיל לעבנס-דורשט און לעבנספרייד, אַז עס איז אים אומעטיק געווען צווישן זיי, די יוגנטלעכע באַהעמע-לייט פון דער יידישער ליטעראַטור.

די עלנט-היימלאָזע סביבה פונם יידישן קינסטלער איז געווען צו גרוי און איינטאָניק פאַר דעם געזונטן און הנאהפולן ספעקטאָרן, און ער האָט זיך געזוכט אויסצולעבן צווישן דעם פשוטן עולם פון פּאַלקסמענטשן און מיטלפירגער, וועלכע זענען פאַרהאַוועט און באַרוישט מיט זייערע קליינע טאַג-טעגלעכע פריידן און ליידן און ווייסן נישט דערביי, אַז זיי זענען עס די אמתע שאַפער פון דער גרויסער לעבנס-סימפּאָניע.

קײן איין יידישער שריפטשטעלער איז נישט געווען אַזוי היימיש איינגעבירגערט צווישן דעם לעזער-פּובליקום פון אַלע שיכטן און קלאַסן, ווי דאָס האָט באַוויון צו טאָן דער פשוטער פּאַלקסמענטש מרדכי ספעקטאָר.

צווישן אַלע יידן פון אַרעם און רייך האָט ער געהאַט זיינע האַרציקע גוטע פריינט, צו וועלכע ער פלעגט גיין מיט וויזיטן שבת און יום-טוב און איז אַלעמאַל געווען אַ נאָענטער מחותן ביי אַלע זייערע משפּחה-פריידן. ספעקטאָר האָט זייער ליב געהאַט יידישע פּאַמיליע-שמחות, וואו ס'האַט נאָך גע-גאַלטן דער אַלט-באַלעבאַטישער לעבנסשטייגער פון די אַמאָליקע צייטן. צוליב דעם פלעגט ער זיך נישט פוילן אַמאַל אויך אויסצופירן אַ היימיש-נגידישן שידוך. ס'איז אים דערביי אויף אַזויפיל נישט אָנגעגאַנגען דאָס שדכנות-געלט, וואָס איז אים תמיד שטאַרק צונויך געקומען ביי זיינע יידיש-שריפטשטעלערישע פּאַרדינסטן. אין דעמדאָזיקן ענין איז פאַר אים אַ סך וויכטיקער געווען דער אַלט-יידישער שידוכים-סטייג און די איידע-פרומע חתונה-ראַמאַנטיק פונם יידיש-באַלעבאַטישן הויז.

אויף אַזעלכע יידיש-נגידישע חתונות פלעגט ספעקטאָר פאַרן מיט אַ ברייט-נחתדיקן פאַרנעם פון אַן אמתן מחותן און דאָרטן האָט ער זיך געבאָדן אין פריילעכע חתונה-תענוגים אַכט טעג נאָכאַנאַנד און זיין אויג האָט אין אַ קינסטלערישער הנאה איינגעזאַפט אין זיך די שיינקייט און פאַרבנפראַכט פונם יום-טובדיקן שמחה-טומל צווישן דער אַלט-יידישער משפּחה-הדי-

קייט פון אָנגעבלאָזענע, נגידיש-אַטלעסענע מחותנים און פריילעך-
אָפּגעריסענע אָרעמע מאָדציט-געסט.
אָזעלכן האָב איך געקענט ספּעקטאָרן מיט יאָרן צוריק,
ווען ער האָט געוואוינט אין וואַרשע אויף נאָוואַליפּקי נומער 17
אין זיינע באַשיידענע צוויי צימערן מיט אַ קיך, דורך זיין
פּרוי געזויבערטע און געצערטלעטע, אין דער רואיק-באַלעבאַטישער
געמיטלעכקייט, וועלכע ספּעקטאָר האָט אַזוי ליב געהאַט. אַהין
פלעג איך אָפט קומען אַ ביסל זיצן. ער, ספּעקטאָר, זאָל מיר
אַריינזאָגן אַ ביסל מוסר, למאי איך טראַכט נישט פון קיין
תּכלית אין לעבן. מלאַ חן איז ער דאָן געווען אין דער
ערנסטער ראַל פון מיינעם אַ מוסר-זאָגער. ביי אים פלעגט עס
אויסקומען משפּחהדיק-געטריי, ווי ער וואַלט מיר דאָ, אין דער
פרעמד-גרויסער שטאָט, געווען אַן עלטערער קרוב, אָדער מיינ
טאַטנס אַ פּריינט פון די קינדערשע קליינשטעטלדיקע יאָרן.
איך האָב אים ליב געהאַט פאַרן דאָזיקן ביסל מוסר-זאָגן
אויפן האַרט-געטרייען שטייגער פון אַן אַלטן פעטער, און געווען
ציטן, ווען איך פלעג אַריינקומען צו אים טאַג-טעגלעך בלויז
צו ליב דעם, ער זאָל מיך אויסמוסרן פאַר מיינ תּכליתלאַזיקייט
און זאָל זיך שטאַרק צעבייזערן איבער מיינע פּוסטע ליי-
טעראַרישע חלומות, וועלכע וועלן מיך תּמיד, תּמיד דערוויי-
טערן פון אַ תּכּדית.
אָזעלכן האָב איך געקענט ספּעקטאָרן אין וואַרשע, אינם
לעצטן יאָר פאַרן וועלטקריג.

ב

אין יאָר 1916 האָב איך זיך ווידער באַגעגנט מיט ספּעק-
טאָרן. ער האָט געוואוינט אין אָדעס און איך אין אַ דער-

בייאיק שטעטל אויפן באַלטער וועג. צוליב פּאַמיליע-אַנגעלעגן-הייטן בין איך דעמאָלט געווען ווייט פון ליטעראַטור און ליטעראַרישע קרייזן. קיין אַדעס פּלעג איך קומען בלויז צוליב פּערזענלעכע ענינים נאָר אויסמיידן ספעקטאָרן האָב איך נישט געקענט. ס'האָט מיך יעדעס מאָל געצויגן אַריינגיין צו אים זען וואָס ער מאַכט, פשוט באַזוכן אים, ווי אַ גוט-געמיטלעכן באַקאַנטן און סתם אַ וואוילן יידן, און איינמאָל האָב איך מיר דערלויבט דעמאָזויקן לוקסוס.

אין אַ נאָכמיטאָג-שעה בין איך אַריינגעקומען צו אים און איך האָב דערזען דעמזעלבן היימיש-גוטמוטיקן ספעקטאָרן. אויף דער יעקאַטערינאַווער גאַס האָט ער געוואוינט, אינם הויז פון דער יידישער לערערין און פּלע-טוערין גאָזער-דזאָבין. אין זיין צימער איז געווען זייער ליכטיק, זוניק און אין יעדן הינקעלע האָט גערוט די באַלעבאַטיש, געצערטלטע היימלעכקייט, וואָס בערטע ספעקטאָר האָט אַזוי זאָרגפּעליק געהאַלטן אין איר שטובאַרדענונג. איך האָב זיך גלייך אויסגעבאַרימט פאַר אים מיט מיין קליינשטעטלדיקן איינקומעניש.

„אַבער איצט, הער ספעקטאָר, פּראַווט זאָגן אַ ביסל מוסר. געקומען, גאָט צו דאַנקען, צו אַ תּכּלית... איך בין שוין איצט אַ באַלעבאַסטע לייטנגלייך.“

טרערן האָבן זיך אים געשטעלט אין די אויגן:

„אַזוי? אַזוי?“ האָט ער געשטאַמלט אַ דערפּרייטער, „אַ באַלעבאַסטע מיט אַלעם גוטן! אַן אייגן הויז אין אַ קליין שטעטל, מיט אַ געוויסטן גאַניק, מיט ביימער אונטער די פּענסטער, מסתּמא נאָך אַ ברוינען אויפן הויף... און שבת אַ ווייס טישטוך, ליכט ביים טיש און אַ גרויסער געפּילטער קאַרפּ מיט אַ קעזקובן... פיין, פיין רחלע, אַבער איר קענט כאַטש זיין אַ באַלעבאַסטע?.. באַלעבאַטישקייט אין אַ שטוב איז דאָך, ווי אַ מאַשין, איז דער מעכאַניקער גוט, גייט די מאַשין פינקטלעך, ווי אַ זייגער, און איז דער מעכאַניקער אַ שדים-מוז, טויג די גאַנצע מאַשין אויף כּפרות...“

איך האָב זיך ווידער אויספאַרימט מיט מיינע באַלע-
באַסטע-קענטענישן, דערציילנדיק גענוי דער פרוי ספּעקטאַר, ווי
אַזוי איך קאָך און באַק און לערן מיינע דאָרפיש-פאַרגרעבטע
דינסטן צו וואַשן וועט לויט מיין שטאַטיש-אינטעליגענטישער
מעטאָדע.

ספּעקטאַר האָט געטאַנצט פאַר פרייד, הערנדיק, אָבער זי,
בערטע, האָט מיר מיטאַמאָל אַריינגעשטעלט אַ האַרבע פּראַגע:
„און די פען טאַקע אינגאַנצן אַוועקגעוואָרפן?“
„די פען? די פען האָב איך אויסגעביטן אויפן קאַכ-
לעפל.“

ספּעקטאַר איז געוואָרן אָנגעצונדן:
„וואָס לאַכט איר אַזוי פונם קאַכלעפל? אַט גייט אַ צייט,
וואָס דער קאַכלעפל וועט אַייננעמען די וועלט... אויבנאָן וועט
מען עס אַוועקשטעלן פאַר אַ צירונג און די פען וועט זיך,
נעבער, מוזן באַהאַלטן אין אַ ווינקעלע... אַ, דער קאַכלעפל
וועט נאָך רעדן ווערטער! די פען! ווער דאָרף עס איצט די
פען? אַ מציאה!..“

ער איז געווען אַזוי צעקאַכט, אַז מיר האָבן אים קוים
באַרוואיקט. דערנאָך האָב איך זיך מיט אים הייס צעזעגנט, נע-
מענדיק ביי אים אַ וואָרט, אַז חול-המועד-סופות וועט ער קומען
מיט בערטען צו-גאַסט צו מיר, און דאַן וועט ער זען, וויאַזוי
ערנסט און געוויסנהאַפט איך באַציי זיך צום קאַכלעפל.
איך בין אַוועק, נאָר אַז איך בין אַרויס פון הויף, האָט
ער מיך פון באַקאַנן גערופן צוריק. איך האָב זיך אומגעקערט
און געלאָזט זיך גיין אויף די שטיגן. ספּעקטאַר האָט געוואָרט
אויף מיר לעבן דער טיר, מיטן מאַנטל אויף די אַקסלען.
„וואָס איז, הער ספּעקטאַר? נישט גוט זיך געזעגנט?“

ער האָט גוטמוטיק געשמייכלט.
„אַ קלייניקייט. איך האָב זיך דערמאנט, אַז מיר גיבן
דאָ אַרויס אַ זאַמלבוך. אפשר האָט איר עפּעס אַ זאַך פון אַ
דרייהונדערט שורות?“

„דעם וואָלף מוז, אַפּנים, תמיד ציען אין וואַלד אַרײַן?“
איך האָב געלאַכט פּונם גאַנצן האַרצן.
„הײסט עס, די פּען דאַרף נאָך עמעצער יאָ האָבן?“
ספעקטאָר האָט ווידער גוטמוטיק געשמייכלט:
„מיר, די שרייבער, דאַרפן זי האָבן. ס'איז אַ משוגעת,
ווי אַלע משוגעתן. דאָס איז זײ, האָט ער זיך מיטאַמאָל אָן-
געהייבן צו פאַרענטפּערן, „די בחורים דאָ, דער יונגער חברה, טײַך
מיטאַמאָל פאַרגלוסט אַ זאַמלבוך, און מען האָט מיך אויך
אַרײַנגעשלעפט אין קאַן. איך מײן באמת, איר זאָלט געבן
עפּעס אַ זאַך פון אַ דרייהונדערט שורות...“
„אַבער, מײן ליבער הער ספעקטאָר, וואָס בין איך איצט
פאַר אַ שרייבערין? וואו האָב איך איצט צײַט צו אַזעלכע
זאַכן? אָט גײען די ימים-טובים, מען דאַרף שוין צוגרײטן עפּעס
צום ווינטער, מען דאַרף זײערן אײנקאַווענעס, מאַראַגנין פאַמי-
דאַרן, פּרעגלען קאַנפּיטורן און פּאַוידלע...“
„זײער גוט!“ האָט ער זיך אָנגעכאַפט, אַ דערפּרײטער.
„אויסגעצײכנט! באַשרײבט מיר, ווי אַזוי איר פּרעגלעט פּאַוידלע...
פשוט אַ מעשה, ווי אַזוי אַזאַ קלײנשטעטלדיקע באַלעבאַסטע,
ווי איר, דאָ, לעבן אַדעס, גרײט צו דעם ווינטער אין שטוב
אַרײַן...“
איך האָב אים צוגעזאָגט אָנצושרײבן מײן באַלעבאַסטע-
דערצײלונג, און ער האָט מיר געגעבן זײן ברכה אויפן וועג.
נאָר דערפון איז גאַרנישט אַרויסגעקומען. די גרויזאַמע גע-
שעענישן פון יענער צײַט האָבן זיך דאָן גערוקט אויף דער
אוקראַינע דורך אַ שטורעם פון חורבן און טײט, און מיר האָבן
זיך ווידער פאַרקוירן פון די אויגן.

ג

אָדעס האָט דאָן איבערגעלעבט שווערע טעג פון הונגערי
און בירגערקריג. אין שטאָט האָט זיך כמעט יעדן טאָג געפיטן
די מאַכט, און מיט קיין עסנוואַרג פון די דערפער האָט מען
צו דעם שטאָטישן ישוב נישט געקענט צוקומען, ווייל אויף
די וועגן האָט געקויערט אַן ערב-רב פון דער אַנטלאָפּענער
אַרמיי, און מען האָט געהאַלטן אין איין ראַבעווען די דורכ-
פאַרער און דורכגייער. געוואַנטע איינצלנע פּויערים
פלעגן זיך נאָר דורכגנבענען אין די פינסטערע נעכט מיט
פורן מעל און ברויט, אָפּגעגילט צו ווערן דערפאַר דורך די
הונגעריקע שטאָטאיינוואוינער.

מיין שטעטעלע פון מיטן סטעפ, אויפן באַלטער טראַקט,
איז אויך געווען אָפּגעריסן פון דער שטאָט חדשים-לאַנג,
און פון ווייטן האָט זיך אונז געדאַכט, אַז אין אָדעס זענען
שוין אונזערע אַלע נאָענטע און ליבסטע אויסגעשטאַרבן פון
הונגערי.

באַזונדערס אומרואיך בין איך געווען פאַר ספּעקטאַרן
מיט בערטען, ווייל קיין דימענטן האָבן זיי נישט געהאַט צו
פאַרקויפן. דאָס ביסל ווירטשאַפט האָבן זיי איבערגעלאָזט אין
וואַרשע, און זייער שוועסטער און שוואַגער, דוד פינסקי מיט
דער פרוי, האָבן זייער אַמעריקאַנער גרויסע היקף נישט געקאַנט
אריבערשיקן. איך בין זיכער געווען, אַז אין אָדעס גייען
זיי אוודאי אויס פון הונגערי.

בין איך איינמאַל טאַקע צוגעפאַרן מיט תּחנונים צו א
גוטן ערלעכן פּויער פון אַ נאָענטן דאָרף, ער זאָל מיטנעמען
אַ ווייבנברויט אין שטאָט אַריין פאַר מיין אַלטן טאַטן, דאָס
לעבן אים צו דערהאַלטן. און דער פּויער האָט עס מיר צוליב
געטאָן. אויפן דריטן טאָג איז ער געקומען צוריק און האָט

מיר געבראַכט אַ גרוס מיט אַ דאַנק פון ספעקטאָרן, מינדלעך איבערגעגעבן, ווייל קיין בריוו האָט ער נישט געוואָלט פירן מיט זיך. נאָר מיין גוטער שליח איז געווען ברוגז, למאי איך האָב אים אָפּגענאָרט.

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך שיק עס פאַר אַן אַלטן טאַטן אַ שטיקל ווייזנברויט, צו דערהאַלטן אים דאָס חיות, און דאָ איז צו אים אַרויסגעקומען אַ פולער הער מיט אַ ראַ-זעווען פנים, ווי ביי אַ מיידל. און פריילעך איז ער, ווי ער וואָלט קיין שלעכטע צייטן גאָר קיינמאָל אין די אויגן נישט געזען. אין שטוב איז אויפגערוימט, ווי ביי די רייכע שטאַ-טישע הערשאַפטן. דאָס ווייב איז שיין און יונג, און נאָך מיט אַ גלעזעלע בראָנפן האָט מען אים מכבד געווען, אמתער צאָרישער בראָנפן, קלאָר, ווי זילבער.

איך האָב געהערט און נישט געגלויבט מיינע אייגענע אויערן. איך האָב נישט געקענט באַגרייפן, פונדאָנען ס'האָט זיך אין דער הוינגערצייט גענומען צו ספעקטאָרן אַזאַ שפע. ערשט שפעטער, ווען איך האָב געוואוינט אין אַדעס, איז מיר די זאַך קלאָר געוואָרן. דאָס פלעגן אים זיינע סתם-יידן פון אַ גאַנץ יאָר פאַרוואָרן פאַר אַ קליינער מטבע מיט אַ גוט שטיקל ברויט, אַ שטיקעלע לונג-און-לעבער אויף אַ געבראַטנס, אַ ביסל פעטס און אפילו אַ פלעשעלע בראָנפן...

דידאָזיקע פאַרוואָרגער, וועלכע פלעגן עס אים אַלצדינג צושטעלן אין די בייזע צייטן, ווען איבער דער שטאַט האָט געהאַלט מיט ברענפייִלן, זענען געווען פשוטע באַלעבאַטישע יידן פון וואָלין און פּאָדאָליע, וועלכע האָבן אַמאָל, אין דער יוגנט, געלעזן ספעקטאָרס „ידישען מוזשיק“ און די שווערע העפטן פון זיין „הויז-פריינד“.

זיינע אַלטע גוטע לעזער זענען עס געווען.

ד

געווען איז עס שוין אין הערבסט פונם יאר תרצ"ט.
 נאָכן שרעקלעכן זומער פון די יידישע הריגות, ווען
 איך האָב זיך אויסבאהאַלטן מיט מיין קינד אויף די הענט
 צווישן די פויערים פון די אַרומיקע דערפער, בין איך לסוף
 געקומען קיין אָדעס. איך בין באַלד אַוועק צו ספעקטאָרן און
 האָב אים דערצוילט מיין מגילת-אוקראינע, אז מיין גוטע
 קליינשטעטדיקע היים מיט די אַקאַציעפיימער אונטער די
 פענסטער איז חרוב געוואָרן, און געפאָרן אין שטאַט אַריין בין
 איך אונטערן פחד פון טויט. אַ גוטע בולגאַרישע פויערטע
 האָט מיר געגעבן אויפן וועג איר נאַציאָנאַל-פאַרביקע יום-טוב-
 קלייד און מיין יינגעלע האָב איך אָנגעטאָן אַ צלמל אויפן
 האַלז, ווייל אויפן באַלטער טראַקט וואַלגערן זיך נאָך יידישע
 הרוגים און ביי די טעלעפאָנסדופעס הענגען נאָך די פלאַקאַטן
 פונם גענעראַל גריגאָריעוו, מען זאָל אויסהרגענען אַלע יידישע
 יינגעלעך, ווייל אַז זיי וועלן אויסוואַקסן, וועלן זיי אַלע זיין
 קאָמוניסטן.

ער האָט עס אַלצדינג אויסגעהערט, שווייגנדיק, און האָט
 מיך גערופן אין דער קהילה, צו הערן, וואָס עס דערציילן די
 אומאַנער גולים וועגן לעבעדיק-באַגראַבענע געזינדן, דאָן וועל
 איך שוין מיינע אייגן ביסל איבערגעלעבטע צרות פאַרגעסן.
 „נאָר נעמט מיט אַ העפט מיט אַ בליישיפט“ האָט ער
 צוגעגעבן, „אַלצדינג אַלצדינג דאָרף מען פאַרצייכענען“.
 פון דעמאָלט אָן פלעגן מיר אַלע טאָג גיין אין דער
 קהילה אויסהערן די גולים פונם אוקראַינער יידשן חורבן.
 עטלעכע שריפטשטעלער זענען מיר דאָרטן געווען. יידן פלעגן
 דערציילן און מיר האָבן עס פאַרשריבן, דערביי האָבן מיר

דורכאויס גערעדט וועגן די דערציילטע שוידערלעכע פרטים, פון וועלכע ס'האָט געקליט דאָס בלוט אין די אָדערן.

דערנאָך האָבן אייניקע פון אונז זיך גענומען באַזאָרבעטן די געזאָמלטע מאַטעריאַלן אין דער פּאַרם פון דערציילונגען. מיר אַלע צוזאַמען מיט ספעקטאָרן האָבן שוין דאן געאַרבעט אינם קאָאָפּעראַטיוון פּאַרלאַג „דעת“, איבערצוזעצן הונדערט ביכערלעך פאַר דער יידישער „אוניווערסאַל-ביבליאָטעק“. און איינמאַל, ווען מיר זענען מיט ספעקטאָרן געזעסן אין דער רעדאַקציע פונם פּאַרלאַג, האָט איינער פון אונזערע חברים איבערגעלייענט אַ פּאַגראַם-דערציילונג, אין וועלכער עס ווערט געשילדערט, ווי אַזוי אַ יידישער רויטער אַרמעער האָט, אויס נקמה פאַר זיין געהרגעטן פּאַטער, אומגעבראַכט אין אַ דאָרף אַ פּויערטע, אַ קינפעטאַרין, צוזאַמען מיט איר פּיצעלע קינד. ספעקטאָר איז אויפגעשפרונגען פון אָרט, אַן אויפגע-רעגטער, און האָט אָנגעהייבן בעטן דעם מחבר, ער זאָל דעם-דאָיקן פּאַקט אַרויסוואַרפן פון דער דערציילונג.

„ס'איז דאָך אַ ליגן!“ האָט ער זיך געבעטן ביי יענעם.

„אַ יידישער זעלנער זאָל דערהרגענען אַ קינפעטאַרין מיט אַ קינד! ניין, אַ ליגן! די מינוט וואַרפט עס אַרויס. מען טאָר עס אַזוי נישט דרוקן. איר הערט? פאַר זיי דאָס גליק! זאָלן זיי הרגענען און קוילענען קינפעטאַרינס מיט עופּעלעך. ט'איר געהערט אַן איינפאַל? אַ גויאישער איינפאַל!..“

דער מחבר פון דער דערציילונג האָט אים געפּאַלגט און האָט דאָס בילד פון דער דערהרגעטער פּויערטע מיטן קינד אויסגעמעקט פונם העפט.

ספעקטאָר האָט זיך באַרואיקט. אַוועקגייענדיק אַהיים, האָט ער געשמייכלט:

„וואָס זאָגט איר? אָפּגעראַטעוועט פון טויט צוויי אומ-שוילדיקע נפשות...“

ה

אין דערדאָזיקער שטורעמציט האָט ספּעקטאָר איבערגע-
 לעבט אַ שווערע מאַגן-אַפּעראַציע. מיט דער הייל פון ביאָליקן
 און ראַוויצקין האָט ער עס דורכגעמאַכט ביי די בעסטע באַ-
 דינגונגען, אין דעם בעסטן כירורגישן קליניק אין אַרעט, און
 דערנאָך האָט זיין פרוי געוויזן וואונדער מיט איר שפּאַרזאַמ-
 קייט אין קוליןאַר-קענטענישן.

ביי דער שווערער צייט, און מיט גאַנץ קליינע מיטלען,
 האָט זי אים צוריקגעשטעלט אויף די פיס. ספּעקטאָר האָט
 ווידער געבאַנדזשעט צווישן די אַנטלאַפּענע יידן פון די רואי-
 נירטע שטעט און שטעטלעך. אין אַדעס האָבן דעמאָלט געבו-
 שעוועט די באַנדיטיש-שיפורע דעניקינצעס. און יעדן איינציקן
 האָט זיך געוואָלט אַרויסרייסן פון דעמדאָזיקן רוסישן גיהנום.
 דער אַדעסער פּאַלעסטינע-אַמט האָט דאָן ביי דעם רוסישן
 פּלאַט פּונם שוואַרצן ים אָנגעדונגען אַ שיף, אַרויסצופירן קיין
 יפו אַ גרופע פון עטלעכע הונדערט נפשות, וועלכע ווילן זיך
 באַזעצן אין ארץ-ישראל.

אין דעם ציוניסטישן ביוראָ האָט מען אָנגעהייבן פאַר-
 שרייבן שיפּפּאַסאַזשירן קיין יפו. לויט די דירעקטיוון פון דער
 רעניקין-מאַכט, האָט מען געמעגט אויפנעמען אַלס רייזנדער
 נאָר יענע פּערזאָנען, וועלכע האָבן געקאַנט דערווייזן זייער
 פּאַלעסטינע-אַנגעהעריקייט דורך דעם. וואָס זיי האָבן שוין אַמאָל
 באַזוכט דאָס לאַנד, דורכן זכות פון אייגנטום, וואָס מען פאַר-
 מאַגט אין ארץ-ישראל און דורך קרובהשאַפט מיט יענע, וואָס
 וואוינען שוין דאָרט.

צווישן די רייזנדער פון דער ארץ-ישראל-שיף האָבן זיך
 דאָן פּאַרשריבן אַלע אַדעסער העברעישע שריפטשטעלער און
 מיט זיי אויך מרדכי ספּעקטאָר מיט דער פרוי, וועלכע האָבן

זיך אַזויאַרום געוואָלט דורכרייסן קיין אַמעריקע, וואו די פינסקיס האָפּן זיי צוגעגרייט אַ נייע רואיקע היים. ספעקטאָר פלעגט אָפּזיצן גאַנצע טעג אין פּאַלעסטינע-אַמט צווישן דעם פּאַראינטערעסירטן עולם פּאַרער, און האָט זיך דאָרטן אָנגעזאַפט צוועט מיט יידישע צרות; און איינמאָל איז ער צו מיר געקומען מיט זייער אַ וויכטיקן ניס. אָט, אַ שטייגער, האָט ער דאָרטן, אין פּאַלעסטינע-אַמט, געפונען אַן אמתע יידישע טאַכטער, דווקא אַן אַ שייטל, נישט קיין טיפיש-פרומע יידענע, אַ געקנאַטענע אָדעסערין, נאָר אַ יידישע טאַכ-טער פון גאַטס גענאַד, און איך האָב גלייך געמוזט גיין מיט אים זיך באַקענען מיט איר.

געווען איז עס אַ שיינע זויבערע פרוי פון מיטעלע יאָרן מיט אַ ווייס-זילבערנעם קאַפּ און זייער אַ גלאַטער צונג פאַר אונזער מאַמע-לשון. זי איז נישט געווען קיין ציוניסטין, נאָר זי האָט פאַרמאָגט דריי הויך-דערוואַקסענע זין, ווי די ריזן. האָט זי געוואָלט אַ קלייניקייט: איידער זיי, אירע דריי ריזיקע בחורים, זאָלן דאָ, אין רוסלאַנד, אַלעמאָל שטיין אויף ספּנות-נפשות ביי אַן אַנדער באַנדיטן-אַטאַמאַן, זאָלן זיי שוין בעסער פאַרן קיין ארץ-ישראל פשוט אויף גאַטס באַראָט. נאָר וואו האָט זי דאָס רעכט דערויף? זי איז דאָרטן קיינמאָל נישט געווען, קיין אייגנטום אין לאַנד האָט זי אויך נישט, איז סיידן קרובהשאַפט...

„יאָ, זאָגט זי צו דעם באַאַמטן, „איך האָב דאָרטן זייער אַ נאָענטע קרובה, איך האָב דאָרטן אַ מאַמען...“
„א מאַמען? זייער גוט. ווער איז זי אַזעלכע?“
„וואָס הייסט, ווער? די מוטער רחל!..“

צווישן דעם עולם איז געוואָרן אַ גרויס געלעכטער, נאָר די יידענע האָט זיך נישט געלאָזט איבעררעדן. זי האָט עס געמיינט זייער ערנסט. זי איז עס גרייט געווען צו זאָגן דעם שטאַט-קאָמענדאַנט אַליין.

און ספעקטאָר האָט אָנגעקוואַלן פון איר.

„הערט נאָר, וואָס אַ ייִדישע טאָכטער קאָן זיך פאַרגינגן.
זיצן דעניקינס באַנדיטן און שיכורים ביים אָדעסער פּאַרט און
מאַנען ביי יידן קרובהשעפט אויף ארץ-ישראל. ס'איז זייער
באַבעס דאָגה! און די ציוניסטן האָט דאָס לשון אָפגענומען.
קומט אַ יידענע און גיט פשוט אַ זאָג: די מוטער רחל...
ס'איז באמת אינטערעסאַנט, וואָס וואָרט דערויף געזאָגט דער
קאָמענדאַנט?“

ספעקטאָר האָט דערנאָך לאַנג גערעדט פון דערדאָזיקער
יידענע מיט איר אַריגינעלער ארץ-ישראל-קרובהשעפט. ער האָט
אפילו געהלומט אָנצושרייבן וועגן איר אַ דערציילונג, נאָר
איך ווייס נישט, צי ער האָט עס געטאָן, ווייל אויף אָדעס
האַבן זיך דאָן גערוקט נייע שטורעמטעג פון צער און צאָרן.
די דעניקין-מאַכט האָט שוין, גאָט צו דאַנקען, געגוססט אין
באַנדיטיזם און שיכרות, און די געדונגענע ארץ-ישראל-שיף
האַט אין די נאָענטסטע טעג זייער גוט געדינט די דעניקין-
פאַטריאַטן, אַרויסצוראַטעווען קיין אויסלאַנד דאָס אָנגערויבטע
ייִדישע פאַרמעגן און די שוואַרץ-שיפורע קעפּ, אויף וועלכע
ס'האַט געלויפערט דער גרויל פונם רויטן טעראָר.

7

אַז די באַדשעוויקעס זענען אַריין אין אָדעס, האָט
ספעקטאָר פאַרלוירן יעדע האַפענונג צו באַקומען בקרוב הייליך
פון זיינע אַמעריקאַנער קרובים. דאָסמאָל האָט זיך די נויט
האַרב אַרויפגעוואָרפן אויף אים, און ער איז אומגעגאַנגען אַ
פאַרצווייפלטער. מיט דוד פּינסקיס זיכערע בריוו אין די
הענט פלעגט ער זיך ווענדן צו גוטע פריינט און באַקאַנטע

נאָך הלוואות, אָבער יעדער איינציקער האָט נאָכגעקוקט אין שרעק די געשעענישן פון לאַנד און אלע האָבן זיך געוואַלט באַוואַרענען פאַר די טרויעריקע סיורפריזן פונם מאַרגנדיקן טאָג. און ס'איז אים מער נישט געבליבן, ווי די האַפענונג אויפן שריפטשטעלער-פּאַיאָק פון דער רעגירונג און אויפן אייגענעם ביסל באַדעבאַטישקייט, פון וועלכן די פרוי ספּעק-טאָר האָט אָנגעהייבן צו פאַרקויפן און בייטן אויף עס-מיטלען. די פּאַדאָליער אַלט-גוטע לעזער פונם „יודישען מוזשיק“ און דעם „הויז-פריינד“ פלעגן אפילו פון זייערע געווענליכעך אין די טיף-יידישע גאַסן, לעבן דעם אלטן אַדעסער מאַרק, נאָך אַליין פאַרזאָרגן ספּעקטאָרן מיט מציאות אויף שבת און מיטן וואָך. אָבער ער אליין האָט שוין דאָן פעסט געטראַכט וועגן אַ פּלאַן צו פאַרלאָזן רוסלאַנד.

איבערהויפט האָט זיך ביי אים געשטאַרקט דערדאָזיקער געדאַנק, ווען ס'איז געשטאַרבן פון הונגער און קעלט מען-דעלעס אלמנה.

זי, די אַטינקע, האָט שוין אַפילו נישט געקענט נהנה זיין פון דעם אַקאַדעמישן פּאַיאָק, וואָס מען האָט איר צוגע-טיילט. דאָס פּורל האַלץ, וואָס דער אַדעסער ראַט האָט אַרייַנגעשיקט צו דערוואַרעמען אירע אַלטע ביינער, איז שוין אָנגעקומען צו שפּעט, און אויף ספּעקטאָרן האָט עס אַ באַזונדערס שווערן איינדרוק געמאַכט.

ווען מיר זענען געגאַנגען פון דער לוויה זאַלבעדריט : ספּעקטאָר, בערטע און איך, זענען מיר, אויף זיין פאַרשלאַג, אַרייַנגעגאַנגען נאָכאַמאָד אָנקוקן די וואוינונג, וואו ס'האָט געלעבט דער זיידע פון דער יידישער ליטעראַטור. געווען איז עס אין אַ גרוי-קאַלטן נאָכמיטאָג. אינם איינציקן באַהייצטן צימער האָט אַרומגעבלאַנדזשעט דעם זיידנס אַ שווייגנדיקע קרענקלעכע טאַכטער, איינגעבויגן און צעבראַכן פון לעבן און נויט. אין די איבעריקע צימערן האָבן זיך אַרומגעדרייט ווילד-פרעמדע מענטשן.

ארבעטער האָבן עפעס דאָרט די פּאָדלאָגעס געריסן און צורעכט געמאַכט די טירן. מען האָט די דירה, ווייזט אויס, פאַר עמעצן צוגעגרייט. ספּעקטאָר האָט זיך געלאָזט לויפן אַראָפּ פון די טרעפּ און איך מיט זיין פרוי נאָך אים.

גייענדיק אַהיים, האָט ער גערעדט וועגן דער פאַרשטאַר-בענער זקנה. ער האָט איר נאַכגעזאָגט ווייבערישע מדות טובות פאַר איר ערלעך האַלטן דעם זיידן, און דערביי האָט ער געשמייכלט איבער איר קאַרגשאַפט, וועלכע איז אויך געווען עכט-ווייבעריש. צו זיין אַכציקיאָריקן געבוירנטאָג האָט זי גע-פּאָדערט, אַז דער יוביליי-קאַמיטעט זאָל איר אומקערן די זעכ-ציק רובל פינפער-קאַפּיקעס, וואָס זי האָט אויסגעגעבן אויף די עטלעכע הונדערט געברענגטע דעפעשן, מיט וועלכע יידן פון אַלע עקן וועלט האָבן באַגריסט דעם זיידן.

און ווידער האָט ספּעקטאָר געשמייכלט איבער איר, דער פּאָבעניו. אַ יידענע. אין דער יוגנט האָט זי נישט איבעריקס געהאַלטן פונם מאַנס פּתבים, נאָר אַז עס זענען אָנגעקומען פאַר דער יוביליי-אויסגאַבע היפשע עטלעכע טויזנט רובל, האָט זי אויסגעשריען אין התפעלות:

„אוי, שלומקע, שרייב נאָך!..“

לאַכנדיק פון די דאָזיקע קוריאָזן, האָט פרוי ספּעקטאָר באַמערקט, אַז דערפאַר האָט זי שוין געקענט ביישטיין דעם נסיון פון אַ יידיש-שרייבערישער עשירות. ווען זי האָט התונה געהאַט מיט ספּעקטאָרן, האָט ער פאַרמאָגט אַכצן רובל זיין אייגנס, וואָס ער האָט אָפּגעלייזט פאַרן „הויז-פריינד“ אין די בעסאַראַבישע און פּאָדאָליער שטעטלעך. און ער איז געווען אַזוי שטאַרק מיטן דאָזיקן פאַרמעגן, אַז ער האָט זיך נישט געשעמט ערב-שבת געבן עס צו באַהאַלטן דער פּלהס משפּחה, און אירע חברטעס האָבן דערנאָך געהאַט צו לאַכן פון איר חתנם עשירות.

דאָס גאַנצע שטעטל האָט באַדויערט, וואָס זי, די שינע געראַטענע בתיהלע, וועלכע איז געווען אַן איידל-באַלעבאַטישע

טאַכטער פון דער גאַלדענער פּאַן אינם פּאַדאָלער יידישן ישוב, האָט קוים חתונה געהאַט פאַר אַ יידישן שרייבער, וואָס פאַר-מאַגט זיינע אַכצן רובל אייגנט.

און בערטע האָט גוטמוטיק געשמייכלט: זי האָט קיין חרטה נישט אויפן שידוך, כאַטש ער האָט מיט איר נדן גע-מאַכט שלעכטע פאַרלעגערישע געשעפטן.

„און איך אויך נישט,“ האָט ספעקטאָר צוגעגעבן.

זיין פאַרמעגן האָט זי אים נישט אויסגעבראַכט, זיינע אַכצן רובל פונם „הויז-פריינד“ זענען נאָך אינגאַנצן.

ווען מיר האָבן זיך געזעגנט ביי דער טיר פון זייער וואוינונג, איז שוין צוגעפאַלן די נאַכט. ספעקטאָר האָט מיר אָנגעזאָגט, איך זאָג קומען, וועט ער מיר דערציילן אַ סוד. נאָר אַז איך בין געקומען צומאַרגנס מיטאַגזייט, זענען שוין ביי אים געזעסן אַלע אונזערע יונגע קאַלענן, וואָס ער האָט זיי גערופן: די ב ח ו ר י ם.

אַלע האָבן זיי שוין געוואוסט פונם סוד, אַז ספעקטאָר האָט באַשלאָסן אַוועקצופאַרן.

„איר, קינדערלעך,“ האָט ער געזאָגט, „קענט נאָך אויס-וואַרטן אויף בעסערע צייטן, אָבער איך דאַרף מיך צואייקן... איך קען נישט ריזיקירן מיט מיינע לעצטע צען יאָר, וואָס זענען מיר געבליבן צו לעבן... איך וועל פאַרן צום דניעסטער און דאַרטן וועל איך מיך שוין אַוועקלאָזן איבער דער גרענעץ, ווי אַלע יידן. אַלע יידן גייען, וועל איך אויך גיין. וואָס בין איך עפעס פאַר אַ מיוחס? און גאָט וועט העלפן, נאָר דער-ווייל רעשט נישט און דערצייגט עס נישט קיינעם...“

אַזוי האָט ספעקטאָר באַשלאָסן און אַזוי האָט ער געטאָן. ער מיט בערטען, ביידע האָבן זיך גלייך גענומען אַלצדינג אויסצופאַרקויפן. אַ געטרייע יידישע האַנט פון זיינע אַלטע „הויז-פריינד“ לעזער האָט זיך שוין אויך געמיט וועגן אַ זיכע-רער פּור קיין ריבניצע און דאַרטן, לעבן דניעסטער, האָבן

שוין פיינע און לייטישע באַלעבאָסטיס באַזאָרגט פאַר ספּעקטאַרן
אַ דירה.

דעם לעצטן אָוונט זענען מיר זיך פאַרזעסן שפּעט. אַלע
האַבן זיך שוין געהאַט אָפּגעזעגנט, נאָר איך מיטן יונגן דיכ-
טער קראַסניאַנסקי זענען נאָך געבליבן. אין צימער איז געווען
טונקל און שאַטנדיק פונם בלענד-צאַנקעדיקן אייללעמפל, נאָר
די ווירטשאַפט איז נאָך געווען אויפן אָרט, ווייל אַלצדינג איז
געווען פאַרקויפט צו אייגענע מענטשן, וואָס האָבן עס באַדאַרפט
צונעמען נאָך זייער אָפּפאַרן. איך מיט קראַסניאַנסקי האָבן
געוואָלט זיצן מיט די ספּעקטאַרס ביז פאַרטאָג, ביז די פּור
וועט קומען, אָבער ער, ספּעקטאַר, האָט זיך אָנגערופן:

„גייט, קינדערלעך, גייט... די פּור איז טריף און די
נסיצה איז טריף... גאַט איז מיין עדות, אַז דאָס זענען נישט
מיינע וועגן, נאָר איך טאָר נישט ריזיקירן מיט מיינע לעצטע
צען יאָר... איר האָט נאָך צייט אויף אַלצדינג און איך האָב
שוין קיין צייט נישט... אָבער מיר וועלן זיך נאָך זען אין
אויסלאַנד. איר, רחלע, וועט קומען צו אונז קיין אַמעריקע,
גלייך צו אונז, און איר, קראַסניאַנסקי, וועט דאָך קומען צו
אייערע ברידער קיין קאַנאַדע, וועלן מיר דאָרטן זיין נאָענטע
שכנים... און דערווייז גייט אייך געזונטערהייט און דערציילט
קינעם גאַרנישט... שווייגט...“

מיר האָבן זיך אַלע פיר צעזעגנט אין זייער אַ גוטער
שטימונג.

ספּעקטאַר האָט אונז באַגלייט צו דער טיר פון קאָרידאָר,
נאָר אין דער רגע האָט ער זיך עפּעס דערמאנט און איי-
צריינגעלאָפּן צוריק צו זיך אין צימער.

ער האָט אַרויסגעטראָגן אַ קליין גלעזערן לייכטערל און
האַט עס מיר אָפּגעגעבן צו די הענט, זאָגנדיק:

„נאַט! קיין בעסערע מתנה האָב איך איצט נישט...“

ספעקטאָר דער פּריזאָנט-מענטש

איך האָב אים אַ קוש געטאָן אין קאַפּ און איך מיט
קראַסניאַנסקין האָבן באַלד פאַרקאָזט זיין הויז.
ספעקטאָרן האָב איך מער נישט געזען.

* * *

... געווען איז עס ווינטער אין יאָר תרפ"א. דעם יונגן
יוסף קראַסניאַנסקין האָבן דעמזעלפּן יאָר די רומענער דער-
טרונקען אין דניעסטער, ווען ער האָט זיך געוואָלט אַריבער-
פעקלען קיין קאַנאַדע צו זיינע ברידער, און ספעקטאָר האָט
זיינע לעצטע צען יאָר נישט אויסגעדעבט!
דער לעבנסדורשטיקער ספעקטאָר האָט זיך זייער און
זייער צוגעאיילט...

וואַרשע, כ"ג כסלו תרפ"ח

מיין ערשטע באַגעגעניש מיט מרדכי ספעקטאָר.

שכּוּא עפּשטיין.

כ'האָב זיך שוין אָפּגעריסן פון דער גמרא, גענומען פאַרגעסן דעם טאַטנס פעטש פאַר כאַפּן מיך זייענען פּרץ סמאָלענסקינס „התועה בדרכי החיים“. מ'האַט אַ מאַך געטאַן מיט דער האַנט, אַז איך וועל אויסוואַקסן אַ רב. אפילו דער פּרוואו מיט דער וואָדאָזשינער ישיבה האַט נישט געהאַלפּן.

ווען ס'איז אָפּגעדרוקט געוואָרן מיינער אַ שיר אין „המליץ“, דאַכט זיך, וועגן ערשטן ציוניסטישן קאַנגרעס אין באַזעל, האָבן טאַטע-מאַמע אינגאַנצן אָפּגעלאָזט די לייצעס. אויב נישט קיין רב, איז השפּלה. מ'האַט מיר געדונגען אַ דערער פאַר רוסיש, האָב איך פאַראיינס געזוברעוועט בלאַשטיינס יידיש-רוסישן ווערטערבוך, געוואוסט אויף אויסווייניק דעם דריטן טייל פון וואָלפּערס „רוסקאַיאַ רעטש“, געלייענט שוין אומגעשטערט פּרץ סמאָלענסקיין, אברהם מאַפּו, יהודה-לייב גאַרדאַן, ווייסעס „דור ודורשיו“.

פון „זשאַרגאַנישע“ ביכער האָב איך געקענט אַ היפש ביסל שמ"רס ראַמאַנען. איך האָב זיי אָבער נישט געהאַלטן פאַר קיין ליטעראַטור, נאָר פאַר אַזוי מעשיות. דער טאַטע פּלעגט טענהן, אַז דאָס זענען ביכער פאַר ווייבער און דינסט-

מ'יידלעך, נאָר נישט פאַר משפּילים, אַז בכלל איז „זשאָרגאָן“ נישט קיין שפּראַך. העברעיִש איז דער עיקר, אויב איך האָב שוין פאַרלאָזן די גמרא. גוט איז אויך רוסיש, די שפּראַך פון דער מדינה.

קומט צו אונז מאיר דער גלעזער, וואָס פלעגט זיין אונזערער אַ שטענדיקער אורח. אויף אים פלעגט מען זאָס מורמלען, אַז ער פירט אַראָפּ פון דרך הישר מיט זיין אפיקורסות די יוגנט פון די קליינע שטעטלעך, וואו ער ווייזט זיך מיט זיין וואָגן גלאָזגעשיר. דעם אמת זאָגנדיק, איז די „סתרא אחרא“ אויך אין מיר אַריין דורך אים. ער האָט עס אינדערשטי מ'ך אַגיטירט צו פאַרלאָזן די גמרא און נעמען זיך פאַר בילדונג.

דערדאָזיקער מאיר דער גלעזער איז געווען אַ בלאַנד ייד, אַ קיילעכדיקס, האָט גיכער געהאַט דעם אויסזען פון אַ פּאַנקע. זיינע אויגן פלעגן באַזונדערס שמייכלען, ווען ער פלעגט קוקן אויפן ווייבערישן געשלעכט; זיי פלעגן ווי שפּריצן מיט פייער. מיט אונזער געזונטער שיינער דינסט רבקה איז ער געווען, קענטיק, אינטיים.

איינמאָל, שבת בייטאָג, ווען אַלע האָבן אין שטוב זיך צוגעלייגט נאָכן קוגל, האָב איך אים צופעליק געכאַפט זיצן. דיק מיט רבקהן אויפן בוידעם און קליינענדיק פאַר איר אַ ביכל. ביי רבקהן האָבן די באַקן געפלאַמט, די האָר זענען געווען צעשויערט. ער האָט זי צאָרט געהאַלטן ביי דער האַנט און אַזוי ווי פון אַרבל גערויכערט אַ פאַפּיראַס.

איך בין, פאַרשטייט זיך, אַן אויפגעצייטערטער געוואָרן, ווען איך האָב דאָס דערזען, האָב געוואָרט מאַכן אַ געוואָנד. מאיר דער גלעזער האָט מ'ך אַבער גלייך אַריינגענומען אין זיין „אַגיסאַציע“. און איך האָב רבקהן געגעבן אַ וואָרט, אַז איך וועל האַלטן מויל, נישט אַרויסגעבן איר זינד. אַ מאַדנעם מאַגעט האָט געהאַט אַט דאָס געזע יידל. זיין יידיש איז געווען דורכגעוואָרפן מיט רוסישע ווערטער.

ער האָט מיט זיינע געשפרעכן באמת געמאַכט אין מיר צו גאַנצע איבערקערעניש.

ווען טאַטע-מאַמע האָבן דערזען די ענדערונג אין מיר, האָבן זיי גלייך געוואָרפן אַ חשד אויף מאירן. כ'געדענק, אַז איינמאַל האָט זיך מאיר אָפּגעהיצט מיטן טאַטן אַ גאַנצע נאַכט. כ'האַב געהערט אָפּט דערמאָנענדיק מיין נאַמען. דער רעזולטאַט דערפון איז געווען, אַז איך האָב געקאָנט לייענען וועלכע העברעישע ביכער איך האָב נאָר געקענט קרינגן.

ווען מאיר דער גלעזער איז געקומען צו פאָרן, בעת איך בין שוין געוועזן אַ גאַנצער משפּיל, האָט ער מיך גע-נומען באַקענען מיט דער „זשאַרגאַנישער“ לייטעראַטור. דאָס ערשטע האָט ער מיר דערלאָנגט מענדעלע מוכר-ספּרימס „קליאַטשע“. ס'האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז די „קליאַטשע“ האָט עס מאיר פאַרגעלייענט פאַר אונזער דינסט רבקהן יענעם שבת בייטאָג, ווען איך האָב זיי געכאַפט אויפן בוידעם.

די „קליאַטשע“ איז נאָכדעם געגאַנגען פון שטוב צו שטוב. אויך ביי אונז האָט די מאַמע זי פאַרגעלייענט פאַר די שכנות און אויסגעטייטשט עס ווי אַ משל אויף דער פאַר-וואַלטער כנסת ושראל.

רבקה האָט געכיקעט אינדערשטיי פון דערדאָזיקער אויסטייטשונג. ווען קיינער איז נישט געווען אין שטוב, האָט זי מיר דערקלערט די „קליאַטשע“ לויט מאירס פירוש, ווי אַ היינטוועלטיקע אָפּשפּאַטונג פון דער אָפּגעשטאַנענער כנסת ישראל.

כ'האַב דערזען, אַז אויך אין „זשאַרגאַן“ קענען זיין אַזעלכע ערנסטע לייטעראַרישע חיבורים, ווי אין העברעיש און געבעטן מאירן, ער זאָל מיר קרינגן אַנדערע ביכער אין „זשאַרגאַן“, ווי די „קליאַטשע“. פון זיין טשעמאָדאָן האָט ער אַרויסגעשלעפט מרדכי ספּעקטאָרס „עניים ואביונים“, אַ באַנד „הויז-פריינד“. ביידע ביכער האָבן אויף מיר געמאַכט אַ שטאַרקן

מין ערשטע באגעגעניש מיט מרדכי ספעקטאָר

איינדרוק, און איך בין געוואָרן אַ גרויסער אָנהענגער פון דער „זשאַרגאַנישער“ ליטעראַטור.

מאיר האָט מיר אָנגעוויון אַ קוואַל, וואו איך קען זי קריגן – נישט ביי קיין אַנדערן, ווי ביים דאָקטאָר, וואָס מ'האַט געהאַלטן פאַר אַ גוי גמור, נאָר וואָס האָט געהאַט אַ גרויסן אינטערעס פאַר דער יידישער ליטעראַטור.

ווען רבקה איז אַוועק פון אונז אין אַן אַנדער שטאָט, האָב איך שטאַרק באַדויערט, ווייל מיט איר האָב איך זיך געקענט טיילן מיט מיינע איינדרוקן פון איבערגעלייענטן, בפרט נאָך, אַז זי פלעגט אַזוי וואַרעם גלעטן איבער די האָר און נאָכאַמאָל דערזאַנגען אַ הייסן קוש.

דאָס איז געווען אַ מיידל אַ ברען, מיט אַ זעלטענער אינערלעכער אינטעליגענץ. וועגן מאירן פלעגט זי רעדן מיט באַגייסטערונג. מענדעלע מוכר-ספרים און ספעקטאָר זענען פאַר איר געווען געטער.

זי האָט מיר אָנפאַרטרויט אַ סוד, אַז דעם דאָקטאָרס ווייב לערנט איר רוסיש, אַז יידיש האָט זי זיך אַליין אויס-געלערנט; מ'האַט איר בלוז באַוויון דעם אַלף-בית. איך האָב נאָך איר שטאַרק געבענקט, און אָט די בענקשאַפט האָב איך דאָס צום ערשטן מאָל אויסגעדריקט אין אַ זשאַרגאַניש ליד. מיין חבר שייקע, וואָס האָט דורכגעמאַכט כמעט די-זעלבע אַנטוויקלונג, וואָס איך, האָט אויך עפעס אָנגעשריבן אַ ליד. ביידע האָבן מיר נאָך איבערגעזעצט בשותפות אַ קליין ליד פון רוסישן דיכטער לערמאַנטאָוו און מיר האָבן באַ-שלאָסן אונזערע „ווערק“ אַוועקצושיקן אין „הויז-פריינד“ צו ספעקטאָרן. ווי גרויס איז געווען אונזער פרייד, ווען אין עטלעכע וואָכן אַרום באַקומען מיר אַ בריוו פון ספעקטאָרן אַליין, אָנגעשריבן מיט אַ שיינער קלאָרער האַנטשריפט, אַז די ערשטע פּראוון זענען נישט געלונגען. נאָר ער ראַט אונז ווייטער צו שרייבן, פיילייכט וועט עפעס אַרויסקומען. דעם בריוו האָט אָפגענומען דער טאַטע. די מצעה איז

אים געפעלן געוואָרן, און איך האָב שוין געקענט אומגעשטערט
לייענען אויך „זשאַרגאַנישע“ ביכער. יעדעס מאָל, ווען דער
טאַטע פלעגט פאָרן געשעפטלעך קיין ווילנע, פלעגט ער מיר
ברענגען אַ מתנה אַ העברעיִש בוך און אַ זשאַרגאַניש.

ספעקטאָרס דערמוטיקונג צו שרייבן ווייטער האָט גע-
בראַכט דערצו, אַז אין אַ קורצער צייט אַרום האָב איך שוין
געהאַט היפשע עטלעכע העפטן מיט גראַמען. טאַטע-מאַמע
האַבן זיך גענומען באַאומרויִקן פאַר מיין שטענדיקער פאַר-
טראַכטקייט, נאָר מאיר דער גלעזער, וואָס פלעגט אונז אָפט
באַזוכן, פלעגט זיי אויסלאַכן. ער פלעגט טענהן: איר וועט
זען, ס'וועט נאָך פון אים אַרויסוואַקסן אַ פאַעט, און זיי
פלעגן מיר לאָזן געמאַך.

אין געדענק, אַז איינמאָל פאַר פסח האָב איך זָנגע-
שריבן אַ גרויסן שיר „דער סדר“.

דער טאַטע איז געווען דערפון אַנטציקט. ער האָט דאָס
אפילו פאַרגעלייענט פאַר אייניקע באַלעבאַטיים. יענע האָבן
געקרימט מיט די נעזער: וואָס איז דער תכלית דערפון?
דער טאַטע האָט זיי אָנגעברוגזט געענטפערט, אַז זיי
זענען שוטים און פאַרשטייען גאַרנישט. מיט זיינע אייגענע
הענט האָט ער דעם שיר אַריינגעלייגט אין אַ גרויסן קאַנווערט
און עס אַוועקגעשיקט מיין פאַרהייראַטער שוועסטער אין וואַרשע,
כדי צו ווייזן מבינים.

די שוועסטער האָט מיר פאַרן שיר צוגעשיקט אַ שיינע
מתנה, און ס'איז באַשלאָסן געוואָרן, איך זאָל אַוועקפאַרן גלייך
נאָך פסח קיין וואַרשע שטודירן.

דער טאַטע האָט מיר אָנגעזאָגט, איך זאָל נעמען מיט
זיך אַלע מיינע פתבים. זיין אָנזאָג איז געווען איבעריק, ווייך
איידער וואָס-ווען, האָב איך שוין אַלע מיינע פתבים געהאַט
פאַרפאַקט אין מיין קעסטל זאַכן.

אויפן דריטן טאָג נאָך מיין אָנקומען קיין וואַרשע, האָב
איך באַשלאָסן צו מאַכן אַ וויזיט ספעקטאָרן. דער באַשלאָס,

איז, פאַרשטייט זיך, מיר אָנגעקומען נישט לייכט. ביי דעם איין געדאַנק, צו שטיין פנים אל פנים מיט ספעקטאָרן, האָט מיך געוואָרפן אין היץ און אין קעלט. קיין לעבעדיקן שרייבער האָב איך דאָך אין די אויגן נישט אָנגעזען; האָט זיך ספעקטאָר אויסגעמאַלט אין מיין רעיון, ווי עפעס אַ פאַן-טאַסטישע פיגור.

איך האָב זיך אים אַנדערש נישט פאַרגעשטעלט: הויך ווי עוג מלך הבשן, אַ געגאַלטער, מיט פעך-שוואַרצע וואַנסעס, לענגע געקודלטע האָר, אין אַ צילינדער און אַ פעלעריגע, מיט אַ גראָבן ציגאַר אין מויל. פון „הויז-פריינד“ האָב איך געוואוסט, אַז ער וואוינט אויף נאָוואָליפיע 7.

אין פאַרלוף פון אַ וואָך צייט בין איך געגאַנגען צו דעם הויז אויף נאָוואָליפיע, זיך דערוואוסט גענוי אין וועלכער דירה ספעקטאָר וואוינט, נאָר נישט געוואָגט אַריינצוגיין. נישט איינמאַל בין איך שוין געווען ביי דער טיר, געהאַלטן די קליאַמקע, נאָר ס'פלעגט מיר טרייסדען אַ צאָן אָן אַ צאָן און איך פלעג אַוועקלויפן צוריק, ווי עמעצער וואָלט מיך געיאָגט אין פלייצע.

דאָס הויז אַליין אויף נאָוואָליפיע 7 האָט מיך שטאַרק אַנטטוישט; זיין אָפגעלאָזט, פאַרכמורעט אויסזען האָט עפעס נישט האַרמאָנירט מיט מיין פאַרשטעלונג וועגן ספעקטאָרן. ווי קומט ער, האָב איך געטראַכט, צו וואוינען אין אַזאַ קאַסטן? ער דאַרף זיין, אויב נישט אין אַ פאַלדאָן, איי, אַמ-ווייניקסטנס, אין אַזאַ ליכטיקער אָפגעזונדערטער געביידע, ווי דער „מיראַוואָי סודיאָ“ אין אונזער שטעטל, מיט אַ שיינעם גאַרטן אַרום, פיל מיט פרישקייט און מחיהדיקן גרינס. צום סוף גאָר אַזאַ נעבעכדיק פילשטאַקיק הויז.

פונדוואַנען האָט זיך גענומען ביי מיר דער באַגריף וועגן ספעקטאָרן, ווי וועגן אַ רייכן אַריסטאָקראַט, ווייס איך נישט. אין זיינע ווערק, וואָס איך האָב שוין געהאַט צום גרעסטן טייל דורכגעלייענט, האָבן זיך גאַרנישט געפילט קיין רייכקייט

און אַריסטאָקראַטישקייט; זיי האָבן, פאַרקערט, געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק גראד מיט זייערע רעאַלע לעבנס-שילדערונגען, מיט דער וואַרעמער באַציונג צו די אַרעמע, מיט דער איראַניע צו די רייכע.

אין דעם פּרט זענען דאָך ספּעקטאַרס ווערק געווען גראד דער היפּוך צו שמ"רס פּרינצן און פּרינצעסינס מיט זייערע קרישטאָלענע פּאַלאַצן, לאַקייען, הינט און יעגערס. מסתּמא האָט דאָ געהאַט אַ ווירקונג אויף מיר רבקה, וואָס פּלעגט זיך פּאַר-שטעלן גרויסע מננטשן, וועגן וועלכע זי האָט געלייענט, דווקא ווי אַ אַריסטאָקראַטן, וואָס גייען זייער רייך אָנגעטאָן און לעבן אין פּל-טוב. איז וואָס קען זיין שענער, ווען איינער גייט אין אַ ציילנדער און אַ פעלערינע, מיט געקודלטע האָר און וואוינט אין אַזאַ הויז, ווי דער „מיראַוואַי סודיאַ" פּון אונזער שטעטל? עס האָבן נאָך געפעלט צום רומל אַ וועליסאַפּעד און אַ קאַטש, געשפּאַנט מיט אַ פּאַר הייסע פּערד.

רבקה פּלעגט מיר זאָגן נביאות, אַז אויב איך וועל ווערן אַ שרייבער, וועל איך אויך אַזוי אויסזען אין לעבן... האָט דאָס די רבקה געהאַט אַ פּאַנטאַזיע...

איינמאָל, אַ פּאַרנאַכט, נאָך אַרומבלאַנקען זיך אַרום נאָ-וואָלפּיע 7 היפשע עטלעכע שעה, האָב איך זיך אָנגענומען מיט מוט; פּדי נישט חרטה צו האָבן אויף מיין באַשלוס, האָב איך, ווי אַן אונטערגעשאַסענער, גענומען אַרויפלויפן אויף די פינ-סטערע דריי שטאַק טרעפּ, אַז איך האָב שיעור נישט געבראַכן האָלן און נאַקן.

אַ צעטומלטער, האָב איך אָנגעהייבן קלאַפּן, דאַכט זיך, מיטן גאַנצן פּוח אין טיר, אַזוי ווי איך וואָלט זיך ווערן אַריינברעכן אין איר. כ'האַב לאַנג געקלאַפּט, און ענדלעך האָב איך דערהערט אַ ביזו ברומען.

די טיר האָט זיך פּאַנאַנדערגעעפּנט. פאַר מיר איז גע-שטאַנען אַ קיילעכדיקע פיגור, אַ באַרוועסע, מיט אַ ליכט אין דער האַנט. די געזיכטשטריכן האָב איך נישט באַמערקט, נאָר

געוואָרפֿן האָבן זיך מיר אין די אויגן צעלעכערטע עלנבויגנס פֿון אַ רעקל, וואָס איז אַראָפֿגעהאנגען פֿון אַ פֿאַר געזונטע פֿלייצעס. כ׳בין געווען זיכער, אַז איך האָב נישט געטראָפֿן דעם ריכטיקן פֿלאַץ, אַז איך האָב פֿאַרבלאָנדזשעט.

די קײלעכדיקע פיגור האָט מיך מיט פֿאַרוואַנדערונג באַטראַכט און געפרעגט, וואָס איך דאַרף. מײן „גרינער“ אויסזען האָט שוין מסתמא געגעבן צו פֿאַרשטיין, ווער איך בין.

ס׳האָט גענומען היפשע עטלעכע מינוט, אײדער איך האָב אָפֿגעכאַפֿט דעם אָטעם, און אַרויסגערעדט אין מײן צעקאַ-ליעטשעטן רוסיש (אַנדערש האָט מיר נישט געפֿאַסט), אַז איך דאַרף האָבן דעם הער מרדכי ספעקטאָר, דעם רעדאַקטאָר פֿון „הויז-פֿריינד“, דעם פֿאַרפֿאַסער פֿון די און די ראַמאַנען; איך האָב טאַקע דערבײַ אויסגערעכנט דעם גאַנצן צעטל.

די קײלעכדיקע פיגור האָט, דאַכט זיך, אַ שמיכל געטאַן און געענטפֿערט פֿונקט אין אַזאַ רוסיש, ווי מײנער:
„דאַס בין איך!“

איך בין געבליבן שטיין געפֿלעפט. איז אַט דער באַרוועסער קײלעכדיקער מענטשל מיט די צעדעכערטע עלנבויגנס ספעקטאָר אַליין? ניין, עפעס גלויבט זיך נישט.

ס׳האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז איך האָב ספעקטאָרן אויפֿ-געוועקט פֿון שלאָף. ער האָט אַ גאַנצע נאַכט געשריבן, האָט ער זיך בײטאָג צוגעלייגט. אַזוי האָט ער מיר טאַקע גלייך דערקלערט, אַלץ אין רוסיש, און מיך אײנגעלאָדן אין צימער. צי דער טונקעלער שײן פֿון ליכט, צי מײן אײגענע שטימונג האָט אָנגעוואָרפֿן אַרום אַ מרה-שחורה, נאָר עפעס האָב איך זיך דערפֿילט באַלײדיקט אי פֿאַר דעם כמורנעם אויסזען פֿון צימער, אי פֿון באַלעבאַס.

ספעקטאָרס געזונטע קײלעכדיקע געזיכט האָט גאַרנישט האַרמאָנירט מיט מײן פֿאַרשטעלונג וועגן דעם געזיכט פֿון אַ שרײבער, וואָס דאַרף זײן בלאַס און פֿאַרטראַכט. זײנע אויגן האָבן ווי געלאַכט, קוקנדיק אויף מײן פֿאַרלאָרנקײט, און ער

האָט מיר גלייך געהייסן דערלאנגען מיין פעקל כתבים. אים איז שטארק געפעלן געוואָרן די האַנטשריפט, און ער האָט מיך אַ פּרעג געטאָן, צי בין איך דאָס נישט דערזעלבער, וואָס האָט אים מיט נאָך איינעם צוגעשיקט אָן איבערזעצונג פון לער-מאַנטאָוון.

דאָס איז געווען פאַר מיר אַ באַשטעטיקונג, אַז ס'זיצט טאַקע פאַר מיר ספּעקטאָר; זיין צוגעלאָזנקייט, זיין העפלעכע באַנעמונג האָבן מיך געמאַכט מוטיקער און דרייסטער.

דער שמועס האָט זיך געפירט אַלץ אין רוסיש, פּדי צו ווייזן, אַז איך בין נישט אַבי-ווער. ספּעקטאָר האָט געוואָרט וויסן, פון וואָס וועל איך לעבן אין וואַרשע, גיט ער מיך אַ פּרעג: „אַטשעוואָ ווי בודעטע קושאַט?“ וואָס באַטייט: פון וואָס וועט איר עסן?

אַפילו מיר, וואָס איז נאָך דעמאָלט נישט געווען קיין געוואַלדיקער קענער אין רוסיש, האָט דער אויסדרוק אַ גריליך געטאָן אין אויער. ספּעקטאָר האָט מיך אויך געפרעגט, צי איך האָב געדייענט טורגעניעווס פּאַ צי ע. פאַרוואָס דווקא טור-געניעוון און דווקא זיין פּאַעזיע, ווייס איך נישט. אויף אַזוי-פיל האָב איך שוין געהאַט אַ באַגריף וועגן דער רוסישער ליטעראַטור, אַז טורגעניעווס צייכנט זיך גראַד נישט אויס מיט פּאַעזיע. נאָר מסתמא, אַז ספּעקטאָר פּרעגט, האָט עס אַ באַ-דייטונג.

ער האָט מיר געהייסן קומען אין אַ וואָך אַרום, נישט שפּעטער, ווי ניין אַ זייגער אינדערפרי, נאָך אַן ענטפּער וועגן דעם גורל פון מיינע כתבים.

נאַטירלעך, אַז אין דעם באַשטימטן טאַג האָב איך, נאָך אַ שלאָפּלאָזער נאַכט, זיך געפּעדערט צו זיין אויף נאָוואַ-ליפּיע 7, נישט ניין א זייגער, נאָר מיט אַ פּאַר שעה פּריער. ווען איך האָב אָנגעקלאַפּט אין טיר פּונקט ניין, איז שוין ספּעקטאָר געווען אָנגעטאָן אַוועקצוגיין. ער האָט מיך

מ'ין ערשטע באגעגעניש מיט מרדכי ספעקטאָר

באגעגנט זייער פריינטלעך: זיין געזונט לעבעדיק געזיכט האָט געאַטעמט מיט פרישקייט און זעלבסטצופרידנקייט.

אמת, קיין ציילנדער און פעלערינע האָט ער נישט גע- טראָגן, נאָר ער איז געווען אָנגעטאָן שיין, ווי מען גייט אָפילו נישט אָנגעטאָן ביי אונז יום-טוב; ער האָט געמאַכט גאָר אַן אַנדערן איינדרוק, ווי דאָס ערשטע מאָל. דאָס גרויסע צימער האָט אויך געמאַכט אַן אַנדערן איינדרוק; עס איז געווען פאַר- גאָסן מיט זונשיין און געשפיגלט פון זויבערקייט...

אַ דאַמע, מסתמא פרוי ספעקטאָר, איז געזעסן ביי אַ פענסטער און עפעס געמאַלט, נישט אומקערנדיק זיך אָפילו צו אונזער זייט. ווי ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, האָט זי זיך פאַר- נומען מיט רעטושירן פּאַטאַגראַפישע נעאַטיוון. איר פּאָזע מיטן פענזל אין האַנט, ביים רעטושיר-ברעט, האָט צוגעגעבן דעם צימער אַ באַזונדערן חן פון אַ קינסטלערישער אַט- מאַספּערצ.

אויפן טיש, וואו ס'איז געשטאַנען אַן אויסגעלאָשענער סאַמאָואַר, זענען געלעגן עטלעכע נומערן פון דער וועכנט- לעכער צייטונג „דער יוד“, וואָס האָט אָנגעהייבן מיט אַ קיר- צער צייט פריער אַרויסצוגיין אין וואַרשע, הגם געדרוקט האָט ער זיך אין קראַקע.

דער געשפרעך האָט זיך שוין איצט געפירט צווישן אונז אויף פּראָסט מאַמע-לשון. ספעקטאָר האָט געפונען, אַז מיינע כתבים זענען נאָך נישט ראוי צום דרוק. די שפּראַך איז אָבער גוט, און ווען איך וועל אַרבעטן איבער זיך, קען פון מיר אויסוואַקסן אַ שרייבער. כדי צו באַקענען זיך, ווי מען דאַרף שרייבן לידער, האָט ער מיר געראָטן דורכצולייענען מאַריס ראָזענפעלדס „דער יידישער מאַי“ אין איינעם פון די נומערן „יוד“.

ער האָט מיך טאַקע מכבד געווען מיט דעם נומער אַלס אַנדענק, אַז איך בין ביי אים געווען. פאַרגעסנדיק זיך, אַז

ער דארף אוועקגיין, האָט ער גענומען אויסדריקן זיין אַנטזיי-
קונג מיט מאַריס ראָזענפעלדן.

„אַט דאָס איז אַ טאַלענט, אָט דאָס איז אַ טאַלענט“,
האָט ער מיך באַגלייט מיט לייכטנדיקע אויגן צו דער טיר.
ער האָט מיך געבעטן, אַז ווען כּוועל האָבן עפעס ניי-
אַנגעשריבנס, זאָל איך אים ברענגען. ער איז טאַקע זייער
פאַרנומען, נאָר ער וועט שוין געפינען צייט.

„מיר דאַרפן האָבן יונגע כּוחות, וואָס קענען גוט יידיש,
וואָס האָבן אַ סטיל און ליטעראַרישע פעאיקייטן“, האָט ער
געזאָגט, דריקנדיק מיין האַנט, און איך האָב אין אים דער-
פילט אַן אמת פאַטערדעכע וואַרעמקייט...

ספעקטאַרס דעמאָלטיקע אויפמונטערונג האָט פיל בייגע-
טראָגן, אַז איך זאָל ווערן אַ שרייבער.

פון מיינע שפּעטערדיקע באַגעגענישן מיט אים האָב איך
זיך דערוואוסט, אַז ער האָט מיך געדענקט און אויפמערקזאַם
נאָכגעפאַלגט מיין שרייבן.

אַזוי איז געווען דער פּאַל נישט נאָר מיט מיר אַליין,
נאָר מיט צענדליקער אַנדערע.

הגם מיינע וועגן זענען זיך דערנאָך ראַדיקאַל פאַנאַדער-
געאַננען מיט ספעקטאַרס גאַנצן קוק אויף זאַכן, מיט זיינע
באַגריפן, האָב איך אָבער שטענדיק געפילט אַ באַזונדער פאַר-
געניגן צו טרעפן זיך מיט ספעקטאַרן, צו פאַרברענגען מיט אים.
ליטעראַטור איז פאַר אים געווען דער קוואַל פון לעבן,
און האָט ער ביי עמעצן באַמערקט ליטעראַרישע פעאיקייטן,
האָט ער נישט געווענדט קיין אויפמערקזאַמקייט אויף פּאַלי-
טישע ריכטונגען, אויף שאַרפע מיינונג-פאַרשידנהייטן. ער איז
שטענדיק געבליבן דער טאָדעראַנטער אומפאַרטייאישער פּלעגער
און שיצער פון דער יידישער וואַרטקונסט.

איצט קען מען שוין מער אַזעלכע טיפן נישט טרעפן.
די גרויסע איבערקערענישן האָבן די נאָענטסטע אידעענפריינט
צעשיידט, צעקריגט, אַרויפגעלייגט אַ שאַרפן שטעמפל אויך

מײן ערשטע באַגעגעניש מיט מרדכי ספּעקטאָר

אויף דער באַציונג צו ליטעראַטור און אויף דער ליטעראַטור
גופא. ספּעקטאָר איז געבליבן דערזעלבער אַפּאָליטיקער, ווי
שטענדיק, הגם ער איז באַזעסן אַ חוש אויפצוכאַפּן די נייע
שטרעמונגען אין לעבן, איז נישט געבליבן פאַרגליווערט, וואָס
איז נישט אַפט דער פּאַל אַפּילו מיט יינגערע פּון אים.

דער לעצטער פון א דור.

ב. קארליניוס.

אין אונזער ליטעראטור האָט מען זייער יונג חתונה.
ווי אַלט איז זי אינגאַנצן, די ליטעראטור אונזערע, אין
דעם וועלטלעכן נוסח, ווי מיר האָבן זי איצט?
פופציק-זעכציק יאָר. און נעמט איר זי איינטיילן אין
גענעראַציעס, האָט זי שוין, ברוך השם - אוראייניקלעך...
פאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע איינטיילונג איז אין עצם
נישט מער, ווי אַ פוסט וואַרטשפּיל. דער פאַרשטאַרבענער זיידע
פּרץ וואָלט נאָך איצט געווען יינגער פון אַנדערע אייניקלעך,
און עטלעכע פון די טאַטעס זענען פריש, לעבנס-קרעפטיק,
פּראָדוקטיוו - עס שטייען די יונגע און יינגסטע, קוועטשן מיט
די פלייצעס און זענען מקנא: וואו נעמט מען אַזעלכע פוחות!
אפשר דער איינציקער אמתער זיידע, וואָס איז מיטגע-
גאַנגען מיט אונז ביז די לעצטע טעג - זיידע אין דעם באַגריף
פון צייט און טאַקע אויך לויט דעם מהות אין דער פאַרם
פון זיין שאַפן - איז געווען מרדכי ספעקטאָר.
כראַנאלאָגיש דער נאָענטסטער צו דער השפּלה-עפאָכע,
איז ספעקטאָר איינער פון די געציילטע, וואָס מ'קאָן נישט אָנ-
ווייזן ביי זיי קיין שום שפור פון די לאַזונגען פון יענער

עפֿאַכע. אליין אַ פשוטער מענטש פון פּאַרץ, איז ספּעקטאַר
נישט באַאיינפלוסט געוואָרן דירעקט פון דער אינטעליגענטישער
העברעישער ליטעראַטור—ווי דאָס איז געווען דער פּאַרץ, למשל,
מיט מענדעלעפּן, פרצן אָדער דינעזאָנען. ער איז געקומען אין
דער ליטעראַטור מיט דער גאַנצער פּשטות פון אַ פּאַלקסמענטש
(ער האָט אַפילו שפּראַכדעך קיין צוואַנציע נישט דורכגעמאַכט)
און מיט דער ערלעכקייט פון אַ מאַלער-דערציילער.

יידן זענען „פינסטערע מענטשן“, אַלע אומגליקן נעמען
זיך פון די פרומע פּאַנאַטיקער — ספּעקטאַר גריבלט זיך נישט,
פּשטלט זיך נישט. ער ווערט דיקטירט אין זיין שאַפּן פון אַ
רייעם קינסטלער-אינסטינקט. ער מאַלט און דערציילט, אַלאַזיינס:
צי זענען עס גוטע אָדער שלעכטע יידן.
איינער פון יענער צייט—דאַכט זיך, שלמה מאַנדעלסערו—

האָט זיך פּאַרענטפּערט (אין העברעיש, פּאַרשטייט זיך):

„קאָכט זיך נישט, ברידער,

כ'האַב גאַרנישט געטאַן;

כ'האַב נאָר דערציילט דאָ,

אַזוי ווי איך קאָן“.

ספּעקטאַרן פּאַלט גאַרנישט איין, זיך צו פּאַרענטפּערן. עס
איז דאָך פּאַר אַ קינסטלער אַזוי פּשוט: יידן זענען לעבעדיקע
מענטשן. עס איז אַ רחמנות צו זען, ווי אַן אַרעמאָן מאַטערט
זיך. אָבער אַרעמעלייט קאָנען אויך זיין קאָמיש; און ווייבער
זכּנען אינטערעסאַנט און האַלב-קאָמיש אין זייער ווייבעריש
טעפל-לעפל-לעבן, און קינדער זענען שיין און האַרציק — דו
ווערט מיטגעריסן פון יעדער קלייניקייט, און דו מאַלסט און
דערציילסט, „ווי דו קאָנסט“.

דער נאָוועגיסט ספּעקטאַר מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט
צוריק ווייסט נישט פון קיין שום אידעאישע אַלגעמיינע טענ-
דענצן — ער איז אין דעם זין אפשר דער איינציקער פון דער
גאַנצער פּלעאַדע, וואָס איז ריין מענטשלעך און (ווי פרעמד
דאָס זאָל נישט קלינגען) ריין קינסטלעריש.

א נאמען באדייט עפעס.

עס איז געשען, אז יצחק-לייבוש פּרץ צוזאמען מיט מרדכי ספעקטאָר האָבן רעדאָקטירט די באַקאַנטע „יום-טוב-בלעטלעך“. ווי אזוי האָט עס געקאַנט געשען? ווי אזוי האָבן די ביידע פון עק-צו-עק אַנטקעגנגעזעצטע נאַטורן זיך געקאַנט פאַרייניקן אין איין ליטעראַרישער מחיצה? זאָלן וועגן דעם דערציילן יענע, וועלכע זענען געשטאַנען גענטער צו דעם פאַקט און געדענקען אים בעסער.

פאַרשטייט זיך, אז לאַנג האָט דער זיווג נישט געקאַנט אָנהאַלטן. ספעקטאָר איז אַוועק פון די „יום-טוב-בלעטלעך“ און האָט אָנגעהייבן אַרויסגעבן זיינע באַזונדערע, וואַכעדיקע בלעטלעך. אין דעם נאָמען ליגט דער גאַנצער מענטש און שריפט-שטעלער ספעקטאָר, וועלכער האָט נישט געקאַנט אויסקומען צוזאַמען מיט פּרצעס פּלאַטערדיקער יום-טובדיקייט.

ספעקטאָר איז געווען וואַך. ער האָט געהאַט אַן אויג פאַר דער קליינדעכער, וואַכעדיקער אַלטעגלעכקייט פון לעבן, און באַהאַנדלט האָט ער אַט די וואַכעדיקייט ערנסט און זאַלעך, ווי אַ מענטש, וואָס איז אַליין דערמיט פאַרבונדן און לעבט אַליין אין דער וועלט פון די קלייניקייטן.

אַנדערע האָבן בעסער געמאַלט די גאַס, דעם בית-מדרש, די רבנישע און רביאישע הייזער פון תורה און קדושה און יחוס. ספעקטאָר האָט געגעבן די פשוטע שטוב, די קיך, דעם המונישן ייד, דעם בעל-מלאכה. אַט די סביבה איז אים נאָענט געווען און איר לעבן האָט ער געמאַלט מיט אַ תמימותדיקער מענטשלעכער האַרציקייט און גוטסקייט—אים איז ווייט געווען דער שוואונג פון אַ פּוילישן רבי, פּונקט אזוי ווי די תלמיד-חכמדיקייט פון אַ ליטווישן רב. ער האָט אָבער געטראָגן אין

דער לעצטער פון א דור

זיך די הארציקייט און דעם הומאָר פון אַ פשוטן וואָלינער
חסידישן ייד.

דאָס, וואָס האָט ספּעקטאָרן פאַרבונדן מיט דעם אַרומיקן
ברייטן קולטורשטראַם פון דער יידישער גאַס, איז געווען די
הבת-ציון-באוועגונג.

דידאָזיקע באַוועגונג האָט פאַר ספּעקטאָרן נאָר פאַראַלגע-
מיינערט דאָס, וואָס איז שוין פון פריער געווען פאַר אים
קלאָר און פאַרשטענדלעך. ספּעקטאָר האָט לייב געהאַט דעם
יגיע-פּימניק און אָפּגעשאַצט זיין חשיבות. איצט איז דערפון
אויסגעוואַקסן אַ פּאָדקסאידעע, די אידעע פון אַרבעט, אפיקו
פון ערדאַרבעט. ספּעקטאָר שרייבט אָן אַ ריזיקן ראַמאַן אין
וועלכן ער פאַרהערלעכט דעם „יידישן מוזשיק“.

דאָס איז אַ דאָטום. דער ראַמאַן האָט, אויסער זיינע
צוגעטראַכטע טענדענץ-געשטאַלטן, אויך אויסגעצייכנטע בילדער
פון דער יידישער היים, פון דער יידישער משפּחה, און דערצו
אַ מאַסע כאַראַקטעריסטישע עפּיזאָדישע פיגורן.

דאָ גייט אָבער טאַקע וועגן דער טענדענץ גופא.
דאָס האַלבע יאָרהונדערט, וואָס טיילט אונז אָפּ פון
„יידישן מוזשיק“, האָט דורכגעטרייסלט אונזער לעבן און עס
איבערגעפּויט און איבערגעפּאַרמט. אין זיין צייט אָבער (דע-
מאָלט, ווען אונזער פּאַלעבאַטישער ייד פּלעגט נאָך קוקן מיט
בטול און פאַרזאָכטונג אויפן בעל-מלאכה) איז דער ראַמאַן גע-
ווען אַ לאַזונג, אַ שטיק רעוואָלוציאָניזירונג פון אונזער ווירק-
לעכקייט, און דערמאָנסטו דין, אַז אויף דעם ראַמאַן האָט זיך

דערצויגן א גאנצער דור, און אז דער דור האָט באמת איינ-
געזויגן אין זיך אַ שְנאה צו די נישט-פּראָדוקטיווע לופט-פּרנסות
און אַ ווילן זיך פון זיי אַרויסצורייסן, – שאַצסטו אָפּ מיט
אַ באַזונדער דאַנקבאַרקייט דעם ערקעכן מיטבויער פון אונזער
ליטעראַטור, וועלכער האָט טיילווייז אויך מיטגעהאַלפּן דירעקט
צו דער פאַרוועלטלעכונג און פאַרבעסערונג פון אונזער לעבן.

ספּעקטאַרס שאַרפּער הוש פאַר דער וואַכעדיקער אַלטעג-
לעכקייט, פאַר דער ווירקלעכקייט פון טאַג, האָט אים צוגעפירט
נאָענט צו דער זשורנאַליסטיק, ביי וועלכער ער האָט זיך גע-
האַלטן ביז זיינע לעצטע טעג.
אויך אין דעם זין איז ספּעקטאַר געווען אַן אויסנאַם
צווישן דער גאַנצער משפּחה פון די „זיידעס“. ספּעקטאַר איז
געווען אַרגאַניש פאַרבונדן מיטן זשורנאַל, מיט דער טאַג-ציי-
טונג און האָט ליב געהאַט דעם לעבעדיקן קאָנטאַקט מיט זיין
לעזער. עס איז כאַראַקטעריסטיש, אז נישט מענדעלע, נישט
פּרץ, נישט דינעזאָן און אפילו נישט שלום-עליכם האָבן נישט
באַוויזן אין אַזאַ מאָס צו פאַרבינדן זייער פּערזענדלעך לעבן
מיט דער פּרעסע, ווי ספּעקטאַר האָט עס באַוויזן, כאַטש ספּעקטאַר
האָט אין זיין זשורנאַליסטישער טעטיקייט נישט געשאַפּן פאַר
זיך קיין זעלבשטענדיקע פאַרם, בעת פּרץ, למשל, קאָן גילטן
פאַר אַ מייסטער אין דער פּובליציסטיק און שלום-עליכם איז
פּאַקטיש דאָך געווען אַ פעליעטאַן-שרייבער.
אין ספּעקטאַרן האָט געלעבט דער געזונטער פּאַלקסמענש,
וואָס קאָן זיך נישט איינשטיסן אין די ד' אמות פון רשות-

היחיד; ער האָט געדאַרפט האָבן פאַר זיך דעם ברייטן רשות-
הרבים, די גאַס. דערביי איז ער אָבער געווען אַ שריפטשטע-
לער פון באַרוף - אַ מענטש, וואָס האָט ליב דעם פראַצעס
פון שרייבן און קוקט אויף דער אַרבעט, ווי אויף אַן עבודה.
אַזעלכע שריפטשטעלער זענען נישט קיין לייכטטורעמס
אין אַ ליטעראַטור און זיי ברענגען נישט אַריין קיין פלאַמען.
זיי לייכטן שטיל און באַשיידן און וואַרעמען דאָס געמיט
פון זייערע מיטמענטשן: זיי זענען זיי דעס, - זיידעס, וועלכע
מ'האַט ליב, וועלכע דערציילן מעשיות פון פאַרגאַנגענע צייטן
און באַרוואַיקן, פאַרווינגן...
מיט מרדכי ספּעקטאָר איז אָפּגעשטאַרבן דער לעצטער
זיידע אין אונזער ליטעראַטור.
דער לעצטער זיידע, דער לעצטער פון זיין דור!

אויף ספעקטאָרס וועגן.

דוד קאסעל.

I

„מיינט נישט, אַז דאָס לשון, אָדער די פאָרם, ווי זיי רופן עס, איז די גאַנצע זאַך. דער עיקר איז דער אינהאַלט, דער תוך. מען האָט זיך צופייד אַריינגעלאָזט אין לשון, ווי שיפורים... קיין אינהאַלט איז גאַרנישטאַ, פאַרגעסן אין אינהאַלט. וואָס טויג אַזאַ שרייבעכץ?“

ספעקטאָר האָט אויפגעהייבן זיינע צוויי גרויסע שוואַרצע וואַרעמע אויגן, וואָס האָבן זיך אָבער באַלד אָפגעקילט פון זיינע אייגענע בייזלעכע ווערטער. אַ קאַלט פייערד האָט אויפגעבליצט אין זיי.

איך בין געזעסן ביי ספעקטאָרן אין שטוב. עס האָט געדאַרפט זיין אַ געמיטלעכער שמועס ביי אונז. ער האָט מיר פאַרגעלייגט איבערצוזען אַ באַנד דערצייקונגען זיינע, וואָס ער האָט געוואָלט איבערגעבן צום זעצן אונטער מיין השגחה. פלוצלונג אָבער איז ער אַרויפגעפאַרן אויף די יונגע. די יונגע האָבן זיך צופיל צעשריבן וועגן דער פאָרם. די פאָרם איז אַלץ. די פאָרם איז די נשמה פון קינסטלער.

פאר ספעקטאָרן זענען עס געווען שווערע אומפאַרשטענד-
לעכע ווערטער. נאָכמער: פאַר אים איז עס געווען אפיקורסות.
גאַטלעסטערונג אָדער משוגעת.

„דער אמת דאַרף נישט קיין פאַרפּוצטע ווערטער,“ האָט
ער געזאָגט מיט אַ צוגעפייפטן אַקצענט. „אַ כלה פאַרפּוצט
מען, אַ שאַפּע שמירט מען אויס מיט לאַק, אַ בילד פאַסט
מען איין אין אַ באַגולטער ראָם. דעם אמת אָבער באַדאַרף
מען אַרויסלאָזן הוייל-נאַקעט, ווי די מאַמע האָט אים געהאַט...
וואָס פשוטער, וואָס איינפאַכער, אָן קונצן, אָן דריידלעך, אָן
פאַרצירונגען. אַז מען יאָגט זיך נאָך שיינע ווערטער, פאַר-
געטט מען אין אינהאַלט. וואָס שרייבן זיי, די יונגע? דער
בחור איז גענאָנגען צו דעם מיידל, איז דאָס מיידל אַוועק.
איז דער בחור אַוועק, איז דאָס מיידל גענאָנגען צו דעם
בחור, איז דער בחור אַוועק... אַ מעשה מיט אַ בחור און אַ
מיידל, אָדער מיט אַ מיידל און אַ בחור, אַ מעשה, וואָס איז
נישט ווערט קיין שמעק טאַבאַק און וואָס איז בלויז אויסגע-
פּוצט מיט אויסגעקוועטשטע שיינע ווערטער...“

ער האָט גערעדט און צוגעפיפן, געבלישטשעט מיטן
גלאַנציקן קאַפּ, מיט די גלאַנציקע אויגן, געשאָסן פון זיך מיט
יונגקייט און פּובּליציטיט און געוואָלט מיך זייער איבערצייגן,
פונקט ווי ער וואָלט גערעדט מיט אַ פאַרשטייער פון אַ קאָ-
לעקטיוו.

ער האָט מיך נישט איבערצייגט, אָבער מיר איז געווען
אַנגענעם אים צו הערן.

אין אים האָט גערעדט דער אַלטער קערנדיקער דור,
וואָס פּוילט זיך צו שטאַרבן און ווייל אויך בשום אופן נישט
אַפטרעטן אויף אַ שפּאַן פאַר די יונגע.

„ווייסט איר, ווער עס שרייבט גוט ביי היינטיקן טאַג?
רייזען שרייבט גוט, געבענטשט זאָל ער זיין! אָט אַזוי דאַרף
מען שרייבן. אברהם רייזען האָט נאָך קיין איין פּוסטע זאָך
נישט אָפּגעדרוקט. נעמט זיינע נאָוועלן, זיינע דערציילונגען.“

אין יעדער פון זיי איז דאָ אַן אינהאַלט, אַ געדאַנק, אַ טיפּער רעיון. און דער רעיון וואַקסט פּלוצלונג אויס פּון אַ זייט... ביי אים גייט אויך טיימאַק אַ בחור צו אַ מיידל, אָבער אין דעם איז פאַראַן עפּעס אַזוינס, וואָס פאַרכאַפט אייך ביי דער נשמה... עס איז פאַראַן אַ וויי, אַ פּיין... איר קענט וויינען אָדער לאַכן פּון רייזענס אַ נאָוועלע, אָבער איר עסט נישט קיין היי, ווי ביי די יונגע. אַן אַן אינהאַלט טאָר מען זיך נישט צורירן צו דער פען."

II

קינסטלער ווערן געבוירן מיט אַ קלאַנג אין די בלוטן, און דער קלאַנג באַגלייט זיי דאָס גאַנצע לעבן. ביי איינעם איז דער קלאַנג אַ ווייכער, אַ צאַרטער, ביי דעם אַנדערן אַ שווערער, אַ באַסיקער, אַ האַרטער, ביי דעם דריטן—אַ שטורמישער, אַן אומרואיקער, אַ וועקנדיקער. ספּעקטאָר איז געבוירן געוואָרן אַן אַ קלאַנג. דערפאַר אָבער האָט אים גאָט געגעבן אַ געוואַלדיקע, אַן אומנאַטירלעכע לוסט צום לעבן. און אָט די אייגנשאַפט איז געוואָרן זיין טאָ-לענט, זיין אינערלעכער קלאַנג. ספּעקטאָר איז געוואָרן אַ שרייבער בלויז דערפאַר, ווייל ער האָט ערגעץ אַנדערש נישט געקענט אויסשרייען פּון זיך זיין לעבנסלוסט, ווי נאָר אויפן פאַפּיר. ער האָט נישט געשריבן, נאָר געשריען. אויפן פאַ-פּיר זענען געפאַלן קודות פּון זיין ברוסט. זיינע אויגן זענען זיך אים פּון געזונטן נייגיר צעפּהויגן

אין אַלע זייטן, און די לעבנסלוסט, די ערדישע לעבנסלוסט
האַט אים אַרומגעפירט ביי דער האַנט.

אַרץ אויף דער ערד האַט אים געשמייכלט. און ער האַט
מיט זיין גאַנצן, שטאַרק פּולסירנדיקן בלוט ליב געהאַט נאָר
דאָס, וואָס האַט אַ שייכות צו דער ערד, צו דער קיך, צום
טיש, צום בעט, צו דער שטוב, צו דעם וואַרעמען איינגעפאַ-
רעטן ריח פון אַ גרויסער רוישיקער משפּחה.

אויף איין ליניע זענען ביי אים געלעגן מענטש און
ערד און קיך און מיטאַג און בוך און אידעע און רעליגיע. ער האַט
אַריינגעשטאַכן די גרויסע נייגעריקע אויגן אין דעם אַלעם און
האַט אָנגעקוואַלן פון דער רחבותדיקער ערדישקייט, פון דער
אומענדלעכער קיכישקייט און האַט זיך שטאַרק צעשריען
שרייבנדיק.

זעלטן ווען ער האַט זיך אומגעקוקט צום הימל. ער
האַט אים נישט באַדאַרפט און האַט פאַר אים קיין פאַרבן
נישט געהאַט. און ווען ער האַט יאָ אַמאָל אויפגעהייבן די
אויגן צו אים, האַט ער אים געזען אַ נידעריקן, אַ נאַענטן,
אַ פשוטן, אַן ערדישן—מיט דער האַנט אָנצוטאַפן.

III

ספעקטאָרס שאַפונגען זענען האַלב-ווילדע געשריען פון
אַן אַנטזיקטן פּולבלוטיקן און הייסבלוטיקן מענטשן. ער
האַט געשריען וועגן דעם תענוג פון אַ זאַטן צעפרידענעם
פאַמליעלעבן, וועגן דער מחיהדיקער רחבות פון אַ רייך גע-
דעקטן טיש, וועגן דעם רייך פון אַ שיינער פּלאַ אונטער דער
חופּה, וועגן דעם גרויסן נחת-רוח פון אַ יידישן יום-טוב מיט

מלעדיי פלייש און פיש, וועגן דער געוואלדיקן פארגעניגן פון האָדעווען און „כאָווען“ (ספעקטאָרס אַ ווערטל) פריילעכע זאַטע שטיפערישע קינדער.

ער האָט געשריען וועגן עופות, גענו און קאטשקעס און הינער און וועגן הינט און פערד און קי, וואָס זיי אַלע לעבן אויף גאָטס פריילעך וועלטל צום גרויסן נוצן פון דעם מענטשנס מאַגן און דעם מענטשנס הנאה.

אַמאָל אָבער האָט ער זיך צעשריען מיט גרויל און וואוט. דאָס איז שוין געשען צוליב אַ פאָגראָם, צוליב אַ רציחה, אָדער צוליב סתם אַן אומגליק. אויף וויפל ער האָט ליב גע- האט דאָס לעבן, אויף אַזויפיל האָט ער פיינט געהאַט דאָס אַלץ, וואָס האָט געשטערט דאָס לעבן. אין אים האָט זיך אָנ- געצונדן דאָס בלוט און פון זיינע וואוט-שרייענדיקע שורות האָבן זיך געוואָרפן פויסטן צום לעזער. דער פאָגראָם אַליין, די גרויסע רציחות זענען אפשר נישט אַזוי שרעקלעך, ווי דאָס, וואָס מען האָט גענומען דאָס לעבן, דאָס גלאַטע, שיינע, מחיהדיק-שטראָמענדיקע לעבן און מען האָט עס צעקלאַפט און צעפאַטשט און צעשמעטערט.

מיט דעמזעלבן וואוט האָט ער זיך אויך באַצויגן צום טויט. דער טויט איז אָבער געווען איבער זיינע כוחות, איבער זיינע געשרייען. מיטן טויט האָט ער גאַרנישט געקענט מאַכן. ער האָט נישט געקענט אָנשרייען אויף אים, און האָט אים דעריבער אויסגעמיטן. ער האָט געמאכט אַן אָנשטעל, ווי ער זעט אים נישט.

ער, ספעקטאָר, וואָס האָט אומעטום מיט גרויס נייגיר אַריינגעשטעקט זיינע אויגן, איז פאַרבייגעגאַנגען דעם טויט, מיט אַ מינע פון אַ בלינדן. ער האָט זיך געמאַכט נישט זעענדיק.

אין זיינע ראַמאַנען אין דערצייגונגען זענען וואו נישט וואו פאַראַן געשטאַרבענע, אָבער כמעט אַן שום שילדערונגען. ער, וואָס האָט אַזויפיל און אַזוי באַריכות געשריבן וועגן עסן,

טרינקען, שלאָפן, חתונה האָבן, דערציען קינדער, פירן גע-
שעפטן, אַרבעטן, פראַצעווען, פילדערן, טומלען און שרייען,
האַט אונז נישט איבערגעלאָזט קיין איין אויספירלעכע שיל-
דערונג פון טויט!

אין זיין חיהשן געפיל צום לעבן האָט ער נישט געוואָלט
און נישט געקענט טובל זיין דעם טויט. ער האָט אים אויך
נישט געקענט פאַרשרייען

IV

אין געשרייען קען אָבער נישט זיין קיין האַרמאָניע.
האַרמאָניע און פאַרם טויטן אָפּ אַ געשריי. ספעקטאָרן איז
אַרגאַניש פרעמד געווען דער פּיין געטאַקטער זאַץ, דער אויס-
געשלייפטער געדאַנק, דער שיינער געחנדליקער אויסדרוק, דער
גוטער בוי און גלאַנץ פון אַ נאַוועלע. שווערע צענדליקער יאָרן
האַט ספעקטאָר געשריבן, און ביזן סאַמע טויט איז ער פאַרבליבן
ביי די אַלטע געצייג מיט דעם אַלטן וואַרשטאַט, אויף וועלכן
ער האָט אויסגעאַרבעט זיין זאַץ, זיין צעשפּרונגענעם לשון.
אנשטאַט דעם וואוּיקלינגענדיקן דעמאָלט, יעמאָלט,
דאָמאָלט האָט ער זיך ביזן טויט געהאַלטן ביי דעם
שווער-אַנגעפּעלצטן דענסטמאָל, און דעם לייכטן איצט,
יעצט, אַצינד, צינד האָט ער תמיד פאַרביטן מיטן
האַרטן איצט ער.

צענדליקער יאָרן זענען אַוועק-און אויפן וואַרשטאַט האָט זיך
קיין זאַך נישט געענדערט, נישט געטוישט. ער האָט אַפילו דעם
שטויב נישט אַראָפּגעווישט פון אים פאַר דער גאַנצער צייט. ער האָט
פאַרקאַטשט די אַרבע, אַרויפגעלייגט דעם זאַץ, ווי אַ שטיק

אייזן, אויף דער קאָוואַדלע, אַריינגעקלאַפט אין אים מיטן גרויסן האַמער און עס האָט אים ווייניק אויסגעמאַכט, צי דאָס הייסע שטיק אייזן האָט זיך אויסגעצויגן אין דער לענג, צי אין דער ברייט. ער האָט נאָר געוואוסט, אַז מען דאַרף וואָס מער קלאַפן.

ער האָט קיינמאָל נישט צוגעדייגט דאָס אויער צו דעם זאָץ, ווי צו אַ זייגער. ער האָט דעם זאָץ נישט אויסגעהערט. פאַר אים איז דאָך געווען גענוג דאָס אויסשרייען זיך, אויס-לאדעווען פון זיך אַ ביסל הייס בלוט, געזעטיקטן נייגיר און לעבנסלוסט.

די געוואַלדיקע לעבנסלוסט האָט אים געמאַכט פאַר אַ שרייבער, פאַר אַ בעלעטריסט, פאַר אַ פעלדעטאַניסט, פאַר אַ זשורנאַליסט, פאַר אַ רעדאַקטאָר, פאַר אַ פאַרלעגער און פאַר אַ הייסן חבר פון שרייבער. זי האָט אים געלאָזט שווימען ברייט און פריי איבער די טאַנצנדיקע כוואַליעס פון געדרוקטן וואָרט און ער איז אַזוי, מיט איין אַטעם, אַפגעשוואומען דאָס גאַנצע לעבן.

מען דאַרף ביי ספעקטאָרן נישט זוכן קיין האַרמאָניע און פאַרם. מען דאַרף נישט צולייגן דאָס אויער צו זיין זאָץ. מען דאַרף ספעקטאָרן נעמען אינגאַנצן אַט אַזוי ווי ער איז, מיט אַלע זיינע אינווייניקסטע געשרייען, מיט זיין פעטער ערדישקייט, און דעמאָלט וועט מען אים זיכער ליב באַקומען, ווי מען האָט ליב אַ טיך, אַ ברייט שטיק פעלד, אַ נאַקעטן רוקן פון אַ הויכן באַרג.

שיין איז אַ הויכער טאַפּאַלבוים, פאַרגאַסן מיט לבנה-ליכט, שיין איז אַן אַלטער שטאַלצער וואַלד אין שטורעם, אָבער שיין איז אויך אַ נאַקעטער באַרגרוקן, פאַרגאַסן מיט הייסער גליענ-דיקער זון, מיט גאַלדענעם טאַג.

V

נאָך יענעם שמועס ביי ספעקטאָרן אין שטוב האָבן מיר זיך אין אַ פּאָר טעג אַרום ווידעראַמאָל געטראָפּן. עס האָט זיך נאָך אַלץ געהאַנדלט וועגן זיין בוך, וואָס ער האָט גע- וואָלט לאָזן זעצן.

אַז דער געשעפטלעכער שמועס האָט זיך פאַרענדיקט, האָט ער פריילעך אַ שמייכל געטאָן און זיך אָנגערופן:

„איך האָב מיט אייך דענסטמאָל אַ ביסעלע צו האַרב גערעדט... ס'איז אָבער נישט שרעקלעך. איר פאַרשטייט דאָך מסתמא, אַז מען קען אַמאָל רעדן מיט אַ צו שאַרפּן טאָן וועגן פאַרשידענע זאַכן, אָבער מען דאַרף עס נישט נעמען אַזוי ערנסט... נישקשה, איך האָב ליב די יונגע שרייבער, די יונגע ליטעראַטור... אַז די יונגע שרייבער וועלן מיט גאָטס הילף עלטער ווערן, וועלן זיי אַליין איינזען, אַז מען דאַרף זיך נעמען אויף אַן אַנדער דרך, אַז מען דאַרף נישט מאַכן קיין דיטעראַרישע קאָזשקעס... מען דאַרף שרייבן געוונטע זאַכן און פשוט, ווי די מאַמע רעדט.“

„און ווי איז, אַז מען מאַכט דיטעראַרישע קאָזשקעס מיט טאַלענט, מיט אמתן טאַלענט?“

„איז אַ רחמנות אויפן שרייבער און אַ רחמנות אויפן לעזער.“

„אָבער דער לעזער איז דאָך היינט אַן אַנדערער. ער האָט אַנדערע באַגריפּן, אַן אַנדער געשמאַק.“

„ניין, דאָס איז אַ גוזמא“, האָט ער מיט האַרץ געזאָגט. „אין אַלע צייטן און אין אַלע דורות וועט מען ליב האָבן דאָס איינפאַכע, דאָס פשוטע, און דער עיקר דאָס, וואָס האָט אַ געדאַנק, אַ רעיון. בלויז געצייילטע מענטשן טרעטן אָפּ פון פּלל, זענען זיי דאָך טאַקע נישט מער ווי געצייילטע מענטשן.“

אַט די מענטשן זענען צעפיעשטשעטע, צעבאלעוועטע מענטשן
און האָבן ליבער די זיסע פריקרע טשאַסטקעלעך, ווי געזונט
שוואַרץ ברויט..."

אַזוי האָט ספּעקטאָר גערעדט. ער איז געשטאַנען פעסט
אויף דער ערד און פעסט אין דער ליטעראַטור, אָבער אין
דערדאָזיקער פעסטקייט האָט שוין עפעס געפלאַצט. ספּעקטאָר
האָט עס געפילט און עס האָט אים, מסתמא, וויי געטאָן.
אָבער צופאַסן זיך צו דער צייט, נעמען אַ נייעם טאָן
האָט ער נישט געקענט. ער האָט געהאַט אַ שוואַכן געהער
פאַר אַ טאָן. הוצדעם, איז ער נישט געווען געשיקט. אויף זיין
אַלטן וואַרשטאַט האָט מען אויך נישט געקענט אַרבעטן מיט
נייע מכשירים.

די מוטער פון זיין טאַלענט איז געווען די לעבנסלוסט.
זי האָט אים געטריבן צו שרייבן, דאָס הייסט זיך אויסלאַדע-
ווען פון הייסע איינדרוקן, פון צאַפּלדיקע בילדער, פון רעיונות,
און דאָס האָט ער דאָס גאַנצע לעבן געטאָן כמעט אָן הפסקות, מיט
איין אַטעם.

ער האָט אַ סך געזען (אַלעמאַל מער געזען, ווי גע-
הערט) און איז אַלעמאַל געווען גרייט זיך אויסצולאדעווען,
זיך אויסצושרייען.

צווישן אים און דער נייער צייט האָט זיך אויסגעשיידט
אַ טיפער תהום, און ער האָט אים נישט געקענט אַריבערשפּרינג-
גען. ער איז געבליבן שטיין ביים ראַנד מיט אַ גרויסער לי-
טעראַרישער משא אויף די פלייצעס, אָבער דידאָזיקע משא וועט
קיינמאַל נישט גיין פאַרלאָרן. זי קען נישט גיין פאַרלאָרן, ווייל
זי איז צו גרויס.

ספּעקטאָרן וועט מען נאָך אַ סך לייענען און שטודירן,
נישט געקוקט אויפן טיפן תהום.

די געמיטלעכע פעדער.

יואל מאסטבוים.

א גאלער רונדיקער קאפ, באגאסן מיט א גליטשיקער גלאנציקייט, ווי פארצעלאן. גרויסע טיפע אויגן, וואס קוקן מיט אן עקשנות פון א דארפסמענטש; א צונג א ביסל א שווער-לעכע, וואס האט לאנגזאם געקייט דאס אדעסער טאטע-מאמע-לשון. דאס איז געווען מרדכי ספעקטאר. דאס איז געווען זיין רעדן און אזוי האט אויסגעזען זיין שרייבן. ווייל ספעק-טאר דער מענטש איז געווען דער ריכטיקער אויסדרוק פון ספעקטאר דעם שרייבער.

א מענטש אייביק פוד מיט אפעטיט, מיט קיין עין-הרע, א גרויסן אפעטיט. שטענדיק פארסאפעט, פארשוויצט און פאר-נומען.

ער האט שטענדיק גוט געדענקט אין דעם טיש זיינעם. דאכט אבער נישט דערפון. עס זענען דא דיכטער, וואס זייער קינסטלערישער אפעטיט איז אָנגעשטעלט אויף א בלויען הימל, אויף א צארט פרויענגעזיכט, אויף א איינזאמער לאנד-שאפט.

ספעקטארס אויגן זענען קאנצענטרירט געווען אויף דעם באַלעבאָטיש-יידישן טיש, אויף פאמיליע-ימים-טובים און שבתים.

אין דעם פרט פון יידישער טיש-געמיטלעכקייט און טיש-שילדערונג האָט ער נישט זיינס גלייכן אין דער יידישער ליטעראַטור.

דוד פרישמאָן האָט מיר אַמאָל געשילדערט אַ נאַכט, ווען ער איז געזעסן מיט ספעקטאָרן, און ספעקטאָר האָט אים דער-ציילט פון פלערליי פאַסירונגען אין לעבן. איז אָבער געווען מערקווירדיק, וואָס יעדע פאַסירונג מיט ספעקטאָרן האָט געמוזט כולל זיין אין זיך עפעס פון עסן, נישט, חלילה, פון שרעקלעכן עסן, נאָר פון „גוט און אַ ביסל“ (אזוי האָט ספעקטאָר גערעדט).

פלוצלונג אָבער הייבט ער אָן אַ מעשה, אין וועלכער עס ווערט גאַרנישט דערמאָנט קיין עסן. זיצט ער, פרישמאָן, און וואַרט און עס קלאַפט דאָס האַרץ אין אים. עפעס אַ קלייניקייט, ספעקטאָר רעדט און דערציילט גאָר-נישט פון די פעטע „גענוזענע לעבערלעך“ און נישט פון די „מאַמעליגע“ און נישט פון די „רייז מיט ראָזשינקעס“, וואָס צעשמעלצן זיך אויף דער צונג.

„אָבער פלוצלונג ביי די לעצטע, לעצטע ווערטער“, זאָגט פרישמאָן, „הער איך ספעקטאָרס געלעכטערלעך:“ „טייערער פרישמאָן, האָב איך דעמאָלט געטרונקען! אָבער געטרונקען!“

„אַבי כאָטש געטרונקען“, האָט פרישמאָן איראַניש אויפ-געהייבן דאָס קליינע ווייבערשע הענטל, און גענומען דערמיט גלעטן די ברוסט זיינע, ווי עס וואָלט אים גרינגער געוואָרן אויפן האַרצן.

עס איז אַן אַנעקדאָט, אָבער עפעס כאַראַקטעריסטישעס דערפון איז געלעגן אין ספעקטאָרס גאַנצן שרייבן. מאָלען באַלעבאַסטעס מיט קוישעך אין די הענט, מאַדען באַלעבאַטי-שע חתונה-טישן, קינדער, וואָס וואַרטן אויף זייערע יום-טוב-דיקע מאָלצייטן, און בכלל דאָס אינטימע פאַמיליענלעבן ביים טיש – דעם באַלעבאַטישן טיש.

כיוועל קיינמאל נישט פארגעסן דעם איינדרוק, וואָס עס האָט אויף מיר געמאַכט אַ פאַרנאַכט אין ספּעקטאַרס הויז.

זיין ווייב איז נישט געווען אינדערהיים און ער האָט זיך געפאַרעט אַרום טיש, אַ פאַרשוויצטער, גייענדיק מיט קליי-נע, דראָבנע טריטלעך פון טיש צום שענקל און פון שענקל צום טיש, און פון טיש ווידער צו דער קיך. און אָט האָט ער גע-נומען שטעלן אויפן טיש טיי, איינגעמאַכטס, וואַרעניע און געשוויצט און הנאה געהאַט און געריבן דעם שטערן אויף גיך.

פּלוצלינג אָבער האָט זיך די טיר געעפנט, און מען האָט געזען פּונדערווייטנס, אין אַ שכנהשער שטוב, ווי עס זיצט אַ הונ אויף אַ קוישל. באַלד איז די הונ אַראָפּ פון קוישל, און די באַלעבאַסטע האָט אַפּערגענומען פון דעם אַ וואַרעם איי, צעקלאַפט עס און מיטן ווייסל גענומען באַשמירן אַ חלה.

די הונ האָט זיך גענומען אומקוקן אויף די הענט פון דער באַלעבאַסטע, וואָס האָט צעקלאַפט דאָס איי, ווי באַליידיקט.

ספּעקטאַר האָט די גאַנצע צייט געקוקט מיט זיינע אייני-געשפּאַרטע אויגן אויף דער הונ און באַמערקט:

„מיין פריינט, צי פאַרדריסט נישט דער הונ אויף דער אכזריותדיקער באַלעבאַסטע, וואָס האָט איר איי באַ-נוצט צו אַ פּראָסטער מענטשלעכער חלה?“

אַט דאָס אייגנטלעך איז געווען ספּעקטאַרס אייגנשאַפט: זיין אויג, וואָס האָט גוט געזען קליינע געשעענישן, קליינע איבערלעבונגען — אַבער אייגנאַר טיקע. דער „שטרייק פון קבצנים“ און אַנדערע זענען זאָכן פון דעם מין.

נישט טיף און נישט עשירותדיק איז זיין פענזל, אָבער רייך אין קליינע עפּיזאָדן. די עפּיזאָדן, וואָס זענען אַמאָל אַזוי ווייניק וויכטיק, ווי אַן איי, און דערביי גרויס אין זייער באַדוי-טונג, ווי די אַלע אָפט נישט באַמערקטע עפּיזאָדן, וואָס פּילי אַן דעם תּנ"ך פון אונזער לעבן.

ספעקטאָר האָט געשריבן ראָמאַנען. עס פעלט דאָרט די
מאָדערנע ראָמאַן-קאָנסטרוקציע. נישטאָ קיין טיפע פּראָבלעמען,
נישטאָ די סובטעליטעט פון דער מאָדערנער ליריק.
אָבער עס וועבט זיך דאָרט אַ פּאָדעם פון ספעקטאָרס
וואַרעמען בליק אויפן יידישן לעבן, דער ספעציפיש-ספעקטאָרי-
שער טאָן, וואָס קיינער וועט אים נישט נאַכמאַכן, ווי קליין
אָדער גרויס ער זאָל נישט זיין.

* * *

מרדכי ספעקטאָר שטייט אין אַ באַזונדער ליניע אין דער
יידישער ליטעראַטור.

ער איז ביי דעם וועג פון מענדעלען און שלום-עליכמען,
אָבער שטאַרק אָפּגערוקט פון זיי, און זיינע העלדן זענען, ווי
ספעקטאָר אַליין, געמיטלעכע מענטשן, האָבן ליב זייער הויז
און זייער ערד און די פּרוכט פון דער ערד.

אים, דעם ערשטן, איז געלונגען צו געבן דאָס פלייש
און בלוט פון דעם יידישן „מוזשיק“, דעם פויער, און דעם
ריח פון דער ערד.

ספעקטאָר איז געווען דער געמיטלעכער שילדערער, דער
שרייבער, וואָס האָט פאַרכאַפט זיינע לעזער. און ער איז אויך
געווען איינער פון די, וואָס האָבן זיך לייכט געקאָנט באַשאַפן
אַ גרויסע צאָל לעזער.

דער „הויז-פריינד“ און אַנדערע אויסגאַבן זענען געוואָרן
די צייטשריפטן, וואָס האָבן צוגעגרייט אַ דור לעזער פאַר דער
שפּעטערדיקער גענעראַציע שרייבער.

די געמיטל נכע פערער

א גרויסע ווירקונג האָט געהאַט אויף אים דוד פרישמאַן
יענער אָפלאַכער פון אַ דור בטלנים און ליצנים, און ספעקטאָר
האַט זיך געוואַרעמט לעבן פרישמאַנען, ווי לעבן אַ דערער, פון
וועלכן ער האָט „אַ סך גענאַשט“, ווי ער פלעגט עס אַליין,
אויף זיין שטייגער, זאָגן.

ביים רייכן יידישן טיש פון אונזער ליטעראַטור, וואָס
ספעקטאָר האָט אַזוי ליב געהאַט, האָט זיך אָפגעליידיקט דאָס
אַרט פון איינעם פון די געמיטלעכסטע, האַרציקסטע און
הברישסטע טיש-גענאָסן.

דער האַרציקסטער שרייבער.

דער לעבעדיקער.

זאָגן אונזערע הספדים-מאַכער :
פיר זענען זיי געווען - מענדעלע, פּרץ, שלום-עליכם און
ספעקטאָר. פיר טאַטעס פון דער יידישער ליטעראַטור.
איז עס ריכטיק און נישט ריכטיק...
אַז מען וויל, איז דאָ מער פון פיר : מען קען געפינען
נאָך טאַטעס.
ס'ווענדט זיך פון ווען מען צייגט און ווי מען צייגט...
נאָר מיר, יידן, האָבן אַ שוואַכקייט צו פיר : פיר אבות,
פיר אמהות און ארבעה בנים...
אַבער זאָל זיין פיר און מרדכי ספעקטאָר איז דער
פערטער.
איצט בלייבט נאָר, וואָס צו טאָן מיטן פערטן טאַטן
אונזערן, וואו אים צוצורעכענען. ווייל אין אמתן איז עס זייער
שווער. ווייל אַלע פיבודים האָט מען שוין אַוועקגעגעבן די
ערשטע דריי.
און וואָס בלייבט פאַר ספעקטאָרן ?
פאַר מיר איז ספעקטאָר, ווי ווייט איך כאַפּ אים אויף,
דער בעל-גוף אין דער יידישער ליטעראַטור.

דער יוסטער יידישער באַלעבאַס, דער „שלמה נגיד“ אין אונזער אַרעמקייט.

פון מענדעלען פידט זיך טשינאוניק, משכיל און אַפּשפּעטער. פון פּרצן אַריסטאָקראַט, פּרעמדער, מאַדערנער און אַרונטערקוקער.

און אויך אין שלום-עליכמען איז דאָ אַ היפש ביסל פּרעמדקייט צו אונז. נישט צופיל ליבע צו אונז. שלום-עליכם האָט אונז באַטראַכט אַלס „שטאַף“ פאַר חוזק און וויץ. ספּעקטאָר איז געווען מער אונזערער, ווי אַלע דריי: ער האָט אונז פּסדר ליב געהאַט, בקוּיז ליב...

ספּעקטאָר, ווי אַ גוטער יידישער באַלעבאַס, האָט זיך שטענדיק געפילט, ווי אַן אייגענער צווישן אייגענע. און לייצנט איר זיינע דערציילונגען און שטימונגען, זעט איר, ווי דער מענטש איז צוזאַמענגעוואַקסן מיטן פּאַק, פלייש פון זיין פלייש און ביין פון זיין ביין, און דערפאַר אַזוי געזונט און רואיק.

די הויפט-סימנים פון ספּעקטאָרס שרייבן זענען פּאַלקס-טימלעכקייט, בטחון און גוטסקייט.

ספּעקטאָר איז גוט צו זיינע העלדן, זוכט זיי גוטס צו טאָן, ווייב ביי אים זענען זיי נישט קיין העלדן, אויף וועלכע ער דאַרף מאַכן סטיליסטישע עקספּערימענטן, — נאָר יידן, אייגענע, וועלכע ער האָט אַזוי ליב...

ספּעקטאָר ענדיקט דעם גרעסטן טייל פון זיינע מעשיות מיט אַ גוטן סוף, נישט ווייל ער וויל כאַפּן דעם לעזער, מעשה שונד-שרייבער, — נאָר ווייל ער קען נישט אַנדערש, ער זעט נישט אַנדערש... און דערמיט איז ער זייער נאָענט צו אונזער יעקב דינעזאָן און צו דעם רוסישן קאַראַלענקאַ.

ספּעקטאָר האָט די ברייטקייט פון אַ בעל-גוף און די גוטסקייט פון אַ געזונטן יידן.

ספּעקטאָר וויל נישט טאָן קיין רשעות זיינע העלדן אַפילו

נישט צוליב פסיכאלאגיע, ווייל ווי קען מען טאן רשעות די
אייגענע ?

אפילו נגידים קומען ביי ספעקטאָרן אַרויס נישט שלעכט
אין פאַרדאַרבן.

בלויז פאַרהאַוועט, פאַרטאָן אין געשעפט, נישטאָ קיין
צייט אַ טראַכט צו טאָן וועגן אַן אייגענעם אַרעמאָן - אָבער
נישט שלעכט און פאַרדאַרבן...

ספעקטאָר מערקט גוט דעם אונטערשיד פון קלאַסן ביי
יידן, זעט דעם „קלאַסנקאַמף“, אָבער ער פֿיאַרעמט נישט, שעלט
נישט, מוסרט נישט אָפּילו, נאָר האָט בלויז אַ קאַפּיטשקע
תרעומות אויף די גבירים. און נישט מער... און דאָס איז עכט
יידיש... ביזטו אַ גביר, טאָ גיב!

ספעקטאָרס מעשיות זענען כמעט אַלע גוטע מעשיות, אין
תוך פּסדר יום-טוב-דערציילונגען, ווייל ספעקטאָר האָט זיך
אַליין געפילט תמיד יום-טובדיק...

ביי ספעקטאָרן זענען כמעט קיין טיפע טראַגעדיעס
נישטאָ, און אויב זיי זענען דאָ, היילט ער זיי מיט בטחון,
רחמים און גוטסקייט.

ער טרייסט זיינע העלדן. ער האָט באמת אויף זיי רחמנות...
ספעקטאָרס דערציילונגען זענען אָפט נאָר קיין ליטעראַטור
נישט, ווייל צוליב ליטעראַטור קען אַ שרייבער אָפט שלעכטס
טאָן זיינעם אַ העלד, אָבער ספעקטאָר קאָן עס נישט... אַ ליטע-
ראַטור קען באַהאַנדען העלדן, ווי פרעמדע, אָבער ביי ספעקטאָרן
איז יעדע יידישע פרוי, מאַן און קינד פון זיינע דערציילונגען
אייגענע מענטשן... ער קאָן דאָך זיי אַזוי גוט!

ספעקטאָר איז דער האַרציקסטער שרייבער ביי אונז נאָך
דינעזאָנען.

און דער געזונטסטער פון אַלע אונזערע קלאַסיקער
אַודאי...

ספעקטאָר איז אַ גרויסער בעל-בטחון, ווי יעדער אמתער ייד.

און דערפאַר שרייבט ער זייער קלאָר, אָפּן, ליכטיק און אין גאַנצע ליניעס. דערפאַר איז זיין שפּראַך אַזוי פשוט, אָן קונצן.

פשוט—איז ספעקטאָרס סטיל.

פשוט זיינע מאַטיוון.

און פשוט מענטשלעך-יידיש זיין באַציונג צו זיינע העלדן.

לייענענדיק ספעקטאָרן, קען מען זיך אָפרוען, ווייל ספעקטאָר איז די רואיקייט אַליין.

און עס איז נישט יענע געדייטערטע רואיקייט, וועלכע קומט פון רעזיגנאַציע, — עס איז די געזונטע רואיקייט פון אַ לעבעדיקן, יונגן, גלויביקן מענטשן...

ספעקטאָרן וואָלט מען געדאַרפט לייענען ביי אונז פאַר קינדער און ביי פאַמיליע-שמחות.

ער איז אייגנטלעך דער יום-טובדיקסטער שריפטשטעלער ביי אונז. ער האָט געהאַט אַ יום-טובדיק, ליכטיק אויג און געזען און געשריבן. ספעקטאָר האָט אויך הומאָר, נאָר ס'איז נישט דער פּראָפעסיאָנעלער הומאָריסטישער הומאָר.

ספעקטאָרס הומאָר שלענגלט זיך, ווי אַ פּאַס גאַלד פון דער זון אויף אַ היימיש ווייס געקאַלכט שטיבל. עס איז אַזוי היימיש מיט ספעקטאָרן...

נאָך זיין הומאָר קומט זיין בטחון און רואיקייט...

ווען איר לייענט מענדעלען, פילט איר פאַר זיך אַ ביזן, שטרענגן זיידן, און עס ווערט אייך אומהיימלעך...

ווען איר לייענט פּרצן, פילט איר זיך, ווי מיט אַ פּריץ... אַ ביסעלע פּרעמד און דערווייטערט...

און ווען איר קוויקט זיך מיט שדום-עליכמען, זענט איר

דער לעבנדיקער

דאך נישט זיכער. איר זעט בחוש, ווי ער וויל איך עפעס
אפטאן א שפיל.

מיט ספעקטארן פילט איר זיך היימיש, ווי מיט א גוטן
אנקל. ניין, נישט קיין אַנקל, נאָר טאַקע אַ היימישן פעטער,
ביי וועלכן מען קען אפילו כאַפן אַ „רייט“ אויף די פלייצעס
און ער זאָל זיך מיטפרייען...

ספעקטאָר אין אמעריקע.

(א בלעטל זכרונות)

אין סעפטעמבער 1924 בין איך געשעפטלעך געקומען קיין ניו-יאָרק. מיין „אפיס“, אויפן אמעריקאנישן לשון, האָב איך מיר איינגעאַרדנט אויף קאַנאַל-סטריט, אין רעכטן יידישן צענטער, נישט ווייט פון די יידישע רעדאַקציעס.

איינמאָל זאָגט מען מיר אין אפיס, אַז דער אַלטער ספעקטאָר איז שוין דאָ געווען אַ פּאַר מאָל און זיך שטאַרק נאַכגעפרעגט אויף מיר. ער האָט געבעטן, איך זאָל באַשטימען אַ צייט, ווען ער קען מיך טרעפן אין אפיס. ער וויל זיך זען מיט מיר.

איך האָב ספעקטאָרן נישט געזען פון יאָר 1914, ווען עס האָט זיך צעפלאַקערט דער וועלטקריג. ער איז דעמאָלט אוועק פון וואַרשע, אויסמיידנדיק די דייטשע אַקופאַציע.

איך בין פאַרבליבן אין דעם אַקופירטן געביט, און ער איז מגולגל געוואָרן אין אַדעס.

דעם ערשטן גרויס האָב איך באַקומען פון ספעקטאָרן אין יאָר 1921. מיין שותף קאפלאַן, וואָס האָט פאַרבראַכט פּמעט די גאַנצע מלחמה-יאָרן צוזאַמען מיט ספעקטאָרן אין אַדעס, וואָס מיר דערציילט מאַנכע פרטים פון ספעקטאָרס לעבן. דער ליבער

אלטיטשקער האָט דאָרט דורכגעמאַכט אַ פּאָר שווערע אָפּע-
ראַציעס, איז געלעגן מיט פּחד אונטערן מעסער און געהאַלטן,
אַז ער הויכט שוין אויס זיין נשמה.

אַ מענטש מיט אַ געזונטן אָרגאַניזם, איז ער די אָפּע-
ראַציעס אַדורכגעגאַנגען בשלום, און אין יאָר 1921 האָט ער
פאַרלאָזט סאָויעט-רוסלאַנד, מיט גרויס מסירת נפש געשוואַרצט
די גרענעץ (דעמדאָזיקן מאַמענט האָט ער גענוי באַשריבן אין
זיין ראַמאַן „סודות“) און איז אַוועק קיין אַמעריקע.

פון אַמעריקע האָבן מיר באַקומען פון ספּעקטאָרן זייער
האַפּערדיקע בריוו. ער האָט געשריבן, אַז ער פילט זיך גוט
און יונג און מונטער, אַז ער וועט ערשט אָנהייבן רעכט צו
שרייבן און וועט ווייזן דער וועלט, וואָס ספּעקטאָר קען.

אונזער באַגעגעניש איז געווען מער ווי אַ האַרציקע.
מיר האָבן זיך לאַנג געקושט, געדריקט זיך פּמעט ביז ווייטיק
די הענט און עס האָבן זיך באַלד אָנגעהייבן מעשיות אויף
מעשיות, מיט חידושים, מיט התפעלות, מיט אויסגעשרייען, מיט
האַרציקן געלעכטער.

ספּעקטאָר איז געווען זייער אויפגעלעבט. די שיינע גרויסע
אויגן זיינע האָבן אים געבלישטשעט, ווי ביי אַ יינגל.
אַנגעפאַקט מיך מיט אַ שיינן ביסל מעשיות וועגן זיין
לעבן אין רוסלאַנד, האָט ער זיך גענומען נאָכפּרעגן אויף
וואַרשע, אויף באַקאַנטע און פריינט, אויף יידישע שרייבער,
רעדאַקציעס, פאַרלאַגן...

ער האָט געפֿרעגט און נאָכגעפרעגט און איבערגעפרעגט, און זיך וויילעווייז אָן אויפהער אומגעקערט צו דיזעלבע פראָגן, און איך האָב געפילט, ווי עס ברענט אין אים די בענקשאַפט און דער אינטערעס צו דער אַלטער היים, צו וואַרשע, צו אַן איבערגעלעבט שטיק לעבן...

זיינע פראָגן האָבן אָבער מיט איינמאָל נישט געקאָנט פאַרענטפערט ווערן. מען האָט נאָך באַדאַרפט אַ סך רעדן, און דעריבער האָבן מיר אָפגעשמועסט, אַז מיר זאָגן זיך עפטער טרעפן און אַזויאַרום וועט ער קענען „אַרויספרעסן“ פון מיר אַ געהעריקע תשובה אויף אַלע זיינע פראָגן.

„איר פאַרשטייט, ר' שלמה“, האָט ער מיר צוגעהאַלטן ביי די הענט און אַרײַנגעקוקט מיר טיף אין די אויגן, „אין אייך זע איך דאָך מיין אַלטע היים, מײַנע אַלע פריינט... איך טאָר אייך גאַרנישט אָפלאָזן...“

און אַט אַזוי ווי עס איז אָפגעשמועסט געוואָרן – אַזוי איז טאַקע געווען. מיר האָבן זיך געטראָפן כמעט אַלע טאָג. אַמאָל פלעגט ער קומען צו מיר אין אפיס און אַמאָל פלעגן מיר זיך באַגעגענען אין אַ רעסטאָראַן.

געוואוינט האָט ספעקטאָר זייער ווייט און געאַרבעט האָט ער אינדערהיים. אין דער רעדאַקציע פלעגט ער קומען נישט אָפט, און דעם כתב-יד פון זיין ראַמאַן, וואָס ער האָט געדרוקט אין „טאָג“, פלעגט ער על פי רוב צושיקן דורך אַ שליח.

נישט געקוקט דערויף, וואָס ספעקטאָר האָט שוין פאַר-בראַכט העכער דריי יאָר צײַט אין ניו-יאָרק, האָט ער זיך דאָך געפילט נישט זיכער אין דערדאָזיקער ווילד-רוישיקער שטאַט. ער האָט זיך נישט געקענט איינלעבן אין איר. די קאָמיקע, טומלדיקע, פייערדיקע און קלאַפעדיקע גאַסן האָבן אים עפעס געשראַקן. די טויזנטער אויטאָמאָבילן, אַמניבוסן, קאַרן, עלע-וועטערס, סאָבויען און אַנדערע מלאכי-חבלי האָבן אים דער-מאָנט אין מוראדיקע קאַטאַסטראָפּעס און שרעקלעכע אומגליקן.

און אז ער האָט באַדאַרפט אַמאָל פּאָרן פּון זיין היים אין רעדאַקציע אריין, האָט ער עס געמאַכט דורך משונהדיקע לאַנגע אומוועגן, וואָס האָבן צוגענומען אַ סך צייט. האָט ער זיך אָבער אָפּגעקערט עטוואָס פּון זיין אויסטערלישן מאַרשרוט, האָט ער זיך באַלד פּאַרבלאָנדזשעט, ווי אַ קינד.

איך בין שוין געווען דריי מאָל אין אַמעריקע און קאָן נישט שלעכט ניו-יאָרק. געוואוינט האָב איך אין דערוועלבער געגנט, וואו ספּעקטאָר (אין די בראַנקס), און עפטער, ווען איך בין געפאָרן מיט אים צוזאַמען אַהיים, האָב איך יעדעס מאָל געמוזט פּאָרן לויט זיין אומבאַקוועמען מאַרשרוט.

עס האָט נישט געהאַלפּן מיין דערקלערונג, אַז דורך אַן אַנדער וועג איז נאָענטער און באַקוועמער און אז איך וועל אים ברענגען בשלום אַהיים.

„ניין“, האָט ער זיך געהאַלטן ביי דאָס זייניקע, „איר מוזט פּאָרן מיט מיר און לאַזט מיר האַלטן די לייצעס. אויב איך וועל פּאָרן מיט אייך, וועל איך שוין נאָכדעם בלאַנדזשען...“ און דערביי האָט ער גוטמוטיק צוגעגעבן:

„און וואָס ברענט עס ביי אייך, איך בעט אייך? וועט איר קומען מיט עטלעכע מינוט שפעטער... נישקשה, צווייב מיר מעגט איר פּטרן אַן איבעריקע האַלבע שעה...“

אַנגעפאַטשט מיר גוטמוטיק אין פלייצע, האָט ער ווייטער געזאָגט:

„און צו וואָס זאָלט איר זיך טאַקע דרייען צווישן די שדים, די אויטאָמאָבילן, פאַרברענט זאָלן זיי ווערן! איר ווילט דווקא קומען אַהיים אַן אַ קאַפּ?.. הערט איר, ר' שלמה, ווען איך זאָל מיך אַ ביסל נישט צוהיטן, וואָרט שוין לאַנג פּון מיר קיין זכר נישט געבליבן... מען וואָלט מיך שוין דאָ צערייבן אויף מעל!..“

ער האָט גערעדט גוטמוטיק, מיט אַ שמייכלע, מיט אַ פאַטש אין פלייצע און איך האָב אים אַלעמאָל נאָכגעגעבן.

עטלעכע מאָד האָט ער מיך געבעטן צו זיך אויף אָוונט-
ברויט. איך בין אָבער געווען שטאַרק פאַרנומען און האָב נישט
געקענט קומען.

דאָס האָט אים שטאַרק מצער געווען. ער האָט געהאַט
צו מיר טענות, מיך געמוסרט, אויסגערעדט, זיך גוטמוטיק
געברוגט.

ער האָט צולעצט געזאָגט:

„איר זענט נישט אין אַרדענונג, ר' שלמה. איר האָט
שוין לאַנג געדאַרפט זיין ביי מיר. איר דאַרפט זען מיין הויז,
וואו איך וואוינ, וואו איך לעב, וואו איך אַרבעט... איך וויל
איך ווייזן, אַז אויך דער אַמעריקאַנער עולם לעזט מיך, קען
מיך און האָט נישט פאַרגעסן זיין אַלטן שרייבער פון דער
אַלטער היים. אויך מאַטעריעל בין איך נישט שלעכט פאַזאַרגט,
און אויב איר ווילט, וועל איך איך זאָגן אַ סוד, אַז עס איז
מיר נאָך קיינמאָל נישט געווען אַזוי גוט, ווי איצט... ס'הייסט
מאַטעריעל... קיין בעסערס דאַרף מען זיך גאַרנישט ווינטשן...“
ער איז אַנטשוויגן געוואָרן און האָט אַראָפּגעלאָזט דעם
קאַפּ. איך האָב אויך געשוויגן, פילנדיק, אַז ער פאַלט אַריין
אין אַן אינטימען טאָן און וואַקלט זיך מיט אים.

אין אַ וויילע אַרום האָט ער געזאָגט:

„יא, קיין בעסערס, ר' שלמה, דאַרף מען זיך גאַרנישט
ווינטשן. אָבער וואַרשע... אין וואַרשע האָב איך מיך בעסער
געפילט... באַרעכנט נאָר, אין וואַרשע, אַז איך בין אַרויס אין
גאַס, האָט מיר פּמעט יעדער צווייטער מענטש, וועלכן איך
האַב באַגעגנט, געזאָגט גוט-מאַרגן. און יעדן דריטן מענטשן
האַב איך געזאָגט גוט-מאַרגן. ווער האָט מיך דען נישט געקענט?
דו גייסט אין גאַס און דו פילסט, ווי דו וואַלסט געגאַנגען
אין אַ גרויסן, גרויסן חדר, וואָס געהערט צו דיין משפּחה...“

אלע זענען אייגענע נאָענטע מענטשן. אָבער דאָ וואָס? אויב איר ווילט, וועל איך אייך אויסזאָגן נאָך אַ סוד, אַז אַפילו אין אָדעס, וואו איך האָב צוביסלעך צוגעהוינגערט, האָב איך מיך אויך געפילט בעסער, ווי דאָ... עפעס אַן אַנדער שטאָט, אַנדערע הייזער און דער עיקר – אַנדערע מענטשן...”

ער האָט אָפגעצויגן דעם אָטעם, זיך עטוואָס איינגעקנוי- דערט און האָט מיטאַמאָל באַקומען אַ פנים פון אַן אַלטן מידן אויסגעמיטשעטן מענטשן.

ער האָט ווייטער געזאָגט :

„דאָ, אין אַמעריקע, האָב איך חיונה, שרעבערק, אָבער מיט חיונה אַליין קען מען נישט אויסקומען. אַן עלטערער מענטש, ווי איך, דאָרף האָבן אַ וואַרעמען ווינקל, אַ ליבן קרייז מענטשן... אויף די עלטערע יאָרן איז וואַרעמקייט נייטיקער, ווי עסן, ווי אַ שיינער בגד. אַמעריקע איז אָבער קאָלט, אַנ- געצויגן, האַרט, פרעמד, פאַרשמייעט. יעדער איינער טראַכט נאָר פון זיך... פון מיין הויז ביז דער רעדאַקציע ליגט אפּשר אַ שטח, ווי פון וואַרשע ביז אַטוואַצק, און אַז איך פאַר פון דער היים אין דער רעדאַקציע, זע איך, ווי עס שיטן זיך צענדליקער טויזנטער מענטשן, קאָלטע, פרעמדע, אָנגעצויגענע, און יעדער איינער איז פאַרנומען נאָר מיט זיך, טראַכט נאָר פון זיך... איר פאַרשטייט, שרעבערק, ווי אַן אונזעריקער פילט זיך שלעכט, ווען ער פאַלט אַריין אין אַזאַ שטראָם מענטשן?.. כלעבן, שרעבערק, איך וואָלט ביי דער מינוט גע- ווען אַ בעדן צו פאַרטוישן די אַמעריקאַנער גליקן אויף די וואַרשעווער דאגות...”

ער האָט גערעדט אַזוי ערנסט און פיינלעך, אַז ער האָט פאַרביטן דעם גוטמוטיקן „ר' שלמה" אויף דעם שטרענגן „שרעבערק", פונקט ווי איך וואָלט געווען דער חיוב אין די פאַראַנדקעס פון דעם אַמעריקאַנער לעבן.

אַ נעם געטאָן מיך ביי די הענט, האָט ער פּרוּצלאָנג גע- נומען רעדן שטיל, ווי אַ סוד, מיט ברייט שטייענדיקע אויגן :

ספעקטאָר אין אַמעריקע

„און וואָס מיינט איר, זענען די אַמעריקאַנער גליקן, איך בעט אייך? אָט, ווען איך זאָג, אַ שטייגער, מיך אָפהאַלטן צוליב עפעס אַ סיבה און נישט אַריינשיקן קיין קאַפּיע אין רעדאַקציע אַ וואָך. צי צוויי, בין אויס קאַפעלוש-מאַכער, איז אַ סוף צו די אַמעריקאַנער גליקן... מען וועט נישט קוקן אויף מיין עלטער און מען וועט נישט נעמען אין אַכט מיינע פאַר-דינסטן...“

דאָס איז, קענטיק, געווען זיין אָנגעווייטיקטע טעמע, דער שווערער ביטערער טראַפּן, וואָס האָט אַריינגעטריפט אין די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן אין אַמעריקע.

די ביטערקייט פון דעמדאָויקן טראַפּן האָב איך אויך דערפילט: ס'איז מיר געווען שווער אונטערצוהאַלטן דעם שמועס מיט אַן אַלטן יידישן שרייבער, וואָס דער באַדן אונטער זיינע פיס האָט זיך געוואַקלט. אָבער אויך דער הימל איבער זיין קאָפּ איז געווען אָנגעוואַלקנט...

איך האָב געטראַכט: ספעקטאָר האָט גלאַנצפול, רומפול אָנגעהייבן און אָט ענדיקט ער, גייט אַראָפּ פון זיין רומפולן דייטער אין אַ נידעריקן טונקעלן איינזאַמען טאַל...

אַנדערע שרייבער זענען אויפגעשטאַנען. אַנדערע שריי-בער, אַנדערע פאַרבן, אַנדערע סטילן און אַנדערע טעמעס...

אין אַ פרייער מינוט האָב איך מיך אַריינגעכאַפט צו ספעקטאָרן צום אָונטברויט. ספעקטאָר, דער גאַסטפריינטלעכסטער מענטש אין דער וועלט, האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן מיט מיר. ער האָט מיך גענומען אַרומפירן איבער די צימערן, געוויזן

מיר די באקוועמלעכקייטן פון די אמעריקאנער וואוינונגען, גערעדט מיט התפעלות פון דער מאָדערנער טעכניק, און דער אַלטער ליבער שרייבער האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ פריי געזונט ליכטיק קינד.

עס איז געווען היימלעך, מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש. פון קיך האָט מען אַריינגעטראָגן מפונקשע מאכלים. איך וואָלט אַפילו געזאָגט: מאכלים, וואָס אויף זיי איז געלעגן ספעקטאַרס חותם.

ספעקטאַר האָט נישט נאָר געוואוסט, וואָס צו עסן, נאָר אויך ווי אַזוי עס דאַרף צוגעגרייט ווערן דאָס עסן. אין דער וואַרעמער היימלעכקייט, ביי די מוטיקער מאכלים-אַנפירונג פון ספעקטאַרן, האָט זיך מיר אַפילו געוואָלט זאָגן: „ר' מרדכי, כלעבן, ס'איז גאַרנישט אַזוי שלעכט אין אמעריקע. אַט, ס'איז שטיל, ס'איז רואיק, יעדער טאָג איז אַ זיכערער... אַן אַלטער יידישער שרייבער קען דאָ טאַקע קומען צו די פוחות...“

איך האָב עס אָבער נישט געזאָגט, ווייל איך האָב געפילט, אַז אונטער דער געמיטלעכקייט און היימלעכקייט ליגט פאַר-גנבעט און פאַרבאָרגן אַ בענקעניש, אַ פיינלעכע בענקעניש צו דער אַלטער היים און צו די היים-יידן, און איך האָב זי נישט געוואָלט מער אַנרירן.

מיר זענען לאַנג געזעסן ביים טיש.

צולעצט האָב איך אים אַ פרעג געטאָן:

„נו, ווי פילט איר זיך אין געזונט?“

ספעקטאַר האָט אַ שמייכל געטאָן.

„וואָס איז דאָ צו רעדן, ר' שלמה, איך האָב מיך אַ ביסל אַטכייעט, אָפּגערוט, די ביינער אויסגעגלייכט... אָבער טאַקע דערפאַר, ר' שלמה, האָב איך אָנגעהייבן צו פילן, אַז עפעס פעלט מיר... איר פאַרשטייט: אינעווייניק איז עפעס נישט אין אָרדענונג... איך פרעג אַפילו ביי חברים-דאָקטוירים, באַרואיקן זיי מיך, מאַכן חווק פון מיר, זאָגן, אַז איך וועל נאָך לעבן.“

אַט אַזוי ווי איר קוקט מיך אָן, אַ דרייהונדערט יאָר... אָבער
איך ווייס בעסער פון זיי, אַז עס פעלט מיר עפעס... שוין
נישטאָ די אַמאָליקע כוחות... אַ גיבור בין איך דאָך געווען..."
ער האָט זיך צעלאַכט, געהייסן דערלאנגען טיי און בעת
מעשה אַ זאָג געטאָן:

"נאָך אין אַ פּאָר יאָר אַרום, ר' שלמה, ווער איך אָן
אַמעריקאַנער בירגער, און דעמאָלט נעם איך די פּיס אויף די
פלייצעס און מאַך מיר אַ יאָודע קיין פּוילן!.. האַ, באַשע,
נישט אַזוי? וואָס זאָסטו?" האָט ער זיך מיטאַמאָל רירעוודיק
אויסגעדרייט מיטן פנים צו דער ווייב.

ער איז אַריינגעפאַלן אין התפעלות און האָט מיר אָן-
געהייבן צו ווייזן, וואָס ער האָט אין די לעצטע דריי יאָר אָן-
געשריבן און אָפּגעדרוקט אין דער אַמעריקאַנער פרעסע.

"הערט נאָר", האָט ער אויפגעהייבן ביידע הענט איבערן
טיש און האָט גענומען ציילן אויף די פינגער, "די סודות",
"די קללה פון שיינקייט", "אויף פרעמדע וועגן" און דריי בענ-
דער זכרונות. הוצדעם, האָב איך אויסגעפראַוועט "דעם יידישן
מוזשיק". איצט, ווידער, שרייב איך אַ גרויסן ראָמאַן, וואָס
וועט זיכער איבערשטייגן אַלץ, וואָס איך האָב ביזאָהער גע-
שריבן. דאָס איז אַ גרויס, גרויס ווערק, ר' שלמה, וואָס כאַפט
אַרום אַ שטיק לעבן פון עבר און אַ שטיק לעבן פון היינט...
ביידע, סיי דער עבר און סיי דער היינט, צונויפגעפלאַכטן
אינאיינעם... איר פאַרשטייט, ר' שלמה? איך וויל אַרויסשלעפּן
דאָס סאַמע פאַרבאַרגנסטע, דאָס סאַמע פאַרבאַהאַלטנסטע, און
ווייזן עס דער וועלט! נישקשה, איך קען נאָך שרייבן!"

עס האָבן אים גענומען ברענען די אויגן מיט יינגלשע
פיערלעך. ער האָט זיך אַליין אונטערגעצוינדן. אָבער דער אַטעם
האָט זיך אים פאַרהאַקט. אַ מאַדנער געמיש פון יונגקייט און
אַלטקייט, שוואַכקייט. די יונגקייט האָט אָבער פאַרגאַסן די
אַלטקייט.

ער האָט זיגערניש אָפגעצויגן דעם אָטעם און האָט ווייטער
געזאָגט :

„כלעבן, נאָך אַזאָ האָרעוואַניע, נאָך אַזויגע גרויסע ראָ-
מאַנען, וואָס איך האָב דאָ אָנגעשריבן, בין איך ווערט אַ יאָודע
קיין פּוילן.“

ער האָט אָבער פּאַלד צוגעגעבן :

„אין אַמעריקע מוז אַ שרייבער אַרבעטן, ווי אַ פּערד.
יעדן טאָג מוז מען געבן קאָפּיע. ווען איך זאָל, הלילה וחם,
פאַרפעלן אַ טאָג, וועלן זיך טאָן מעשים-תּעוועים. וואָס הייסט
פאַרפעלן? איר טאָרט נישט פאַרפעלן! אַז די מאַשין האַלט
דאָך אין רעכטן גיין און איך, מרדכי ספּעקטאָר, בין אינמיטן!
איר פאַרשטייט, ר' שלמה, וואָס דאָס הייסט?“

מען האָט פּונדאָסניי דערלאָנגט טיי און ספּעקטאָר האָט

געזאָגט :

„איך בין קיינמאָל נישט געווען קיין שכר-יום. דאָ בין
איך אַ האַנט. אינדערהיים בין איך געווען אַ רעדאַקטאָר, דאָ
אַ שרייפל אין אַ גרויסער מאַשין... אינדערהיים בין איך גע-
ווען אי אַ רעדאַקטאָר אי אַ פאַרלעגער... די ערשטע זאַמל-
ביכער האָב איך אַרויסגעגעבן און כּמעט פון אַלע יידישע ציי-
טונגען בין איך געווען דער גרינדער... אויף מיינע פּלייגעס
האַט זיך אויסגעהאָדעוועט די יידישע פרעסע און אַ גרויסער
טייך פון דער יידישער ליטעראַטור... איך האָב פיינט גדלות
און באַרימעריי, אָבער אַמאָל, ביינאַכט, אַז איך בין אַליין
צווישן די פיר ווענט, מאַך איך נישט ווילנדיק אַ השבון
פון מייך גאַנצער אַרבעט, פון מייך לעבן, און דעמאָלט קום
איך צו זייער אַ סאָלידן סך-הכּל... כלעבן, ר' שלמה, עס איז
זיך גאַרנישטאָ וואָס צו שעמען מיט אים...“

ער איז אַנטשווינגן געוואָרן און גענומען קלאַפּן מיט די
פינגער אָן טיש, וואַרטנדיק, אַפּנים, אַז איך זאָל אים אויך
באַשטעטיקן דעם סך-הכּל.

איך האָב עס, נאַטירלעך, געטאָן מיט אַ באַזונדער

חשק אין ספעקטאָר האָט נאָך קיינמאָל נישט געשמייכלט אַזוי יונג, צעפרידן און גוט, ווי דעמאָלט. צולעצט, כמעט פאַרן אַוועקגיין, האָט זיך פאַרויקלט אַ נייער שמועס.

איך האָב געזאָגט :

„איר קענט נישט איינאַרדענען אייערע לייטעראַרישע געשעפטן, ר' מרדכי. איר דרוקט אַזויפיל אין דער אַמערי- קאַנער טאַגפרעסע, פאַרוואָס זאָלט איר דאָס אייגענע נישט דרוקן, לאַמיר זאָגן, אין דער וואַרשעווער פרעסע? ס'איז דאָך אַ שאַד! און נישט בלויז דאָס געלט איז אַ שאַד, נאָר טאַקע דער קאַנטאַקט, דער וואַרעמער קאַנטאַקט, די שטענ- דיגע פאַרבינדונג צווישן אייך און דעם יידישן לעזער אין פּוילן... דערדאָזיקער טרייער לעזער האָט אייך איצט פאַרלאָרן פון אויג. איר זענט אַנטרונען געוואָרן פון אים. ער זוכט אייך און געפינט אייך נישט.“

איך האָב געוואָלט נאָך עפעס זאָגן, אָבער ספעקטאָר האָט מיך אַ צי געטאָן ביי דער האַנט און האָט מיר איבער- געשלאָגן.

„איר האָט געטראָפן אין פינטל אַריין, האָט ער זיך אָנגערופן. „איך טראַכט שוין לאַנג דערפון און דאָס האַרץ טוט מיר וויי דעריבער, אָבער נישט איך בין שולדיק, נאָר אייערע וואַרשעווער צייטונגספאַרלעגער... איך וואָלט אָפילו איצט געוואָלט זאָגן וועגן זיי אַ שדעכט ביטער וואָרט, אָבער איך האַלט מיך איין... און וואָס איז סוף-פל-סוף אַ שלעכט ביזו וואָרט? הערט איר דאָך, אַז איך בין אַריבערגעקומען קיין אַמעריקע און האָב דאָ אָנגעהייבן צו דרוקן מיינע ראַמאַנען, האָב איך באַקומען אַ בריוו פון אַ וואַרשעווער צייטונג. מען האָט מיר געשריבן, אַז מען וואָלט געוואָלט איבערדרוקן אין דער צייטונג אַרץ, וואָס איך דרוק דאָ אין ניו-יאָרק און מען האָט מיך געפרעגט, צי בין איך מרוצה דערויף. איך האָב זיי, נאָטירלעך, באַלד געענטפערט, אַז אדרבה ואדרבה, איך בין

אודאי מרוצה, אָבער איך וויל, אז מען זאל מיר צאָלן... וויפל מען זאל מיר צאָלן - דאָס איז מיר, ר' שלמה, לגמרי נישט אָנגעזאָנגען... עס האָט זיך מיר נאָר געוואָלט, אז דאָס קינד זאל האָבן אַ האַנאַראַר-נאַמען... געבן אין אַ צייטונג, וואָס קען, גאָט צו דאַנקען, צאָלן, אַ גאַנצן אויסגעהאַרעוועטן ראַמאַן בחינם-דאָס האָט מיך נישט בלויו באַליידיקט, נאָר אויך געשראַקן... איר פאַרשטייט, ר' שלמה, דאָס וואָלט אויסגעוויזן, ווי איך, ספּעקטאַר, וואָלט געווען אַן אומבאַהאַלפּן פּיצל קינד, אַ יתומל, און אַלע טרעטן איבער מיר... איך טאָר גאָרנישט פּאָדערן קיין האַנאַראַר פאַר מיינעם אַ ראַמאַן... עס האָט מיך פשוט געשראַקן, זאָג איך אייך... אָבער הערט אַ מעשה, אין דעם אייגענעם בריוו, וועלכן איך האָב זיי אַרויסגעשיקט, האָב איך געבעטן, אז זיי זאלן מיר צושיקן קיין ניו-יאָרק אַ פאַר דערציילונגען מיינע, וואָס זענען אָפּגעדרוקט געוואָרן אין דער צייטונג נאָך פאַרן קריג. איך האָב זיי גראַד באַדאַרפט האָבן. דערביי האָב איך געמאַכט אַ באַמערקונג, אז אויב זיי וועלן נישט האָבן קיין איינצלע צייטונגס-עקזעמפּליאַרן, אין וועלכע עס האָבן זיך געדרוקט מיינע דערציילונגען, טאָ זאל מען עס איבערשרייבן פון יאָר-קאָמפּלעקט אויף מיין חשבון. און אַט לויפט אַוועק אַ חודש, צי מער, און איך באַקום פון זיי אַ בריוו, אין וועלכן מען איז מיר מבשר און מודיע, אז מ'פּוּח האַנאַראַר איז דערווייך נישטאָ וואָס צו רעדן. מען וועט מיך, חלילה, נישט באַעוולען. אַט, אַ שטייגער, האָבן זיי שוין אויס-געגעבן געלט פאַר מיינעטוועגן, און האָבן באַצאָלט פאַרן איבערשרייבן מיינע דערציילונגען... איר הערט אַ טאָן, אַ נוסח פון אַ בריוו צו אַן אַלטן שרייבער? עס האָט מיך געוואַלדיק אויפגערעגט."

ספּעקטאַר האָט געמאַכט אַ לאַנגע הפסקה, פּונקט ווי ער וואָלט נישט געוואָלט מער רעדן דערפון. צולעצט האָט ער אַ צי געטאָן די וואַנסן און געזאָגט:

„נאָכדעם אַלעם, וואָס איך האָב דורכגעלעבט אין רוס-
לאַנד, בין איך געוואָרן אַ ביסל נערוועיש... אַ מענטש איז
נישט פון אייזן... נישטאַ די אמאָליקע כוחות... מרדכי ספעק-
טאָר איז געווען אַ גיבור, אָבער איבער זיינע פלייצעס איז
דורכגעגאַנגען אַ וועלט-מלחמה, אַ דעניקין, אַ פעטלורע, אַ
באַלשעוויזם מיט די אַלע פאַרבייסעכצן... און וויפל דאַרף
האַבן אַפילו אַ מענטש אַ גיבור? די נערוון זענען אָפגע-
שוואַכט געוואָרן, ר' שלמה... אמאָליקע יאָרן וואָלט איך מיך
אויף אַזאַ מין בריוו אַפילו נישט אומגעקוקט. באַ, אַ נייע
דאָס איז. אַז מענטשן זענען גראָב. אָבער ביי מייע איצטיקע
נערוון האָב איך פשוט געהאַט גרויסע יסורים פון דעם
גאַנצן ענין.“

„עט! איר דאַרפט אייך איצט אויך נישט אויפּרעגן דער-
פון, האָב איך אַ זאָג געטאָן. „איר קענט דאָך, ברוך השם,
דעם כאַראַקטער פון אַ יידישער רעדאַקציע.“

„יא, יא,“ האָט ער צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ און זיך צע-
לאַכט. „איר זענט גערעכט. אַוודאי באַרוואַיק איך מיך און
סטאַרע מיך צו באַרוואַיקן. אַגב, איז שוין אָפגעלאָפּן אַ שטיק
צייט, פאַרגעסט מען במילא, ס'פאַלט אַרויס פון זכרון... און
אַז מען פאַרגעסט, מיין ליבער, ווערט אויך דער פעס אָפגע-
קילט... אָט איז מיר שוין טאַקע אָפגעקילט געוואָרן דער פעס
צו דער צייטונג, וואָס אָט די הענט האָבן געלייגט דעם פּונ-
דאַמענט צו איר“, און ער האָט מיר צוגעטראָגן ביידע הענט
צו די אויגן. „איך וויל פאַרגעסן און מוחל זיין...“

„אָבער אייערע ראַמאַנען מוזן דורכאויס איבערגעדרוקט
ווערן אין אַ וואַרשעווער צייטונג“, האָב איך געזאָגט. „אפשר
וועל איך נעמען אויף זיך דידאַזיקע עובדה.“

ער האָט מיך אָנגענומען ביים אַקסל און לייכט אַ וויג
געטאָן פון התפעלות.

„יא, יא,“ האָט ער געזאָגט, „איר וועט זיכער טאָן אַ

גערעכטע זאך. אָבער איין תנאי שטעל איך אייך: אַ האָנאַ-
ר אַר-נאַמען! איך וויל, מען זאָל מיר צאָלן. ווייניקער,
מער, אַזאַ פרייז, אַן אַנדער פרייז, אָבער צאָלן זאָל מען!
קאָמך וויסן, אַז איך בין נישט אומבאַשיצט, ווי אַן אָנפאַנגער..."
מיט די דאָזיקע ווערטער האָט זיך געענדיקט אונזער
שמועס אין אַט דעם אויסטערלישן אָוונט, וואָס האָט זיך מיר
עפעס שטאַרק איינגעקריצט אין זכרון פון דער ערשטער רגע
ביז דער לעצטער, מיט אַלע פרטים און קלייניקייטן, מיט
די קלענסטע באַוועגונגען און ניואַנסן אויף ספעקטאַרס פנים
און מיט אַלע גאַמעס פון זיין שטימע.

איך בין אַרויס אינדרויסן, אינם רושיקן ניו-יאָרקער
דרויסן, וואָס איז געווען פאַרגאַסן מיט שרייענדיקע פיייערן
און מיט שטראָמען מענטשן, און פאַר מיינע אויגן איז פאַרויס-
געשפּרונגען דאָס שטימע ספעקטאַר-ווינקעלע און איך האָב אַלץ
געהערט די ווערטער, וואָס זענען געפאַלן אין דעמדאָזיקן
ווינקעלע.

עס איז געווען יום-טוב ביי יידן, און איך האָב מיך
אויפגעהייבן פון בעט אַ פאַרבענקטער. איך האָב געזען אין
דמיון אַ ווייס געדעקטן טיש, יום-טובדיקע פנימער, גוטע היי-
מישע יום-טוב-בילדער. אָבער דער דמיון אַזיין האָט מיך אין
דעם ווייטן ניו-יאָרק נישט געקענט צופרידנשטעלן.

איך האָב מיך פאַרבענקט אַהיים.

עס איז מיר מיטאַמאָל נמאס געוואָרן דאָס ניו-יאָרקער

צימער, די ווענט, דאָס מעבל. זיי האָבן מיר אויסגעוויזן אַזוי וואַכעדיק, אַזוי גרוי, אַזוי אַרעם.

איך האָב נישט געוואוסט, וואָס מען טוט מיט זיך אין דערדאָזיקער גרויקייט און וואַכעדיקייט, און דאָס האַרץ האָט נישט אויפגעהערט צו נאָגן.

מיטאַמאָל איז מיר אָבער לייכטער געוואָרן, פונקט ווי די ווענט פון מיין צימערל וואָלטן זיך דורך אַ פּישוף פּאַנאַנ-דערגערוקט. איך האָב מיך דערמאָנט אַן ספעקטאָרן. אין ספעקטאָרן וועל איך זיכער געפינען אַ שטיקל יום-טוב, אַ רמז פון דער היימישער וואַרעמקייט און האַרציקייט. און כאַטש עס איז נאָך געווען גאַנץ פרי, האָב איך נישט געמאַכט קיין שהיות און האָב אים באַלד טעלעפּאָנירט.

איך האָב מיך נישט גענאַרט: אַ קלאַנג פון יום-טובדי-קייט האָט ווייך דערגרייכט צו מיין אויער אין טעלעפּאָנ-טרייבל.

ספעקטאָר האָט גערעדט:

„ר' שלמה! ר' שלמה! נעמט שוין די פּיס אויף די פלייצעס און פליט גלייך צו מיר! קיין איין מינוט לאַזט נישט אַדורך! איר הערט, וואָס מען רעדט מיט אייך!“

יא, איך האָב גוט געהערט און איך בין טאַקע פּהרף-עין געקומען צו לויפן צו אים. ער האָט מיך אויפגענומען מיט אויסגעשפּרייטע הענט, ווי אַ טאַטע, ווי אַ ברודער, מיט אַזוי-פּיך וואַרעמקייט, אַז איך האָב מיך דערפּילט אַרעם צו ענטפּערן אויף איר.

„אַי, אַי, ר' שלמה, איר האָט אייך געקויפט עולם הבא, וואָס איר זענט געקומען! איך זיך אַליין אין שטוב און בענק... אַ פּאַעט וואָלט אָנגעשריבן אַ קינה-ליד אין מיין לאַגע... איר קענט אייך גאַרנישט פּאַרשטעלן, ווי איך בין פאַרבענקט נאָך אַ ביסל יום-טובדיקער יידישקייט. אינדערהיים בין איך געווען אַ קנאַפּער גייער אין שוה, איר ווייסט דאָך... דאָ אָבער האָט מיך גענומען ציען, ווי מיט צוואַנגען... אָבער וואוהין גייט

מען? איז דען די ניו-יאָרקער שויל אַ מקום-קדוש? אפשר פאַר מיין בתיהן. זי איז טאַקע אַוועק אין שויל. אָבער פאַר מיר איז עס אַ וויסט קרעמל... זיך איך אין אַנגסט און טראַכט, וואָס טוט מען? האָט אָבער גענומען קלינגען דער טעלעפאָן און איך בין געראַטעוועט געוואָרן... זאָלבענאַנד, אינצווייטן, ברודער, צוויי יידן, וועלן זיי שוין אויסקוועטשן פון זיך אַ ביסל יום-טובדיקייט... נישקשה, נישט געדאָנהט, ר' שלמה!" ער האָט געריבן פון התפעלות אַ האַנט אָן אַ האַנט, האָט זיך לייכט, יינגלשדיק באַוועגט, איבערגעשפרונגען פון איין אָרט אויפן צווייטן און אין זיינע גרויסע שוואַרצע אויגן האָבן אַרויסגעשמייכלט גאָלדענע יום-טובדיקע פייערלעך. איבערגעשפרונגען אַ פאַר מאָל דאָס צימער, געכאַפט אַ קוק אין קיך, אינם אַזויגערופענעם אייבאָקסט, האָט ער זיך האָפערדיק אָנגערופן:

„קודם, ר' שלמה, וועלן מיר פראַווען צוזאַמען אַ יום-טובדיקן פרישטיקל... מיר וועלן אַ שפּיל טאָן מיט דער אכילה... זאָגט אייך, וואָס איר ווילט, ביי דער אכילה ווערט אַ מענטשן לייכטער אויפן געמיט... און איך וועל זיין אי דער סאַרווער, אי די דינסט, אי די באַלעבאַסטע, אי דער באַלעבאַסט, אי דער עסער... זעט איר, קיין פדיישיקס וועל איך אייך נישט געבן, דאָס האָב איך נישט. דערפאַר אָבער וועל איך אייך מהנה זיין מיט אַזע עשירות פון מילכיקס, וואָס איר האָט עס נאָך קיינמאָל נישט אָנגעזען אין אייער לעבן. מאָלט אייך, אַז ס'איז אַ ביסעלע אַ גוזמא, אָבער עס שאַדט נישט. אָן אַ גוזמא קען מען גאָר-נישט אויפטאָן אין לעבן... הא, ווי מיינט איר?"

ספעקטאָר האָט זיך טאַקע אַ נעם געטאָן צו דער אַר-בעט. איך האָב מיך אָבער אַ ביסל דערשראָקן פאַר זיין גרויסער אונטערנעמונג, פאַר זיין אימפעט. צו וואָס? ווער דאַרף עס אַ פרישטיק מיט אַזויפיל פראַצע?

„ר' מרדכי“, האָב איך אים געפרואווט אָפקלען, „אָט זעצט אייך בעסער אַנידער ביים טיש. צו וואָס דער גאַנצער

טאַראַראַם? מיר וועלן עס מאַכן פשוטער און דערפאַר - ליבער און רואיקער. אַ שאַד די אַרבעט..."

"וואָס הייסט?" איז ער געבליבן שטיין מיט אַראָפּגע-לאָזטע הענט. "און מילכיגע קניידעלעך ווילט איר נישט? און לאַטקעלעך, געפרעגלט אויף פוטער, געפעלן אייך נישט? און בדינצקעלעך געפילט מיט סמעטענע זענען ביי אייך גאָר קיין סחורה נישט? האָט קיין מורא נישט, איך וועל עס צוריקטן, ווי די בעסטע קעכין, כאַטש פאַר אַ מקד צו עסן! וואָס הייסט ביי אייך אַ פשוטער און רואיקער פרישטיק? איר זענט דאָך אַ האַרטער מתנגד, אַן אויסגעטריקנטער ליטוואַק..."

מיט גרויס מי און אַנשטרענגונג האָב איך געפועלט ביי אים, ער זאָל מרוצה ווערן אויף אַ פשוטן געוויינלעכן פרישטיק מיט אַ יידיש שטיקעלע הערינג, אַ גלאָז קאווע, אַ פאַר אייער. "מידא, פאַרפאַלן!" האָט ער זיך אומבאַהאַלפן אונטער-געגעבן. "איר זענט מיין גאסט און איך מוז אייך צופרידן-שטעלן. אַבער איך וואָרן אייך נאַכאַמאָל: איר קענט נאָך חרטה האָבן."

איך האָב גישט געוואָלט חרטה האָבן, און ס'איז אַזוי אויך געווען זייער גוט.

זיין שמייכל, זיינע שטראַלנדיקע אויגן, די צולעבטקייט ביים שמועסן און די וויציקע מעשיות, וועלכע ער האָט מיר אין די הפסקות דערציילט - דאָס אַלץ האָט מיך אַזוי אויפגע-מונטערט און דערוואַרעמט, אַז איך האָב אויפגעהערט צו בען-קען אַהיים.

ביי ספעקטאָרס טיש האָב איך געפונען אַ שטיק יום-טוב פון דער אַלטער ליבער היים.

איך האָב געהאַט די מעגלעכקייט צו זען ספעקטאָרן אין פאַרשידענע מאַמענטן, און אַלעמאַל איז ער געווען דער גו-טער, ליבער, פשוטער, אויפריכטיקער און גאַסטפריינטלעכער ספעקטאָר.

אין זיין פריינטשאַפּט האָט זיך אַלעמאַל געפילט עפעס אַ צומיש פון קרובהשאַפּט, פונקט ווי איר וואָלט שטאַמען מיט אים פון איין משפּחה.

אין זיין געפיל צו אייך, ווי אין אייער געפיל צו אים, האָט ער נישט פאַרטראַגן קיין שום שאַטן אָדער פאַרדאַכט. ער האָט ליב געהאַט קלאַרקייט, פשוטות, נאַטירלעכקייט צווישן מענטשן.

איז געפאלן אַ שאַטן אָדער אַ שלעכט וואָרט אויף זיינעם אַ פריינט, האָט ער נישט געקענט רוען און האָט זיך שטאַרק געמוטשעט.

איך דערמאָן מיך אין אַזאַ פּאַל:

פאַר דער וועלט-מלחמה האָבן מיר אַרויסגעגעבן יהואשעס ווערק. די מאַטריצן פון דער אויפלאַגע האָבן געהערט צו יהואשעס, אָבער זיי זענען געבליבן ליגן ביי אונז. אין יאָר 1920 האָט בן-אביגדור, איינער פון אוינזערע שותפים, באַזוכט אַמעריקע און האָט איבערגעלאָזט ביי יהואשעס וועקסלען צום איינקאַסירן אויף אַ סומע פון 1800 דאָלאַר.

יהואשעס, ווידער, האָט געקומט פון אונז האַנאָראַר 900 דאָלאַר, אַ סומע, וועלכע ער האָט באַדאַרפט אַראָפּנעמען פון די איינגעקאַסירטע וועקסלען, און דאָס איבעריקע אונז אָפּשיקן קיין וואַרשע.

עס זענען אַוועקגעלאָפּן צוויי יאָר, און מיר האָבן דאָס געלט נישט באַקומען. נאַכמער: מיר האָבן אפילו קיין שום

ידיעה נישט באַקומען פון יהואשן. אויף די בריוו, וואָס מיר האָבן אים צוגעשיקט וועגן דעמדאָזיקן ענין, האָט ער נישט געענטפערט... אין יאָר 1922 האָבן מיר פּלוּצלונג דערהאַלטן אַ בריוו פון יהואשן דורך זיינעם אַ באַקאַנטן פון ניו-יאָרק, וועלכער איז געקומען קיין וואַרשע. אין דעמדאָזיקן בריוו בעט ער מיך, איך זאָל איבערגעבן זיינע מאַטריצן דעם גאַסט פון אַמעריקע. וועגן דעם איבעריקן געלט האָט ער לגמרי נישט דערמאָנט. די זאַך האָט אונז אויסגעוויזן קשה, מיר זענען געווען ברוגזלעך אויפן דיכטער און מיר האָבן די מאַטריצן נישט אַרויסגעגעבן. אַז איך בין געקומען קיין ניו-יאָרק, האָט מיר ספעקטאָר, ביי דער ערשטער באַגעגעניש, דערציילט, אַז יהואש האָט זיך פאַר אים געקלאָגט אויף „צענטראַל“. מען האָט אים פאַרהאַלטן די מאַטריצן פאַר פרעמדע זינד, אַ גרויסע עוולה פון „צענטראַל“. איך האָב געפילט פון ספעקטאָרס ווערטער. אַז ער האָט גרויס עגמת-נפש סיי פאַר יהואשן און סיי פאַר אונז, פאַר מיר. קוים בין איך זיינער אַ פריינט, טאָר אויף מיר קיין שום פלעק נישט פאַרן.

ער האָט מיך אָנגעקוקט און האָט פיינדלעך געפרעגט:
„ווי איז דער אמת? עס וואָלט מיר געווען זייער שווער, ווען איך זאָל מיך דאַרפן שעמען צו קוקן אַ פריינט אין די אויגן... איך וויל האָפן, אַז איר זענט אין אַרדענונג מיט יהואשן...“

מיר האָבן אָבער מער נישט גערעדט דערפון. און עס איז אויך קיין צייט נישט געווען. איך האָב געמוזט אַוועקגיין. איך האָב אָבער געווען, אַז ספעקטאָר איז אַוועק מיט אַ שאַטן אויפן פנים. ער האָט, קענטיק, מורא געהאַט, אַז ער וועט זיך אוודאי דאַרפן שעמען צו קוקן מיר אין די אויגן, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט...

אין עטלעכע טעג אַרום האָט מיר ספעקטאָר געבראַכט אַ בילדעט אויף אַ טעאַטער-פאַרשטעלונג, וואָס איז געגעבן גע- וואָרן לכבוד גאַרינס 30-יעריקן יוביליי.

ער האָט געזאָגט :

„ר' שלמה, מיר גייען היינט אויף דער פּאַרשטעלונג. אָט האָט איר אייך אַ בילעט. מיר וועלן אָפּילו גיין באַזונדער, אָבער דאָרט וועלן מיר זיך שוין טרעפן. מאַכט אייך גרייט.“ אַ בילעט אויף דערדאָזיקער פּאַרשטעלונג האָט מען מיר שוין אָפּילו צוגעשיקט מיט אַ פּאַר טעג צוריק. איך האָב באַ-דאַנקט דעם אַלטן פּאַר זיין גוטן זכרון און האָב געזאָגט : „אַ בילעט האָב איך שוין און מיר וועלן טאַקע זיין אויף דער פּאַרשטעלונג. נאָכדעם וועלן מיר זיך אַריינכאַפּן אין אַ רעסטאָראַן אויך אָונטברויט.“ „נאָר מיר ביידע, אָדער נאָך ווער?“ האָט ספּעקטאָר גע-פרעגט.

„עס וועט זיין נאָך עמעצער אויך, אָבער איך וויל אייך נישט אויסזאָגן...“ „נ, אויב דאָס איז אַ סוד, פּרעג איך נישט. איך וועל שוין זען שפעטער.“ איך מוז דאָ זאָגן, אַז מיט אַ פּאַר טעג פריער בין איך גראַדע געווען ביי יהואשן און אונזער סכסוך איז אינגאַנצן אויפגעקלערט געוואָרן. יהואש האָט מיר סוף פֿל סוף מודה געווען, אַז איך האָב געהאַט דאָס רעכט נישט אַרויסצוגעבן אים די מאַטריצן, ווייל מיר האָבן נישט דערהאַלטן דאָס געלט. די סיבה : בן אביגדורס טויט.

„איר זענט געווען אין אָרדענונג“, האָט יהואש צולעצט געזאָגט, „און איך בין אויך געווען אין אָרדענונג. מיר זענען קוויט... נישט געענטפערט אויף די בריוו האָב איך דערפאַר, ווייל איך האָב נישט געפונען קיין ריכטיקע תשובה...“ איך בין מיך מודה, אַז דער גאַנצער ענין דאַרף זיין אַ ביסל נישט קלאַר פאַרן לעזער. צוליב געוויסע טעמים איז נאָך אָבער צו פרי צו פאַרעפנטלעכן אַ מער אויספירלעכע דערקלערונג וועגן דעם.

פאַרענדיקט אינגאַנצן מיטן סכסוך, האָט מיר יהואש גע-
זאָגט, אַז ער וואָלט געוואָלט זיך מיט מיר מיישב זיין וועגן
דער אויסגאַבע פון זיין תנ"ך. אזוי ווי איך בין דאָך אַוודאי
אַ בּקִי אין הלכות הדפסה, וואָלט ער געוואָלט, אַז מיר
זאָלן זיך מאַרגן טרעפן ערגעץ אין אַ קאַפּעהויז, וואו עס וועלן
זיין אַ פּאַר באַקאַנטע און דאָרט גוט אַרומרעדן און אַרומ-
שמועסן דעם גאַנצן ענין.

אין אַ וויילע אַרום האָט ער צוגעגעבן:

„נאָך בעסער: איר וועט דאָך מסתמא זיין אויף דער
פאַרשטעלונג לכבוד גארינס יוביליי, וועלן מיר זיך צוזאַמענטרעפן
נאָך דער פאַרשטעלונג.“

ווי עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעשטעלט, האָט מיר
טאַקע יהואש צוגעשיקט דעם בילעט אויף דערדאָזיקער פּאַר-
שטעלונג.

דער טאָג איז איבערגעלאָפּן, און אינאָונט האָב איך
מיך געטראָפּן מיט יהואשן אין טעאַטער. עס איז נאָך געווען
אַ ביסל פרי און מיר האָבן דערווייך געכאַפט אַ שמועס. און
אַט אינמיטן שמועס איז פּלוצלונג אויסגעוואַקסן ספעקטאָר, אַ
מבולבּלער, ווי אַן איבערגעשראַקענער. ער האָט געכאַפט אַ
קוק אויף יהואשן, אויף מיר און נאָכדעם אויף אונז ביידן און
האָט זיך נישט געקענט באַרואַקן.

איך האָב אַ שמייכל געטאַן און זיך אָנגערופן צו יהואשן:
„אַט ווער עס האָט געהאַט גרויס צער פון אונזער

סכסוך! הער ספעקטאָר קען זיך ממש נישט באַרואַקן...“
יהואש האָט זיך אָנגעבויגט צו אים, און גלעטנדיק אים
מיט די אויגן, האָט ער געזאָגט:

„זייט רואיק. עס איז געווען נישט מער ווי אַ טעות.
דער סכסוך איז איצט אינגאַנצן אויפגעקלערט געוואָרן און מיר
זענען גוטע פריינט, ווי געווען... נאָכמער: הער שרעבערק איז
איצט מיינער אַ בעל-יועץ...“

ספעקטאָר איז אונטערגעשפרונגען פון שמחה. אַ ליכטיקער

שמייכל האָט זיך אויסגעגאַסן אויף זיין ברייטן פנים. ער האָט גענומען טרייסלען יהואשעס הענט און נאָכדעם אַ כאַפּ געטאַן מיינע...

„אַט אַזוי, אַט אַזוי!“ האָט ער פריידעך צוגעשאַקט מיטן קאַפּ. „אַ שטיין איז מיר אַראָפּגעפאַלן פון האַרצן! ביידע גערעכט! אויסגעצייכנט! איר האָט מיך פשוט געראַטעוועט! איר ווייסט נישט, וויפל געזונט עס קומט מיר אָפּ, ווען איך זע, ווי מיינער אַ פריינט באַגייט אַמאַל אַן עוולה קעגן מיינעם אַ צווייטן פריינט... אַזוינס טאָר גאַרנישט געשען! איך קען עס נישט איבערלעבן!..“

ווען ער וואָלט זיך נישט געשעמט, וואָלט ער אַוודאי געכאַפט אַ טענצל פון שמחה. דאָס גאַנצע פנים האָט אים גע-שיינט פון לויפיקע שמייכלעך און טיפער אינערלעכער הנאה. שפעטער האָט ער מיר געזאָגט אויג אויף אויג:

„אַ נייע נשמה האָט איר מיר אַריינגעזעצט! כלעבן, ווען איך וואָלט מיך נישט געשעמט, וואָלט איך אייך אַ קוש געטאַן...“ אַט דאָס איז געווען ספעקטאַר אין זיין פריינטשאַפט.

איינמאָל האָב איך געטראָפּן ספעקטאַרן זייער אַן אויפ-געלעבעטן. ער האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט דערהאַלטן אַ בריוו פון א. גאַלדבערגן, פון וואַרשע, מיטן פאַרשלאַג איבערצו-דרוקן די ראַמאַנען אין „היינט“.

„איר פאַרשטייט, ר' שלמה“, האָט ער מיך אָנגענומען ביי דער האַנט, „אינם בריוו רעדט מען קלאַרע דבורים, נישט

געפאַנפּעט... איך הער אַ מענטשלעכן לשון... עס איז געוואָרן לייכטער אויף דער נשמה. אַ מענטשלעכער לשון איז אַ סך ווערט, ר' שלמה... איך הער: מען רעדט וועגן האַנאַראַר אין מען דערמאָנט מיר, אַז מען וועט מיר צאָלן, ווי מען צאָלט אין „היינט“ אַלע אָנגעזעענע און חשובע שרייבער...”

ער איז פּלוצלונג אַנטשוויגן געוואָרן, אַריינגעוואָרפן זיינע גרויסע שיינע אויגן אין מיינע, געוואָרט אַ וויילע און מיך ווידעראַמאָל פאַרזיכערט:

„גלויבט מיר, ר' שלמה, אַז איך בין לגמרי נישט קהוט נאָך געלט. צום לעבן האָב איך, היינט וואָס דאַרף איך מער? איך בין נישט פּון די, וואָס האָבן ליב צו זאָרן וועגן דעם, וואָס עס וועט זיין אין צען יאָר אַרום. אָבער לאָזן דרוקן אַ ראיִ מאַן אָן שום באַדינגונגען, אָן קלאַרע ווערטער, בלויז אויף דעם סמך, וואָס „מען וועט“, „ס'וועט שוין זיין גוט“—דאָס הייסט דאָך פשוט אויף די עלטערע יאָרן אויסגעצאָכט, אויסגעפאַטשט צו ווערן פּון אַ יידישער רעדאַקציע... איר קענט אייך גאַרנישט פאַרשטעלן, ווי גאַלדבערגס בריוו האָט מיך מחיה געשנות געווען! אַ שטיק געזונט האָט ער מיר צוגעגעבן!”

„איז שוין ביי אייך מיטן „היינט“ אַ פאַרענדיקטע זאַך, ר' מרדכי?“ האָב איך אים אַ פרעג געטאָן.

„ביי מיר איז נאָך אייגנטלעך גאַרנישט פאַרענדיקט! איך ווייס נאָך גאַרנישט, גאַרנישט... איך האָב נאָר דערהערט אַ מענטשלעכן קול...”

און נאָך אַ קליינער הפסקה האָט ער צוגעגעבן:

„איר פאַרט דאָך אינגיכן קיין וואַרשע, טאָ נעמט דעם גאַנצן ענין אויף זיך... נישקשה, איך וועל אייך אַמאָל אַפּדינען... מען איז דאָך נישט מער, ווי לעבעדיקע מענטשן... איך וועל אייך מיטגעבן דעם גאַנצן פעקל מיט מיינע געדרוקטע ראַמאָנען, און איר פאַרהאַנדל'ט מיך דאָרט אין וואַרשע, ווי איר קענט און ווי איר פאַרשטייט. איך פאַר-

לאז מיך אינגעצונן אויף אייך. איך ווייס, אז איר זענט מיר
א גוטער פריינט... איין זאך פארלאנג איך נאָר פון אייך, אז
ביי די אלע „טאָרגעס“ און פאַרהאַנדלונגען זאָל מיין כבוד,
הילף, נישט ליידן...”

„מעג איך נאָך אונטערהאַנדלען מיט אַן אַנדער צייטונג
אויך?“ האָב איך געפרעגט.
„טוט, ווי איר פאַרשטייט!“ האָט ער אָפּגעהאַקט און
האַט מער נישט געוואָלט רעדן וועגן דעם.

דאָס לעבן לויפט, לויפט, מיטן אויג נישט צו כאַפּן. און
אַט איז אַנגעלאָפּן דער מאַמענט, ווען איך האָב געדאַרפט זאָגן
א „זיי-געזונט“ דעם טומלדיקן פאַרשמייעטן ניו-יאָרק מיט די
קאַרס, עלעוועטערס און סאַבווייס, פאַר וועלכע ספּעקטאָר האָט
זיך אַזוי געשראַקן.

אין קעשענע האָב איך געהאַט ליגן אַ שיפקאַרט, און
איבערמאַרגן, דעם 26-טן יאַנואַר, ניין אַ זייגער אינדערפרי,
באַדאַרף איך פאַרלאָזן דעם ברעג פון דעם דאָלאַר-לאַנד.
זיך אָפּגעפאַרטיקט אין מיין אָפּיס מיט אלע טאַג-ענינים,
בין איך אַוועק צו ספּעקטאָרן מיט אַ וויזיט. דאָסמאָל האָבן מיר
שוין געשמועסט פון פאַרלאַג-ענינים. עס האָט זיך געהאַנדלט
וועגן דעם, אַז „צענטראַל“ זאָל אַרויסגעבן אַ דע ווערק
ספּעקטאָרס, וואָס זאָלן איינגעטיילט ווערן אין פּופּזן בענדער.
איך בין געזעסן ביי אים, אַלס פאַרדענער, און מיר האָבן
לאַנג אַרומגעשמועסט דעם פּלאַן פון דער אויסגאַבע. ספּעקטאָר
האַט געוואָלט שיינע ביכער, אַ פיינע אויפלאַגע, וועגן געלט

ספעקטאָר אין אמעריקע

האַט ער ווייניק גערעדט. איצט האָב איך געקענט איינזען, אַז ער איז געווען זייער אויפהיכטיק, ווען ער האָט געטענהט, אַז ער איז קיינמאָל נישט געווען להוט נאָך געלט. האָנאָראַר איז טאַקע אַ גוטע זאַך, אָבער נישט די בעסטע. פאַראַן העכערע זאַכן פון האָנאָראַר.

„איר פאַרשטייט“, האָט ער געזאָגט, „איך וויל אַ שייַן בוך מיט מיין נאָמען ספעקטאָר... אַ צווייט בוך—ספעקטאָר... אַ דריט בוך...“

ער האָט גערעדט, ווי אַ קינד און געשמייכלט, ווי אַ קינד. פונדעסטוועגן האָבן מיר טאַקע דאָ אויפן אָרט גאַנץ ניכ-טער פאַרענדיקט מיטן ענין האָנאָראַר.

אין דעם אייגענעם אָונט האָט ער מיר איבערגעגעבן אַ גאַנץ פעקל מיט זיינע ראַמאַנען, אַלץ אויסשניטן פון צייטונגען און זשורנאַלן.

אין אַנדערע ראַמאַנען האָבן אַריינגעפּעלט עטלעכע המשכים פון די צייטונגען. ספעקטאָר איז אָבער געווען זייער אַ פינקטלעכער מענטש, האָט ער זיי צומאָרגנס געבראַכט אין אָפּיס.

„איר זעט, איך האָב זיי דאָ, די פעלנדיקע נומערן“, האָט ער מיט גרויס נצחון געזאָגט און אַ ווייז געטאָן מיר מיט די אויגן אויף אַ קליין פעקעלע, וואָס ער האָט געהאַלטן אין דער האַנט. „אַליין צוגעפאַרן אין דער רעדאַקציע און זיי דאָרט אויסגע-פונען. אָבער איר קריגט זיי נישט איצט, איך פאַרהאַלט זיי אומישנע, פּדי איר זאָלט מיך כאַטש נאָך איינמאָל באַזוכן פאַרן אַוועקפאַר... נאָך איין וויזט מוזט איר מיר מאַכן. ר' שלמה. איר מוזט היינט זיין ביי מיר.“

איך האָב אים, נאַטירלעך, צוגעזאָגט. פאַרנאַכט האָט אָבער אויסגעבראַכן אַ מוראדיקער שטוי-רעמווינט, פון די אמתע אַמעריקאַנישע שטורעמווינטן. אַ שניי-זאַווערוכע האָט פאַרשטעלט הימל און ערד. „די גאַנצע נאַטור

איז משוגע געוואָרן. עס איז געווען אַ סכנה אַרויסצוגיין אין גאָס.

פּונדעסטוועגן בין איך אַוועק צו ספּעקטאָרן.

אויף דער פּראָספּעקט-עוועניו האָט מיך דער שטורעם-ווינט מיטאַמאָל אַ פּאַק געטאָן און אומגעוואָרפן אויף אַ סלופּ. דער קלאַפּ איז געווען אַ שטאַרקער. אויף אַ רגע איז מיר פינסטער געוואָרן אין די אויגן, אין די רעיונות. אָבער געקומען צו זיך, האָב איך מיך אַרומגעזען, אַז מײן הוט איז נעלם געוואָרן און איין קאַלאַש האָט געמאַכט אַ ויברה. אַ פּע-קעלע ביכער, וואָס איך האָב געהאַט מיטגענומען אויפן וועג צום לייצענען, איז אויך אַנטרוינען געוואָרן.

וועגן גיין צו ספּעקטאָרן האָט גאָר קיין רייד נישט גע-קענט זיין.

מיט גרויסע צרות און סכנת-נפשות האָב איך מיך קוים דערשלעפט צו אַ סטאָר פון היט און שייך און האָב מיר איינגעקויפט דאָס, וואָס דער שטורעמווינט האָט מיר אויף אַזאַ גולדישן אופן אַוועקגעקחנט.

איך האָב מיך געהאַלטן פאַר אַ קרבן פון שטורעמווינט און האָב מיר געזאָגט, אַז אַזויאַרום בין איך פטור פון וויזטן.

אָבער אינדערהיים האָב איך טעלעפּאָנירט צו ספּעקטאָרן. איך האָב אים דערציילט, וואָס מיט מיר האָט פּאַסירט אויפן וועג צו אים. ספּעקטאָר איז געווען אויסער זיך, האָט זיך שטאַרק באַאומרויקט און האָט זיך אַלץ נאָכגעפרעגט, צי איך בין געוונט.

„מילא, וואָס איר האָט פּאַרלאָרן אַ קאַלאַש און דעם הוט,“ — האָט ער אַריינגערעדט אין טעלעפּאָן, — „טאָ זאָג דאָס אויסגיין צו דעמזעלבן שטורעמווינט, נישט געדאַכט זאָל ער ווערן! אָבער צי האָט עס אייך, חלידה, נישט געשאַדט צום געזונד? פּיטט איר זיך גוט?“

„איך פיל מיך גוט.“

„נו, דאָס איז דאָס וויכטיקסטע!“

מיר האָבן זיך געמוזט צעזעגענען דורכן טעלעפאָן. מיר האָבן געזאָגט גוטע ווערטער איינאַנדער, אָבער אזאָ מין גע-זעגענען זיך איז געווען פיינלעך.

ספעקטאָר האָט אַלץ נישט געקענט אַרויסלאָזן פון דער האַנט דאָס טעלעפאָנטרייבל. צוליבצט האָט ער געזאָגט:

„מיר האָבן זיך אַפילו צעזעגנט, פונדעסטוועגן וועל איך צוגיין צו דער שיף. איך וועל איך ברענגען די פעלג-דיקע נומערן פון מיינע ראַמאַנען און מיר וועלן זיך ערשט רעכט צעזעגענען, ווי מענטשן...“

די נאַכט האָט ניו-יאָרק פאַרשאַטן מיט שניי. הויז און גאַס זענען געווען איינגעדעקט מיט ווייסע דיקע קאָלדרעס. עס האָט שטאַרק געשטערט דעם פאַרקער.

איך האָב געמוזט אַרויספאַרן מיט אַ פאַר שעה פריער צו דער שיף, און מיין אויטאָ האָט געמאַכט געוואַלדיקע אומ-וועגן, וואָס האָבן צוגענומען אַ שטיק צייט. עס איז אָנגעזאַנגען אַ קאַמף מיטן שניי.

פון האַפּן האָב איך ווידעראַמאַל טעלעפאָנירט צו ספעקטאָרן. איך האָב אים געוואָרנט, ער זאָל נישט קומען צו דער שיף, מחמת די וועגן זענען פאַרלייגט מיט שניי, און אזאָ מין נסיעה איז נישט פאַר זיינע כוחות.

מיר האָבן זיך נאַכאַמאַל געזעגנט און איך האָב אים מבטיח געווען, אז איך וועל איינאַרדענען זיינע ענינים, ווי אַן אויפ-ריכטיקער פריינט. די פעלנדיקע נומערן זאָל ער מיר צושיקן קיין וואַרשע און זאָל וואַרטן אויף מיין בריוו.

אונזער שמועס דורכן טעלעפאָן האָט זיך פאַרענדיקט מיט ספעקטאָרס ברכה:

„פאַרט געזונט, מיין טייערער, זייט מצליח! איך פאַרהאַף, אז מיר וועלן זיך ווידער זען געזונטערהייט!“

ער האָט עס געזאָגט אזוי שאַרף, אזוי קלאַר, אזוי זיכער,
אַבער דאָס איז געווען דאָס לעצטע, וואָס ער האָט מיר
געזאָגט.

אין זעקס וואָכן אַרום נאָך מיין אָפּפאַר פון אַמעריקע,
דעם 15-טן מערץ 1925, האָבן מיר דערהאַלטן די טרויעריקע
ידיעה, אז ספּעקטאָר איז געשטאַרבן.

אַז איך בין געקומען קיין וואַרשע, האָב איך מיך דורכ-
געשמועסט מיט אַ פּאַרשטייער פון אַ וואַרשעווער צייטונג. איך
האָב אַבער באַקומען פון יענעם אזאַ תשובה, אז איך האָב מיך
באַידיקט פאַר ספּעקטאָרן...

איך האָב באַלד אָנגעשריבן ספּעקטאָרן, ער זאָל די ראַ-
מאַנען איבערגעבן אין „היינט“.

ספּעקטאָר האָט זיך קיין איין מינוט נישט געקווענקט.
זיינע ראַמאַנען, פריער „די סודות“, נאָכדעם „די
קללה פון שיינקייט“ האָבן זיך אָנגעהייבן צו דרוקן
אין „היינט“, און האָבן שטאַרק אויסגענומען ביי די ברייטע
לעזער-קרייזן. זיי האָבן אַפילו אויפגעהייבן דעם טיראַזש פון
דער צייטונג. ספּעקטאָר האָט שוין אַבער נישט דערלעבט
צו דעמאָזיקן נחת - דעם לעצטן נחת פון אַן אַלטן
שרייבער...

אויך „צענטראַל“ איז צוגעטראָטן צו אַ פּוילישענדיקער
אויסגאַבע פון אַלע זיינע ווערק, ווי מיר האָבן אָפּגערעדט,

ספעקטאָר אין אמעריקע

און דאָ דערמאָן איך מיך ווידערצאמאַל זיינע ווערטער אין
יענעם אומפאַרגעסלעכן שמועס ביי אים אינדערהיים:
„איך וויל אַ שיינ בוך וויל איך... איין שיינ בוך—
ספעקטאָר... צוויי שיינע ביכער — ספעקטאָר... דריי...“

אין יאָר 1927 בין איך ווידער געווען אין אמעריקע.
איך האָב באַזוכט ספעקטאָרס פרוי און זי האָט מיר איבערגע-
געבן דעם גאַנצן אַרכיוו, וואָס איז איר געבליבן פון דעם מאָן.
פרוי ספעקטאָר האָט מיט גרויס יראה און פיעטעט
צונויפגעזאַמלט אַלץ, וואָס איז געשריבן געוואָרן וועגן ספעקטאָרן
פאַר זיין לעבן און נאָכן טויט.
אַ דאַנק פרוי ספעקטאָר, האָבן מיר באַקומען די מעגלעכ-
קייט אַרויסצוגעבן אַלץ, וואָס ספעקטאָר האָט געשריבן און
אַלץ, וואָס איז ביז אַהער געשריבן געוואָרן וועגן ספעקטאָרן.
און אַזויאָרום ווערט ביסלעכווייז מקוים ספעקטאָרס הייסטער
וואונש — איינצוטיילן און אַרויסצוגעבן זיינע ווערק אין 15
בענדער. ביז היינט צו טאָג זענען שוין דערשינען 10 בענדער.
די איבעריקע פינף ווערן שוין אויך פאַרענדיקט אין דרוק.

מײן שטעטל.

א. דראזשנער.

מײן קליין שטעטעלע, וואו איך בין געבוירן און דער-
צויגן געוואָרן, האָט זוכה געווען מקבל-פנים צו זיין בלויז
צוויי יידישע שרייבער: מרדכי ספעקטאָר און יהודה לין,
און צו ביידע האָב איך נאָך דעמאָלט קיין זכיה נישט געהאַט
אַנצוקומען: אַ יינגל געווען, פאות און אַ לאַנגע קאפּאַטע גע-
טראָגן און גוט אַריינגעלערנט אין דער גמרא.

אַבער וואָס אין שטעטל האָט זיך אָפּגעטאָן, ווען מרדכי
ספעקטאָר איז געקומען, דאָס געדענק איך, פונקט ווי ערשט
געכטן וואָלט עס געווען, כאַטש עס איז שוין אַ פערטל יאָר-
הינדערט אין דעם.

עס איז אינמיטן ווינטער געווען. ספעקטאָר איז אויף
זיין וועג קיין מעזשיבוזש געווען. אַ הויכער, אַ יונגער, אַ
שיינער, עלעגאַנט און גרויסשטאַטיש אָנגעטאָן, מיט אַ הויכער
קאַראַקולענער קוטשמע, מיט אַן אויפגעשטעלטן שפיץ.

ווען די אינטעליגענץ האָט אים געפירט איבערן שטעטל
צו עזרן, האָט מען אים פון אַיע פאַרפרוירענע פענסטער
נאָכגעקוקט; די שטאַט-באַלעבאַטים האָבן מיט רוגז אַיבער

זייערע ברייך געקוקט, און אין דער סאדיגורער קלויז האָט מען זיך געקאָכט:

„סטייטש, מען פירט דאָך אים איבער דער „שטאָט“, ווי, להבדילה, אַ גוטן יידן!“

און אָנגעפאלן איז מען אויף עוורן, וואָס איז געווען געבענטשט מיט דריי דערוואַקסענע מיידלעך, אויף וואָס קיינער, חוץ די בחורים, האָט אים נישט מקנא געווען.

עוור איז געווען אַ ייד, וואָס האָט געהאַט גרעסערע דאגות, איידער דאָס אפיקורסות פון זיינע געביידעטע דריי טעכטער, וועלכע ער פלעגט נאָכגעבן אַלץ, וואָס זיי האָבן געוואָלט. ס'איז אַ סברא, אַז ער פלעגט אויסבעטן ביי באַקאַנטע מענטשן טיטון און פלעגט דאָס אָפגעבן די טעכטער (ס'איז נישט קיין לשון-הרע: מ'האַט געוואוסט אין שטעטל, אַז זיי רויכערן, ווי איר זעט מיך אַ יידן!).

דערנאָך האָט מען זיך גענומען צו אַ צווייטן סאדיגורער חסיד, ביי וועמען ספעקטאָר איז איינגעשטאַנען. דער האָט אויך געהאַט צוויי טעכטער, וואָס האָבן זיך לגמרי נישט געפאַסט פאַר אַ חסיד.

אָט דעם יידן האָט מען ממש מיט חרם געטראַשעט, וואָרים וואו איז עס געהערט געוואָרן, אַז אַ ייד מיט אַזעלכע צוויי מוידן זאָל אַריינלאָזן צו זיך אין הויז אַזאַ אפיקורס, וואָס איז אפשר אומישע געקומען צו פאַרשפרייטן דעם „סמך מים“, ר"ל, צווישן די יונגע בחורים. ווי לאָזט מען גאָר אַזעלכעס אין אַ פרום יידיש הויז אַריין?

פאַר אונז, יינגלעך, די ערב-משפּיקים פון שטעטל, איז ספעקטאָרס וויזט געווען אַ יום-טוב און אַ תשעה-באב. מיר האָבן זיך געפרייט, וואָס מיר האָבן זוכה געווען צו זען מיט די אייגענע אויגן דעם מחבר פון יידישע ראַמאַנען, און זיך שטאַרק מצער געווען, וואָס מען לאָזט אונז צו אים נישט צו.

אַרום די פענסטער פון עוורס שטוב האָבן מיר זיך גע-

דרייט און פארפרוירענע געשטאנען און געווארט, ביז ער וועט אַרויסקומען, און מיר וועלן אים קענען גוט אָנפנימען. דערביי איז מען נאָך געווען אין גרויס סכנה, אַז עמעצנס טאַטע זאָל, חס-וחליקה, נישט אָנקומען...

מצר וואָלט נישט געפעלט...

ווען איך האָב דאָס ערשטע מאָל אין ניו-יאָרק זיך באַ-קענט מיט ספעקטאָרן אין מאָריס שוואַרצס קונסטטעאַטער, האָב איך אים דערמאָנט זיין וויזיט אין אונזער שטעטל.

איך האָב אים דערציילט, מיט וויפֿל קנאה איך האָב דע-מאָלט געקוקט אויף די משכילים פון אונזער שטעטל, וואָס האָבן געקענט שטיין, גיין און רעדן מיט אים, דעם שיינעם, גלייכן און פיין-פאַרפּוצטן יונגן שרייבער, וועמעס ווערק איך האָב דעמאָלט שוין געהאַט געלייענט ערגעץ אויפן בוידעם, כדי דער טאַטע זאָל, חס-וחליקה, זיך נישט דערוויסן; וויפֿל איך האָב מקנא געווען די בחורים און יונגע איידעמלעך, וואָס זענען שוין אַרויס פֿונם רשות פון זייערע טאַטעס און קענען שוין בפרהסיא אַרומגיין מיט אַ שרייבער פון ראָמאַנען.

ספעקטאָר האָט אויסגעהערט, ווי איך רים זיין אַמאָליקן יונגן, עלעגאַנטן אויסזען, האָט שטום מיך אָנגעקוקט, אַ זיפֿן און באַדד אַ שמייכל געטאָן, און געענטפערט וואוילייונגעריש: „אַבער צי ווייסט איר, וויפֿל איך האָב א ייך מקנא געווען דעמאָלט דערפאַר, וואָס איר און אַלע אייערע קליינ-שטעטלדיקע בחורים זענען געבליבן מיט אַזויפֿיל שיינע מיידלעך?“ און דערביי אויסגערעכנט מיט די נעמען אַלע יענע מיידלעך, וואָס זענען דעמאָלט פאַר די שענסטע געווען פאַר-רעכנט, און וואָס זענען שוין אַצינד מסתמא באַבעס, אויב זיי לעבן נאָך.

„איר האָט אַ גוטן זכרון אין אַלגעמיין, צי נאָר ווען ס'איז שייך צו מיידלעך?“ האָב איך זיך אויך דערלויבט צו וויצלען.

מין שטעטל

„רעדט, איך בעט אייך, א ביסעלע שטיילער“, האָט ער
אַריינגעכאַפּט אַ פינגער אין מויל אַריין און געוואונקען צו
דער לאַזשע. „אָט זיצט מיין פרוי, אַן אייפערזיכטיקע. מער
פעלט מיר נישט...“

מיט ספעקטאָרן אין אָדעס.

מרדכי קאַפּלאַן

I

איך בין נישט קיין שרייבער און וועל עס נישט זיין.
אַבער מרדכי ספעקטאָר, דער מענטש און דער שרייבער,
ליגט מיר אזוי טיף אין בלוט און זכרון, אז איך קען נישט
ביישטיין דעם נסיון פון דער פעדער... אין דעם בוך
זכרונות וועגן ספעקטאָרן ווילט זיך מיר אויך אַריינפלעכטן
מיינע ערינערונגען.

און אפשר איז עס נישט קיין נסיון און אויך נישט
קיין פעדערשפידעכל, נאָר אַ חוב, אַ הייליקער חוב, וואָס איך
האַב צו באַצאָלן דעם געשטאַרבענעם?

איך האָב ספעקטאָרן צופיל געקענט, צופיל געלעבט מיט
אים צוזאַמען און באַזונדערס זיך צופיל פאַרבונדן מיט אים
אין די שווערסטע און פיינלעכסטע יאָרן פון זיין לעבן.

צום ערשטן מאָל זענען מיינע אויגן מיט גרויס יראה
געפאלן אויף ספעקטאָרן, ווען איך בין געווען אַ יינגל פון
דרייצן יאָר.

אין פאַרלאַנג „תושיה“, וואו איך האָב דעמאָלט געאַרבעט,
איז אַריינגעקומען אַן אויסגעפּוּצטער שוואַרצוואַנסיקער הער,
אַ רוישיקער און אַ באַוועגלעכער, און איך האָב דערהערט
דעם קלאַנג ספעקטאָר...
שאלקאוויטש, דער אייגנטימער פון „תושיה“, האָט אים

זייער ווארעם אויפגענומען, און איך האָב פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז איינער פון די גרויסע...

עס איז אָבער באַשערט געווען, אַז דער דרייצניאַריקער יינגל, וואָס האָט זיך מיט אַזאַ יראה צוגעקוקט צום שוואַרצ-וואַנסיקן הער, זאָל אַמאָל, אין יאָרן אַרום, ווערן זיין פאַרלעגער.

דער פאַרלאַנג „השחר“, וואָס איז פון מיר געגרינדעט געוואָרן, האָט אַרויסגעגעבן ספּעקטאַרס דריי בענדער: „יום-טוב-דערציילונגען“, „טאָג און נאַכט“ און „היימישע בילדער“.

איך האָב מיך אָנגעהייבן עפּטער צו טרעפן מיט ספּעק-טאָרן. מעגדעך, אַז אין אים און אין מיר איז געלעגן עפּעס אַזוינס, וואָס האָט אינז דערנענט צו איינאַנדער. אינזערע באַ-געגענישן זענען אַלעמאָל געווען וואַרעמע, געמיטלעכע, אינ-טערעסאַנטע. און מערקווירדיק: זיינע מיינונגען האָבן על פי רוב געשטימט מיט מיינע, ווי מיינע מיט זיינע.

עפּטער פלעגט ער מיר אָנפאַטשן אין פלייצע מיט אַ שמייכל:

„הערט איר, קאפלעאן, מיר דאַרפן תמיד לעבן בשלום, וואָרים מיר זענען צוויי מרדכיס... איר פאַרשטייט: איך אַ מרדכי און איר אַ מרדכי. עס איז אָנגענעם, ווען מען טרעפט אַ מענטשן, וואָס טראַגט דיין נאָמען... ע פ ע ס איז פאַראַן דערין...“

טיילמאָל, אין די אַזונטן, ווען מיר זענען ביידע געווען פריי פון אַרבעט, פלעגן מיר אַריינפאַלן אין אַ רעסאַָראַן. דאָרט, ביי די ווייסגעדעקטע טישלעך, אין דער לופט פון געבראָטנס, צווישן איילנדיקע קעלנער מיט ווייסע האַנטעכלעך אויפן אַקסל, איז ספּעקטאַר געווען דער טאַנגעבער. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש מיט דער רחבות פון אַ מלך, מיט גרויס בקיאות און ערנסט אריינגעקוקט אין דער שפייזקאַרט, אַ וויילע נאָכגעטראַכט, ווי אַ מיניסטער איבער אַ קאָמפּלי-

מיט ספעקטאָרן אין אָדעס

צירטן בודזשעט, וואָס לאָזט זיך אָבער רעאָליזירן, און נאָכדעם
אַ וואונק געטאָן צום קעלנער...
אפילו דער וואונק איז געווען אַ רואיקער, אַ געלעסע-
נער, אַ מושלדיקער.

און די קעלנער האָבן אים שוין געקענט.
„הערט איר, קאָפלאַן, מען דאַרף וויסן וואָס צו עסן...
עס איז דאָך קיין קונץ נישט אָנצושטופן דעם מאָגן. דאָס רוב
מענטשן זענען זיך טאַקע אַזוי נוהג. מען שפאַרט אָן אַ פולן
מאָגן – און יוצא. מען דאַרף אָבער קענען מאַכן אַ שמחהלע
פון דער אכילה, איר פאַרשטייט, קאָפלאַן, אַ שמחהלע, אַ
תענוג, אַ הנאה, אַ פאַרגעניגן, אַ חדווה, אַ יום-טובל און אַ
נחת אין די פיינער... עסט דען אַ מענטש בלויז צוליב דעם
מאָגן? אַ הונט עסט אַזוי!“

איך האָב אים צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ, ווייל איך האָב
מיך אויך געהאַלטן ביי דערזעלבער מיינונג.
און ספעקטאָר האָט געזאָגט:
„אָט אַזוי האָב איך אייך ליב. די צוויי מרדכיס אָדער
מאָטעלעך מוזן שטענדיק שטימען...“

II

דער אויסברויך פון דער וועלט-מלחמה האָט אַ זעץ געטאָן
איבערן קאַפּ, ווי אַ דינער.
מען איז צעמישט געוואָרן.
ספעקטאָר איז געלאָפן קיין אָדעס.
עס איז זיכער געווען אָן אומבאַדאַכטער שריט פון אים.
וואָס האָט ער געהאַט צו לויפן? ווער האָט אים גע-

טריבן? איז דען באמת געווען אזוי געפערלעך פאר אים צו פארבלייבן אין ווארשע?

עפטער פאלט מיר איין, אז ווען ער פארקאזט נישט דעמאלט אין טומל די פוילישע רעזידענץ, וואלטן מיר נאך איצט געהאט די זכיה צו זען ספעקטאָרן אויף די נאלעווקער טראַטואַרן. דער געזונטער פעסטגעבויטער ספעקטאָר וואָלט נאָך קאָנג געלעבט אויף גאָטס וועלטל.

אַבער אַ מענטש ווייס נישט אַלעמאָל (און אפשר קיינ-מאָל נישט), וואָס ער טוט און וואָס ער טוישט און וואָס ער קלויבט זיך אויס.

ספעקטאָר איז געלאָפן קיין אָדעס און אויף די עלטערע יאָרן געפרוואווט דאָרט איינאַרדענען אַ נייע היים.

אין יאָר 1915 בין איך אויך געקומען קיין אָדעס. עס איז געווען אַ ווילדע אומרויאיקע משוגענע צייט. איין האַלבע וועלט איז פאַרגאַסן געוואָרן מיט פייער, שטאַל און בליי און די צווייטע האַלבע וועלט האָט זיך געטומלט, געיאָגט, גע-האַרעוועט, געפרנסהוועט. איך האָב געהערט צו דער צווייטער האַלבער וועלט און אין קאַפּ האַבן מיר געברענגט פאַרשידענע פאַרזעגערישע פלענער.

און אַט, געדענק איך, איינמאָל אין אַ געדיכטן ווינ-טעראָוונט, האָב איך אָנגעטראָפן ספעקטאָרן אין יידישן טעאטער. מיר ביידע האַבן צוגלייך אויסגעשריען פון התפעלות. ספעקטאָרס התפעלות האָט אָבער אזוי הויך געשטיגן, אז ער איז באַלד, — נישט איבערגעגאַנגען, נאָר איבערגעלאָפן אויף „דו“. „שאַ, די צוויי מרדכים זענען שוין ווידער דאָ!“ האָט ער זיך צעשריען. „געזונט זאָלסטו מיר זיין, מרדכילע, וואָס דו ביזט געקומען אַהער! עס וועט זיך אָנהייבן אַ לעבן פונדאָסניי“.

עס איז געווען אַ ברייטער וואַרעמער „דו“, אַ האַר-ציקער, וואָס האָט מיר זייער זיס געקלונגען.

קיין סך פראַגן האָט מען נישט באַדאַרפט זיך שטעלן

מיט ספעקטאָרן אין אַדעס

איינאַנדער. עס איז אַלץ געווען קלאָר. אינדרויסן גיסט מיט פייער.
עס איז אַ מלחמה און אַט לעבט מען פונדעסטוועגן אויף גאַטס
וועלט.

איך האָב מיך דערוואוסט, אַז ספעקטאָר אַרבעט אין
פינקלס רוסישער צייטונג „אַדעססקאַיאַ פּאַשטאַ“, וואָס ווערט
פאַרשפּרייט אין צענדליקער טויזנטער עקזעמפּלאַרן. עס איז
נאָר געווען אַ פּראָגע, ווי אַזוי שרייבט דער אַלטער אין
רוסיש?

דידאַזיקע פּראָגע איז מיר אויך אינגיכן פאַרענטפּערט
געוואָרן. פינקל האָט זיך נישט גענייטיקט אין ספעקטאָרס אַר-
בעט. זיין צייטונג האָט געהאַט גענוג געשיקטע פּעדערהעלדן
אַן ספעקטאָרן. ער איז אַבער געווען אַ גרויסער חסיד פון ספעקטאָרס
טאַלענט, און ווי עס האָט פּאַסירט אַלעמאַל מיט ספעקטאָרס
חסידים—אויך פון ספעקטאָרן גופא. ער האָט ליב געהאַט דעם
אַלטן און האָט עס געמאַכט זייער עלעגאַנט: ער האָט אַנגאַ-
זשירט ספעקטאָרן אַלס שטענדיקן מיטאַרבעטער מיט אַ בא-
שטימטער פּענסיע.

און ספעקטאָר האָט זיך געפילט נישט שלעכט אין אַדעס.
אַ גרויסע לעבעדיקע דרום-שטאָט, עס איז דאָ מיט וועמען
צו פאַרברענגען, דער מענטש איז נישט איינזאַם.
אַלץ איז דאָ פאַראַן: זון, ביאָליק, ראַוויצקי, יאַטקעס,
וויינען, רעסטאָראַציעס, צייטונגען, ביכער.

די באַוועגונג אויף די אַדעסער גאַסן פאַרכאַפט דאָס
אויג. אין די פריילעכע הילכיקע קאָנגען פון דער שטאָט
פילט זיך דער דרום-מענטש, און אין ספעקטאָרן גופא, אין
זיין הילוך, פשטות און באַוועגונגען איז דאָך אויך געלעגן
עפעס פון דעם דרום-מענטש.

„הערסטו, מיין טייערער,“ האָט ער מיר עפּטער אַ זאָג געטאָן,
און ווי זיין טבע איז, פריילעך אַ בלישטשע געטאָן מיר מיט די
שוואַרצע אויגן, „אַדעס איז אַ שטאָט און מען קען דאָ לעבן.
אַן אומגליק האָט אונז נאָר געכאַפט מיט דער וועלט-מלחמה...“

מרדכי, מענטשן זענען גולגים, באַנדיטן, רוצחים, מען לאָזט נישט לעבן. מען שניידט די קעפּ איינע די אַנדערע, מען האָט געמאַכט אַ שוועטהויז פון דער וועלט!..”

ער האָט נאָך לאַנג גערעדט פון דער וועלט-מלחמה, גע-
גאַסן אויף איר פעך און שוועבל, אָבער פאַרענדיקט האָט ער מיט דעם, אַז מען דאַרף לעבן און מען מוז לעבן.

„דאָס לעבן קען מען נישט אויסשפּייען פון זיך, גוטער ברודער,“ האָט ער פעסט אַ זאָג געטאָן. „עס וועט נאָך זיין גוט אויך. לאַמיר נאָר אַריבערקומען די שווערע צייט, און דער עיקר, מען דאַרף זיך עפטער זען...”

און מיר האָבן זיך טאַקע עפטער געזען.

III

אין יאָר 1916 האָט זיך אָנגעהייבן שטאַרקער צו רודערן אין מיינע ד' אמות. איך האָב געזען, אַז מיט וואַרשע איז אַ פאַרשדעפטע קרענק, אַז זי איז אונז אַנטרוגען געוואָרן פון די אויגן אויף לאַנגע צייטן, און איך האָב מיך, פאַר אין ברירה, גענומען פעסטער צו דער אַרבעט. נאָך גרויסע אָנ-
שטרענגונגען איז מיר געלונגען צו אַרגאַניזירן און אַוועקצו-
שטעלן אויף די פּיס אַ גרויסן אַקציען-פאַרקאָג אונטערן נאָמען „דעת“. דער באַוואוסטער אַדעסער גביר און פאַבריקאַנט גור-
אריה איז געווען איינער פון די הויפטאַקצאַנערן פון דער-
דאָזיקער אונטערנעמונג.

דער דירעקטער ציל פון „דעת“ איז איינגטלעך געווען:
י ו ד א י ק-אין דריי שפּראַכן: יידיש, העברעיִש און רוסיש, און דערצו קאָלענדאַריסטיק אין פּרייטן מאַסשטאַב. מיר האָבן אָבער אויך געשטאַסן אַ קאָנטראַקט מיטן פאַרלאַג „מוריה“,

מיט ספעקטאָרן אין אָדעס

וואָס האָט אינו באַדאַרפט איבערגעבן דעם גאַנצן פאַרקויף פון זיינע ביכער, און מיר, ווידער, פון אונזער זייט, האָבן זיך מתחייב געווען צו באַזאָרגן ביאָליקן און ראַווניצקין, געבן זיי אַ מעגלעכקייט, צו קענען רואיק זיך פאַרנעמען מיט זייערע ליטעראַרישע אַרבעטן.

הוצדעם, האָבן מיר געוואָלט אַרויסוואַרפן אויפן יידישן ביכערמאַרק, ווי אַ באַמבע, פאַראַמאָל, אַ הונדערט גוטע ביי-כער פון דער וועלטליטעראַטור און נאָכדעם, נאָך אַ געוויסער הפסקה, ווידעראַמאָל אַזאַ פאַרציע...

עס האָט זיך אָנגעהייבן דרייען אַ רעדל. די פּלענער האָבן זיך כּסדר צעוואַקסן, די האַפּענונגען האָבן זיך צעפּלייט און דער באַדן אונטער די פּיס האָט אויסגעוויזן אַ זיכערער. מיר האָבן געדונגען אַ גרויסן לאַקאַל. משה קליינמאַן איז געוואָרן רעדאַקטאָר פון פאַרלאַג „דעת“. עס האָבן זיך באַ-וויון שטענדיקע מיטאַרבעטער: דאָס פאַרל קויפּמאַן, שלום-עליכמס טאַכטער און איידעם, רחל פּייגענבערג, ב. שאַפּיר, ב. עפּעלבוים און אַנדערע.

אין דערדאָזיקער גראַנדיעזער אינטערנעמונג האָט זיך אַבער אויך אַריינגעפלאַכטן מיט אַ ברייטער זייט מרדכי ספּעק-טאָר. אָן אים האָט זיך עפּעס דער גאַנצער עסק נישט געפּאַסט. דער פאַרלאַג „דעת“ האָט ביי אים אָפּגעקויפט אַלע זיינע ווערק אין דריי שפּראַכן: יידיש, העברעיִש און רוסיש. אויפן חשבון פון דערדאָזיקער קנייה האָט ער לויטן אָפּמאַך באַקומען אַן אָנגעזעענע וועכנטלעכע פענסיע.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ גרויסן שרייבטיש אין פאַרלאַגלאַקאַל און האָט זיך אַלע טאָג געפאַרעט מיט דער פעדער, אויסגעפּראַוועט זיינע ווערק פאַר דער נייער אויס-גאַבע, וואָס האָט געדאַרפט זיין אַ פּוּל שטענדיקע, אויפן אייראָפּעיִשן שניט, שײן, עלעגאַנט אויסערלעך, אַן אמתע דוקוס-אויסגאַבע.

די רוסישע איבערזעצונג האָט געמאַכט ה' קויפּמאַן און
די העברעיִשע-ראַווינצקי.

ספעקטאָר איז געווען זייער צעפּרידן. קיין בעסערס האָט
ער זיך אין פּלוג נישט געוואונטשן. אמת, אַ שרייבער האָט
בעצם ליבער צו שרייבן נייע ווערק, איידער אויסצופאַריכטן
און אויסצופּראַווען די אַלטע. און דאָס איז אויך נאַטירלעך.
יעדעס נייע ווערק איז אַ פּרישער קלאַנג אין דער מוזיק פּון
דעם שרייבערס רום. די אַלטע זענען שוין פאַר אים אָפּגעזונ-
גענע, אָפּגעשפּילטע קלאַנגען...

אַבער דאָ האָט זיך דאָך עפּעס געהאַנדלט וועגן ספעקטאָרס
גאַנצן קינסטלערישן פאַרמעגן, וועגן אַ פּויל-
שטענדיקער אויסגאַבע פּון אַלע זיינע ווערק אין דריי שפּראַכן,
און דאָס האָט געקענט דערפּרייען און אויפּמונטערן אַ שריי-
בער אַפּילו פּון אַ גרעסערן פאַרנעם, ווי ספעקטאָר איז
געווען.

טאָג-איין, טאָג-אויס איז ספעקטאָר געזעסן מיט זיין בליש-
טשעדיקן פּליך ביים שרייבטיש, אַריינגעקוקט אין זיינע אַלטע
ווערק, געקנייטשט דעם שטערן, געשריבן, צוגעשריבן, איינגע-
שריבן און געמעקט, געמעקט...

און פּון צייט צו צייט האָט ער אַוועקגעלייגט די פּען, אַ
קוק געטאָן מיט התפעלות צום שטייגל מיטן קאַנאַריק, וואָס
איז אין זיין זכות געקויפט געוואָרן, אַ רייב געטאָן מיט הנאה
אַ האַנט אָן אַ האַנט און אַזוי ספעקטאָריש-געמיטלעך זיך אָנ-
גערופּן צו מיר:

„נו, וואָס זאָנסטו, מרדכי, עס גייט, ווי אויף פּוטער...
מיט יעדן טאָג ווערט עפּעס געשאַפּן. די אַרבעט צעוואַקסט
זיך, ווי אַ טייג אויף גוטן הייוון... מיר שלאָפּן נישט, ברודער.“
און איך בין מיך מודה, אַז עס איז געווען געוואַלדיק
אַנגענעם צו הערן זיין קול און פאַר איינוועגס אַ כאַפּ צו טאָן
מיטן אויג זיין בלישטשעדיקן קאַפּ מיט די ברייטע אַקסלען,

מיט ספעקטארן אין אָדעס

וואָס האָבן גערעדט פון אַ לאַנג, געזונט און פעט-ערדיש לעבן...

„פאַרשטייט, מרדכי, האָט ער זיך ווידער אָנגערופן, יעדער מענטש פאַרמעגט אַ ביסעלע ענערגיע אין זיך... מען דאַרף עס נאָר קענען אָנדרייען, ווי אַ מאַשינדל, עס זאָל גיין... ביי אַ שלים-מזל גייט נישט!“

אַלע טאָג האָבן מיר געכאַפט אַ לייכט שפּאַס-שמועסל וועגן לעבן, וועגן עסן, וועגן אַ גוט ביסל בעסאַראַבער ווין, וועגן דער רחבות פון אַ וואַרעמער לייכטיקער דירה, וועגן אַ ווייכער בעט, ביז עס איז געקומען צו דער וועלט-מלחמה.

דעמאָלט האָט זיך זיין פנים תיכף געענדערט. עס איז געוואָרן האַרט, בייז און אָנגערויקט.

„ווען איך וואָלט קענען שידטן און מיין קללה וואָלט געהאַט אַ האַפט“, פלעגט ער אַ זאָג טאָן, אָן אָנגעצונדענער פון גרימצאָרן, „וואָלט איך זיי פאַרשאַלטן! אַלעמען, אַלעמען פאַרשאַלטן פאַר דאָס פאַרגאַסענע בלוט, פאַרן שעכטהויז, וואָס זיי האָבן געמאַכט פון דער וועלט... אה, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, די רוצחים!“

ער האָט געזען אינם וועלטקריג אַ געוואַנדיקע פער-זענלעכע באַליידיקונג, אָן אַטענטאַט אויף זיין מנוחה, אויף זיין מיטאָג, אויף זיין שלאָף, אויף דעם ביסל זון און הימל, מיט וועלכע ער איז זיך מחיה געווען אין דער גרויסער שטאָט, און ער האָט זיך נישט געקענט באַרויאַקן.

און ער האָט זיך לאַנג געקאַכט מיט אָנגעצונדענע אויגן, מיט אַן אָנגעצונדענעם פנים.

IV

אין די יאָרן 1916-1917 האָט ספּעקטאָר אָן שום הפסקות געאַרבעט אין פּאַרקאַנג, באַקומען זיין וועכנטלעכע פענסיע און מיט גרויס הנאה זיך צוגעקוקט, ווי עס רוקט זיך אַלץ מער און מער פּאַרויס די קאָלאָסאַלע אויסגאַבע פון אַלע זיינע ווערק אין דריי שפּראַכן. מען זעצט אים איבער אין רוסיש און העברעיִש און מען זעצט אים אין ייִדיש, און עס ספּעקטאָרט זיך אויף אַלע פּראָנטן.

דער אַלטער האָט שטיל געבליט פון נחת. ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געפילט, ווי איצט, אַז זיין שרייבן איז אַ ממשות-דיקע און אַ נייטווענדיקע זאַך נישט בלויז פאַר יחידים, נאָר פאַר אַ גאַנץ פּאָלק. עס דרייט זיך דאָך אַזאַ ראָד פאַר זיינטוועגן.

אַריינבלעטערנדיק מיט דער פען אין די אַלטע ראָ-מאַנען, האָבן פּונדאָסניי אויפגעלעבט פאַר אים די אַלע טיפּן, פאַרשוניען און געשטאַלטן, וועלכע ער האָט שוין פּמעט ווי פאַרגעסן, און ער האָט געלעבט אין אַ וועלט פון חלומות, פון אַ זיסן עבר, פון יענער גאַלדענער צייט, ווען ער איז געווען יונג, געזונט און מונטער און האָט אָנגעשריבן די-דאָ-זיקע ראָמאַנען.

ער האָט אָבער אויך געלעבט אין דער ווירקלעכער וועלט, אין דער וועלט פון וואָר, און האָט געזען, ווי זי האָט אים אַזוי ברייט, גענוי און פינקטלעך געצאָלט פאַר זיין וועלט פון חלומות.

און ער האָט עס פאַרשטאַנען אויף זיין שטייגער - פשוט, געזונט און - טיף.

עפּטער פּלעגט ער אַרויפּוואַרפּן אויף מיר די אויגן, אַ כאַפּ

מיט ספעקטאָרן אין אַדעס

טאָן מיך פאַרן אַקט און אַרייַנזאָגן, אַ צעפּרידענער, מיטן פּוילן מויל:

„פאַרשטייטו, מרדכייע, אַ נחלת דיר אין די ביינער, דער פּויער זאָגט: דאָס, וואָס דו האָסט פאַרווייט, דאָס שניידסטו... איך האָב עפעס אויך געזייט אין מיין לעבן, און אַט שנייד איך אויף דער עלטער... פאַרשטייט, מרדכייע, שרייבן איז אויך אַ מין זייצן... נישט מער, דער פּויער טוט עס אויף דער שוואַרצער ערד און דער שרייבער אויף ווייסן פאַפּיר... ביי ביידין וועט אָבער גאַרנישט אויפגיין, נישט וואַקסן, ווען זיי וועלן נישט פאַרוזייען עפעס רעכטס... אַ גאַנץ לעבן האָב איך געאַרבעט, מרדכייע, געאַרבעט מיט דער פעדער, מיטן קאָפּ, מיטן האַרץ, אָבער אַז עס איז עפעס געוואָרן פון דער אַרבעט—דאָס זע איך איצט...“

ער האָט געמאַכט אַ קליינע הפסקה, ברייט אַרייַנגע-שמייכלט אין די וואַנסן אַריין און צוגעגעבן:

„יא, איך האָב מיך נישט וואָס צו קלאָגן. „דאָס פאַלק,“ דער ייד, דער באַלעבאַס, דער סוחר, צי דער אַרבעטער האָבן תמיד געפונען דעם וועג צו ספעקטאָרן. מען האָט מיך אַלעמאָד געדייענט, אָבער ביזאָהער האָב איך נישט געהאַט די זכיה צו זען מיט די אייגענע אויגן אַ פּודשטענדיקע אויס-גאַבע פון אַלע מיינע ווערק, און אַזאַ מין אויסגאַבע זאָגט אַ סך... אַזוי האָט זיך מיר געדאַכט, אַז מיינע לעזער זענען צע-וואָרפן, צעריסן, צעזייט, ווי מיינע ביכער... איצט אָבער זע איך אַלע מיינע ביכער צוזאַמען און מיינע לעזער צו-זאַמען... און עס ווייזט מיר אויס: איך האָב געזייט און עס וואַקסט... עס וואַקסט, מרדכייע, עס וואַקסט...!“

פּרוצלונג האָט ער זיך אויסגעדרייט, אַ וואָרף געטאָן די אויגן צום שטייגל מיטן פייגעלע און זיך אָנגערופן שטייל, ווי שעפטשענדיק:

„דו הערסט, ווי דער קאַנאַריק זינגט אין שטייגל? ס'צו-גיט אין אַלע גלידער! אַי, מרדכייע, מרדכייע...!“

V

מיטצמאל אָבער איז דאָס גאַנצע לעבן אויסגעלאָשן גע-
וואָרן. מען האָט אַזוי לאַנג געמלחמהוועט, געהאַקט און גע-
שניטן מענטשנפלייש, ביז עס האָט אויסגעבראַכן אַ רעוואָלוציע
אין רוסלאַנד, מיט אַ שוואַכן קערענסקי אַלס צוילאָג, און נאָכ-
דעם זענען געקומען די באַלשעוויקעס.

די שיינע פריילעכע זוניקע אָדעס איז אַריינגעפאלן אין
מרה-שחורה. שוואַרצע כמאַרעס האָבן פאַרדעקט איר הימל. פון
אַלע אונטערנעמונגען האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. הונגער,
גויט און קראַנקהייטן האָבן זיך אַריינגעכאַפט אין די אָדעסער
הייזער. מענטשן זענען אַרומגעגאַנגען מיט אַראָפּגעדאָטע קעפּ,
מיט אויסגעצויגענע געז פון דאגות.

דער דלות האָט אויך אַריינגעשמעקט צו ספּעקטאַרן. דער
אַלטער האָט זיך דערשראָקן און איז געוואָרן אָפהענטיק. ער
איז אַפילו נישט געווען קיין גרויסער בעד-משפּחה, קיין מטופּל
מיט קינדער, אָבער אַלטע יאָרן אַליין זענען אויך אַ גענוג
שווער פּעקל אין אַ הונגערייט.

דוכאווי, אַ יידישער יונגעראַמן, אַ לערער, איז אין אַ
מיטן נאַכט געוואָרן נישט מער און נישט ווייניקער, ווי פינאַנצ-
מיניסטער און דירעקטאָר פון דער באַלשעוויסטישער מלוכה-
באַנק אין אָדעס. ער האָט אָבער געהאַט אַ באַציונג צום יידישן
בוך און צום יידישן שרייבער און האָט פאַרגעלייגט ספּעקטאַרן
אַ שטעלע אין מלוכה-באַנק. ער האָט געוואָלט באַזייטיקן פאַר
דעם אַלטן די ספּנה פון הונגער.

דער אַלטער האָט געקווענקלט. ערשטנס, איז געווען אַ
פּראַגע, וואָס וועט ער דאָרט טאָן אין דער מלוכה-באַנק? ווי
קומט ער צו אַזאַ מיין אַרבעט? און, צווייטנס, האָט אים גע-
שראָקן די באַלשעוויסטישע מאַרקע...

אין הונגער קווענקיט מען אָבער נישט לאַנג. אין אַ קאַלטן ווינטערדיקן טאָג איז ספּעקטאַר אַוועק אין באַנק אַריין און האָט זיך דאָרט אַנידערגעזעצט. עד-היום איז נאָך שווער פעסטצושטעלן, וואָס ער האָט דאָרט געטאָן. איינס איז אָבער געווען קלאָר: דער הונגער האָט שוין נישט געהאַט אַזאַ שליטה איבער אים.

פונדעסטוועגן האָבן מיר זיך אַלע טאָג געטראָפּן און אַלע טאָג צוגעזיפּצט און צוגעקלאַגט און צוגעוויינט אויפן לעבן, וואָס איז געווען אַנגעזאַפּט מיט פּחדים, נויט און הונגער.

„עס גייט אונטער די וועלט“, האָט ספּעקטאַר געשעפּ-טשעט, ווי צופּייפּנדיק, „די וועלט גייט אונטער“... דער ווינטער איז אַוועק, עס האָבן זיך אַנגעהייבן שיינע הייסע זומערדיקע טעג, אָבער עס איז נישט געווען פּריילעך פון זיי.

פון אומעט, פון נישט האָבן וואָס צו טאָן, פון זיצן און אויסקוקן אויפן נעכטיקן טאָג, פּלעגן מיר – ספּעקטאַר, דער דיכטער טשערניכאָווסקי, סעמיאַטיצקי און איך – גיין אַלע טאָג צום ים זיך אָפּבאַדן. עס האָט אויסגעזען, ווי אַ מין רעאל געשעפט, וואָס האָט אונז אַזוי ווי אויפּגעהאַלטן ביים לעבן...

מיט אַ צייט פּריער האָבן מיר אַזוי געשפּילט אין קאַרטן, אין אַקע: ספּעקטאַר, פּרוג, ראַוויצקי און איך. דאָרט האָבן זיך פיר מענטשן אויסגעזעצט ערנסט ביים טיש, דאָ האָבן פיר נאַקעטע גופים אַלע טאָג מיט גרויס ערנסט זיך אַריינגעלאָזט אין וואַסער אַריין. מען האָט עס געטאָן נישט פאַר וואוילטיק, חלילה, נאָר פון אומעט...

VI

יענע שרעקלעכע אומפאַרנעסלעכע צייט פון הונגער, פחד און טויט האָט ספעקטאָרן אינגאַנצן צעקלאַפּט. זי האָט צע-קלאַפּט זיין שטאַרקן גוף, וואָס האָט קיינמאָל נישט געוואוסט פון קיין מחלֵות.

ספעקטאָר האָט זיך אָנגעהייבן עפטער צו קלאַנגן, אז ער ליידיט יסורים. באַזונדערס אָבער האָט ער זיך געקלאַנגט אויף דער גראַבער קישקע, און האָט אַלץ געטענהט, אַז ער גייט אָפּ מיט בלוט.

איינמאָל האָט ער געשיקט מיך רופן. ער איז געווען אַזוי איבערגעשראַקן, דערשלאַנג און פאַריאושט, אַז ער האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קינד, ווען ער האָט מיך דערזען. „אוי, מרדכיִלע, עס איז שלעכט, עס איז זייער שלעכט“, האָט ער זיך גענומען קלאַנגן. „איך גיי אָפּ מיט בלוט, ראַ-טעווע מיך“.

די לייפן האָבן אים געציטערט, פון די אויגן האָבן זיך געגאַסן גרויסע טרערן. פאַר מיר איז געשטאַנען נישט מרדכי ספעקטאָר, נאָר אַן אומבאַהאַלפּענער זקן.

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז מען דאַרף אַן אָפּעראַציע, און קיין געלט איז נישט געווען. אין שטאָט האָבן געבושעוועט דעניקינס באַנדעס. דאָס לעצטע שטיקל לעבן איז אָפּגעשטאַרבן. איך בין אָבער אַוועקגעלאָפּן צו ביאַליקן מיט אַ גוואַלד. מיט דעם דיכטערס הילף האָט זיך באַלד אָנגעהייבן צו רודערן אַרום ספעקטאָרן.

דר. צוקערמאַן, וואָס האָט אים דער ערשטער באַזוכט און באַטראַכט, האָט איינגעפונען, אַז דער חודה ליידיט אויף אַ ראַק. דערהערט דאָסדאָזיקע וואָרט, זענען מיר אַלע געוואָרן אָפהענטיק.

מען האָט אָבער נישט געטאָרט פאַרצווייפלען אינגאַנצן.
 מען האָט געמוזט ראַטעווען ספּעקטאָרן, וואָס עס זאָל נישט
 זיין און ווי עס זאָל נישט זיין. מיר האָבן זיך געווענדט
 צו דעם בעסטן כירורג אין אָדעס, צו דר. זילבערבערג. ער האָט
 דאַנג באַטראַכט און באַקוקט דעם חולה און האָט איינגעפּינען,
 אַז דאָס איז נישט קיין ראַק, נאָר מערידן אין אַ שווערער פּאַרם.
 „מערידן אין אַ שווערער פּאַרם“, אָבער פּאַרט נישט
 קיין ראַק! עס איז אונז אַלעמען דייכטער געוואָרן אויף דער נשמה.
 „מען וועט אים מוזן אָפּערירן, האָט דער דאָקטאָר גע-
 זאָגט. „מען דאַרף אים ברענגען צו מיר אין שפיטאַל.“
 ספּעקטאָר האָט זיך גענומען גרייטן צו דער אָפּעראַציע.
 ער האָט קיין סך נישט גערעדט, אָבער ער האָט זיך זייער
 געשראַקן. דאָס גאַנצע לעבן האָט ער קיינמאָל נישט געקרענקט
 און ער האָט בכדל נישט געקענט סובל זיין די כירורגישע
 אַרבעט מיטן מעסער אין מענטשנס פלייש...
 אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער וועט עס נישט איבער-
 לעבן, און אַז „זיין לעצטע שעה איז געקומען“.
 ווען איך האָב זיך צום הונדערטסטן מאָל אַריינגעכאַפט
 צו אים אין די דאָזיקע שווערע שעהן, פאַרן אָפּפירן אים אין
 שפיטאַל, האָט ער מיך מרה-שחורהדיק אָנגעקוקט און האָט מיר
 דערלאָנגט אַ פאַרקלעבטן קאָנווערט אין דער האַנט.
 אויפן קאָנווערט האָב איך דערזען עטלעכע פעסט-זיצן-
 דיקע שורות:

מײן בעסטן פּרײנט
מ ר ד כ י ק א פ ל א ן
 אָדעס, האָטעל „ווענעציע“
 4-טער שטאָק, צימערן 6.7.8

ספעקטאָר האָט געזאָגט:

„דאָס איז מיין צוואה, מרדכי... עפענען זי נאָך מיין טויט... אַז מען גייט מאַכן אַן אָפּעראַציע, מרדכי, גייט מען גלייך צום מלאך המות אין די הענט... זעלטן וועמען עס גע-לינגט זיך אַרויסצורייסן פון דיִדאָזיקע הענט... און דעריבער האָב איך צוגעגרייט אַ צוואה...“

מיר האָבן מער נישט גערעדט.

VII

די אָפּעראַציע האָט זיך נישט איינגעגעבן. ספעקטאָר האָט פאַרדריקט די ציין און געשוויגן מיט האַלב צוגעמאַכטע אויגן פון אַ טויטן. ער האָט, קענטיק, אויפגעגעבן דעם קאַמף מיטן מלאך המות.

דער מלאך המות האָט אָבער נישט געקענט זיין אַזוי תקיף ביי זיך. מרדכי ספעקטאָר איז געווען אַ צו שטאַרקער מענטש, און נאָך דער צווייטער אָפּעראַציע, וואָס איז אים גע-מאַכט געוואָרן אויפן דריטן טאָג, האָט דער חוזה ברייטער געעפנט די אויגן און האָט פרייער אָפּגעאַטעמט, ווי אַ מענטש, וואָס איז מיטאַמאָל אַרויסגעשוואומען פון אַ טיפן וואַסער.

מיט יעדן טאָג איז ער אַלץ מער און מער געקומען צו די פוחות. דער שטאַרקער גוף האָט גובר געווען די דאָקטוירים מיט זייערע רפואות, אָפּעראַציעס און טויט.

„וואָס זאָגסטו, מרדכיִלע?״ האָט ער שוין געשמייכלט, לינגנדיק אויפן ווייסן שפיטאַלבעט און באַוועגנדיק מיט די שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן זיך אים געגרעסערט און טרוקן צעברענט פון דער קראַנקהייט. „אַז מען דאַרף, לייגט מען

זיך אונטערן מעסער... קיין קונצן העלפן דאָ נישט, ברודער. עס איז געווען אַ געזונטער ספעקטאָר, מרדכי'ע, אַן אייזערנער ספעקטאָר, האָט מען אים גענומען שניידן זיין פלייש מיט מעסערס, ליגט ער איצט אין בעט, ווי אַן אומבאַהאַלפן עופּעלע... אַ מענטש איז אַ שטרוי. אַפילו אַן אייזערנער מענטש איז אַ שטרוי... אָבער גאַרנישט, מרדכי'ע, גאָט וועט העלפן, נישט געדאָהט!

ער האָט אַ סך גערעדט, פאַרציילט, געשמייכלט. ער האָט זיך אַליין ווי געהידושט, וואָס ט'איז אים געלונגען זיך אַרויס-צורייסן פון די בייניקע הענט פון מלאך המות... ער איז גע-לעגן מיט אויפגערייצטע שפאַנענדיקע גערוון, מיט אַ געוואַל-דיקן חשק צו זען מענטשן, צו רעדן מיט מענטשן, ווי איינער, וואָס איז פֿולצולונג ניצול געוואָרן פון אַ גרויסער סכּנה.

ספעקטאָר האָט שטאַרק מורא געהאַט פאַרן טויט. זיין שרעק האָט ער אַפילו קונציק פאַרבאַרגן, נאָר איך האָב אים תמיד אָנגעטאַפט אין זיינע שמועסן, אין זיינע נישט דערזאָגטע ווערטער. ער האָט דעם טויט נישט געקענט תּופּס זיין, ווי עס קען נישט תּופּס זיין אַ זאַטער - דעם הונגעריקן. און דער-פאַר האָט ער זיך אַזוי געשראַקן פאַר אים.

איך דערמאָן מיך אין אַזאַ פּאַל. באַלד נאָך מענדעלעס טויט איז ספעקטאָר געקומען צו לויפן צו מיר אַ פאַרסאַפּעטער, אַ צערודערטער און אַן אומרואיקער. „נו, מרדכי'ע“, האָט ער מיך האַסטיק אַ פּרעג געטאַן, „ווער „גייט איצט?“

איך האָב נישט פאַרשטאַנען זיין פּראָגע. האָט ער מיך אָנגענומען ביים קאָלנער און אַ טרייסל געטאַן, אין האָט נאָך שאַרפּער איבערגעפּרעגט: „גראָבער קאָפּ דו, איך פּרעג דיך, ווער גייט איצט נאָך מענדעלען?“

אומבאַדאַכטערהייט איז מיר אַרויסגעפּלויגן פון דער צונג: „דינעזאָן!“

מיט ספעקטאָרן אין אָדעס

ספעקטאָר האָט אַ טאַנץ געטאַן פון שמחה.
„בראַוואָ, מרדכי, לאַנג לעבן זאָלסטו! דו האָסט מיך
פשוט געראַטעוועט! אַ גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפן, מיט אַן
אויג נישט צוגעמאַכט, אַלץ געטראַכט: ווער גייט נאָך מען-
דעלען? ביז ס'איז מיר אויך איינגעפאַרן: די נעז אָן... אָבער
איך האָב געפירט, אַז מיינ השערה איז נאָך ווייניק... איצט,
אַז דו זאָגסט אויך דאָס אייגענע, איז דאָך נישטאַ מער וואָס
צו רעדן וועגן דעם... איז דאָך דאָס אַ זיכערע זאָך, מרדכי! לע!
אי, לעבן זאָלסטו!“
און ער איז אַוועקגעגאַנגען אַ צעפרידענער, אַ באַרואיקטער,
מיט בלישטשעדיקע אויגן פון שמחה.

VIII

ספעקטאָר האָט שוין לאַנג געטראַכט און געפלאַנעוועט
צו פאַרדאָן ראַטנרוסלאַנד, וואו אַלץ, האָט אים אויסגעזען,
גייט מיטן קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס אַרויף. ער האָט נישט
געקענט אָטעמען אין דער לופט פון פחד און פאַרוויסטונג.
אויך דער הונגער האָט אים יעדעס מאָל צוגעוואונקען פון אַן
אַנדער ווינקל און געשראַקן מיט ביטערע שלעכטע יאָרן, מיטן
טויט...

„וואָס וועלן מיר דאָ טאָן?“ פלעגט ער זיך עפטער קלאַגן.
„מיר וועלן דאָך דאָ אויסציען די פיס און אַ האָן וועט נישט
אַ קריי טאָן! מען מוז זיך ראַטעווען, מרדכי! פל זמן עס
גלייט נאָך אַ פונק לעבן אין גוף.“
די גרעסטע געפאַר האָט ער געזען אין הונגער. פון אַ
קויל קען מען זיך פאַרבאַהאַלטן, פון אַ גאַס-מהומה קען מען

צנטלויפן, אפילו פון טשעקא קען מען זיך אויך ווי עס איז פארהיטן. אָבער וואָס טוט אַ מענטש אין אַ הונגער? „צו אַ הונגער איז דאָך נישטאָ קיין שום עצה, מרדכילע. דער קאָפּ וועט דיר אויסדערן פון רעיונות, און ס'וועט דיר גארנישט העלפן... שטיינער אָדער האָלץ קען מען דאָך נישט עסן. אַ מאַגן דאַרף ברויט, פלייש, פוטער... וואו וועלן מיר עס נעמען? ווער זייט איצט ברויט און ווער האָדעוועט און שעכט איצט בהמות און ווער שלאָגט עס אויס פוטער אין אַזאַ צייט?..“

איך מוז מיך דאָ מודה זיין אין אַ גרויסן חטא, וואָס איך בין אין יענער צייט באַגאַנגען קעגן דער ראַטנמאַכט: אויפן בוידעם, פאַרבאַרגן פון מענטשלעכע אויגן און דער עיקר—פון דער ראַטנמאַכט, האָב איך אויסגעהאָדעוועט אַ גאַנז מיט אַ קאַטשקע... גאָט איז מיין עדות, אַז איך האָב טיילמאַל ביינאַכט נישט צוגעמאַכט מיט אַן אויג פון שרעק. מיר האָט זיך אַלץ געדאַכט, געחלומט, געבאַמבלט אין די רעיונות, אַז די מאַכט איז געוואָרן געוואָרן פון מיין אומלעגאַלער פאַרברע-כערישער אונטערנעמונג און קומט מיך אַרעסטירן דערפאַר... די גאַנז מיט דער קאַטשקע האָבן זיך אָבער, אויף צו להכעיס דער ראַטנמאַכט, דווקא גוט אויסגעהאָדעוועט, מען האָט זיי געשאַכטן און מיר האָבן געהאַט אויסגעצייכנטן שמאַלץ. צו חנופה האָבן מיר געמאַכט לאַטקעס. אין אונזער ענגן קרייזל האָט ספּעקטאַר מיטן ווייב פאַרנומען דעם אויבנאָן. ספּעקטאַר איז געווען אויפן זיבעטן הימל פון שמחה. ער האָט זיך כסדר געריבן די הענט, ווי אַ רייכער מחזותן ביים חתונה-טיש, געשמייכלט, געלאַכט, געשיינט פאַר גדולה און נחת. איך, זינדיקער מענטש, בין געווען דער פּרעגלער פון די לאַטקעס. דאָס פריילעכע קנאַקן פונם שמאַלץ אויפן פייער האָט ספּעקטאַרן געקלונגען אין אויער, ווי אַן אַרקעסטער. אַלע פינף מינוט בין איך אַריינגעלאָפן פון קיך מיט אַ הייסער פאַן לאַטקעס, און ספּעקטאַר איז געוואַקסן פון תּענוג.

ער האָט ברייט אַ זאָג געטאָן צום ווייב:
„בערטע, לאַמיר מאַכן אַ שטיקעלע סדר ביים טיש:
אָדער איך עס אויף מיין גאַנצע פּאַרציע לאַטקעס און די
וואַרטס, אָדער פאַרקערט. אמת, וואַרטן אויף לאַטקעס איז אפילו
נישט זייער געשמאַק ביי די היינטיקע שווערע יאָרן, אָבער
ס'איז דאָך אַלץ בעסער, ווי צו עסן איינציקע לאַטקעס מיט
גרויסע הפסקות.“

דאָס איז געווען אונזער לעצטע שמחלע אין דער
ווינטער און הונגעריקער אָדעס.

מיט עפעס אַן אייזערנער עקשנות האָט ספעקטאָר דורכ-
געפירט זיין פּלאַן: ביסלעכווייז אויספאַרקויפט די זאַכן און
זיך מכין געווען צו דער נסיעה.

ער האָט געזאָגט:

„דאָ וועל איך מוזן שטאַרבן, איך וועל לאַנג נישט ציען...
אין אַמעריקע אָבער וועל איך לעבן. איך האָב נאָך אויף מיינע
פלייצעס אַ גוטע צען יאָר צו לעבן און איך טאָר מיט זיי
נישט ריזיקירן. דו ביזט יינגער פון מיר, יענער איז יינגער
פון מיר – איר קענט זיך נאָך האַלטן אויף די פיס. אָבער אַ
מענטש אין מיינע יאָרן מוז זיך ראַטעווען, אַנישט איז ער
פאַרפאַרן. יעדער טאָג איז טייער. יעדער טאָג איז פינף יאָר
לעבן...“

אין אַ כּמורנעם ווינטערדיקן אינדערפרי האָט ספעקטאָר
מיטן ווייב פאַרלאָזט אָדעס. עס איז צוגעגאַנגען בסוד-סודות.
בלויז געצייילטע מענטשן האָבן געוואוסט פון דערדאָזיקער רי-
זיקאַישער אונטערנעמונג.

עס האָט שטאַרק געקלאַפט דאָס האַרץ פאַר ספעקטאָרן,
פאַר זיינע אַלטע יאָרן, פאַר זיינע אָפּגעשוואַכטע כוחות. איך
האָב כּסדר געטראַכט פון אים, געטראַכט – און זיך געשראַקן.
אינם גרענעץ-שטעטל איז ער געזעסן אַ חודש צייט,
וואַרטנדיק אויף דער מעגלעכקייט זיך אַריבערצושוואַרצן קיין
רומעניע. דאָס האָט באַדאַרפט ווירקן אויף זיינע נערוון, אויף

זיין געמיט. ער האָט אָבער געפונען אַ טרייסט און אַ באַ-
 רואיקונג אין דער ליבע פון די שטעטלשע יידן, סיי יונג,
 סיי אַלט, וואָס האָבן אים און דאָס ווייב באַזאָרגט מיט עסן
 און טרינקען, מיט אַ שטיץ ווינקעלע, און ממש מיט מסירת-
 נפש אָפּגעהיט זיי פאַר די זוכנדיקע דורכדרינגענדיקע אויגלעך
 פון דער באַלשעוויסטישער פּאָליציי...

ער האָט בשלום אַריבערגעשוואַרצט די גרענעץ, און
 אינם בריוו, וואָס ער האָט מיר תּיכף צוגעשיקט פון דער רו-
 מענישער זייט, האָב איך געפונען התפעלות פון אַ דערוואַ-
 רעמטן מענטשן. מען האָט אים דאָרט „געקעכלט“, ווי ער האָט
 זיך אויסגעדריקט, געטראָגן אויף די הענט, נישט געוואוסט
 וואָס צו טאָן מיט אים און אים פּסדר אַרויסגעוויזן גרויס
 לייבשאַפט און התלהבות.

ספעקטאָר האָט זייער ווייניק באַנקעטן געהאַט אין זיין
 לעבן. די קריטיק האָט אים אויך קיינמאָל נישט דערוואַרעמט,
 ווי אַ שרייבער. דערפאַר אָבער האָט קיין איין יידישער מחבר
 נישט געהאַט אַזוינע טרייע איבערגעגעבענע לעזער און לעזעריןס
 ביי די ברייטע פשוטע פּאָלקסמאַסן, ווי ספעקטאָר. זיין נסיעה
 איבער די שטעט און שטעטלעך פון רומעניע, און ווייטער, אין
 פאַריז, אויפן וועג קיין אַמעריקע, האָט זיך פאַרוואַנדלט אין
 אַ שטילן האַרציקן ספעקטאָר-יום-טוב, וואָס האָט מיט זיין אויפ-
 ריכטיקער שמחה און התפעלות צענפאַך געדעקט און פאַרגיטיקט
 די פאַרפעלטע באַנקעטן און פאַרפעלטע קריטיק.

אן אַוונט מיט מ. ספעקטאָרן.

מ. י א פ ע.

I

ער איז געווען איינער פון די ערשטע, וועלכער האָט באַנוצט דאָס יידישע וואָרט נישט אַלס מיטל צום ציל, נאָר אַלס ציל גופא.

דער יידישער דורכשניטלעכער לייענער האָט זיך דעמאָלט געשפייזט מיט שמירן און בלאַשטיינען. אומנאַטירלעכע האַנד-לונג, אַבסטראַקט-סכעמאַטישע „העלדן“, פאַרדייטשמערטע שפראַך—דאָס איז געווען דער פּלומרשטער ראַמאַן, וואָס האָט עקזיסטירט פריער.

ספעקטאָר איז געווען איינער פון די פּיאָנערן אויפן פעלד פון דער ליטעראַטור, וועלכער האָט געשאַפן דעם רעאַ-ליסטישן ראַמאַן און דערציילונג.

זיינע ערשטע זאַכן, ווי פּרימיטיוו זיי זענען נישט געווען, האָבן דאָך אַריינגעטראָגן ממשותדיקעס הן אין נוסח, הן אין תוך.

אין נוסח (נישט אין סטיל, ספעקטאָר האָט נישט געשאַפן קיין אייגנאַרטיקן סטיל) — די פּשטות, די קלאַרקייט פונם

ארויסגעזאגטן וואָרט אין דער שילדערונג, דער ווייכער, הגם נישט נאָר אייגנטימלעכער מאַניער, דער איינפאַכער צוגאַנג צו דער זאָך, - דאָס אַלץ איז געווען ניי, אַן אייגענער שטייגער.

דער אינהאַלט, דער ספור-המעשה - פּראָסט אַזוי, ווי פּראָסט עס איז אַ קערנדל אין אַ זאַנג, אָבער ס'האַט זיך געפילט, אַז עס וואַקסט אַרויס פון דער ערד, אַז עס האָט אַ וואַרצל.

וואָרים, ווי נאָיוו ספּעקטאָר האָט נישט געשילדערט דאָס יידישע לעבן, איז עס דאָך געלעגן אין דעם אַ קערנדיקער אמת, איז עס דאָך אַרויסגעוואַקסן פונם לעבן גופא.

די האַנדלונגען זענען נישט פּאַרגעקומען אין ערגעץ אַן אויסגעטראַכט, פון פינגער אויסגעזויגן לאַנד, נאָר אין דער אייגענער געזעצנער סביבה. דער לשון, אויף וועלכע די „העלדן“ האָבן גערעדט, איז געווען נישט קיין געפאַרגטער, פרעמדער, אַזאַ, וואָס פּאַמבלט זיך, ווי אַ לונג און לעבער אויפן נאַרישן נאָז, - נאָר דאָס לשון, אויף וועלכן יידן האָבן באמת גערעדט.

די העלדן גופא זענען אַלע פּמעט געווען טאַקע אַרעמע, נעבער, קליינע, שוואַכע פאַרשוניען, - אָבער האָט דאָך דאָס יידישע לעבן פּלל נישט פאַרמאַגט קיין פּרינצן און מאַרקיון. האָט מען זיך געמוזט רעכענען מיטן פּאַקט און איבערגעבן די זאָך אַזוי ווי זי איז.

אמת, ספּעקטאָר האָט קיינמאַל נישט דורכגעמאַכט די עפּאַכעס פון שטורם און דראַנג אין זיין שאַפן. ער האָט נישט געזוכט און איז נישט ביכולת געווען אַרויסצוברענגען נייע פּאַרמען און מאַטיוון, אַנטדעקן נייע האַריוואַנטן, ווי די אַג-דערע אין זיין צייט, וועלכע האָבן די יידישע ליטעראַטור פאַרטיפּט, פאַרברייטערט און פאַרשטאַרקט.

ער איז בעצם געווען דער פּיאַנער, וועלכער האָט גע-טראָגן ציגל, רייען מאַטעריאַל פאַר דעם שפּעטערדיקן בנין, -

אן אונט מיט מ. ספעקטאָרן

און דידאָזיקע אויפגאַבע האָט ער אויסגעפירט טריי און ערלעך.

ער האָט געאַרבעט, ווי דער פּיאַנער, פלייסיק און אומ-מיטגבאַר. זיינע אַלע גרויסע ראָמאַנען - צעצויגענע, לאַנגע - האָבן דאָך פאַרמאָגט אין זיך עפעס אַזוינס, וואָס האָט זיך אָפגעשטעלט ביי אונז אין זכרון.

און אין די שפּעטערדיקע זאַכן - דערצייגונגען און באַוועלן - האָט זיך שוין גאַנץ גוט געפילט אויך דער קינסט-לערישער פאַרנעם.

עס איז געווען אין אַ געוויסן זין איינגאַרטליק. אין די קלענערע זאַכן האָט שוין ספעקטאָר דערגרייכט צו דער מדרגה פון אמתער יצירה.

עס ווערט פאַר אונז דערצייגט אַ געשיכטע פון אַ „רייכן פעטער“, אַ געשיכטע, וואָס רודערט אויף מיט איר פשוטער פאַבולע די מחשבות, נישט ווייניקער, ווי מאַנכע סאַציאַלע דראַמעס...

עס ווערט איבערגעגעבן אַן עפּיזאָד פון אַ שטרייק פון קבצנים, אַן עפּיזאָד, וואָס טרייסלט אונז אויף אין אַ גוטמוטיקן געלעכטער און ציט אַרויס בגנבה אַ טרער פון די אויגן. „אַ שטוב“ - דער גורל פון אַ יידישער שטוב מיט אירע איינוואוינער, איז אפשר נישט ווייניקער פּראָבלעמאַטיש, ווי דאָס דאָן-קיכאַטישע יאָגן זיך נאָך אויסגעאידעאָלירטע שאַטנס...

און אויף אַלצדינג רוט עפעס די שטילע, רואיקע פשטות, דער טרויעריק-גוטמוטיקער, פּקחותדיקער הומאָר, דער לייכטער חן פון קינדישקייט, וואָס קוקט אַמאָל אַרויס דורך די אויגן פון אַ דערוואַקסענעם.

און עס איז זייער כאַראַקטעריסטיש, וואָס אָט דידאָזיקע איינפאַכע זאַכן האָט דווקא איבערגעזעצט אין העברעיש דער פאַרפּלאַנטערט-ראַפּינירטער און שווער-אַטעמדיקער אורי ניסן גנעסין, איינער פון די ערשטע זוכער אין דער ניי-העברעישער

ליטעראטור. ער האָט זיין שטורמישן גייסט געטויליעט אין די ווייכע, פראָסטע קישעלעך פון דער ספעקטאָרישער דערציילונג. די יום-טובדיקע העברעישע שפראַך האָט זיך אָנגעפילט מיט די קליינע זעטיקע קערנדלעך פון מאַמע-לשון. און ווער ווייסט, אויב נישט די פראָסטע קערנדליקע דערציילונגען און נאָוועלן פון אברהם רייזען, א. ראבאי און אַנדערע זענען נישט די גלגולים פונם ספעקטאָרישן אָנגעהייבענעם ניגון.

II

ספעקטאָר איז געווען פערזענלעך אַזוי איינפאַך און פראָסט, אַזוי שטיל און עניוודיק, ווי אין זיינע שאַפונגען. און אפשר איז דאָס גאָר דער העכסטער, בולסטער שטריך צו זיין כאַראַקטעריסטיק. עס דערמאָנט זיך מיר אָדעס. עס איז געווען אין יאָר 1920.

אין אָדעס איז דעמאָלט איינגעאָרדנט געוואָרן אַ גראַנד-יעזער ליטעראַריש-מוזיקאַלישער אַוונט לטובת די יידישע פּלייטיים. די ליטעראַרישע אָפטיילונג האָבן געדאַרפט אויספירן: ה. נ. ביאָליק, יעקב פּיכמאַן, ב. סאַפּיר, א. כאַשין און-מ. ספעקטאָר. ס'איז שווער אָנגעקומען איינצואַרדענען אַזאַ מין אַוונט ביי די דעמאָליטיקע פאַהעלעטענישן. אָבער די אויפגאַבע צו העלפן די צערוינירטע היימלאַזע פּלייטיים-האַט אונז צוגעגעבן מוט. צום ערשטן זענען מיר אַוועק צו מ. ספעקטאָרן. ער האָט אונז באַגעגנט מיט זיין גוטן ליבן שמייכל און האָט אונז גלייך געזאָגט:

„נו, וואָס, קינדערלעך? אַ ליטעראַרישע אונטערנעמונג?
אַ נייער אַלמאַנאַך, אָדער אפשר גאָר אַן אַוונט?“

„אמת, האָבן מיר זיך מודה געווען, דאָס לעצטע האָט איר געטראָפן. מיר זענען געקומען בעטן, איר זאָלט אַרויס-טרעטן אויף אַן אָוונט, וואָס מיר אָרדענען איין.“

„אַן אָוונט? וואָס פאַר אַן אָוונט?“ האָט ער אונז תיכף איבערגעהאַקט, אויסשטעלנדיק אויף אונז זיינע קלוגע, טרויעריק-שמייכלענדיקע אויגן.

„אַן אָוונט פאַר די יידישע היימלאָזע.“

„שעמען מענט איר אייך אין ווייטן האַלז!“ איז ער אויף אונז אָנגעפאַלן. „איר גייט נאָך פּרעגן! וואָס הייסט? שטעלט, שרייבט, טוט! אוודאי, אוודאי וועל איך אַרויסטרעטן. ווי דען? און איצט לויפט צו ביאַליקן. ער איז דאָך דער געשוואוירענער אַרויסטרעטער אויף אַזוינע אָוונטן. ער וועט זיך געוויס נישט אָפּזאָגן. און אויב ער וועט זיך אָפּזאָגן—זאָרט איר אים נישט שווייגן! איר זאָלט איבערקערן די שטוב! ווי דען? אַן אָוונט פאַר יידישע היימלאָזע!“

אין אַז מיר זענען „צוגעלאָפן“ צו ביאַליקן, האָט אונז ביאַליקן פריינטלעך אויפגענומען, אָבער ער האָט פשוט געענטפערט:

„איך, דאַרפט איר וויסן, האָב לעצטנס אַ נדר געטאָן: מער נישט אַרויסצוטרעטן אויף עפנטלעכע אָוונטן. פאַרשטייט איר, איך בין עפעס געוואָרן אַן אַרטיסט. דער עולם לויפט קוקן אויף ביאַליקן, אים זען מיט די אויגן, הערן אים, ווי ער רעדט, — און איך וויל, אַז ביאַליקן זאָל מען בעסער דייענען... אַט, זעט איר, צו ספעקטאָרן גייט צו: ער איז דאָך דער געשוואוירענער אַרויסטרעטער אויף אָוונטן...“

מיר האָבן אים געענטפערט. אַז ספעקטאָר איז שוין ביי אונז מאַביליזירט, און טאַקע ער האָט אונז געהייסן גיין צו ביאַליקן, וועלכער איז דער געשוואוירענער אַרויסטרעטער אויף אָוונטן...

אַנטקעגן אַזא האַרבן ארגומענט האָט ביאַליק נישט גע-קענט ביישטיין און ער האָט געמוזט מסכים זיין.

...און אָט איז שוין דער „אָונט“. ב. סאַפיר לייענט
א פּאָר פון זיינע לידער. עס רעדט א. כאַשין.
און אָט גייט זיך אַרויף אויף דער בינע דער אַלטיטש-
קער, אָבער נאָך גאָר יונגער ספּעקטאָר, שמייכלט מיט זיין
גוטמוטיקן שמייכעלע, ווערט גאַרנישט נתפעל פאַר די פּאַרוי-
סעדיקע אַפּלאַדיסמענטן פון עולם, זעצט זיך אַוועק ביים
טיש'ל און נעמט לייצען זיינע אַ נאָוועלע.
אין פּלוג, איז ער אַזוי ווייט פון די אַריסטאָקראַטישע
מאַניערן — און דאָך ווירקט עס אויפן עולם, ווי די שענסטע,
בעסטע דעקלאַמאַציע פון אַן אַרטיסט. זיין איינפאַך, האַרציק
לייענען גיסט זיך צונויף מיט דער איינפאַכקייט פונם מעשה'לע.
ער באַצווינגט דעם גאַנצן עולם, און נאָך איידער ער
פרואווט אַרויסצוזאָגן די לעצטע ווערטער, היילן שוין איבער
גאַנצן זאָל די אַפּלאַדיסמענטן און אויסגעשרייען:
„ספּעקטאָר! ספּעקטאָר!“
ספּעקטאָר לאָזט זיך, חלילה, נישט בעטן און ער לייענט
אַ צווייטע זאָך.
און ווידעראַמאָל:
„ספּעקטאָר! ספּעקטאָר!“
און פּונקט, ווי היינט, שטייט מיר נאָך פאַר די אויגן
דידאָזיקע סצענע, ווי ספּעקטאָר זיצט זיך רואיק און מיט אַ
שמייכל אויף די ליפן דערציילט ער דעם גרויסן אָדעסער
עולם אַזאַ מין געשיכטע:
געווען אַן אַלטער מלמד אין אַ קליין שטעטל, האָט
דערדאָזיקער מלמד געוואוינט אין אַ קליין בלאָטיק שטיבל
און איז געווען אַ קבצן שבקבצנים. איז זיין איינציקער
מענונג געווען — שמעקן טאַבאַק. דאָס איז געווען זיין שטיק'ל
עולם-הוה. אַ שמעק געטאָן טאַבאַק, — פּלעגט אים ליכטיק
ווערן אין די אויגן. נאַטירלעך, איז זיין גאַנצע גאָז, ווי גרויס
זי איז געווען, פאַרלייגט בפּועל ממש אינגאַנצן מיט טאַבאַק, —
אָבער אַ מחיה!

איז זיך דערדאָזיקער מלמד איינמאָל, ל"ג-בעומר, אַרויס
מיט די תלמידים אַ שפּאַציר טאָן הינטער דער שטאָט. נו,
דאָרט איז דאָך גאָר עפעס אָן אַנדער לופט. האָט זיך ביי
אים די נאָז אויפגעכאַפט פון שלאָף. איז זי רויט געוואָרן, ווי
אַ צונטער... האָט אים גענומען שטיקן און ווערן, און ער
האָט גענומען ניסן און ניסן.

„פע, אַ לופט דאָס איז!“ האָט דער מלמד געזאָגט
אומצופרידן און אַלץ געהאַלטן אין איין ניסן. „קומט, קינדער,
אַהיים. איך קען נישט פאַרטראָגן די לופט. פע! פע!“
און איז קוים אַנטלאָפן, ווי פון אַ מגפה, צוריק צו זיך
אַהיים.

ערשט דאָרטן, ביי זיך אין דער אַרעמער היים, האָט ער
גענומען דעם רעכטן, געשמאַקן, אמתן שמעק טאַבאַק...
אַזוי האָט ספעקטאָר געענדיקט. און דער אַדעסער עולם
האָט געפאַטשט מיט די הענט און געשריגן מיט קול־קולות:
„ספעקטאָר! ספעקטאָר!“

און ספעקטאָר, הינטער די קוליסן, איז דערנאָך געזעסן
אַ צעפרידענער און גוטמוטיק געמורמלט:
„ספעקטאָר! ספעקטאָר! עס ווייזט אויס, אַז ספעקטאָר
איז פאַרט עפעס וואָס!...“

מ. ספעקטאָר אין קעשעניעוו.

י. וויינשטיין.

דעם ערשטן וויזט האָט ער מיר אָפגעשטעקט. און גאַנץ צופעליק.
ער איז נאָר וואָס פון בעלץ אָנגעקומען און האָט גע-
זוכט אַן אכסניה. אויפן גאַס האָב איך אים באַגענגט צוזאַמען
מיט מאַדאַם ב. ספעקטאָר און בין גלייך צו אים צוגעגאַנגען
און האָב אים איינגעלאָדן צו מיר.
דעם גאַנצן וועג האָט ער נישט אויפגעהערט צו רעדן
וועגן דער שרעקלעכער נסיעה, וועגן דעם גרענעץ-שמוגל און
וועגן דעם הונגער אין רוסלאַנד.
„איר מוזט אַוודאי מיינען,“ האָט ער מיר געזאָגט, „אַז
ספעקטאָר איז שוין עובר-בטל... ניין, מיין פריינט, ספעקטאָר
איז נאָך פול מיט יוגנטקראַפט... ספעקטאָר וועט נאָך אַנשרייבן
אַ ראַמאַן, וואָס וועט אַנמאַכן אַ רעש אין אונזער ליטעראַריש
וועלטל... זאָל ער נאָר קומען צו די כוחות... איר ווייסט דען,
וואָס איך האָב זיך דאָרט אָנגעליטן? מילא, הונגער איז נאָך
צו דערדיידן... עס האָבן דאָך אלע געהונגערט... נאָר די איינ-
זאַמקייט, די עלנטקייט! אלע זענען זיך צעלאָפן, ווי די מיינ

פון אַ שיף, וואָס האַלט ביים זינקען, און דעם אַלטימטשן האָבן זיי איבערגעלאָזט אויף גאַטס באַראָט... ניין, נישט לייטיש פון זייער זייט... נישקשה, איך וועל זיך מיט זיי באַגעגענען אין וואַרשע, וועלן זיי פון מיר האָבן זייער רעכט אויס-קומעניש..."

נאָכן מיטאַג האָט ער זיך צוגעלייגט שלאַפן... און פאַר-נאַכט זענען מיר אַוועק אין רעדאַקציע פון דער אָרטיקער טעגלעכער צייטונג „דער ייד“, וואו איך האָב מיטגעאַרבעט. ער איז צוגעפאלן צו די מאָגערע בלעטער און זיי אויס-געזופט, ווי אַ דורשטיקער-אַ קאַלטן טרונק וואַסער...

„הערט אַ געשיכטע! איר באַקומט דאָך דאָ די פרעסע פון דער גאַנצער וועלט... אַזוי? נו, און וואָס הערט זיך אין וואַרשע? „דער מאַמענט“ גייט נאָך? און וואָס טוט די דאָר-טיקע קאַפעליע? וואָס מאַכט פרישמאַן?"

און דער אַלטער האָט זיך אַוועקגעזעצט און באַלד אָנגעשריבן אַ גאַנצן טויזנט בריוו קיין וואַרשע צו זיינע פריינט און קאַלעגן... און יעדעס מאָל, ווען ער האָט אויפגעשריבן דעם אַדרעס, האָט ער געטאַנצט פאַר שמחה, ווי אַ קינד.

„איר הערט אַ געשיכטע? קיין וואַרשע! הייסט עס, אַז אויב כ'וועל נאָר קריגן געלט, קען איך זיך אויפזעצן אין אַ שיינעם פרימאָרגן און... ויברח קיין וואַרשע? פלאי-פלאים!"

און אַריינפאַלנדיק אין התלהבות, האָט ער טאַקע באַד אויפן אָרט אויסגעאַרבעט אַ פּלאַן, ווי אַרום צו קומען קיין וואַרשע. דערביי האָט ער האַלב גערעדט, האַלב פאַנטאַזירט... „קודם-כּ דאַרף מען אָנשרייבן אַ בריוו פינסקין קיין

ניו-יאָרק... איר ווייסט, חברה, אַז דוד פינסקי איז מיין שוואַ-גער? דערנאָך וועלן מיר פאַרקאַטשען די אַרבל און זיך נעמען צו דער „עבודה"... נישקשה, ספעקטאָר איז נאָך נישט אויס-געוועבט... כ'וועל איבעראַרבעטן מיין „יידישן מוזשיק"... גלאַט איך קען זיך קיין עצה נישט געבן מיטן נאָמען... צוריק מיט יאָרן האָט אַפילו פרישמאַן געשריבן „די סקאָקא איז נישט

דאָסטאַטעטשנאַ קאַרטנינאַ... מיר דאַרפן אָבער אַ ריינע שפּראַך... נישט קיין שפּראַך, נאָר אַ לשון... איר פאַרשטייט? יידיש האָט אויך קדושה... אַ צווייטער לשון-קודש... און „מוזשיקע-ווען“ אין אונזער צייט איז נישט שוין. וועל איך אים אַנרופן „דער יידישער קאָלאָניסט“... צי כ'ווייס, ווי... הקיצור, מיר וועלן שוין זען...”

אַזוי איז ער געשפּרונגען פון איין געדאַנק צום צווייטן, פון איין פּלאַן צום אַנדערן... און אַלץ מיט התפעלות מיט התלהבות...

און אַ מערקווירדיקע זאַך: שוין ביי די דרייאונזעכציק יאָר, און נאָך אַזעלכע שווערע איבערלעבונגען, האָט ספּעקטאָר דאָך געברויזט מיט ענערגיע און קראַפט.

ער האָט זיך געקליבן פאַרן קיין אַמעריקע אויף עט-לעכע יאָר, און דערנאָך ערשט האָט ער געזאָגט קומען צוריק קיין וואַרשע און פאַרטזעצן זיין ליטעראַרישע אַרבעט...

ער האָט געפילט, אַז די צייט איז אַוועקגעפּלויגן פאַרויס, און ער איז געבליבן הינטערשטעליק. ער פּלעגט זיך אָבער טרייסטן, אַז אים וועט נאָך געדינגען פּיון טויט זייער פּיד אויפצוטאָן פאַר דער יידישער ליטעראַטור.

„מילא, איך וועל זיך נישט פאַרמעסטן,“ האָט ער איינ-מאָל געזאָגט, „מיט די בעסטע פון די יונגע... אָבער איך האָב נאָך אויך וואָס צו זאָגן...“

ער האָט געפרוּאוּט גרינדן אין קעשעניעוּ אַ הילפּס-קאָמיטעט פאַר דורכוואַנדערנדיקע יידישע ליטעראַטן, אָבער צוליב פאַרשידענע סיבות האָט זיך אים די זאַך נישט איינגעגעבן.

אין אַ יאָר אַרום, לערך, איז ער אָפּגעפּאַרן קיין ניו-יאָרק.

אויפן באַנקעט, וואָס איז איינגעאַרדנט געוואָרן פאַר זיין אָפּפּאַרן, האָט ער, צווישן אַנדערע, איבערגעגעבן אייניקע אינ-טערעסאַנטע עפּיזאָדן פון זיין שוואַרצן די גרענעץ.

מ. ספעקטאָר אין קעשעניצוו

„אַ שעה פאַרן שוואַרצן די גרענעץ האָב איך זיך געזען מיטן הויפטשמוגלער און אים נאַכאַמאַל איבערגעפרעגט, צי ווייסט ער, וועמען ער נעמט זיך צו פירן איבער דער גרע-נעץ... איר זאָלט וויסן זיין, האָב איך אים געזאָגט, אַז איך בין נישט קיין שפעקולאַנט; איך פיר נישט מיט זיך קיין ברייאַנטן, קיין גאַלד... ווילט איר מיך דערטרינקען, ווי איר טוט עס אָפט מיט אייערע פאַסאָזשירן, קענט איר שוין מיט מיר אַראָפּגיין צום טייך און מאַכן דאָס עסק... אלא, נעמט איר זיך אונטער מיך מיט מיין פרוי אַריבערצופירן, זאָלט איר אַרבעטן ערלעך...“

„שוין אויף דער בעסאַראַבער ערד,“ האָט ער ווייטער דערציילט, „איז אונז, דער גאַנצער גרופע היימלאַזע, אויסגע-קומען צו קלעטערן אויף אַ שטאַרק הויכן באַרג. איך בין גע-ווען דער דיקסטער צווישן אַלע, און מיר איז דידאַזיקע אַר-בעט אָנגעקומען זייער שווער. דערגרייכט מיט צרות דעם שפיץ באַרג, האָב איך זיך אָבער אויסגעגליטשט, פאַרלוירן דעם גלייכגעוויכט און זיך אַראָפּגעקייקלט... כ'האָב געמיינט, אַז איך פאל גלייך אַריין אין דניעסטער, ווייל דער באַרג איז נעשטאַנען ביים ברעג פון טייך... אָבער, צו מיין גליק, האָב איר, פאַלנדיק, זיך אָנגעכאַפט אין אַ פעלד און בין גע-בליבן האַלב-ליגנדיק און האַלב-זיצנדיק...“

„אין אַזאַ צושטאַנד האָב איך זיך געפונען גאַנצע פופצן מינוט, ביז איינער פון די פויעררים האָט מיר דערקאַנט אַ שטריק און מיך אַרויפגעצויגן... וואו איך האָב גענומען פוה, ווייס איך נישט, נאָר, ווייזט אויס, אַז מיר איז נאָך באַשערט צו זיין אין וואַרשע...“

אָבער אין וואַרשע איז אים נישט באַשערט געווען צו זיין...

פשטות און נאטירלעכקייט.

א. גאלדבערג.

באקומט מען די ידיעה וועגן דעם טויט פון א נאָענטן מענטשן - מעג ער זיין פון די באַדייטנטסטע שריפטשטעלער, פאָדיטישע און געזעלשאַפטלעכע טוער אָדער וויסנשאַפטסדייט - דערשפירט מען דעם קלאַפּ קודם-כל פּער זענלעך, און ערשט דערנאָך הייבט מען זיך אָן אָפּצוגעבן אַ רעכענונג, וואָס פאַר אַ גרויסע אבידה מיר האָבן אַלע, אין אונזערע העכערע אינטערעסן, געליטן.

נאָך טיפער וועלן אַזוי שפירן די אַלע, וואָס האָבן גע-קענט ספּעקטאָרן פון דער נאָענט, וואָס זענען געשטאַנען מיט אים אין פאַרבינדונג אָדער יאָרנלאַנג מיט אים צוזאַמען גע-אַרבעט.

די איינפאַכקייט, די פּשטות, וואָס האָט אויסגעצייכנט ספּעקטאָרן אַלס שריפטשטעלער - דער ערשטער סימן פון אמתן טאַלענט - האָט שטענדיק באַצייכנט אויך ספּעקטאָרס באַ-ציונגען צו זיינע נאָענטע דער שטענדיקער מסתפק במועט אין אַלע הינזיכטן - הגם אַלס שריפטשטעלער אין זיין צייט איז זיין באַדייטונג גאָר און גאָר נישט געווען קליין-

האַט ער קיינמאָל נישט געהאַט קיין פּרעטענזיעס צום פּלל-ישראל און נישט צו איינצלנע פּריינט זיינע.

ער האָט קיינמאָל אויך נישט געוואָלט אײַבער שײַגן זײַך אַלײן, זײַנע מעגלעכקײטן, ווי אין דער ליטעראַטור, צוויי אויך אין פּערזענלעכן לעבן.

„גאַט האָט מיר געשענקט אַ ביסל טאַלענט, און דערפאַר דאַנק איך זײַן ליבן נאַמען,“ פּלעגט אָפט זאָגן אין זײַן עניוּת דער פּאָלקסטימלעכסטער פּון אונזערע שרייבער, און ער האָט „געדאַנקט גאַט“ און איז געווען צעפּרידן מיט יידן, און באַ-זונדערס מיט יידיש, מיט „גאַטס יידיש“, ווי ער דריקט זיך אויס אין איינעם פּון זײַנע לעצטע בריוו צו מיר.

שטענדיק איז ער געווען צעפּרידן, שטענדיק איבערראַשט פּונם קלענסטן באַווייז פּון פאַרערונג צו אים.

כאַראַקטעריסטיש פאַר ספּעקטאַרן איז געווען זײַן שײַ-דערונג מיט דריי יאָר צוריק, ווען מיר האָבן זיך געזען אין ניו-יאָרק, וועגן זײַן נסיעה פּון ראַטנרוסלאַנד קיין אַמעריקע. נאַכדעם, ווי ער האָט זיך פּיג אַנגעליטן אין אַדעס און אין ראַטנרוסלאַנד, איז ער מיט מזל אַריבער דעם דניעסטער (אין זײַן ראַמאַן „סודות“ גיט ער געוואַלדיק שטאַרקע שײַ-דערונגען, וויאָזוי מען שוואַרצט די גרענעץ איבערן דניעסטער), און איז אַנגעקומען קיין קעשעניעוו.

ער האָט אין קעשעניעוו קיין באַקאַנטע נישט געהאַט, און האָט געמיינט, אַז ער וועט זיך דאָרט וואַלגערן גאַט ווייט ווי אַזוי. צום סוף האָט מען זיך אין שטאַט דערוואוסט וועגן זײַן אַנקומען, און שוין אויפן וואַקואַל האָט אַ היפשע עולם, באַ-זונדערס פּון דער יוגנט, אים אָפּגעוואַרט, און באַדו ווי ער איז אַנגעקומען, האָט אים מקבל-פנים געווען אַ דעלעגאַציע מיט וואַרעמע ווערטער: „זײַט געגריסט, גרויסער יידישער שרייבער, אין אונזער שטאַט!“

און אַזוי אין ווילד-פּרעמדן בוקאַרעשט, אַזוי אין גרויסן פאַריי, און נאַכמער בײַ זײַן אַנקומען אין ניו-יאָרק.

דאָ האָט ער זיך באַלד אויסגעצייכנט איינגעאַרדנט, און ער האָט פאַרלאָנגט, איך זאָל גיין זען זיין שיינע וואוינונג. מיט די באַקוועמע אייגריכטונגען, מיט די טעפּיכער... נו, קען מען נאָך האָבן טענות צום פּאָלק ישראל, קען מען נאָך זאָגן, אז מען לייענט אונז נישט?

זיין דאָזיקע באַציונג שטאַמט נישט פון „קליינקעפּרדי-קייט“, פון פּלאַכקייט, נאָר דאָס איז אַ פּוּעל-יוצא פון אַ ניכ-טערנעם צוקוקן זיך צום רעאַקן לעבן און צו זיינע דער-שיינונגען.

אַזוי איז ער געווען אַלס שריפטשטעלער.

ער איז נישט געווען קיין גריבלער, ער האָט נישט אויפגעוואָרפן קיין גרויסע פּראָבלעמען און זיי נישט געוואָלט לעזן. ער האָט אויך נישט געוואָלט זיין קיין שאַפּער פון אַ נייער עפּאָכע, אַפּילו נישט פון נייע ליטעראַרישע פּאַרמען. ער איז אָבער געבענטשט געווען מיט עכטן טאַלענט, און מיט זיין קינסטלערישער אינטואיציע פּאַרויסגעזען, פּאַרויס-געשפּירט דעם איבערברוך אין יידישן לעבן און געמאָלט אים אין זיינע ווערק אין רעאַזע בילדער, הגם ער האָט זיך אָפט נישט געקענט באַפרייען פון מעלאָדראַמאַטישע עפעקטן. אַזוי איז געשאַפן געוואָרן זיין „יידישער מוזשיק“ (1883).

עס איז געווען די צייט נאָך די ערשטע פּאַגראַמען, וועלכע האָבן געגעבן אַ טויטקלאַפּ דער אַלטער אידעאָלאָגיע פון אַסי-מילאַציע אין רוסלאַנד. עס שאַפט זיך די בילד-באַוועגונג און אַ טייל-אַמת, דערווייל זייער אַ קליינער-ווענדט די אויגן צום מזרח, צו ארץ-ישראל.

דידאָזיקע באַוועגונג איז נאָך אין אירע ערשטע וויקע-דעך, אָבער מרדכי ספּעקטאָר דערשפּירט אינטואיציע וואַס איר וואַקס, און ער גיט זיין ראַמאַן, וואָס ווייזט אָן אויף דער יידישער צוקונפּט.

און אַז די השפּלה-עפּאָכע איז טויט, הגם מען האָט זי נאָך נישט אינגאַנצן געבראַכט צו קבורה, גיט אונז ספּעקטאָר

דעם ראָמאַן „קאַליקעס“, אין וועלכן די הויפטהעלדין, אידע, זאָגט אָן דאָס אַנקומען פון אַ נייער יידישער יוגנט, וועלכע האָט זיך אַרויסגעריסן פון קליינעם שטעטל. זי איז עמאַנסי-פירט, אָבער גלייכצייטיק אַנטלויפט זי נישט פון פּאָלק, נאָר, פאַרקערט, זי בלייבט און אַרבעט פאַרן פּאָלק. זי אַנטוויקלט זיינע גייסטיקע אוצרות, און עס ווערן געשאַפן געזונטע טיפן פון שטאַלצע יידן און געזונטע מענטשן, און אַ סוף דאַרף נעמען צו די „קאַליקעס“.

מ. ספּעקטאָר האָט באַזונדערס גוט געקענט דאָס יידישע שטעטל, די ליידין און פריידן פון יידישן שטעטל, און האָט זיינע אַלע סימפּאַטיעס געשענקט די שוואַכסטע פּונם שטעטל, — דער יידישער פּרוי און דעם יידישן קינד. די יידישע פּרוי איז דער שענסטער טיפּ אין אַ ריי פון זיינע גרעסערע און קלענערע ווערק, און זיינע דערציילונגען פון קינדערלעכן זענען ביזן היינטיקן טאָג אמתע פּערל אין דער יידישער ליטע-ראַטור („עניינים ואביונים“, „יום-כיפור“ און אַנדערע).

ער האָט אַזוי געקענט און אַזוי ליב געהאַט דאָס יידישע שטעטל, אַז ווען מען האָט אים פאַרגעלייגט מיטצואַרבעטן אין וואַכנבלאַט „יוד“, האָט ער איבערגענומען די פּראָווינץ-אַפּטיי-לונג, און זיינע פּראָווינץ-פּעליעטאַנען מיט דער אונטערשריפט „אמת“ זענען געווען זייער פּאָפּולער.

ער האָט נישט געהערט צו די שרייענדיקע, ער האָט אָבער אויך נישט געהערט צו די, וואָס מיינען, אַז טאַלענט באַפרייט פון אַרבעט. ער איז געווען רעדאַקטאָר, פאַרזעצער, מיטאַרבעטער.

ער האָט אָנגעהייבן אַלס מיטרעדאַקטאָר פון צעדערבוים „פּאָלקסבלאַט“, אַרויסגעגעבן און רעדאַקטירט דעם „הויז-פריינד“ (מיט שלום-עליכמס מיטהילף), רעדאַקטירט און אַרויסגעגעבן צוזאַמען מיט י. ל. פּרצן די ערשטע „יום-טוב-בלעטלעך“, דערנאָך רע-דאַקטירט, אַרויסגעגעבן און מיטגעאַרבעט אין וואַרשע אין פאַרשידענע צייטונגען.

אין דער מלחמה-צייט איז ער אַריבערגעפאָרן קיין אָדעס און דאָרט אויך מיטגעארבעט אין „אונזער לעבען“, און דאָכט זיך, צוליב פרנסה, אויך אין אן אַרטיקלער גרויסער רוסישער צייטונג.

זיין וועג-אויך זיין פערזענלעך לעבן-איז נישט געווען „אויסגעשפרייט מיט רויזן“. ער האָט זייער פיל געליטן, פיל איבערגעלעבט, און דאָך איז ער שטענדיק געבליבן דערוועלבער גוטמוטיקער, אַרבעטסלֹוסיקער, פריינטלעכער, דער „מסתפק במועט“.

„איך האָב דאָס צו פאַרדאַנקען מיין אַלטיטשקער!“ פלעגט ער זאָגן און אָנווייזן אויף זיין פרוי.

דער יידישער ליטעראַטור-קריטיקער, וואָס וועט האָבן פאַר זיך די גאַנצע גאַלדענע קייט פון אונזער אַנטוויקלונג, וועט אָן ספק אַוועקשטעלן ספּעקטאַרן אין דער ערשטער ריי פון די בויער און שאַפער פון דער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור. צוזאַמען מיט ספּעקטאַרן איז אַוועק אויפן עולם-האמת דער לעצטער פון דערדאָזיקער ערשטער ריי.

„עס בענקט זיך נאָך אַמאָל נאָך דער אַמאָליקער וואַרשע און נאָך מיין אוקראַינע און נאָך מיינע חברים, וועלכע זענען שוין דאָס רוב אויף דער וועלט נישטאַ“, שרייבט ער מיר אין זיין גאַר לעצטן בריוו. „איך האָב אייך וועגן מיר פיל צו שרייבן, נאָר, איי, אין צוואנציק חדשים אַרום, ווער איך אַן אַמעריקאַנער בירגער, און דאָן, ווען איך מיט מיין

פּשטות און נאַטירלעכקייט

פּרוי, זאָג דעפּן, וועלן זיין געזונט, מאַכן מיר אַ רייזע, און
צום ערשטן באַזוכן וואַרשע, וועל איך וועגן אַלץ קענען
דערציילן".

די אַמעריקאַנער ערר האָט אים צוגענומען נאָך איידער
ער איז געוואָרן אַן אַמעריקאַנער בירגער און זיין געפּלאַנטע
רייזע געקענט אונטערנעמען.

דער לעצטער מאַהיקאַנער.

ש. י. סטופניצקי.

ער איז געווען דער לעצטער פון דער ערשטער תקופה פון דער יידישער ליטעראַטור, דער לעצטער מאַהיקאַנער, דער, וואָס האָט געהערט צו דער פּלעיַאָדע מענדעלע-שלום-עליכם, אַ שרייבער פון גאַטס גענאָד, וועלכער איז געווען דאַנקבאַר פאַר דער מתנה, וואָס ער האָט באַקומען אין וויג און האָט די מתנה געהיט און געשאַנעוועט.

מ. ספּעקטאָר איז געווען דער געבוירענער קינסטלער, רעאַליסט, נאַטוראַליסט אָדער ווי מען רופט עס נאָך דאָרט. ער איז נישט געשטאַנען אונטער קיינעמס איינפלוס, נאָר האָט געשעפּט פון זיין אייגענעם קוואַל, האָט געשריבן נאָר דאָס, וואָס ער האָט געזען און געזען דאָס, וואָס ער האָט געשריבן.

אַ מענטש, ערלעך, שטיף, באַשיידן, אויפריכטיק, נאַיוו, קינדיש, וואָס מיינט, וואָס ער רעדט און רעדט, וואָס ער מיינט, וואָס איז אַ קינסטלער, אָבער פאַרשטייט נישט קיין קינצן, — איז ער געווען באַשאַפן פאַרן קאַבינעט, פאַר דער שטידלער, רואיקער, ליטעראַרישער אַרבעט.

לויט זיין כאַראַקטער, זיין מזג-טוב, האָט ער געדאַרפט צו זיין עפעס אַ גוטבאַזיצער, אַ פּריץ, וואָס שלאָפט זיך גוט אויס, עסט אָפּ אַ פּיינעם מיטאַג, רויכערט אויס אַ ציגאַר, זעצט זיך שפּילן אַ פאַרטיע „ווינט“, און נאָך אַלעמען, ווען אַלע וואַכעדיקע אַרבעטן זענען געענדיקט, זעצט ער זיך אַוועק ביים שרייבטיש און שרייבט עפעס פאַר דער וועלט.

דער גורל האָט אָבער אַנדערש געוואָלט.

דער שטילער, ערלעכער, אַ ביסל עקיקער מענטש, איז אַריינגעפאַרן אין דער פרעסע, איז געוואָרן אַ צייטונגסמענטש, האָט אַרויסגעגעבן דאָס ערשטע יידישע זאַמלבוך, רעדאַקטירט כמעט די ערשטע יידישע וואַכנשריפט, געווען דער הויפט-מיטאַרבעטער אין „אינזער לעבן“, געפרוואווט אַליין ווערן באַ-לעבאָס פון דער „נייער וועלט“, שותף אין „מאַמענט“ א. א. וו. דאָס איז אפשר געווען דאָס טראַגישסטע אין זיין לעבן. ער האָט נישט געהאַט נישט דאָס נייטיקע וויסן, נישט די געשיקטקייט, נישט דעם טעמפּעראַמענט און אויך נישט די גלאַטקייט פון אַ וואַרשעווער צייטונגסמענטש. ער איז דע-ריבער געווען אָפט אַ קאָמישע פיגור מיט זיין ערדעקייט און נאַיווקייט אין דעם קרייז פון געריבענע, געשמיסענע יונגען... מיר האָבן אויבן געזאָגט, אַז מ. ספּעקטאָר איז געווען ערלעך, שטיי, באַשיידן און אויפריכטיק, אַלץ מעלות, וואָס געהערן צום עלטערן דור.

היינט וועט זיך אַ שרייבער באַליידיקן, מען זאָל אויף אים זאָגן אַזעלכע שבחים. נאָר אַפילו צווישן עלטערן דור איז ער געווען אַן אויסנאַם מיט זיינע פּיינע מידות. אַלס כאַראַקטעריסטיק פון דעם מענטשן ספּעקטאָר, קען דינען פּאַלגנ-דיקער עפּיוזאָד פון זיין לעבן.

מרדכי ספּעקטאָר איז אין דער יוגנט געווען אַ שיינער, עלעגאַנטער קאַוואַליער, פּריילעך, קוסטיק, און דערצו נאָך אַ שריפטשמעלער.

מיט די אַלע מעלות האָט ער „געפּאַנגען דאָס האַרץ“

פון אַ שיינער, עלעגאַנטער מיידל, די טאַכטער פון העברעישן ליטעראַט הר-שלום. ער האָט מיט דער פרוי געלעבט גליקלעך אייניקע יאָר. זי האָט אַפילו געהאַט אַ פאָר קינדער מיט אים, וועלכע זענען, ליידער, פרי געשטאַרבן.

ספעקטאָר איז אָבער געווען אַ פריידעכער, לוסטיקער קבצן. פון זיין שרייבן האָט ער קיין פרנסה דער ווייב נישט געקענט געבן. ער האָט דעריבער איינגעזען, אַז ער האָט נישט קיין רעכט זי צו פייניקן, זי זאָג ביי אים אָפּקומען, ליידן הונגער, אין דער צייט, וואָס איר שיינקייט, עלעגאַנץ און בילדונג גיבן איר אַ מעגלעכקייט צו דערגרייכן עפעס בע-סערס אין לעבן.

און אָט האָט ער דער פרוי, וועלכע ער האָט געליבט, פרייוויליק געגעבן גט, איז געבליבן ווייטער איר גוטער פריינט און האָט איר אַליין אויסגעפונען אַ פאַסנדיקן שידוך מיט אַ רייכן, געבילדעטן יונגמאַן אין אַדעס...

ספעקטאָר איז געווען דער לעצטער מאָהיקאַנער פון דער אַלטער פּלעיַאָדע יידישע שרייבער, האָבן מיר געזאָגט. ער איז אָבער גלייכצייטיק אויף געווען דער ערשטער פון די נייע יידישע שרייבער. ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געשריבן נאָר יידיש, וואָס האָט אָנגעהייבן זיין קאַריערע מיט יידיש, אין דער צייט, ווען אַלע עלטערע שרייבער האָבן אָנגעהייבן מיט העברעיש און זענען שפעטער אַריבער צו יידיש. אָבער זיין „ריינע יידישקייט“ האָט ער נישט באַטראַכט פאַר קיין מעלה. ער האָט זיין גאַנץ לעבן געפילט, אַז דאָס העברעישע פעלט אים, אַז דאָס שטייט אים אין וועג אויף ישריט און טריט.

נישט בלויז אַלס צייטונגסמענטש האָבן אים די ידיעות געפעלט, נאָר אַפילו אַלס קינסטלער האָט ער געמוזט פילן דעם פאַרלוסט פון אַזעלכע ידיעות.

וואָס וואָלט, אַ שטייגער, ספעקטאָר געקענט אַלץ דער-צוילן פון זיין שטאַט אומאַן, פון די אומאַנער חסידים, פון

ר' נחמן בראַסלאָווער, ווען עס וואָלט פאַר אים געווען אָפּן און פאַרשטענדלעך די לײַטעראַטור פון חסידים?
אַזוי האָט ער זיך געמוזט באַנוגענען מיטן דערצייגן אַ פאַר עפּיזאָדן פון זיינע קינדערשע יאַרן, און דעם עיקר, דאָס אינטערעסאַנטסטע, פאַרשווייגן.

ספּעקטאַר האָט מער באַדייטונג אַלס אַרגאַניזאַטאָר, איידער אַלס זעלבשטענדיקער שאַפּער. אין „הויז-פּריינד“, וועלכן ער האָט אַרויסגעגעבן, האָבן זיך באַטייליקט די באַדייטנדסטע קרעפטן. דאָרט האָבן געשריבן מענדעלע, שלום-עליכם, פּרין, פּרישמאַן און אַנדערע.

זיינע ראַמאַנען און דערצייכונגען האָבן געדינט ווי אַ בריק, וואָס האָט געפירט דעם לעזער פון א. מ. די קן, ש מ ״ ר ״ און ב ד אַ ש ט יי נ ע ן צו דער לײַטעראַריש-קינסטלע-רישער שילדערונג.

ספּעקטאַר האָט געהאַט דעם חסרון, ווי מיר האָבן שוין געזען, וואָס ער איז נישט געווען באַאיינפלוסט פון קיין לײַ-טעראַטור, אויסער דער יידישער, און אַט דער חסרון איז אָבער פאַר אים געווען אַ מעקה. ער האָט נאָר געשעפט פון זיך, פון זיין אינערלעכן קוואַל און האָט מייסטערשאַפט געשיקדערט די „קליינע מענטשעלעך“, די „וועלט מיט וועלטעלעך“, די „עניים ואביונים“.

זייער לעבן האָט ער געקענט און האָט זיי מיטגעפילט. אָבער דאָרט, וואו ער קומט מיט אידעען, וואו ער פאַר-מעסט זיך צו שילדערן אַ תקופה, אַ סביבה, וועלכע איז ווייט פון אים, למשל, ווען ער פרואווט שרייבן אַ דערצייכונג פון בעל-שמש צייטן, מוז ער בלייבן אינדערמיט און קען עס נישט פאַרענדיקן.

ספּעקטאַר איז דער מייסטער פון די קליינע מענטשעלעך און דערפאַר שאַפט ער אין דער פרעסע דעם טיפּ קליינעם פּראָווינצער פעליעטאַן, וואו עס שפּיגלט זיך אָפּ דאָס לעבן

מיט די ליידן און פריידן פון די קליינע וועלטעלעך מיט די קליינע מענטשעלעך.

אין דער צייטונג האָט ער זיך געמוזט באַנוגענען מיט דער דערציילונג און פעליעטאָן, אָבער דאָס איז געווען גענוג, און ער האָט פּל-ימיו מיטגעאַרבעט אין דער טעגלעכער פרעסע.

ביים מלחמה-אויסברוך פאַרלאָזט ער וואַרשע און וואַנ-דערט אויס אין זיין לייבער אוקראַינע, באַזעצט זיך אין אַדעס, וואו ער מאַכט דורך די אַלע יסורים פון אַ היימלאָזן, ביז דער תקופה פון באַלשעוויזם.

נאָכדעם וואַנדערט ער אויס קיין אַמעריקע, און הייבט ווידער אָן צו שרייבן ראַמאַנען און דערציילונגען אין די צייטונגען.

זיין פריילעכע, גרויביקע נאַטור וועקט ביי אים האַפּע-נונגען. ער חלומט נאָך אַמאָל אַראָפּצוקומען קיין וואַרשע, אַרט אַמעריקאַנער בירגער און עסן פּופּקעלעך מיט לעבערלעך און אפשר נאָך פיש מיט „קליסקעלעך“, זיינע לייבדיגס-מאכליים, אין „באַר אַנגעלסקי“, אין אַ קרייז פון באַקאַנטע און פריינט, ווי אין די אַרטע גוטע צייטן.

און עס וואַלט טאַקע געווען אַ שמחה, ווייל ספּעקטאָר האָט געלאָזן אומעטום, וואו ער איז נאָר געווען, גוטע פריינט. קיין שונאים האָט ער קיינמאָל נישט געהאַט.

מ. ספעקטאָר, דער מענטש און דער שרייבער.

צבי פהן.

צווישן די פיר זיילן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור:
מענדעלע, שלום-עדיכ, פּרץ און מ. ספעקטאָר,
איז ער, מ. ספעקטאָר, דער לעצטער פון זיי, געווען אַן אויס-
נאַם אין דעם זין האַרמאָניע, וואָס עס האָט געהערשט צווישן
זיין שאַפן און זיין פּערזענלעכקייט.
דער מענטש און דער שרייבער, וועלכע האָבן זיך אָפּט
געבונטעוועט אין געפירט מדחמות צווישן זיך ביי די ערשטע
דריי, האָבן ביי אים געלעבט בשלום ושלחה, אין דער העכסטער
האַרמאָניע און צעפרידנקייט.
מ. ספעקטאָר איז געווען, אַלס שרייבער, אַ געזונטער
מענטש. ער האָט נישט געליטן פון קיין „צוויי-שפּאַלטיקייט“,
פּוין אַ „טאַפּעלער פּערזענלעכקייט“.
אַ רעאַליסט, ווי ער איז געווען אין שרייבן, איז ער
אויך געווען אין לעבן. ער איז געווען, לויט דעם רוימישן
שפּריכוואָרט – אַ געזונטער גייסט אין אַ געזונטן קערפּער, און

דער מענטש און דער שרייבער

האָט דעריבער שטענדיק מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ האַרמאָניע, אַ גאַנצקייט, אַ פולשטענדיקע פּערזענלעכקייט.

זיין קוק אויפן לעבן איז געווען אַ רעאַליסטישער. ער האָט פיינט געהאַט סאַפיסטיק און פּשטלעך, ווי מיסטיק און סימבאָלן. ער פלעגט זאָגן: „איר זעט אַ טיש, אַ בענקל, אַ מאַן, אַ פרוי – באַשרייבט זיי, אַזוי ווי זיי זענען. פּוצט נישט צו. איר קענט שרייבן פון זיי, אַזוי ווי זיי זענען, זייער פיל.“

אַדער ער פלעגט זאָגן:

„וואָס ווילן האָבן די נייע? וואָס איז זיי ווייניק דאָס לעבן? דוכט זיך, אַ וועלט אַזאַ גרויסע, צו שרייבן, צו שילדערן איז דאָ אַזויפיל! וואָס זוכן זיי נייע וועגן? צו וואָס דאַרף מען עס? זענען זיי שוין מיט די אַלטע וועגן פאַרטיק? האָט מען שוין באַשריבן דאָס לעבן אַזוי ווי עס איז?“

ער איז געווען דער אמתער רעאַליסט אין אונזער יידישער ליטעראַטור. מענדעלע האָט ליב געהאַט, נישט וואו, נישט ווען, צו זאָגן אינמיטן פון אַ שילדערונג אַ ביסעלע שירה; שלום-עליכם האָט זיך פאַרגונען אַ וויץ; פּרץ האָט געזוכט אַ גע-שליפן וואָרט, אַ בליץ, אַ נייעם אויסדרוק.

מרדכי ספּעקטאָר האָט זיך דאָס אַלץ נישט פאַרגונען. ער האָט דערזען אַ וועלט אַ גרויסע, אַ יידישע וועלט, פול מיט יידישע צרות, מיט אַ אייגנאַרטיקן יידישן לעבן, און ער האָט געפּיט אויף זיך אַ חוב צו שילדערן נאָר אַט דאָס פשוטע לעבן.

און ער האָט זיך נישט פאַרגונען נישט קיין וויץ, נישט קיין שירה, נישט קיין געשליפענע ווערטער, נאָר שילדערונג און שילדערונג, בילדער פון יידישן לעבן.

איך האָב געהאַט די געלעגנהייט צו זען אים ביי פאַר-שידענע מאַמענטן, און כּיבין פאַרוואונדערט געוואָרן, ווי אַזוי ער איז אומעטום געווען איין און דערזעלבער, אַ גאַנצער, אַן אויסגעהאַלטענער, צי ווען ער האָט געשריבן אַ ראָמאַן, צי אַ דערציילונג, צי אַן אַרטיקל, צי אַ פעליעטאַן, צי אַס רעדאַקטאָר

פון „אונזער לעבן“ אָדער אַן אַנדער צייטונג אין וואַרשע, — אומעטום דערזעלבער ספעקטאָר און דערזעלבער שטריך: פשוט קייט און אויפריכטיקייט, אָן קונצן און צאצקעס.

זיין געזונט גוט אויג פאַר די דערשיינונגען פון לעבן האָט אים קיינמאָל נישט פאַרפירט. ער האָט קיינמאָל נישט געזען די דערשיינונגען פון לעבן שוואַרצער, ווי זיי זענען. מיר האָבן נישט אין אים יענעם מין רעאַליסט, וואָס האָט ליב אונז צו ווייזן די שמוציקסטע און די שוואַרצסטע זייטן פון לעבן — די עקסטרעם-רעאַליסטן, וואָס כאַפן איבער די רעאַליטישע מאָס אויף דער אַנדערער זייט.

ספעקטאָר זעט דאָס יידישע לעבן אַזוי אי עס איז, נישט בעסער און נישט ערגער, נישט שענער און נישע מיאוסער. אין די ערשטע יאָרן פון זיין שרייבן האָט ער, ווי אלע אין זיין צייט, געפרוּאוּט אַריינצומישן השפּעה-פּראָפּאגאנדע אין זיין שרייבן. שפעטער אָבער האָט ער זיך דערפון אויסגעהיילט און אויסגעהיט.

פונדעסטוועגן האָט ער אויך געפרוּאוּט אונטערשיידן אין זיינע שאַפונגען צווישן ווערק און ווערק. אַזוי האָט ער מיט אייניקע וואָכן פאַר זיין טויט געזאָגט מיט אַ טאָן פון באַדויערן: „אין דער גאָס, ביים עולם, האָט מיין ראָמאַן „דער גרויסער יחסן“ שטאַרק אויסגענומען, און אויך אין רעדאַקציע זאָגט מען מיר, אַז ער איז דער בעסטער ראָמאַן, וואָס איך האָב געשאַפן. מיר אָבער דאַכט זיך, אַז „די שטים פון בלוט“, וואָס איך האָב דאָ געדריקט באַדד ווי איך בין געקומען אַהער, האָט אַ פיר גרעסערן ווערט. עס איז קינסטלערישער.“ איינפאַך און אויפריכטיק איז ספעקטאָר אויך געווען אַלס רעדאַקטאָר.

ער האָט קיינמאָל נישט מרמז געווען אין דער רעדאַקציע, אַז ער איז דער רעדאַקטאָר, און האָט שטענדיק זיך באַ-ראַטן וועגן די קלענסטע זאַכן מיט די מיטאַרבעטער.

ער האָט אַלעמאָל פאַרגעלייענט זיינע אַרטיקלען פאַר די מיטאַרבייטער.

אין דער פובליציסטיק פון דער צייטונג האָט ער זיך נישט געמישט און נישט געזאָגט קיין דעה. דערפאַר אָבער האָט ער ביי בעדעטריסטיק זיך געפירט לויט זיין שיטה: אַ דער ציי-
לונג מוז זיין פון לעבן.

גדאַט אַ מעשה, אַ מיסטעריעזע שאַפונג מיט פראַזן און קונצשטיק האָט ער נישט געוואָלט הערן, און פלעגט זאָגן:
„שרייבט בעסער עפעס לעבעדיקס. פון לעבן אַליין. טראַכט נישט אויס קיין מעשיות. צו וואָס טויג עס אייך? דאָס לעבן איז דאָך אזוי רייך!“

לייענט מען ספעקטאַרן, זעט מען דאָס גאַנצע יידישע לעבן, אזוי ווי עס איז פאַרלאָפן פון די אַכציקסטע יאָרן ביז צו דער לעצטער צייט.

עס איז אַ קייט פון בילדער און שילדערונגען, וואָס וועלן פאַרבלייבן אויף אייביק, ווי אַ מאָנומענט פון דער לעצ-
טער יידישער עפאָכע.

אויף ספעקטאַרס דערציילונגען און ראַמאַנען האָט זיך דערצויגן אַ נייער דור לעזער. ער האָט זיי געגעבן, די לעכצנ-
דיקע, אַן אמתן יידישן ראַמאַן, דאָס, וואָס זיי האָבן גע-
וואַרט, וואָס זיי האָבן געזוכט.

מיין באקאנטשאפט מיט ספעקטאָרן.

פנחס גראובארד.

מיט ספעקטאָרן האָב איך מיך באַקענט, ווען ער האָט אָנגעהייבן צו אַרבעטן אין „מאַמענט“.
איך האָב דעמאָלט געזאַמלט פּאָלקסלידער, כּסדר אַרומ-געוואַנדערט איבער די יידישע שטעט און שטעטלעך, געווען אַריינגעטאָן און אַריינגעצויגן אין מיין אַרבעט „איבער די אויערן“.

איך פלעג מיך אָבער אויך צוקוקן צום לעבן פון די שטעט און שטעטלעך, און אַז עס פלעגט זיך מאַכן עפעס פּי-קאַנטעס אָדער טומלדיקס, פלעג איך עס פאַרצייכענען און צושיקן ספעקטאָרן. ער פלעגט שוין מאַכן דערפון אַ גאַנצן צימעס אין דער צייטונג.

דעמאָלט האָט סאַכאַטשאָו נאָך לענגע מחלוקת געקריגן אַ נייעם רב, זייער אַ היציקער ייד, וואָס האָט געוואַלט ווייזן זיין כּוח אין פּרוּמקייט. האָט ער באַלד אַרויסגעגעבן אַ באַ-פעל, אַז אויף אַ חתונה מעג מען נאָר טאַנצן ביז דער חופּה. נאָך דער חופּה דאַרפן די מיידלעך זאָגן „אַ גוטע נאַכט“ און גיין אַהיים. מער האָבן זיי דאָ נישט וואָס צו טאָן.

האָט זיך אויפגעהייבן אַ מוראדיקער קוויטשעדיקער טומל אין שטעטל. אַלע מיידלעך, יונגע, עלטערע און פאַרזעסענע, זענען אַרויס, ווי איין מענטש, מיט אַ טענה, אַז אויב מען וועט זיי שטערן צו טאַנצן און מען וועט זיי באַלד נאָך דער חופּה טרייבן אַהיים, וועגן זיי בכלל נישט קומען אויף אַ חתונה און זאָל מען פּראַווען חתונות אָן שמחה און אָן טעניץ. „מיר פאַרשטרייקן!“ האָבן זיי געשריען.

איך האָב פאַרצייכנט דעמדאָזיקן מערקווירדיקן שטרייק און האָב עס צוגעשיקט ספּעקטאָרן.

ספּעקטאָר האָט גרויסאַרטיק צוגעפּעפּערט און צוגעפּראַ-וועט מיינע נאָטיצן אין זיינע „שטעט און שטעטלעך, און דער עולם האָט געלייענט און שטאַרק געלאַכט.

דאָס געלעכטער האָט זיך אַפּילו אַריבערגעוואָרפּן אויך אין די פּוילישע צייטונגען, וואָס האָבן געגעבן גרעסערע אויס-צוגן פון ספּעקטאָרס פעליעטאָן.

און ספּעקטאָר איז געווען געוואַדיק צעפּרידן. שפּעטער, ווען מיר האָבן זיך באַגעגנט, האָט ער מיר שטאַרק געדריקט די האַנט, געשמייכלט מיט הנאה, אָנגעקלאַפט מיר אין פלייצע און פּריידעך זיך אָנגערופן:

„אַ וואוּיךן מאַטעריאַל האָט איר מיר צוגעשיקט! כלעבן, גאָר אַ וואוּיךן מאַטעריאַל. שיקט מיר עפּטער צו פון דעם מין“.

נאָענטער האָב איך מיך באַקענט מיט ספּעקטאָרן, ווען איך האָב אַרויסגעגעבן דאָס „פּרישמאַן-בוך“. דאָס ביסל שריפטשטעלער, וואָס האָבן זיך דעמאָלט גע-

פונען אין וואַרשע, זענען געווען גאנץ גלייכגילטיק צו מיין אונטערנעמונג. עס האָט אייגנטלעך באַדאַרפט זיין אַ שריי-בערשע שמחה, אָבער קיינער האָט זיך נישט געפרייט. יעדער איינער האָט געלויבט פרישמאַנען אין הימל אַריין, האָט גע-צויגן מיט די ליפן, געשאַקלט מיטן קאַפּ פון התפעלות, אָבער פייערן אים, אַרויסווייזן אים וואַרעמקייט – פון דעם האָט מען זיך עפעס ווי אַרויסגערוקט אין ווערטער. דידאַזיקע באַציונג האָט מיך טיף געטראָפן אָן איבעראַשט.

בלויז איין מענטש האָט זיך הייס באַצויגן צו מיין אונ-טערנעמונג: מרדכי ספעקטאָר. ער האָט מיך כסדר געוועקט, געטריבן, געיאָגט, צוגעגעבן מוט און אַלץ געהאַלטן אין איין טענהן:

„עס מוז געשאַפן ווערן דידאַזיקע מתנה פאַר פריש-מאַנען. וואָס האָבן מיר אים נאָך צו געבן? מ'שטיינס גע-זאָגט, וואָס פאַר אַ מתנות אַ יידישער שרייבער קען זיך דער-לעבן פון זיינע חברים און זיינע לעזער... דוד פרישמאַן איז ווערט, מען זאָל אים וועגן מיט גאַלד, מיט בריליאַנטן. אויף די הענט באַדאַרף מען אים טראָגן. האָבן מיר עפעס אַ סך פרישמאַנס? ער איז דאָך איינער, איינער, איינער! ער איז אונזער לערער, אונזער רבי. ווער שרייבט אַזוי שיין, אַזוי קלוג, ווי ער? איינער און דער איינציקער. טאָ לאַמיר נישט זיין קיין בטגנים און צוטראָגן אים אַ שיין בוך, כאַטש צווישן אונז גערעדט, מיר ווייסן דאָך דעם ווערט אַפילו פון אַ שיין בוך... באַ, מיר זענען שוין אַזאַ פאַלק, מיין ליבער, וואָס סיי זיינע שרייבער און סיי זיינע לעזער זענען קאלטע גלייכגיל-טיקע מענטשן...“

עפטער איז ער געקומען צו מיר, האָט זיך גענוי אויס-געפרעגט, ווי האַלט עס מיט דער אַרבעט, האָט אַריינגעקוקט אין די קאָרעקטן, האָט מיר געגעבן פראַקטישע עצות, האָט זיך אינטערעסירט מיטן פאַפיר, מיטן זאַץ, מיטן פאַרמאַט, מיטן דרוק און האָט אַלץ צוגעטריבן, צוגעיאָגט:

„נישט געשלאָפן, נישט פארזוימען, דאָס בוך מוז באלד פארטיק ווערן.“
ער האָט זיך געפרייט מיטן בוך, ווי אַ קינד, פונקט עס וואָלט עפעס פאַר אים פערזענלעך געשאפן געוואָרן, און האָט מיך אויך אָנגעשטעקט מיט שמחה און באַגייסטערונג. זיין וואַרעמקייט האָט מיר צענפאָך פאַרגיטיקט די אַרו-מיקע קאלטקייט און גלייכגילטיקייט.
און עס מוז דאָ געזאָגט ווערן, אַז אַ דאנק ספעקטאָרן, איז דערשינען דאָס פרישמאַן-בוך.“

פארלאג „אחיםפר“, ווארשע

ש. ל. ציטראן, נייע ביכער:

שְׁתַּדְלָנִים

אינטערעסאנטע יידישע טיפן פון נאָענטן עבר
פרייז זל.

די געשיכטע פון דער
יודישער פרעסע

פון 1863 ביז 1884 יאָר.

פרייז זל.

דריי ליטערארישע דורות

כאראקטעריסטיקעס און זכרונות וועגן ייד. שריפטשטעלער

פערטע טייל. פרייז

מְשׁוֹמְדִים

טיפן און סילועטן פון נאָענטן עבר.

דריטע און פערטע טייל. פרייז

אויסשליסליכער פארקויף: קאָפּעראַטיוו „ביכער“ ווארשע, נאָלעוויקי 2a

פ א ר ל א ג „ א ח י ס פ ר „ ו ו א ר ש ע .

אלע ווערק יעקב דינעזאן

פון דאָסני אַרויסגעגעבן מיט דערקלערונגען און איינלייטונגען .

ש ו י ק י ע ר ש ז נ ע ן :

I הנאהבים והנעימים

באנד I דער דער שוואַרצער יונגערמאַנטשיק
ראַמאַן אין פיר טייל. 356 זייטן.

II אבן נגף

באנד II אַדער אַ שטיין אין וועג
ראַמאַן אין פיר טייל. 500 זייטן.

III הערשעלע

באנד III י אַ ס ע ל ע

IV פאליק און זיין הויז

באנד IV ק ר י ז י ס

V וועלטגעשיכטע

באנד V פיר טייל. 640 זייטן.

עס דרוקן זיך און וועלן דערשיינען דעם ווינטער :

VI ב. אַרטיקלען און זכרונות וועגן יעקב דינעזאָן

VII ב. אַלטער (ראַמאַן). VIII ב. קינדערשע גשמות

IX באנד יאַסל אַלגעברניק

X באנד אַם הבנים אַדער די שיינע רחעלע (ראַמאַן)

XI באנד מעשיות בכל יום (ראַמאַן)

אויסשליסליכער פאַרקויף: קאָפּעראַטיוו, ביכער, וואַרשע, נאַלעווקי 2a